

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ Ο ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ

Τῷ Κυρίῳ Γ. Α. Κ.
ἀνδρὶ φίλῳ καὶ θεοφιλεῖ
Κ. Οἰκονόμος χαίρειν.

Ἐπαινῶ σου τὴν εὐσεβῆ φιλομάθειαν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀνδρείας, ἥτις τὰ ξενήκουστα θρυλήματα θεωρεῖ πάντα μάταια καὶ ἀνεμώλια· μηδὲν ὅλως ρίζωμα δυνάμενα λαβεῖν εἰς τὰς ἀγαθὰς καὶ περὶ τὴν πάτριον Ὁρθοδοξίαν διὰ πολλῶν αἰώνων καὶ θλίψεων δεδοκιμασμένας καὶ πεπρωμένας, ὡς «πυροῦται τὸ ἀργύριον», τῶν Ἑλλήνων ψυχάς.

Τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀλλόφυλα διδάγματα ὁμοιάζουσιν ἐξωτικά φυτά, τῶν ὁποίων τὰ ξυλώδη καὶ σαθρὰ καὶ κακογόννα σπέρματα οὔτε στέγει, οὔτε τρέφει ἢ μόνον περὶ τὴν εὐσέβειαν ζώοντος γῆς τῆς Ἑλλάδος· ἢ, ἂν θέλῃς, ὁμοιάζουσι τραχὺν ἀερόλιθον, μαῦρον γέννημα συγκρούσεως ἀλληλομαχούντων στοιχείων· ἢ καὶ ἄλλο τέρας δύσμορφον καὶ κακόπλαστον, τὸ ὅποιον βίαιός τις ἄνεμος, ἔξωθεν ποθεν συναρπάσας, ἐξεσφενδόνησεν εἰς τὴν ἀμόλυντον καὶ λαμπρὰν τῆς Ὁρθοδοξίας καθέδραν Ἑλλάδα, ὡς αὐτόγλυφον τάχα καὶ Διοπετές Παλλάδιον.

Ἀλλὰ βλέπεις καὶ τοὺς Ἕλληνας, πόσον ἀπτόητοι καὶ σταθεροὶ θεωροῦσι τοῦτο τὸ πρόσπτωμα, καὶ πῶς οἱ γενναῖοι τῆς Ὁρθοδοξίας υἱοί, μηδὲν βραδύναντες, ἐπαίρουσι τὸ τερατόμορφον τοῦτο πλάσμα, καὶ ρίπτουσιν εὐθὺς εἰς τὸ Κυνόσαργες, ὅπου οἱ πάλαι πατέρες αὐτῶν ἐξετίνασσον τὰ νόθα καὶ σκότια γεννήματα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΛΔ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19 — ΤΗΛ. 27.689 | 15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1957 | ΑΡΙΘ. 24

ΖΗΛΟΥΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΑΓΡΥΠΝΟΣ ΦΡΟΥΡΟΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

«Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστάθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες.—Τὴν παρακαταθήκην φύλαξον, ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενωφονίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἣν τινες ἐπαγγελλόμενοι περὶ τὴν Πίστιν ἠστόχησαν».

(Β' Τιμ. γ' 14, Α' Τιμ. στ' 20-21).

Υπάρχουν πολλοί, πάρα πολλοί μάλιστα, οἱ ὅποιοι αἰσθάνονται ἀποκρουστικότητα εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς λέξεως Παράδοσις.

Εἶναι οἱ νεωτερισταί. Οἱ συγχρονισμένοι. Οἱ ἄνθρωποι τῆς προόδου καὶ τῆς δράσεως, ὅπως συνήθως χαρακτηρίζονται. Εἶναι οἱ διακηρύσσοντες, ὅτι ἥλλαξε ριζικῶς ἡ σημερινὴ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῶν ὁποίων ἡ μετάρσιος κεφαλὴ εἶναι κατὰ μέστος ἀπὸ τὸν πάταγον τοῦ παρόντος. Καὶ ἡ καρδιά των αἰχμάλωτος τῆς χρησιμοθηρίας. Καὶ διὰ τοῦτο ψυχρὰ καὶ νεκρά.

Ἡ μνήμη, λέγουν, γλωσσοχαριτοῦντες, εἶναι μνήμη ἀνοικτόν· καὶ στρέφει πρὸς τὰ ὀπίσω τὸν νοῦν. Ἡ λήθη εἶναι ἡ ζωὴ· καὶ αὕτῃ μόνον βλέπει πρὸς τὰ ἐμπρός.

Ὅλοι αὐτοὶ νομίζουν ὡς ἀπώλειαν χρόνου τὴν ἀναζήτησιν τῶν παλαιῶν Χρονικῶν. Καὶ ἀποκαλοῦν τοὺς εὐγενικοὺς καὶ ἀνιδιοτελεῖς ἐρευνητὰς των χιμαιρικούς· καὶ χορτοφάγους· καὶ πνευματικῶς περιέρχους. Οἱ ὅποιοι ἐπιχειροῦν τὸ ἴδιον περίπου ἔργον, πὺν εἰς τὰ λαϊκά μας παραμύθια ἐπιχειροῦν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ζητοῦν ν' ἀναστήσουν «βασίλοποῦλες πεθαμένες».

*

Καὶ ὅμως ἡ λέξις παρελθὼν ἔχει μίαν ἄχραντον ὑποβλητικότητα καὶ ἀγιότητα. Εἶναι ἀστραπὴ μέσα εἰς τὸ σκότος, καταναγάζουσα μὲ τὴν λάμψιν της πᾶν ὅ,τι ἔζησε καὶ ὑπῆρξε

καὶ εἶναι ἤδη παραδεδομένον εἰς τὴν μεγάλην αἰωνιότητα. Εἶναι ὁ σπόρος τοῦ σίτου, ὁ ὁποῖος ἔχει ταφῇ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Γῆς· καὶ τὸν ὅποιον τὸν διατηρεῖ μὲ στοργὴν σιγῶσα· καὶ ἔτοιμον νὰ βλαστήσῃ καὶ νὰ καρποφορήσῃ.

Καὶ εἶναι ἀκόμη ἔννοιά ὑψηλὴ καὶ λειτουργική. Τόσον ὑψηλὴ ὅσον οἱ οὐρανοί, εἰς τῶν ὁποίων τὰ ἀνεξερεύνητα βάθη περιδινοῦνται οἱ ἀμφωτοὶ ἀστρικοὶ κόσμοι. Καὶ τόσον λειτουργική, ὅσον ἡ λιτάνευσις ἀγίων εἰκόνων· καὶ πανσέπτων λειψάνων...

*

Βεβαίως, δὲν δυνάμεθα νὰ παραθεωρῶμεν τὴν μεταβολήν, ἡ ὁποία ἐπέρχεται βαθμιαίως εἰς τὴν διάνοησιν τοῦ κόσμου. Καὶ θεωροῦμεν ὡς ὑπερβολὴν τοὺς λόγους τοῦ Thomas Carlyle, ὁ ὁποῖος εἶπεν, «ὅτι καὶ τὸ παραμικρότερον γεγονός, πὺν ἀνακαλύπτει ὁ ἱστορικός διὰ τὸ παρελθόν, περιέχει πολὺ ὑψηλότεραν ποίησιν, ἀπὸ ὅσῃν ἔχει ὁλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ Shelley».

Πάντως ὅμως εἶναι γεγονός, ὅτι ὅσον περισσότερον γνωρίζομεν τὸ παρελθόν καὶ βυθιζόμεθα περισσότερον εἰς αὐτό, τόσον καὶ συγκινούμεθα βαθύτερον ἀπὸ τὰς ἐκπάγλους εἰκόνας τῆς ζωῆς, πὺν ἀναδύονται ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ του βάθου. Καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ἀποδραμόντος χρόνου γίνεται πληρεστέρα. Καὶ οἷονεὶ ἐξαγιαζεται. Διότι πρὸ τῶν ἐκπλήκτων ὀφθαλμῶν μας ἀποκαλύπτεται μία ζωὴ ἐκθαμβωτική· ἡ ὁποία εἰς παλμούς καὶ ἔντονον δραματικότητα οὐδόλως ὑστέρει ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἰδικήν μας.

*

Καὶ τότε, ἡ λεπτομερειακὴ μελέτη καὶ

γνώσις τῆς ζωῆς αὐτῆς μᾶς κάμνει νὰ αἰσθανώμεθα ἐντροπὴν διὰ τὴν παχυλὴν μας περὶ αὐτῆς ἄγνοιαν. Διότι τὴν βλέπομεν. Τὴν ψηλαφῶμεν. Θέτομεν τὸν ἀπιστοῦντα δάκτυλόν μας εἰς τὸν τύπον τῶν ἡλίων τῆς. Καὶ πειθόμεθα, ὅτι εἴμεθα ἀπλούστατα κλάδοι καὶ παραφυάδες τοῦ αἰωνοβίου δένδρου τοῦ π α ῥ ε λ θ ὁ ν τ ο ς. Καὶ ὅτι ὅσον βαθύτερον εἰσχωροῦν αἱ ρίζαι του, τόσον καὶ τὸ σύγχρονον φύλλωμα ἀποβαίνει εὐθαλέστερον· καὶ οἱ καρποὶ του εὐχυμότεροι.

Εἶναι διὰ τοῦτο πανευτυχεῖς καὶ ὄντως προνομιούχοι οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι, ὅσοι ἔχουν μακρὰν ἱστορίαν. Συνείδησιν δηλαδὴ καὶ γνώσιν τῆς ζωῆς πολλῶν Γενεῶν, ποὺ ἔζησαν εἰς τὸν αὐτὸν τόπον καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν οὐρανόν· κ' ἐλάλησαν τὴν αὐτὴν γλῶσσαν· καὶ εἶχον τὰ αὐτὰ βιώματα καὶ ιδεώδη.

Ὅταν μάλιστα ἡ Ἱστορία αὐτὴ εἶναι λαμπρὰ καὶ ἐνδοξος, ὅπως ἡ ἰδική μας, ἀποβαίνει ἐστία θερμαίνουσα καὶ φωτίζουσα τοὺς ἐπιγόνους. Καὶ πολὺκρονος Κασταλία, ποὺ καταρδεύει μὲ τὰ ζωοπάροχα νάματα τῆς τὸν σύγχρονον αὐχμόν· καὶ συντελεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν νέας πνευματικῆς ἀνθοφορίας...

*

Ὅπως ἀποφαίνεται ὁ σοφὸς Κούμας εἰς τὸ πολύφημον ἔργον του «Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων», ὁ φωτισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἤρchiσε ἀπὸ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Τότε, μέσα εἰς τὸ πυκνὸν καὶ βαθὺν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν σκότος, ἀνεφάνησαν ἄνδρες ἔξοχοι· οἱ ὅποιοι ἀπέβησαν εὐαθλοὶ ἥρωες τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων· καὶ πολυκλεεῖς Μεγάλοι Διδάσκαλοι· καὶ ἀληθῆ ἀγλαίσματα τοῦ Γένους μας.

Αὐτοὶ ὑπῆρξαν οἱ προάγγελοι τῆς πνευματικῆς τοῦ ἔθνους μας ἀναγεννήσεως· καὶ οἱ πρωτοστάται τῆς Ἐλευθερίας μας. Ὅφειλεται διὰ τοῦτο πᾶσα τιμὴ καὶ αἰδῖος σεβασμὸς πρὸς τὴν ἀγίαν των μνήμην. Διότι ὄχι μόνον ἐσίτισαν καὶ εἰστίασαν τὴν πεινῶσαν καὶ λιμῶντονσαν πνευματικῶς Ἑλλάδα μας. Ἀλλὰ κ' ἐλάμπρυναν, μὲ τὴν εὐσέβειάν των καὶ μὲ τὰ παντοδαπὰ φιλολογικὰ καὶ ἐκκλησιαστικά τους πονήματα, τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν μας, τῆς ὁποίας οἱ πλείστοι ὑπῆρξαν σεμνοὶ καὶ ἀνυφοὶ κληρικοί.

Μία δὲ ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας πνευματικὰς αὐτὰς μορφὰς τῆς προσφάτου Ἱστορίας μας ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων· πρὸς τὴν πανεπιστημοσύνην, τὴν εὐφράδειαν, τὸ ἡθικὸν μεγαλεῖον καὶ τὴν πολιὰν σύνεσιν τοῦ ὁποίου ὀλίγοι εἶναι ἱκανοὶ ν' ἀναμετρηθοῦν.

Διότι, ἂν τινες ἀπὸ τοὺς σοφοὺς καὶ πολυγραφωτάτους ἐκείνους διδασκάλους κρῖνονται σήμερον—καὶ ὀρθῶς—ὡς ἐν πολλοῖς ματαιοπονήσαντες· διότι ἀποστρέφοντες τὰς ὄψεις ἀπὸ παντὸς χρησίμου, φιλεκπαιδευτικοῦ καὶ ἔθνωφελους, ἐφιλοτέχνησαν, μὲ ἀτρύτους καὶ καταπλήσσοντας ἀληθῶς κόπους, ἔργα δύσληπτα καὶ ἀλυσιτελῆ καὶ λογοδαίδαλα· καὶ τῶν ὁποίων δὲν ἦτο δεκτικὴ ἡ τότε διανοητικὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων. Ἀντιθέτως ὁ Οἰκονόμος ἠγαλῶθη εἰς παλαίσματα κατ' ἐξοχὴν ἔθνωφελῆ καὶ μορφωτικὰ τοῦ ἥθους. Δὲν παρέθηκε, κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον, «οἶνον εἰς τοὺς πυρέσσοντας καὶ μέλι εἰς τοὺς χολικοὺς». Οὐτε λιχνεύματα πολυτελῆ καὶ τραγὰ διασπαστικά εἰς τοὺς γαστράλγουντας καὶ πάσχοντας ἀπὸ δεινὸν τότε πνευματικὸν λιμὸν Ἑλλήνας. Ἀλλὰ νᾶμα διανγὲς καὶ ζωοπάροχον· καὶ ἄρτον θρεπτικὸν ἐπιούσιον. Καὶ γενικῶς τὴν ἀρμόζουσαν διὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας τροφήν.

*

Καὶ ὑπῆρξε καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν φυσιογνωμία ἐπιβλητικὴ καὶ ἐμπνεύουσα, διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς νέας μας Ἐθνικῆς ζωῆς. Ἀγωνιστὴς ἀκατάβλητος ἐξαισία λαλῶν καὶ θεαρέστως πολιτευόμενος· μὲ ἀγρυπνὸν τὴν πνευματικὴν του αἴσθησιν· καὶ μὲ τὸν νοῦν, τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν του ἀφιερωμένας ὁλοψύχως εἰς τὴν ὀρθὴν καὶ Ἑλληνοπρεπεῖα διαπαιδαγώγησιν τοῦ ἔθνους. Ὁμοίως πρὸς μέλισσαν, ποὺ προσκαθέζεται εἰς πᾶν ἄνθος καὶ ἀπορροφᾷ τὴν ἰκμάδα του, διὰ νὰ τὴν μεταβάλῃ εἰς τὴν κυψέλην τῆς εἰς γλυκύτατον μέλι. Καὶ ἀπέβη φωτοπηγὴ ἀστείρευτος. Καὶ ἄστρον πάμφωτον, ποὺ ἐδορυφόρησεν ἀκλινῶς καὶ ἀτρέπτως τὸν ἥλιον τῆς Εὐαγγελικῆς ἀληθείας καὶ τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς παραδόσεως, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἦντλει τὸ φῶς του.

*

Ἡ καταπάγιος αὐτὴ καὶ διάπυρος προσήλωσις του πρὸς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ποὺ

κατέφλεγε κυριολεκτικῶς τὴν ψυχὴν του καὶ τὸν ἐνεφάνιζε ἀδιάλλακτον ἀρνητὴν πάσης ἀλογίστου ἐκτροπῆς ἀπὸ τὰ παραδεδομένα, ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς Προοδευτικοὺς καὶ τοὺς Ἐπαναστατικοὺς τῆς ἐποχῆς του ὡς ἰδεολογικὴ ἀποστέωσις καὶ ἀπονάρκωσις. Καὶ κατηγορήθη μετὰ θορύβου, ἐντυπωσιάζοντος τοὺς ἀδασεῖς, ὡς δῆθεν ὑπερορθόδοξος. Καὶ ὡς ἓνας φανατικὸς Στουδίτης, πὺν ἦτο ἀνίκανος νὰ προσανατολισθῇ πρὸς τὴν δημιουργικὴν πνευματικὴν κίνησιν καὶ ζωὴν. Ὁ Χριστιανισμός, ἔλεγον, δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀποψύχεται. Οὔτε νὰ μεταβάλλεται εἰς θρησκείαν ἐθνικὴν καὶ κληρονομικὴν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ τὸν διαπνέῃ πνεῦμα οἷον προφητικόν, πὺν νὰ κατανοῇ ἐκάστοτε τὰ πεπρωμένα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναντίλεκτα ταῦτα. Ἀλλὰ κατηγοροῦν ὁμῶς—καὶ ἐν συνεχείᾳ—τὸν Οἰκονόμον, ὡς ἐνδεδυνμένον δῆθεν τὸ ἐπταβόειον σάκος ἐνὸς ἀπεσκληρυμμένου καὶ ἀποπνικτικοῦ βυζαντινισμοῦ. Ἀδιαπέραστος ἀπὸ τὸ φῶς τῆς προόδου. Καὶ ἀδυνατῶν μὲ τοὺς ἀτροφικούς του πόδας νὰ φθάσῃ ἕως τὰς χλοερὰς δάσεις, ὅπου σφύζει θριαμβευτικῶς τὸ αἰώνιον στοιχεῖον τῆς δημιουργικῆς πνευματικῆς ζωῆς.

*

Οὐδὲν ὁμῶς ἀναληθέστερον τούτου. Καὶ ἀποτελεῖ ἀπλῶς παραχάραξιν καὶ παραμόρφωσιν τῆς ἀληθείας. Καὶ περὶ τούτου πείθεται ἀνεκδοκίμως κάθε καλόπιστος, ἀντικειμενικὸς καὶ βαθὺς μελετητὴς τοῦ ἔργου τοῦ Οἰκονόμου.

Ὁ Ὁρθοδοξισμός του ὑπῆρξεν ὄντως φλογερὸς καὶ ἀδιάλλακτος. Ἀλλὰ πᾶν ἄλλο ἦτο ἡ δεισιδαιμονία καὶ ἄρνησις τῆς ζωῆς. Οὔτε καὶ πάθος ἀλόγιστον. Καὶ ρωμαντικὴ τῆς ψυχῆς του διάθεσις. Τοῦναντίον μάλιστα. Ὑπῆρξε νηφάλιος καὶ ἡρεμος. Καὶ μία διάφορος ἀπλῶς καὶ πλήρης αὐτοπεποιθήσεως ἀντιμετώπισις τῆς πνευματικῆς πορείας τῆς Ἐθνικῆς μας ζωῆς, πὺν ἀνεπαύετο ἐπάνω εἰς μίαν διανυγὴν ἀντίληψιν τῆς πραγματικότητος. Καὶ πὺν ἐγνώριζε νὰ διακρίνῃ τὴν οὐσίαν ἀπὸ τὰς φαντασιώσεις καὶ τὰ ἐκτοπλάσματα.

Ἄς ἀναγνώσῃ μετὰ προσοχῆς οἷοσδήποτε τὸ «Σχέδιον Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας

διὰ τοὺς Ἕλληνας», ὅπου τοποθετεῖ τὴν Θεοσέβειαν ὡς τὴν ἀσφαλῆ καὶ ἀκράδαντον βάσιν τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας. Ἀλλὰ καὶ πάσης ἄλλης Χριστιανικῆς. Ἄς ἐντυφῇ εἰς τοὺς μελιγρότους λόγους του περὶ «Συνεισφορᾶς», τὸν «Προτρεπτικόν», τὸν «περὶ Φιλογενείας», τὸν «περὶ Προσευχῆς» ὡς καὶ τὸν περίφημον πρὸς τὸν Ἐθνομάρτυρα Πατριάρχην Γρηγόριον Ε' ἐπικηδεῖόν του· πὺν ὄντως θεοκίνητος ἐμφανίζεται ἡ γλῶσσα του· καὶ ὡς προέλθῃ κατόπιν—ἂν τολμᾷ—εἰς τὸ μέσον, τιμητῆς καὶ ἐπικριτῆς του.

*

Πολυμερῆς, ὑψηλὴ καὶ ὄντως ἀβυθόμετρος εἶναι ἡ ἠθικὴ ἔννοια τῆς Ὁρθοδοξίας. Δυστυχῶς δὲ δὲν ἔχει ἐπαρκῶς κατανοηθῇ ἀπὸ τοὺς πνευματικούς μας ἀνθρώπους οὔτε ἡ βαθύτερα τῆς οὐσίας οὔτε ἡ ζωτικότης τοῦ περιεχομένου τῆς οὔτε ἡ πνευματικὴ ἐμπειρία καὶ ἡ οἰκουμενικότης, τὴν ὁποίαν περικλείει. Δὲν ἔχει γίνῃ δὲ εὐδιάκριτος ἡ κολίτη τὴν ὁποίαν δι' αὐτῆς ἐχάραξε τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα· διὰ νὰ ὁδηγῇται ἐντὸς αὐτῆς εἰς αὐξουσας τελείωσιν καὶ καθαρότητα ὁ ἀνθρώπος· καὶ τὸ αἰδίνητον καὶ πολυθύρβον ρεῦμα τῆς ζωῆς.

*

Εἶναι ὁμῶς προφανὲς εἰς πάντα μελετητὴν, ὅτι ἡ νόσις τοῦ Χριστοῦ εἶχεν εἰς τὸ Βυζάντιον διάφορον χαρακτῆρα· καὶ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἠθικῆς τελειώσεως ἦτο ἀσκητικόν· καί, ἐπεξετείνετο ἐξ ἴσου μεταξὺ τῶν λαϊκῶν καὶ τῶν μοναχῶν. Συμπαρηκολούθει δὲ ἀκραιφνῆς ζῆλος διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τῶν δογμάτων καὶ τῶν κανόνων.

Διὰ τοῦτο ἡ ὅλη ἡ ζωὴ τότε, τόσοσιν ἡ οἰκουγενειακὴ καὶ κοινωνικὴ, ὅσον καὶ ἡ ἀτομικὴ τριαύτη, παρήλλασσε ἀπὸ τὴν σημερινήν· κ' ἔφερε χαρακτῆρα θρησκευτικόν. Καὶ κάθε λαϊκὸς ὥφειλε νὰ ἀσκῇται καὶ νὰ τελειοποιῇται εἰς ὅλας τὰς ἀρετὰς ἐκεῖνας, πὺν κατεκόσμων καὶ κατηγλάϊζον τὸν μοναχικὸν βίον. Καὶ ἡ Βυζαντινὴ κοινωνία εὐρίσκετο εἰς διαρκὴ ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς, ἡ ὁποία ἐξεπροσώπει κ' ἐσυμβόλιζε τὸ μυστικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ αὐτὴν κατηνύνετο κ' ἐνεπνέετο. Καὶ διετέλει συνεχῶς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν τῆς χειραγωγίαν.

Καὶ ὅταν πάλιν ἔπεσε τὸ Βυζάντιον, ἡ χειραγωγή αὐτῆ τοῦ λαοῦ μας ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν του συνεχίσθη ἀδιαπτῶτως καὶ ἐντονώτερον, καθ' ὅλους τοὺς μακροὺς καὶ ἀφεγγεῖς χρόνους τῆς δουλείας του. Καὶ εἶναι βέβαιον, ὅτι ἂν διεσώθημεν ἀπὸ τὸν ἑξανδραποδισμόν καὶ τὸν ὀλοκληρωτικὸν ἑξαφανισμόν μας, διεσώθημεν, μόνον χάρις εἰς τὴν ἄχραντον ἀγιαστικὴν λειτουργικότητα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας. Καὶ μόνον χάρις εἰς τὴν χαρισματικὴν σκέπην της· καὶ τὴν κραταιὰν προστασίαν της.

Καὶ ὁ Οἰκονόμος βαθὺς γνώστης καὶ μελετητῆς τῆς ἱστορικῆς μας ζωῆς εἶχε φωτεινὴν συνείδησιν καὶ γνῶσιν ὅλων αὐτῶν. Καὶ ἡ εὐκρασία τοῦ νοῦ του καὶ ἡ πολιὰ του σύνεσις, ἡ κολιπούμενη μὲ ρυθμὸν Ὁκεάνιον, τοῦ ὑπηγόρευον, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀποκόψωμεν τὰ προμνήσια, πὸν μᾶς συνδέουν μὲ τὸ παρελθόν μας καὶ μὲ τὰ βιώματα ἀναριθμήτων προγονικῶν μας γενεῶν. Καὶ ἀπορρίπτοντες ἀφρόνως τὸ ἔρμα τῶν τιμῶν μας παραδόσεων νάναχθῶμεν κοῦφοι πρὸς δυσχεῖμερα καὶ ἀναπεπταμένα πελάγη· ὅπου μοιραίως θὰ ἐρριπταζόμεθα ἀπὸ καταιγιστικὰς πνοὰς παντοίων ἀνέμων· καὶ θὰ ἐκινδυνεύομεν—ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν—νὰ γίνωμεν βορὰ τῶν κυμάτων καὶ τῶν κλυδώνων.

Καὶ ἀποτελεῖ ψεῦδος καὶ πλάνην, ὅτι ἐζήτησε νὰ στρέψῃ τὸ ρεῦμα τῆς ζωῆς πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐζήτησεν ἀπλῶς, πρὶν ἰππεύσωμεν τὸν Βουνκεφάλαν, διὰ νὰ καλπᾶσωμεν πρὸς τὸ μέλλον, νὰ τὸν χαλινώσωμεν προνοητικῶς, μὲ τὸν ἀδαμάντινον χαλινὸν τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς μας Παραδόσεως, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ θ' ἀποτελῇ τὴν λαμπρότεραν πολιτιστικὴν ἐκδήλωσιν τῆς Ἱστορίας· καὶ τὸ ἐμβόλιον, μὲ τὸ ὁποῖον ἐξηγγελίσθη καὶ θὰ ἐξευγενίζεται ὁ κόσμος ὅλος.

*

Ἄλλως τε τὸ «σπεῦδε βραδέως» ὑπῆρξεν ἐν ἀπὸ τὰ σοφὰ προγονικά μας ἐμβλήματα. Καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τὰ καθιερωμένα καὶ ἡ ἀντιπάθεια πρὸς τὰς ἀκρότητας ἐρρύθμισαν—κατὰ κανόνα—τὰ βήματα τῆς ἱστορικῆς μας πορείας.

Καὶ βεβαίως οὐδεὶς ἀρνεῖται, ὅτι ἡ ἀλόγιστος ὑπερβολὴ τῆς λατρείας πρὸς τὰ πατρο-

παράδοτα ὁδηγεῖ ἐνίοτε—ὅπως πᾶσα ὑπερβολὴ—εἰς ἀτοπήματα. Τοιοῦτη π.χ. ὑπῆρξεν ἡ εἰς θάνατον καταδίκη τῶν δέκα νικητῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν μετὰ τὴν ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχίαν, διότι, ὥς γνωστόν, δὲν ἀνείλκυσαν τὰ ναυάρια καὶ τοὺς ναυαγούς.

Ὁ «λογισμὸς—ὅμως—ὄκνον φέρει», ὅπως εἶπεν ὁ Θουκυδίδης. Παρέχει πληρεστέραν τὴν ἀσφάλειαν τῆς πορείας. Ἐμπνέει ἀξιοπρέπειαν. Καὶ πάντως ἐθίζει εἰς τὴν εὐγένειαν τῶν τρόπων. Εἰς τὴν ἀνεκτικότητα. Καὶ εἰς τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν καλωσύνην τῆς ἐκδηλώσεως.

*

Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα—πνεῦμα ἁρμονίας καὶ μέτρου καὶ ρυθμοῦ ἐν παντί—ἀντιμετώπισεν, ἀπὸ τῆς μυθολογικῆς ἀκόμῃ ἐποχῆς τῆς ἱστορίας μας, τὴν ἀποφυγὴν τῆς ναρκώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνανεώσεως τῆς ἱστορικῆς σαρκός. Καὶ ὁ μῦθος διηγεῖται, ὅτι ὅταν ἀνέτεθῃ εἰς τὴν θεὰν Δήμητρα ἡ διαπαιδαγωγίς καὶ ἡ ἀνατροφή τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Ἐλευσίνος, κατέκαιε κρυφίως τὰς σάρκας του εἰς τὸν πύραννον· διὰ νὰ τὰς ἀνανεώσῃ καὶ νὰ τὰς κάμῃ περισσότερον ἀνθεκτικὰς καὶ ἀθανάτους. Καὶ ἡ μυθολογικὴ αὐτὴ παράδοσις εἶναι ἐξόχως χαρακτηριστικὴ. Καὶ ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ συνείδησις τοῦ Ἑθνους μας οὐδέποτε ὑπῆρξε παθητικὴ καὶ στατικὴ. Ἀλλ' ἐνεργὸς καὶ δυναμικὴ. Καὶ οὐδέποτε τυφλὴ καὶ κωφὴ πρὸς τὰ πράγματα.

Εἰς τὸν πάμφωτον δὲ αὐτὸν Μεσογειακὸν χῶρον, ὅπου, ὥς εἰς ἔδαφος σφρίγγους καὶ γονῆς, μᾶς ἔταξεν ἡ θεία Πρόνοια, κατεστάλαξαν ὅλοι οἱ πολιτισμοὶ καὶ ὅλαι αἱ ἰδέαι. Καὶ ἐδῶ ἀνεδημιουργήθησαν, ἀνεπλάσθησαν καὶ ἀφωμοιώθησαν. Καὶ μετεσχηματίσθησαν εἰς στροφὰς ἀθανάτων χορικῶν. Καὶ εἰς ἀνάγλυφα τῆς Ἑγήσους. Καὶ εἰς μουσικὸν Πλατωνικὸν λόγον.

*

Αἱ ἀντιμαχόμεναι αὐταὶ ροπαὶ καὶ τάσεις ἀποτελοῦν βεβαίως γενικώτερον ἱστορικὸν φαινόμενον. Διήκουν δ' ἐμφανῶς δι' ὅλης τῆς ἀρχαίας καὶ προσφάτου μας ἱστορίας.

Καὶ οἱ μὲν Δωριεῖς, προσκεκολλημένοι

εἰς τὴν Γῆν, ἐξεπροσώπουν τὴν συντηρητικότητα καὶ τὴν πιστότητα εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ γένους, τηροῦντες αὐστηρῶς τὴν ἱεραρχίαν, τόσον ἐντὸς τοῦ Κράτους, ὅσον κ' ἐντὸς τῆς οἰκογενείας.

Οἱ Ἴωνες ἀντιθέτως, ἀποικιστὰι καὶ πλανηταῖς καὶ φίλοι τοῦ ἐμπορίου, ἦσαν ἐπιρρεπεῖς πρὸς τοὺς ἀνακαινισμοὺς καὶ τὰς ἐπαναστάσεις. Καὶ ἀνελάμβανον εὐθαρσῶς καὶ μὲ ρυποκίνδυνον τόλμην οἰονδήποτε παράβολον ἐγχείρημα. Καὶ ἀσφαλῶς ἄλλοιᾶ θὰ ἦτο ἡ ἐξέλιξις τῆς Ἑθνικῆς μας ζωῆς, ἐὰν ὁ Δωρισμός, εἰς κρισίμους στιγμὰς, δὲν ἔρριπτε τὸ ὠφέλιμον ἀντιστάθμισμα τοῦ πιστοῦ εἰς τὰς παραδόσεις πνεύματός του ἐπάνω εἰς τὸν ἀμφιρρέποντα Ἑλληνικὸν ζυγόν.

Γνωστοὶ ἐπίσης εἶναι οἱ ἀγῶνες ὡς καὶ ἡ ὀξύτατη διαμάχη μεταξὺ εἰκονοφίλων καὶ εἰκονοκλαστῶν εἰς τὸ Βυζάντιον· ἡ ὁποία τόσην διάρκειαν ἔσχε· καὶ τόσα θύματα ἐδημιούργησε. Καὶ ἡ Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας, τὴν ὁποίαν παηγυρίζει ἡ ἀγία μας Ἐκκλησία, δὲν συμβολίζει καὶ δὲν ὑπενθυμίζει ἀπλῶς τὸν θρίαμβον τῆς εἰκονοφιλίας. Ἀλλὰ καὶ τὴν ὀριστικὴν ἐπικράτησιν τοῦ σώφρονος συντηρητισμοῦ κατὰ τῶν κενοσπούδων. Τὴν ἀναγραφὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀκριβείας ἐπάνω εἰς τὰ Βυζαντινὰ λάβαρα. Καὶ τὴν κατατρόπωσιν ὄλων ἐκείνων τῶν «οἰκονομιστῶν», πὺν ἐξώθουν μέχρι τῶν ἁκρῶν. Καὶ ὑπερεμάχουν εἰς ἐξασθενώσεις τῶν πατροπαράδοτων βιωμάτων· καὶ εἰς συμπαιγνίας, συγκатаβάσεις καὶ ὑποχωρήσεις ἀπαραδέκτους.

*

Ἡ αὐτὴ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα, καὶ μάλιστα περισσότερον πυρακτωμένη, ἐπεκράτει καὶ μετὰ τὴν ἡρωϊκὴν μας Ἑθνεγερσίαν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, πὺν συμπίπτει καὶ μὲ τὴν πλήρη ὀριμότητα τοῦ Οἰκονόμου, καὶ ἡ μορφή τοῦ Πολιτεύματος τοῦ ἀπελευθερωθέντος Ἑθνους καὶ οἱ παντοειδεῖς του θεσμοὶ ἐδημιουργοῦντο καὶ διεμορφοῦντο, ἔπειτα ἀπὸ μίαν ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία τίποτε δὲν εἶχεν ἀφήσει ὀρθιον. Τὰ πάντα γύρω ἦσαν αἰθάλη καὶ τέφρα καὶ καπνίζοντα ἐρείπια. Καὶ κατὰ φυσικὸν λόγον, ὑπῆρχον πνεύματα πὺν ἐδοκίμαζον ἐπικινδύνους ἀμφιτα-

λαντεύσεις· καὶ ἐνεπνέοντο ἀπὸ διαθέσεις ριζοσπαστικὰς καὶ ἐπαναστατικὰς. Τῆς Γαλλικῆς ἄλλως τε ἐπαναστάσεως ὁ τρικυμιώδης κυματισμὸς δὲν εἶχε λωφάσει ἀκόμη· καὶ ἐταράσσοντο εἰσέτι ἀπὸ τὴν ἀποδραμονῶσαν βιαίαν πνοὴν τῆς αἰ συνειδήσεις καὶ αἰ ψυχῆς. Ἐπιπροσθέτως δὲ τὰ βλέμματα τῶν λογάδων μας εἶχον θαμβωθῆ, ἐπικινδύνως ἀπὸ τὰς προόδους καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Βυζαντινὴ μας αὐτοκρατορία εἶχε παραδώσει πίπτουσα τὴν λαμπάδα τῆς Ἑλληνικῆς ἡμερώσεως. Καὶ οὐδὲν τὸ παράδοξον, ἐὰν μέσα εἰς τὴν πολυδιψον ἐκείνην ἔρημον, ὅπως ἦτο τότε ἡ Ἑλλάς, κατηρθύνοντο πνευστιῶντα τὰ βήματα τῶν πρωτοπόρων μας πρὸς τὸν ἀντικατοπτρισμὸν τοῦ γοητεύοντος Εἰδώλου τῶν Ἑσπερίων Ἑθνῶν.

*

Μέσα εἰς τὴν ὀμιχλώδη καὶ καθολικὴν σχεδὸν ἐκείνην σύγχυσιν βαρύνχως, συγκινημένη, ἐλεγκτικὴ καὶ προφητικὴ ἠκούετο ἡ φωνὴ τοῦ Οἰκονόμου ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς Παράδόσεως. Καὶ ἱεροπρεπέστατος ὡς ἦτο τὴν ἐμφάνισιν, ὀμοίαζε πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐκείνον Τειρεσίαν, ὅταν ἤλεγχεν αὐστηρῶς τὸν παραπαλόντα Κρέοντα· καὶ ἠκούετο τὸ περίφημον ἐκεῖνο «τυφλὸς τὰ τ' ὦτα, τὸν τε νοῦν, τὰ τ' ὄμματ' εἶ».

Ἐγνώριζεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ ἀείμνηστος, ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι ἀνέφικτον νὰ παραμένη ἔγκλειστον καὶ ἀκίνητον ἐντὸς οἰωνδῆποτε τύπων καὶ ἐθίμων. Ὅτι εἶναι ἄπειρον· κ' ἐλεύθερον νὰ πνέῃ ὅπου θέλει. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰδικώτερον τῆς Ὁρθοδοξίας, πὺν εἶναι ἡ ἀκραϊνιστέρα ἔκφρασις τῆς Εὐαγγελικῆς ἀληθείας, ὑπῆρξε πάντοτε δημιουργικὴ· κ' ἐνσάρκωσις τῆς ἐλευθέρως καὶ δυναμικῆς πτήσεως τοῦ πνεύματος.

Δὲν ἐπίστευεν ὅμως, ὅτι οἱ συμβολισμοὶ τῶν Ὁρθοδόξων βιωμάτων δὲν ἀντεπεκρίνοντο πλέον πρὸς τὴν πραγματικότητα τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ Ἑθνους. Καὶ ὅτι, λόγω τῶν περιστατικῶν γεγονότων, εἶχε δῆθεν γηράσει καὶ εἶχεν ἀλλοιωθῆ τόσον ὁ πάνσεπτος θεσμὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας θρόνου, ὥστε νὰ ἐπιβάλλεται ἀναποτρέπτως ν' ἀπομακρυνθῶμεν ἐξ αὐτοῦ.

Οὐδέποτε δὲ καὶ εἰς οὐδεμίαν περίστασιν δὲν ὑπεστήριξε ὁ Οἰκονόμος, ὅτι ἡ Παράδοσις εἶναι δυνατόν νὰ παρακωλύῃ τὴν ἐξέλιξιν, ὅταν αὕτη καταστῇ ἀναγκαία. Διεφώνει ἀπλῶς διὰ τὴν τότε ἀναγκαιότητα τῆς διασπάσεώς της. Κ' ἐκήρυττεν ὅτι παραχωρήσεις — μικραὶ ἢ μὴ θίγουσαι τὴν οὐσίαν — εἶναι δυναταί. Ἡ περὶ αὐτῶν ὁμῶς κρίσις πρέπει νὰ εἶναι ἐμβριθὴς καὶ προσεκτική. Καὶ νὰ μὴ προσκρούῃ εἰς τὸ κοινὸν αἶσθημα, ἐπιλεγομένης πάντοτε τῆς καταλλήλου σιγμῆς διὰ τὴν πραγματοποίησίν των. Καὶ ὅπως ἔγραφε σχετικῶς, ἐπικρίνων τὴν «κενόφωνον διδασκαλίαν», ἥτις συνέχεε τοὺς τρεῖς ἱερατικούς βαθμούς: «Χιλίων ὀκτακοσίων ἤδη χρόνων θεοδίδακτον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ἱεραρχίας διάκοσμον οὐκ ἔξεστιν ἐπιχειρεῖν συγχύσαι καὶ συνταράξαι ψευδωνύμου γνώσεως ἡπατημένη κρίσις, ὀλίγας συρράφασα φράσεις ἐξ ἱερῶν ρητῶν παρεξηγημένων».

*

Ἐπειτα, οὐδαμῶς διέφευγε τὸν βαθύφρονα καὶ πολύπειρον Μέγαν ἐκεῖνον Διδάσκαλον τοῦ Γένους μας ἡ ἀτομιστικὴ ψυχολογία τοῦ Ἑλλήνος, ἡ ὁποία συχνὰ ἐξεδηλώθη ἐντελῶς ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον· ἐκτρέψασα εἰς ἀνωμάλους ἐνίοτε πορείας· καὶ δημιουργήσασα οὕτω τραγικὰς περιπετείας καὶ καταστροφάς. Τὸ ὑπέροχον δίδαγμα τοῦ Σωκράτους, ὅτι ἡ πατρις εἶναι τὸ «τιμιώτερον πάντων» δὲν ἐδιφορηλάτησεν ἀτυχῶς ἀνεσπέρως πάντοτε εἰς τὸ στερέωμα κάθε στοχασμοῦ καὶ συχνάκις παρωράθη τοῦτο ὑπὸ τῆς φιλαντίας, ἥτις ἀπεδείχθη «κρείσσων τῶν βουλευμάτων». Καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔπαυσε, οὔτε πρὸς στιγμὴν κηρύττων ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα «ζηλότυποι καὶ ἄγρυπνοι φρουροὶ τῶν παραδεδομένων· καὶ τοῦ νόμου· καὶ τῆς Ὁρθοδόξου τάξεως, πεποιθότες ὅτι ἡ τήρησις των προστατεύει καὶ τὴν ἰδικήν μας ἐλευθερίαν».

*

Καὶ τὰ πράγματα «μονονουχὶ φωνήν ἀφιέντα» ἐδικαίωσαν τὸν Οἰκονόμον. Ἄν προκεῖται βεβαίως εἰς τὴν ἐπίτροχον αὐτὴν σκιαγράφῃ τοῦ ἀοιδίμου Μεγάλου Διδασκάλου νὰ ἐκταθῶμεν περισσότερον εἰς τὸ πολυσή-

μαντον τοῦτο θέμα. Καθηκόντως ὁμῶς ἀναφέρομεν, ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικὸς Καρολίδης ρητῶς ἀναγράφει, ὅτι ὁ ἀναμφισβητήτως φιλόπατρις Φαρμακίδης, ὁ καὶ κύριος ἐργάτης τῆς νέας Ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ὀλίγον πρὶν ἀποθάνῃ, καὶ ὅτε ἀκριβῶς τὸ ἐκκλησιαστικὸν Βουλγαρικὸν ζήτημα εἶχε προσλάβει μεγάλην δεξιότητα, ἐταλάνιζε δημοσίᾳ καὶ μετὰ δακρύων ἑαυτόν, «διότι ἐγένετο παραίτιος μεγίστων κακῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ Γένος, αὐτὸς ἄρξας τοῦ ὀλεθρίου ἐναντίον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας πολέμου». Καὶ ταῦτα διαλεγόμενος ἐπανελάμβανε συχνῶς τὸ τοῦ ψαλτῆρος «ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου διαβρέχω». Ἐξεπληρώθη δ' οὕτω καὶ ἐν τῷ προσώπῳ του τὸ ὑπέροχον δίδαγμα τοῦ ἀθανάτου τῆς ἀρχαιότητος ποιητοῦ ὅτι «Χρὴ εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ μηδὲν ἀσεπτεῖν. Μεγάλοι δὲ λόγοι μεγάλας πληγὰς τῶν ὑπεραύχων ἀποτίσαντες, γήρα τὸ φρονεῖν ἐδίδαξαν».

*

Καὶ διὰ πᾶσαν μὲν ἐποχὴν ἰσχύει τοῦτο. Ἰδιαζόντως ὁμῶς διὰ τοὺς ἀποκαλυπτικούς σημερινούς μας καιρούς· ὅτε ὁ ἄνθρωπος οἰστορηλατούμενος ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματά του κατέστη, παραισθητῶν προφανῶς, ὑπερόπτης καὶ μεγάλανχος, νομίζων ὅτι μὲ τὸ ἐπιστημονικόν του ὀπλοστάσιον κατέκτησε πλέον τὸν χρόνον καὶ τὴν ἀπόστασιν καὶ τὸ ἄπειρον.

Πολλὴ διὰ τοῦτο εἶναι ἡ συλαγωγία τῆς πατροπαραδότου πίστεως. Κ' ἐπιδεῆς ἀτυχῶς ἡ μέριμνα τῆς Παραδόσεως. Πρέπει ὁμῶς νὰ καταστῇ συνειδήσις, ὅτι οὐδὲν κινδυνωδέστερον τῆς ἀπομακρύνσεώς μας ἀπὸ αὐτὴν. Καὶ οὐδὲν ὀλεθριώτερον τῆς νοθείας τοῦ περιεχομένου της.

Σήμερον, ὅτε αἱ ὕλικαι ἐφευρέσεις συνδέουν ὅλοεν καὶ περισσότερον τοὺς λαούς· καὶ ἡ οἰκονομικὴ των ἀλληλεξάρτησις ὅλοεν καὶ αὐξάνει, μόνον ἡ ἔμμονή εἰς τὰ πατροπαράδοτα βιώματά μας καὶ ἡ διατήρησις τῆς ἰδιοτυπίας μας καὶ ἰδιομορφίας μας θὰ περισώσῃ τὴν αὐθυπαρξίαν μας.

Ἄλλως ἢ Ἑλλὰς—δρῦς θεοφύτευτος εἰς τὰ μεσόμφαλα αὐτὰ τῆς γῆς— θ' ἀνατραπῇ ἀπὸ τοὺς ὀρμητικῶς πνέοντας πανταχόθεν

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΩΣ ΚΑΝΟΝΟΛΟΓΟΣ

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ὢν ἡ πολυσυνθετωτέρα καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα φυσιογνωμία τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως καὶ ὁ μᾶλλον ἀνεπτυγμένος καὶ ὁ πολυγραφώτερος κληρικός αὐτῆς. Ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ ἰδιαζόντως ἐχαράκτιριζεν αὐτὸν ἦτο ἡ εὐσέβειά του, ἡ πηγαία, καὶ ἡ μέχρις αὐτοθυσίας ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς θεσμοὺς αὐτῆς· ἦτο ἐχθρὸς παντὸς ἀκαίρου καὶ ἀσκόπου νεωτερισμοῦ.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα τὸ 1837, τὴν ὁποῖαν εἶχε καταλίπει τὸ 1808, κατάφορος γνώσεων καὶ τιμητικῶν διακρίσεων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, Ρωσίας καὶ Εὐρώπης, εὐρέθη ἐν τῷ μέσῳ σάλου Ἐκκλησιαστικοῦ μὲ ἐπικίνδυνον στροφὴν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν γενικῶς καὶ τὴν Ἑλλαδικὴν ἰδίᾳ. Τὸ πρὸ μικροῦ κατὰ τρόπον ἀντικανονικὸν καὶ ἀήθη, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἄκρως ἐξτρεμιστικῶν στοιχείων καὶ πρὸς τὸ γνησίως Ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα ξένων, ἀποκτηθὲν Αὐτοκέφαλον αὐτῆς ἀφ' ἐνὸς καὶ ἡ ὡσαύτως πρὸ ὀλίγου ἀρξαμένη διαρρύθμισις τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι κατὰ πνεῦμα καὶ σύστημα ὁθενεὶ καὶ ἀντίθετον πρὸς τὸ γνησίως ὀρθόδοξον, ἔκπαλαι δὲ κρατοῦν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, διοικητικὸν σύστημα ἀφ' ἐτέρου, ἐφείλκυσαν ἀμέριστον τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς καὶ κατήρξατο, ὡς καλὸς ποιμὴν, πάραυτα τοῦ ἀγῶνος, ὑποδεικνύων ἐν ἀμφοτέροις τὴν ἀληθῆ, τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ τῆς μακρᾶς Ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ μὴ ὀρρωδῶν πρὸ οὐδενὸς κινδύνου.

ἀνέμους, ἐφ' ὅσον αἱ ρίζαι τῆς ἐξασθενοῦν. Καὶ ὡς ῥόδον θ' ἀποφυλλισθῇ, ἐφ' ὅσον δὲν καταρδεύεται ἀπὸ τοῦ ζωοπαροχοῦ νᾶμα τῆς Ὁρθοδόξου πίστεώς μας· καὶ τῆς ἀφοσιώσεώς μας πρὸς τὰς Ἐθνικάς μας παραδόσεις.

*

Ὅθεν ἂς τὰς περιέπωμεν μὲ φανατισμόν. Καὶ ἂς κρατύνωμεν καὶ ἂς ἀγιάζωμεν συνεχῶς τὸ πνεῦμά μας μὲ τὴν Θεόσδοτον οὐσίαν τους. Εἶναι τοῦτο ἱερώτατον χρέος μας. Ἀλλὰ καὶ τὸ πλέον εὐπρόσδεκτον μνημόσυνον εἰς τὴν ἀγίαν ψυχὴν τοῦ Μεγάλου Διδασκάλου τοῦ Γένους μας καὶ πανσεβάστου πατρὸς τῆς νεωτέρας μας Ἐκκλησίας Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων.

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Κ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

Ὡς πρὸς ἀμφοτέρω τὰ ὡς ἄνω φλέγοντα ζητήματα ἔλαβε θέσιν σαφῆ μὲν, ἀλλ' ἀρνητικὴν πρὸς τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν. Οὕτω, ὡς πρὸς τὸ Αὐτοκέφαλον, γνωρίζων τὰς ἐκ τῶν Ἱερῶν Κανόνων ΙΖ' τῆς Διᾶ καὶ ΛΗ' τῆς ΣΤης ἐνδείξεις, καθ' οὓς τὰ Ἐκκλησιαστικά εἴωθε τοῖς πολιτικοῖς συμεταβάλλεσθαι, καὶ τὸ προηγούμενον τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, δὲν ἤρνεϊτο τοῦτο, ὅπερ ἀποτελεῖ δικαίωμα πάσης ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας Κράτους, ἄρτι ἀποκτήσαντος τὴν ἀνεξαρτησίαν του, ἡμφεσβήτει ὅμως τὸν τρόπον τῆς ἀποκτήσεως αὐτοῦ, διότι ἤθελε τοῦτον σύμφωνον πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ τὸν ἔκπαλαι καθιερωμένον τρόπον τῆς χειραφετήσεως. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δὲν ὥφειλε νὰ ἐνεργήσῃ καθ' ὃν πραξικοπηματικὸν ἐνήργησε τρόπον. Ὁ τρόπος οὗτος δύναται νὰ προσιδιάζῃ εἰς πολιτικά καθεστῶτα, ὅχι ὅμως καὶ εἰς Ἐκκλησιαστικά, ὅπου ἡ ἐπανάστασις οὐδεμίαν θέσιν ἔχει καὶ μᾶλλον χειροτερεύει τὴν κατάστασιν ἢ ὠφελεῖ αὐτήν.

Τὰ διδάγματα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας δύνανται νὰ χρησιμεύσιν ὡς μαρτύρια ἀψευδῆ τούτων. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὥφειλε νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας κανονικῶς τὴν χειραφέτησιν αἶμα καὶ εὐλογίαν αὐτῆς, ἥτις καὶ θὰ ἐδίδοτο αὐτῇ ἀσφαλῶς, διότι μόνον οὕτω καὶ τὸ κύρος ἀμφοτέρων θὰ ἐσώζετο καὶ τὰ προνόμια τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος θὰ διετηροῦντο ἀκέραια καὶ ὡς κακὸν καὶ ὀλέθριον προηγούμενον διὰ τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας δὲν θὰ ἐχρησίμευεν αὐτῇ. Μὴ ἐνεργήσασα ὅμως ἡ Ἐκκλησία αὕτη, ὡς ἔδει, καὶ τὴν θέσιν τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἐδυσχέρανε καὶ τῶν προνομίων αὐτῆς ἐαυτὴν ἐστέρησε καὶ τὸν εὐσεβῆ καὶ συντηρητικὸν Ἑλληνικὸν λαὸν δυσηρέστησε. Δι' ὃ καὶ ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς τοιοιτοτρόπου ἀνακηρύξεως τοῦ Αὐτοκεφάλου αὐτῆς οὐδέποτε ἔπαυσεν ἐν Ἑλλάδι μία ὑπόκωφος κατ' ἀρχάς, λίαν ἐκδηλὸς μετὰ ταῦτα, ἀγανάκτησις τοῦ κλήρου καὶ λαοῦ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του νὰ ἀνασυνδεθῇ ὁ διακοπεῖς σύνδεσμος μεταξὺ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀποκατασταθῶσι τὰ πράγματα συμφώνως τῇ παραδόσει καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ Χριστεπωνύμου πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, χάριν τῆς ἐνότητος.

Ἡ ἀναστάσις αὕτη τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων προήλθε, διότι τῆς ἀντεκκλησιαστικῆς ταύτης κινήσεως ἤγειτο ἀνὴρ ἄκρως φιλελευθέρων ἀρχῶν, ἅτε ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Ἑσπερίᾳ σπουδάσας καὶ τοῦ φιλελευθέρου προτεσταντικοῦ πνεύματος ἐμποτισθεὶς, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης.

Οὗτος συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ ἐκ τῶν ἀντιβασιλέων προτεστάντου Ludwig von Maurer

εἰς ὃν, ἐκτός τῆς διοργανώσεως τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων, εἶχεν ἀνατεθῇ καὶ ἡ διαρρύθμισις τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἦτο ὁ κυρίως ἐμπνευστής τῆς ἰδέας ταύτης, τῆς πραξικοπηματικῆς δηλ. ἀνακηρύξεως τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας.

Ὅτι ὅμως τοῦτο ἐνεῖχε κινδύνους διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ φανερόν. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐὰν ἄλλη τις ἐπὶ μέρους ὀρθόδοξος Ἐκκλησία Σερβική, Ρουμανική ἢ Βουλγारική προέβαινεν εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν ταύτην πρᾶξιν τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο διάφορον, διότι ἐπρόκειτο περὶ ἀλλογενῶν καὶ ἀλλοεθνῶν Χριστιανῶν. Νὰ προβαίῃ ὅμως εἰς τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἡ πρεσβυτέρα θυγάτηρ τῆς Ἐκκλησίας Κωνιπόλεως, ἡ ἀποτελοῦσα ὅσοι ἐκ τῶν ὁσίων καὶ σάρκα ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῆς, τοῦτο ἀπετέλει πρᾶξιν ἐξαιρετικῶς ἀπηγορευμένην, ἐνέχουσαν ἀχαριστίαν καὶ ἀγνωμοσύνην. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ αὐθόρμητος ἐξέγερσις τῆς συντηρητικῆς μερίδος τοῦ Χριστιανώμου πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, τῆς ὁποίας ἡγεῖτο ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων.

Ὁ ἀγὼν οὗτος διήρκεσεν ἐπὶ μίαν καὶ πλέον περίπου δεκαετίαν, καθ' ἣν ἐκυριάρχησαν αἱ δύο μορφαὶ τῶν ὡς ἄνω κληρικῶν. Περὶ τὸ τέλος ὅμως τῆς δεκαετίας ταύτης ὁ ἀγὼν ἤρχισε νὰ κλίνη πρὸς τὸ μέρος τῆς συντηρητικῆς μερίδος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ἔφερε τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα. Τὸ ἔτος 1850 ὑπῆρξεν ἀποφασιστικόν.

Κατόπιν ἐκατέρωθεν συζητήσεων μεταξὺ Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου τοῦ Ἰακώβου Ρίζου πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐν Κωνιπόλει, ἐξεδόθη ὁ Συνοδικὸς Τόμος τοῦ 1850, βάσει τοῦ ἐξ ἐπτά ὄρων συμφωνηθέντος σχεδίου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔργου τοῦ Κωνιτίνου Οἰκονόμου, ὅστις ἀναγνώσθεις καὶ ἐγκριθεὶς κατὰ τρόπον πανηγυρικόν ἐνεχειρίσθη εἰς ἐπὶ τούτῳ μεταβᾶσαν ἐκεῖ ἐπιτροπὴν, ἥτις καὶ ἐκόμισεν αὐτὸν εἰς Ἑλλάδα.

Διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ τόμου τούτου καὶ τῆς χειραφετήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀποκατεστάθησαν ἐπισήμως πλέον αἱ ὁμαλαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ ὁ σάλος ἐκόπασεν, ἀλλ' ὁ ἀγὼν συνεχίσθη κατ' ἰδίαν ἐπ' ὀλίγον ἀκόμη μεταξὺ τῶν δύο ὡς ἄνω κληρικῶν, διότι ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης ἐπετέθη λάβρως ἐναντίον τοῦ Τόμου αὐτοῦ διὰ τοῦ ἀντιτόμου ἢ περὶ ἀληθείας καὶ δὴ εἰς γλῶσσαν μᾶλλον ἀνοίκειον εἰς κληρικόν, εἰς ὃν ἀπήντησεν ὁ Κωνιτίνος Οἰκονόμος.

Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸ ἕτερον ζήτημα, τὸ καθαρῶς ἐσωτερικόν, τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, τῆς διοργανώσεως τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας αὐτῆς, ἀνεμίσθη ἐνεργῶς ὁ Κωνιτίνος Οἰκονόμος καὶ ἐπέθηκε καὶ ἐκεῖ τὴν σφραγίδα τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ κύρους. Βλέπων ἔνθεν μὲν τὴν παραγκῶνισιν τοῦ κανονικοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας, τῆς διὰ περιοδικῶν συνόδων διοικήσεως αὐτῆς καθ' οὓς χρόνους ἀπῆλauen αὕτη τῆς πλήρους ἐλευθερίας, ἔνθεν δὲ τὴν καθιέρωσιν, κατὰ τὰ προτεσταντικὰ Consistoria, τοῦ συστήματος τῆς διαρκοῦς Ἱερᾶς Συνόδου, πάντῃ ἀγνώστου εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, καὶ δὴ καὶ τὰ καταπιεστικά μέτρα, ἅτινα μετήρχετο ἡ διοίκησις τοῦ Κράτους πρὸς ἐπιβολὴν τῶν ἀντιλήψεων αὐτῆς καὶ τοῦ ἀντικανονικοῦ τούτου διοικητικοῦ συστήματος, ἤλεγξε δριμύτατα τὴν ἀπόφασιν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἐχαρακτήρισεν ὡς νοθεύουσαν τὸ ὀρθόδοξον φρόνημα καὶ τὸ γνήσιον διοικητικόν σύστημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Ἐκκλησία διωφεῖτο ἐπὶ αἰῶνας.

Οἱ ὑπὲρ τοῦ συστήματος τούτου κοπτόμενοι ἔφερον ὡς παράδειγμα τὸν Τσάρον τῆς Ρωσίας, Πέτρον τὸν Μέγαν, ὅστις καταργήσας τὸ Πατριαρχεῖον εἶχεν ἐγκαθιδρύσει τὴν διαρκῆ πενταμελὴ Ἱερὰν Σύνοδον, πρὸς τὸν ὅποιον, ἔλεγεν ὁ Φαρμακίδης, οὐδὲν ἀντεῖπε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, μολονότι καὶ οὗτος εἶχε δανεισθῇ τοῦτο παρὰ τῶν προτεσταντικῶν Κονιστορίων, ὅπερ ταυτόν. Ἐὰν ἡ μεγάλη Ἐκκλησία, ἀπῆντα ὁ Οἰκονόμος δὲν ἠδύνατο διὰ λόγους σοβαροῦς καὶ ἀποχρῶντας νὰ ἀντεῖπῃ τι εἰς τοῦτον, δὲν ἔπεται ὅτι τὸ ἴδιον ἔπρεπε νὰ συμβῇ καὶ μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ἦτο ἡ πρεσβυτέρα θυγάτηρ αὐτῆς καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῆς, μία δὲ μεγάλη μερίς τῆς ἀρτισυστάτου Ἐκκλησίας ταύτης ἐζήτηι τὴν κανονικὴν διοργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τούτοις, παρὰ ταῦτα, ἐθεσπίσθη καὶ ἐν Ἑλλάδι ἡ πενταμελὴς διαρκὴς Σύνοδος, τὴν ὁποίαν ἐνέκρινε καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μὲ τινὰς τροποποιήσεις, θεωρουμένη ὡς μᾶλλον συγχρονισμένη Ἐκκλησιαστικῇ διοίκησις. Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ἀσχοληθεὶς περὶ ἀμφότερα τὰ ζητήματα ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ περὶ πολλὰ ἄλλα, κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἐπλήρωσεν αὐτὸν διὰ τῶν συγγραμμάτων καὶ κηρυγμάτων του, εἰς τὰ ὅποια διέπρεπε λόγῳ τῆς ἐξαιρετικῆς ρητορικῆς αὐτοῦ ἰκανότητος καὶ πείρας, ἀφήσας οὕτω ἀνεξίτηλα τὰ ἴχνη τῆς διαβάσεως αὐτοῦ.

† Ὁ Νουβίας ΑΝΘΙΜΟΣ

Καθηγητὴς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Παιμαντικῆς
εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΜΝΗΜΟΣΥΝΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΟΙΔΙΜΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΟΝ ΤΟΝ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ

Επὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, λεχθεὶς τῇ 9ῃ Μαρτίου 1957 παρὰ τὸν τάφον αὐτοῦ, ἀποκείμενον ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Ἱερᾷ Μονῇ τῶν Ἀσωμάτων - Πετρακῇ, ἐντολῇ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ τότε Ἀρχιεπισκοπῆς αὐτῆς Ἀρχιμ. Χρυσόστομου Θέμελη καὶ νῦν Ἐπισκόπου Θυμακοῦ.

«Τίς ἄρα ἐστίν, ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει Κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ τοῦ δίδοναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον;»
(Λουκ. ιβ', 42).

«Μακαριώτατε Δέσποτα,
Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι,
Εὐσεβῆς ὁμήγυρις.

Μακάριος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος βαθύτατα κατενόησε τὴν ἐπίγειον αὐτοῦ ἀποστολήν, καὶ ἐθεώρησε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὑπόχρεον νὰ ζήσῃ οὐχὶ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, ἀλλὰ «ὡς πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος», τὸν ὁποῖον ὁ δημιουργὸς Θεὸς ἐγκατέστησεν ἐπὶ τῆς διακονίας τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάτης, διὰ νὰ γίνῃ ὁ φορεὺς καὶ ὁ διανομεὺς τῆς πνευματικῆς τροφῆς εἰς τοὺς διανύοντας τὸ στάδιον τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ταύτης ὁδοῦ.

Ὁ ἱερὸς Ψαλμωδός, φιλοσοφῶν ἐπὶ τοῦ τέρατος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἐπιγραμματικῶς ἀποφαίνεται, ὅτι «ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ οὕτως ἐξανθήσει» (Ψαλμ. ρβ', 15). Ἀλλὰ θεωρῶν, ἐξ ἄλλου, τὸ ὕψος τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀρετῆς εἰς τὸ ὁποῖον αἵρεται, ὁ «ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ» παρερχόμενος ἄνθρωπος, μεγαλειωδῶς ἐκφράζεται λέγων, «ἡλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν» (Ψαλμ. η', 62).

Ὑψος ὁμοῦ καὶ βάθος, μεγαλεῖον καὶ ματαιότης συναπαρτίζουσιν τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Ἀλλὰ τὸ βάθος καὶ ἡ ματαιότης κατανικῶνται ὑπὸ τοῦ ὕψους καὶ τοῦ μεγαλείου καὶ δὴ καὶ μάλιστα ἡ νίκη αὕτη ἐν τοῖς πλείστοις καὶ τοῖς σπουδαίοις ἀπόκειται ἐν χερσὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος, ἐφ' ὅσον θέλει, δύναται νὰ ἀναδειχθῇ «πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος», ἵνα δώσῃ «ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον», κατ' αὐτὴν τὴν ἔκφρασιν τοῦ Κυρίου του.

Ἡ ἀδιάφρεστος αὕτη πραγματικότης, ἰσχυρὰ καὶ βεβαία ὅπως ἰσχυρὸς εἶναι ὁ θάνατος, εἶναι ἡ κληρονομία τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων, προερχομένη ἐκ τῶν ἀπείρων πρὸ αὐτῶν γενεῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ μεταδώσωσιν αὐτὴν εἰς τοὺς μετ' αὐτοὺς ἐρχομένους, καὶ ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ἐπιγενομένους, τῆς ἀενάου ταύτης μεταβιβάσεως περατωθησομένης σὺν τῇ συντελείᾳ τῆς συστεναζούσης κτίσεως.

* *

Ἀλήθεια ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, εἶναι ἡ σήμερον συμπληρωθεῖσα ἑκατονταετηρίς ἀπὸ τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας τῆς μεγάλης ἐκκλησιαστικῆς προσωπικότητος, τοῦ αἰοιδίμου πρεσβυτέρου Κωνσταντίνου Οἰκο-

νόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Ἰδοὺ τάφος σμικρὸς κατακαλύπτει τὴν κόνιν τῶν λειψάνων μεγάλης καὶ ἐξεχούσης φησιγνωμίας τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἰδοὺ ὅτι μεγαλεῖον καὶ ματαιότης συνυφαίνουσι τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Ἰδοὺ «ἄνθρωπος ὡσεὶ χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ οὕτως ἐξανθήσει». Ἰδοὺ ἄνθρωπος ἀναδειχθεὶς «πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος» καὶ «δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένος» ἐν ζωῇ καὶ μετὰ θάνατον.

Ἀπαύγασμα χριστιανικῆς ἀρετῆς καὶ ἐνθέου σοφίας ὑπῆρξεν ὁ βίος αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὡς κληρικῶν καὶ ὡς Ἑλληνας, ἐκτιμηθὲν ὑπὸ ἡμετέρων καὶ ξένων, ἀποτελεῖ ἀδαμαντίνην ὁδόν, τὴν ὁποίαν μέχρι σήμερον ἀκολουθεῖ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τῆς ὁποίας δὲν συμφέρει εἰς αὐτὴν ἐπ' οὐδενὶ νὰ ἐκτραπῇ.

Ἀλλ' ἴδωμεν, δι' ἐλαχίστων, ὁποῖος ὑπῆρξεν οὗτος «ὁ Ἕλληνας ὁ πολὺς, ὁ πύρινος ἱερεὺς καὶ κήρυξ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ κλεινὸς τῶν Ἑλλήνων διδάσκαλος».

Εἶπε τὴν καταγωγὴν ἐξ ἱερατικῆς οἰκογενείας καὶ ἐγεννήθη ἐν Τσαριτσάνῃ τῆς Θεσσαλίας, τῇ 27 Ἀυγούστου τοῦ 1780. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, πρεσβύτερος καὶ οἰκονόμος τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὄφφικιον, ἐκαλεῖτο Κυριακὸς καὶ ἦτο λόγιος ἀνὴρ. Εὐσεβεστάτῃ δ' ὑπῆρξε καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἀνθία, διηγηθεῖσα ποτὲ ὅτι ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο βρέφος, σμήνος μελισσῶν ἐκάθισε περὶ τοῦ τραχήλου αὐτοῦ καὶ εἶτα ἀπῆλθε, χωρὶς νὰ βλάβῃ τὸ νήπιον. Ἀπὸ ἡλικίας νεαρᾶς ἐδιδάχθη τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τὰ ἱερὰ τοιαῦτα, ὡς καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, καὶ δι' εὐρύτεραν μάθησιν ἐφοίτησεν εἰς τὴν ἐν Ἀμπελακίοις Σχολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδιδάχθη καὶ τὴν γαλλικὴν. Προκόπτων ἡλικία καὶ σοφία καὶ χάριτι, παῖς εἰσέτι, συνέθετε στίχους ὁμηρικῶν καὶ μὲν δωδεκαετὴς προχειρίζεται ἀναγνώστης, ὅτε καὶ ἐξεφώνησε λόγον ἀπ' ἁμβωνος, τὸν ὁποῖον ἔμελλε νὰ τιμῇ καὶ νὰ λαμπρύνῃ ὅσον οὐδεὶς τῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ μέχρι τῆς σήμερον ὑπηρετῶν τοῦ θεοῦ κηρύγματος.

Ἄγων τὸ 21ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐχειροτονήθη εἰς διάκονον καὶ πρεσβύτερον, ἥδη συνειληθεὶς τὴν συμπολιτίδα αὐτοῦ Ἑλένην. Ἀκολουθῶνς ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἐλασσόνης Ἰωαννικίου εἰς τὸν Πισιδίας Κύριλλον, περιελθὼν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Εἶτα εἰς Οἰκονόμον τῆς Ἐπισκοπῆς Ἐλασσόνης προχειρισθεὶς, διεδέχθη τὸν ἀποβιώσαντα πατέρα αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τὴν σχετιζομένην πρὸς τὸ ὄφφικιον τοῦ Οἰκονόμου, τὸ ὁποῖον ἀπέβη καὶ ἐπί-

θετον αὐτοῦ, ἀφαντάστως τιμηθὲν ὑπ' αὐτοῦ. Διωρίσθη δ' ἐν ταῦτῳ καὶ ἱεροκήρυξ τῆς γενετῆρας καὶ τῆς Ἐπισκοπῆς Ἐλασσόνος, μόλις εἰκοσιπενταετής, καὶ περιῆλθεν ὡς τοιοῦτος, πόλεις καὶ κόμας καὶ χωρία τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας εἰσέτι, γεωργῶν καρποφόρως τὸν σπόρον τοῦ Ἐδαγγελικοῦ κηρύγματος καὶ παρὰ πάντων ἀγαπώμενος καὶ θαυμαζόμενος ἐπὶ τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ συνέσει αὐτοῦ. Ἐπιγράμματα ἐπὶ Ἐκκλησιῶν, κηρῶν, γεφυρῶν καὶ μνημάτων, ἐγκατεσπαρμένα ἐν ταῖς περιοχαῖς δι' ὧν διήρχετο, καὶ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενα, διακηρύττουν τὴν σοφίαν τοῦ ἀνδρός.

Ἐν ἔτει 1806 ὁ Οἰκονόμος φυλακίζεται ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ εἰς τὰ Ἰωάννινα, θεωρηθεὶς ὡς συμμετασχὼν εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Παπαευθυμίου Βλαχάβα. Ἀφέθη δὲ ἐλεύθερος ἐναντι λότρων πολλῶν. Διδάσας ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Τσαριτσάνης, μετέβη, προνοία τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὡς ἑξαρχος καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντος Θεσσαλονίκης Γερασίμου, καὶ παρέμεινεν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπὶ μίαν διετίαν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ὡς σάλπιγξ ἀρχαγγελικῆ διεκλήρυττε τὰ παραγγέλματα τοῦ Θεοῦ, καί, ὡς ὁ «μακάριος ἀνὴρ» τοῦ Ψαλμωδοῦ, ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ ἐμελέτα ἡμέρας καὶ νυκτός, καὶ ἀπέβη ἐντριβὴς γνώστης τοῦ κειμένου τῆς Ἀγίας Γραφῆς μέχρι σημείου νὰ ἐνθυμηταὶ ἀπὸ στήθους τὸ χωρίον ἐκεῖνο, οὗτινος ἤθελε νὰ κάμῃ χρῆσιν ἐν οἰαδήποτε στιγμῇ.

Ἐν ἔτει 1809, κατόπιν προσκλήσεως, μετέβη εἰς τὴν Σμύρνην ἔνθα τὴν ἐκεῖ Σχολὴν ἀναδιοργάνωσεν, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Κούμα, εἰς Φιλολογικὸν Γυμνάσιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδίδασκεν ἐν καρποφορίᾳ πολλῇ ἐπὶ μίαν δεκαετίαν, καὶ ἐδόξασεν ἑαυτὸν ὡς κήρυκα τοῦ θείου λόγου ἀπαράμιλλον. Πρὸς τοῦτοις εἶδεν ἐκεῖ πᾶσαν εὐκαιρίαν, ἵνα καὶ περὶ τὴν φιλολογίαν ἀσχοληθῇ, κατὰ τρόπον μαρτυροῦντα τὴν φιλολογικὴν καὶ φιλοσοφικὴν δεινότητα τοῦ ἀνδρός.

Ἐκ τῆς Σμύρνης ὁ Οἰκονόμος, ἐπ' ὀλίγον παραμείνας εἰς Μυτιλήνην, ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', ὁ ὁποῖος μεγάλως ἐτίμα αὐτόν. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐν ἔτει 1819, ὠνόμασε τὸν πολλὸν Οἰκονόμον «πατριαρχικὸν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἱεροκήρυκα καὶ διδάσκαλον πασῶν τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἰδιαιτέρως ἱεροκήρυκα τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας... καὶ καθολικὸν ἱεροκήρυκα τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ πασῶν τῶν ὀρθοδόξων τοῦ ἑλληνικοῦ γένους Ἐκκλησιῶν», καὶ κατεκόσμησεν αὐτόν διὰ μοναδικοῦ προνομίου νὰ φέρῃ ἐπὶ τοῦ καλυμμανίου αὐτοῦ σταυρὸν ἀδαμαντοκόλλητον.

Κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὁ Οἰκονόμος, μόλις σωθεὶς, ἀφίκετο εἰς Ὀδησσὸν ἔνθα ἐξεφώνησε τὸν περιώνυμον λόγον κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ Ἱερομάρτυρος Γρηγορίου τοῦ Ε', Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετέβη εἰς Πετρούπολιν ἐκτιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου τοῦ Α' καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας τῆς πόλεως ταύτης ἐκλεξάσης αὐτὸν σὺνεδρον. Ἡ αὐτοκρατορικὴ

Ἀκαδημία τῆς Πετροπόλεως ἐξέλεξεν αὐτὸν ἐταῖρον, ἀντεπιστέλλον δὲ μέλος ἡ Βερολίνα Ἀκαδημία. Ὅσον οὐδείς τῶν αὐτῶ συγχρόνων τιμηθεὶς ἐν Ρωσίᾳ, ἦλθεν ἀκολούθως εἰς τὴν Γερμανίαν, ἔνθα ὁ τῆς Πρωσίας βασιλεὺς Γουλιέλμος ὁ Γ' τὸν ἐκόσμησε διὰ βασιλικοῦ παρασήμου. Ἐν Λειψία δὲ καὶ ἐν Βιέννῃ τὰ μάλιστα ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν ἐκεῖ σοφῶν. Τέλος, ἐλθὼν εἰς Ρώμην, ἐγένετο δεκτὸς μετὰ πολλῶν τιμῶν ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ ΙΣ' καὶ ὑπὸ τῶν ἐκεῖ σοφῶν.

Ἀλλ' ἔπρεπε καὶ ἡ Ἐλ λά ς, ἡ ἐκ τῆς τέφρας αὐτῆς ὡς ἐκ θαύματος καὶ ὡς ὁ φοῖνιξ ἀναγεννηθεῖσα, νὰ μὴ στερηθῇ τοῦ μεγάλου τούτου φωτός, τοῦ Οἰκονόμου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, τοῦ τιμαλφεστάτου τέκνου αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἐδόξασε καὶ ἐτίμησεν αὐτήν, ὅπου γῆς ἐστάθη. Οὕτως, ἐν ἔτει 1834 ἀφίκετο εἰς τὸ Ναύπλιον, τὴν τότε πρωτεύουσάν τῆς Ἑλλάδος, καὶ μετὰ ἑτὶ τρία ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔνθα καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ἐν Ἑλλάδι διαμένων, ἔδρασε συγγράφων καὶ κηρύττων, καὶ ἐγένετο ὁ ἀρχηγὸς τῆς συντηρητικῆς μερίδος, ἡ ὁποία δὲν συνεφώνει μετὰ τῆς μερίδος τοῦ ἐτέρου διαπρεποῦς Θεσσαλοῦ κληρικοῦ, ἱερομονάχου Θεοκλήτου Φαρμακίδου, ὡς πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν ἄνευ ἐγκρίσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐκήρυξεν ἑαυτήν Ἀδοκῆφαλον, ἐν ἔτει 1833, ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας τοῦ Βαυαροῦ βασιλέως Ὁθωνος. Χαρακτηριστικῶς ἐγράφη περὶ τοῦ ἀγῶνος τούτου τοῦ ὑμνουμένου ἀνδρός, ὅτι ἠγέρθη ὡς «τραχὺς πρόμαχος, καὶ ἀκοίμητος δορυφόρος, καὶ λεοντώδες σπαρακτικὸν θηρίον».

Ὁ διαπρεπὴς δὲ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ὡς ἐξῆς ἀξιολογεῖ τὴν ἐν προκειμένῳ δραστηριότητα τοῦ μεγάλου τούτου κληρικοῦ: «Ἀκριβῶς — λέγει — κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἐπιφαίνεται ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος καὶ ἀναλαμβάνει τὸν κατὰ τοῦ καθεστώτος σφοδρὸν ἀγῶνα διὰ τοῦ ὅγκου τοῦ ἀναμφισβητήτου κύρους αὐτοῦ, τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς δραστηριότητος. Πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Οἰκονόμου δὲν ὑπῆρχεν ἐν Ἑλλάδι κληρικὸς δυνάμενος νὰ ἀναμετρηθῇ πρὸς τὸν Φαρμακίδην καὶ ν' ἀμφισβητήσῃ τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, οὐδείς δ' ἀληθῶς ἠδύνατο νὰ διεξαγάγῃ τὸν ἀγῶνα, ὃν ὁ Οἰκονόμος διεξήγαγε. Δι' αὐτοῦ παρουσιάσθησαν μὲν αἱ γνώμαι καὶ αἱ ιδέαι τοῦ Φαρμακίδου ἀντιβαίνουσαι πρὸς τοὺς κανόνας καὶ τὰ παλαιὰ καθεστῶτα καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, κατεδείχθησαν δὲ τὰ ὀλέθρια αὐτῶν ἐπακολουθήματα»¹

Ἀλλ' ὁ γίγας οὗτος, ὁ ὡς ἥλιος διαδραμὼν ἀνατολὴν καὶ δύσιν, καὶ φωτίσας διὰ τοῦ βίου, διὰ τῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ἀγῶνων, καὶ διὰ τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ, καὶ πληρώσας διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τὴν κατ' αὐτὸν χρονικὴν περίοδον, ἰδοὺ, ὡς τὸ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ ἐξανθεῖ ἅμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἔαρος. Τῇ 9 Μαρτίου τοῦ 1857, πρὸ δέκα δεκάδων ἐτῶν ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς σήμερον, ἀπέρχεται τοῦ κόσμου τούτου, σχῶν τέλη

¹ Χρυσόστομος Α. Παπαδόπουλος, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τόμος Α', Ἀθήναι 1920, σελ. 293.

χριστιανικά, ανώδυνα και ειρηνικά, καταλιπών δὲ διὰ διαθήκης χρήματά τινα πρὸς εὐαγεῖς σκοπούς.

Ἡ κηδεὶα αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀνταξία τῆς μεγάλης φήμης καὶ τῆς δόξης τοῦ ἀνδρός, τὸν ὅποιον ἐθρήνησεν ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Πατρις, διότι μέγας ἐν ἀμφοτέροις ὑπῆρξε. Ἀπεδόθησαν εἰς αὐτὸν τιμαὶ ἀντιστρατήγου, μετέσχον τῆς κηδεῖας αὐτοῦ, τελεσθείσης ἐν τῷ τότε μητροπολιτικῷ ἱερῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, κληρὸς πολὺς, ὑπασπισταὶ τοῦ βασιλέως, ὑπουργοὶ, βουλευταί, πρέσβεις, καθηγηταί, φοιτηταί, πλῆθος κόσμον δυσεξαριθμητον, «σύμπας ὁρθὸς ὁ λαός, καὶ πᾶσα ἡ πόλις συμπυκνωμένη καὶ ἐπεκχεομένη», οἱ ὅποιοι καὶ συνώδυσαν τὸν μέγαν νεκρὸν μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ κατοικίας, μέχρις αὐτοῦ δηλονότι τοῦ ἱεροῦ χώρου, ὅπου σήμερον συνήχθημεν ἡμεῖς, ἵνα τελέσωμεν ἐπιμνημόσυνον δέησιν ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ αἰοδίου μεγάλου ἀνδρός, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ὁποίου, ὅπως χαρακτηριστικῶς εἶπεν ὁ ἐκφωνήσας τὸν ἐπικήδειον, ἔμεινεν «ὄρφανή καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας αὐλή, ἔρημος ὁ ἄμβων, χήρα ἡ καθέδρα, καὶ κενὸν ἄπειρον ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, πόθος καὶ πένθος νεωτέρων καὶ πρεσβυτέρων δυσπαραμύθητον».

Ἄλλ' ἂν ἐξέλιπε θραυσθὲν τὸ σκεῦος τὸ ὁσπράκινον, διότι «ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἀπαξ ἀποθανεῖν», ἔμεινεν ὅμως ἀναφαίρετος κληρονομία διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὸ ἔθνος ὁ θνητὸς οὗτος ὄνομα καὶ πρᾶγμα «πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος» ἀνεδείχθη, καὶ καθὼς ἀνὴρ σοφός, τὸν ἑαυτοῦ λαὸν παιδεύει, κατὰ τὴν τοῦ Σειράχ Σοφίαν (λζ', 23).

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἀνήκει εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους. Ὁ πάλλενκος ὡς ἡ χιών βίος αὐτοῦ ὡς κληρικοῦ, πρόκειται παράδειγμα πρὸς μίμησην. Τὰ ἐκκλησιαστικά αὐτοῦ συγγράμματα εἶναι πηγὴ διανύξης διὰ τὴν νεωτέραν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ τυγχάνουσιν ἐν ταύτῳ τὸ ἐκχύλισμα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πρὸς τὴν συντηρητικότητα, ἡ ὁποία διακρίνει καὶ ὀφείλει νὰ διακρίνῃ τὴν κατ' Ἀνατολὰς Ὁρθόδοξον τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ φιλόλογος δεινὸς καὶ ἀριστος παιδαγωγὸς ἐκ τῶν ἔργων του τούτων δηλοποιεῖται.

Δὲν εἶναι ποσῶς ὑπερβολὴ ὅταν λεχθῇ, ὅτι, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Οἰκονόμου, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος εὗρε τὴν στιβαρὰν ἐκείνην δεξιάν, ἡ ὁποία ἀνέκοψε διὰ τῆς δυνάμεως αὐτῆς τὴν ἐπισφαλῆ πορείαν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν, τὸ σεπτὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Οὐτως, ὁ σπάνιος οὗτος κληρικός, ἡγωνίσθη σθεναρῶς ἵνα τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐδρασθῇ ἐπὶ βάσεων κανονικῶν καὶ ἡ εἰρήνῃ μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν παγιωθῇ εἰς τὸ διηνεκές. Ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐργάσθη ὑπὲρ αὐτῆς κατὰ τρόπον ὑπερθυμίζοντα διαπρεπεστάτας πατερικὰς μορφάς.

Ἡ πολυμαθεὶα αὐτοῦ κατέπληξεν οὐ μόνον τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ξένους. Ὁ πολὺς θεολόγος καὶ φιλόλογος Τίσεντορφ, πληροφορηθεὶς τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Αὐγούστης, ὅτι διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς «ἀπώλεσεν ἐν τῶν εὐγενεστέρων αὐτῆς κοσμημάτων», καὶ ὅτι «ὁ Οἰκονόμος ἦτο πλουσίως πεπρωκισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως, καὶ συνήνου μετὰ τῆς βασιμῆς παιδείας μνημονικὸν εὐρύτατον καὶ φαντασίαν ζωηροτάτην μετ' ἀκαμάτου ζήλου.» Ὁ δὲ Πονκεβήλ ταῦτα γράφει περὶ τοῦ «γοερωτάτου» ἐπιταφίου λόγου τοῦ Οἰκονόμου εἰς τὸν Ἱερομάρτυρα Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριον τὸν Ε'. «Εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ τις τὴν βαθεῖαν συγκίνησιν, ἣν διήγειρεν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀκροωμένων ὁ ἐπιτάφιος οὗτος λόγος, ἐπεὶ πᾶσα περιγραφή ἤθελεν εἰσθαῖ ὑποδεστέρα τῆς πραγματικῆς ἐντυπώσεως».

Ὁ Ἑλληνικὸς τύπος, διερμηνεύων τὸ φρόνημα τοῦ κοινῶς περὶ τοῦ ἐκλιπόντος κληρικοῦ, σὺν ἄλλοις ἐπιγραμματικῶς ἀνέγραψε: «Ἐπεσεν ὁ μέγας στύλος τῆς ἑλληνικῆς ἱερατικῆς εὐγλωττίας... ὁ μέγας Οἰκονόμος ὑπῆρξεν ὁ μέγας ἀετὸς τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ἀετιδεῖς εἰσὶν οἱ περὶ αὐτὸν σήμερον ἀπτῆρες πεζογράφοι»². Ἕλληνες δὲ ἱστορικοί, ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ μέχρι τῆς σήμερον, ἀμιλλῶνται εἰς τὴν εὐρεσιν τῶν καταλλήλων ἐκφράσεων πρὸς ἐπαίνους ἐπαξίους τῆς πανθομολογουμένης ἀξίας τοῦ διαπρεποῦς τούτου κληρικοῦ. Εἰς τούτων, τῆς Ἱστορίας θεράπων, ταῦτα περὶ τοῦ Οἰκονόμου ἀποφθέγγεται: «Ὁ μέγας τὸ τε ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν τιμητικὴν προσωμίαν, μάλιστα δὲ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀξίαν καὶ παιδείαν καὶ σοφίαν... ῥήτωρ ἐπιφανέστατος... μέγας θεολόγος ἅμα δὲ καὶ πολυγραφώτατος συγγραφεὺς ἐκκλησιαστικός, πολυμαθέστατος φιλόλογος, ὁ τὴν καλλίστην καὶ ἀρχαϊκῶς γλαφυρωτάτην γράφων νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὁ ἀναγαγὼν ταύτην εἰς τὸ μέγιστον ἔφος καθαρότητος καὶ κάλλους καὶ ὁρθοπειίας καὶ παρασκευάσας τὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου φιλόλογου Κωνσταντίνου Κόντου δοθεῖσαν εἰς αὐτὴν τελειότητα...»³. Ἄλλος δὲ πάλιν ἐπιστήμων ἐιδικός, θεωρεῖ τὸν ἄνδρα «ὄντως ἐξέχουσαν φυσιογνωμίαν». Καὶ προσθέτει. «Εὐσεβής, ἐνάρετος, φιλόπατρις, εὐρυσταθής, κάτοχος ἐκτὸς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς, τῆς γαλλικῆς, τῆς γερμανικῆς, τῆς ρωσικῆς, καί, ὡς φαίνεται, καὶ ἀνατολικῶν τινων γλωσσῶν, κάτοχος ἐξαιρετὸν μνήμης καὶ ζωηροτάτης φαντασίας, εὐγλωττότατος ῥήτωρ, ἀκαταπόνητος συγγραφεὺς, ἀκούραστος συζητητής, διεδραμάτισε κατὰ τὴν θεμελιωτικὴν ἐποχὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σπουδαιότατον πρόσωπον, ἀναδειχθεὶς ὁ ἡγέτης τῆς συντηρητικῆς μερίδος καὶ ὁ σπουδαιότερος ἐκπρόσωπος αὐτῆς...»⁴.

2. Ἐφημερίς «Ἡλῖος», ἀριθ. φύλλον 108, τῆς 16 Μαρτίου 1857, Ἀθήναι.

3. Παύλου Καρολίδου, Σύγχρονος Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1921, τόμος Ε', Ἀθήναι 1926, σελ. 83-84.

4. Δ. Μ. Σ. Μπαλάνου, Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, Ἀθήναι 1932, σελ. 27. Ἀναστασίου Ν. Γοῦδα, Βίαι παράλληλοι τῶν ἐπὶ τῆς Ἀναγεννήσεως τῆς

Ἡ εὐγλωττία αὐτοῦ παρωμοιάσθη πρὸς τὴν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, ἡ ρητορικὴ αὐτοῦ δεινότης ἐξα-
ρακτηρίσθη Δημοσθένειος, ἡ καλλιπεία αὐτοῦ Πλα-
τωνικὴ ἢ Ἰσοκράτειος, κειμηλιώδης δὲ χάρις ὁ ποτα-
μὸς τῶν λόγων αὐτοῦ. Πράγματι δὲ ἀνεδείχθη στε-
φανηφόρος νικητὴς «εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς τοῦ θείου λόγου
ἱεροουργίας», ὅπως ὁ ἴδιος ἐχαράκτηρε τὸ κηρυγμα-
τικὸν αὐτοῦ ἔργον⁵. Καὶ αὐτὸς εἰσέτι ὁ ἀντίπαλος
αὐτοῦ, ἱερομόναχος Θεόκλητος Φαρμακίδης, ἔμει-
νεν ἐκθαμβὸς πρὸ τοῦ ὠκεανοῦ τῆς ῥητορείας αὐτοῦ,
καὶ ἐπήνεσε ταύτην δημοσίᾳ, ὁμιλοῦντος τοῦ ῥήτορος.
Ὡνομάσθη, τέλος, «θεόπνευστος ἀνὴρ», καὶ «μεγα-
λοκέρυξ θεόσοφος». Ὁ δὲ Νεόφυτος Βάμβας, ἐξ ἀ-
φορμῆς τοῦ ἀριστουργηματικοῦ λόγου τοῦ Οἰκονόμου
εἰς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, εἶπεν: «ὁμιλοῦντος
τοῦ Οἰκονόμου, οἱ λοιποὶ ῥήτορες πρέπει νὰ σιω-
πῶσι»⁶.

Ἀλλ' ἐπιλείπει με ὁ χρόνος διηγούμενον περαιτέρω
περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἅτινα εἰς χιλιά-
δας συμποσῶνται σελίδων. Διὰ τούτων ὁ αἰδίδιμος
ἐκκληροδότησεν εἰς τὰς ἐπιγενομένας γενεὰς τὴν σο-
φίαν αὐτοῦ καὶ τὴν γνῶσιν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν
ἀρετὴν, τὴν συντηρητικότητά καὶ τὴν βαθεῖαν ἀγά-
πην πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν τέχνην τοῦ κηρύσσειν
πρὸς σωτηρίαν ψυχῶν καὶ τοῦ συναρπάζειν τοὺς ἀκρο-
ατάς. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καθορᾶται
ἡ τε μεγάλη τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δύναμις καὶ ἡ ἀγί-
της τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ὥστε νὰ ὁμολογῇται οὕτω διὰ
πολλοστὴν φορὰν, ὅτι ἡ ἐνδοξος Ἑλλάς ἐξέθρεψεν, οὐ
μόνον εὐήμεροῦσα ἀλλὰ καὶ δυσπραγοῦσα ἀκόμη, ἄν-
δρας εὐκλεεῖς καὶ τῆς σοφίας ἐραστάς. Ἀναμφι-
βόλως δὲ δὲν τυγχάνει τῆς παρούσης στιγμῆς ἡ ἔστω
καὶ λακωνικωτάτη ἢ ὑποτυπώδης ἀναγραφή τῶν περὶ
ὀρθοδόξου θεολογίας, τῶν περὶ πίστεως καὶ πράξεως,
τῶν περὶ ἱερωσύνης, τῶν περὶ παιδων ἀγωγῆς, τῶν
περὶ γλώσσης ἀπόψεων τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρός, οὔτε
πάλιν καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς εὐστόχου ἐπιχειρηματο-
λογίας αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἀντέκρουε τοὺς
ἀντιφρονούντας πρὸς τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν συντη-
ρητικότητα τῶν ἀπόψεων αὐτοῦ.

* *

Τὰ ἀνωτέρω, λοιπόν, ἔπραξεν ὁ ἀξιάγαστος Οἰκο-
νόμος, πρὸς δόξαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους

Ἑλλάδος διαπρεφάντων ἀνδρῶν, τόμος Α' (Κλῆρος), Ἀθήναι
1869, σελ. 169-206. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τῇ 9ῃ Μαγτίου
α' ω ν ζ' ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀγίας Εἰρή-
νης τελετὴν τῆς κηδείας Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ πρε-
σβυτέρου καὶ Οἰκονόμου παρὰ Μιχαήλ Γ. Σχινᾶ, Ἀθή-
νησι 1857. Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸ ἱερὸν Μνημόσυνον τοῦ
αἰοιδίμου πρεσβυτέρου καὶ οἰκονόμου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ
Οἰκονόμων, ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη-
σίᾳ τῇ Κυριακῇ τοῦ Ἀντίπασχα ὑπὸ Ἀπολλίου, ὑπὸ Καλλι-
νίκου Θωμάδου, Ἱεροδιακόνου καὶ Ἱεροκήρυκος ἐκ τῶν
τρώφιμων τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς, ἐν Κωνσταντι-
νουπόλει 1857.

5. Τὰ σωζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα Κων-
σταντίνου Πρεσβυτέρου τοῦ Οἰκονόμου
τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, ἐκδιδόντος Σοφοκλέους Κ. τοῦ
ἐξ Οἰκονόμων, τόμος Α', Ἀθήνησι ΑΩΕΒ', σελ. 587.

6. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τόμος Α', Ἀθήναι 1920,
σελ. 302.

πολλὰ μογήσας. Κατέλιπε δὲ ἡμῖν ἱερὰν παρα-
καταθήκην τὸν τε βίον, τὰ τε συγγράμματα αὐτοῦ
καὶ κατευθυντήριους ἐν αὐτοῖς γραμμάς τοῦ ὀρθῶς
ἐργάζεσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία
εἶναι «στόλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α' Τιμ.
γ', 15) καὶ τῆς ὁποίας ἡμεῖς εἴμεθα μέλη ἐκ μέρους
καὶ ὑπερέται ἐλάχιστοι.

Φόρον, λοιπόν, αἰδίου ἐγνωμοσύνης καὶ ἀπειρὸν
σεβασμοῦ ἀποτίουσα σήμερον ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς
Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐκπροσω-
ποῦσα αὐτήν, ἐπιτελεῖ τὰ μνημόσυνα ταῦτα, ἀκατα-
παύτως εἰσέτι ἀναλογιζομένη, μετὰ τὴν παρέλευ-
σιν τῶν δέκα δεκάδων ἐτῶν, τὴν στέρησιν τῆς μεγάλης
ταύτης Ἐκκλησιαστικῆς προσωπικότητος, εἰς τὴν ὁποί-
αν αὕτη ὀφείλει πολλὰ καὶ τὰ ἐπαίνων ἄξια.
Δὲν ἀποτελεῖ δὲ ὑπερβολὴν τὸ νὰ λεχθῇ ὅτι καὶ πανη-
γυρίζει σήμερον ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ
μνήμῃ τοῦ Διδασκάλου αὐτῆς, διότι «μνήμη δικαίου
μετ' ἐγκωμίων», καὶ διότι «ἐγκωμιαζόμενον δικαίον
εὐφρανθήσονται λαοὶ» (Παροιμ. ι', 7 καὶ κθ', 2).

Ἀλλὰ τί εἶπον; Ἐγκώμιον περίπου ὠνόμασα τὸ
πενιχρότατον τοῦτο λογίδριον, εἰς τὸ ὁποῖον οὐδὲ σκια-
γραφία ἀμυδρὰ ἐπεχειρήθη τῆς ἀσυλλήπτου εἰς ὠραιό-
τητα, σοφίαν καὶ ἐλκυστικότητα ἐκπάργλου μορφῆς τοῦ
Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων; Δὲν ἐπαρκεῖ ποτὲ λόγος
περιστατικὸς νὰ ἐμφανίσῃ τὸ ποικίλον μεγαλεῖον τοῦ
μεγάλου τούτου ἀνδρός, διότι ὑπῆρξε πολυμερὴς προ-
σωπικότης, ὥσπερ πολύτιμος λίθος πολύπλευρος.

Αὕτη, λοιπόν, ἡ φωτοβόλος Ἑλληνικὴ καὶ Ἐκκλη-
σιαστικὴ προσωπικότης, ἡ ζῶσα καὶ μετὰ θάνατον,
καὶ τῆς ὁποίας ἡ πορεία ἐν τῇ νεωτέρᾳ τῆς Ἐκκλησίας
καὶ τῆς πατρίδος ἡμῶν Ἱστορίᾳ ἔμεινεν ἀνεξίτηλος
καὶ θὰ παραμένῃ ἐς αἰεὶ, ἰδοὺ νοερώς πάρεστι καὶ
φωνεῖ πρὸς ἡμᾶς ὅτι ἄλλοτε ἀπηθήνηεν πρὸς τὸν
Οἰκουμένικόν Πατριάρχην: «Ἐν τούτῳ μόνῳ τίθεμαι
-λέγει- πᾶσαν τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ βίου, εἴπερ ἀρεστά
καὶ κεχαρισμένα τῇ σεβασμιωτάτῃ μου μητρὶ Ἐκ-
κλησίᾳ πράττων διατελοῖν»⁷. «Ταύτην τὴν καλὴν
ὁμολογίαν ὁμολογήσατε καὶ ὁμεῖς, καὶ ποιήσατε αὐτὴν
θεμέλιον τοῦ βίου ὑμῶν», λέγει πρὸς ἡμᾶς, πρὸς τοὺς
κληρικοὺς δηλονότι, πρὸς τοὺς σκαπανεῖς καὶ πρὸς
τοὺς σπουδαστάς τῆς ἱερᾶς τῆς Θεολογίας Ἐπιστή-
μης, πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν τέλος λαόν, ὀρθότατα διδά-
σκων, ὅτι τῆς Ἑλληνικῆς καὶ πάσης ἄλλης χριστιανῶν
πολιτείας ἀσφαλὲς καὶ ἀκράδαντος βάσις ὑπάρχει ὁμο-
λογουμένως ἡ θεοσέβεια»⁸.

* *

Καὶ νῦν, ὦ μακαρία ψυχὴ τοῦ πρεσβυτέρου Κων-
σταντίνου Οἰκονόμου, «πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος»
ἀνεδείχθης τῆς ποικίλης χάριτος τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς
ὁποίας ἐχαριτώθης. Ἐξεζητήσας τὰ βάθη τοῦ πνεύ-
ματος τοῦ Θεοῦ, καὶ προσετέθῃ σοι καὶ τὰ κάλλη τῶν
θεοφιλῶν ἔργων καὶ τῶν μελιζδύτων λόγων σου, καὶ
γέγονας θαυμαστός ἐν τε τῇ γενεᾷ σου καὶ ἐν ταῖς ἐπο-
μέναις γενεαῖς καὶ κατέλιπες αὐταῖς ὄνομα χρυσίον
τιμαφέστερον. Ὡντως, ἱερὰ καὶ θεοφιλὴς ψυχὴ, «παρὰ

7. Τὰ σωζόμενα, ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 586 - 587.

8. Ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 134.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ Ο ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ

Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει ἑκατονταετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου διαπρεπεστάτου κληρικοῦ καὶ συγγραφέως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπεφάσισεν ὥπως ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐορτασθῇ ἡ ἡμέρα αὕτη (9 Μαρτίου 1857) εἰς μνήμην καὶ τιμὴν τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρός, ἐκτὸς ἄλλων ἐκδηλώσεων, καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως πανηγυρικοῦ τεύχους, ἀφιερωμένου ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ.

*

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐγεννήθη τὴν 27ην Αὐγούστου 1780, ἐν Τσαριτσάνῃ τῆς Θεσσαλίας πρῶτοτοκος υἱὸς λογίου κληρικοῦ, τοῦ Κυριακοῦ Οἰκονόμου ἐν Τσαριτσάνῃ, παρ' οὗ ἐδιδάχθη τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν, ὡς καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα. Τὰς σπουδὰς του συνεπλήρωσεν εἰς τὴν τότε ἀκμάζουσαν σχολὴν τῶν Ἀμπελακίων, ὅπου ἐδιδάχθη καὶ τὴν γαλλικὴν καὶ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα γενικῶς. Εἰς ἡλικίαν 21 ἐτῶν ἐχειροτονήθη διάκονος, καὶ τὸ 1805, θανόντος τοῦ πατρὸς του, ἐχειροτονήθη Οἰκονόμος. Ἐκεῖ θεωρηθεὶς ὑποπτος συμμετοχῆς εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἀνταρσίαν τοῦ παπᾶ-Εὐθυμίου Βλαχάβα, συνελήφθη, μετὰ μικρὸν ὅμως ἀπεφυλακίσθη. Μὴ εὐρισκόμενος ὅμως ἐν Τσαριτσάνῃ ἐν ἀσφαλείᾳ, ἔφυγε, κατὰ συμβουλήν φίλου του ἐκεῖθεν καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν παρὰ τὰς Σέρρας μονὴν τοῦ Προδρόμου, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Θεσσαλονίκην (1806). Τὸ 1809 προσελήθη ὑπὸ τοῦ Κούμα νὰ μεταβῇ εἰς Σμύρνην ὥπως διδάξῃ ἐν ἀρτισυστάτῳ σχολῇ. Ἐν Σμύρνῃ ἔδρασαν ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροκλήρυξ, ἐπιτυχέστατα ἐπὶ ὁλόκληρον δεκαετίαν (1809—1819), καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Κούμα (1813) ὡς σχολάρχης κηρύττων συνάμα τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀντικρούων τὰς

προπαγανδιστικὰς τάσεις ἀλλοδόξων ἱεραποστόλων. Μετὰ σύντομον παραμονὴν ἐν Μυτιλήνῃ, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου Ε', ὅστις ἰδιαζόντως τὸν ἐτίμα, νὰ μεταβῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Συνεπεῖα ὅμως κυκλοφορουσῶν φημῶν, ἐκρίθη καλὸν νὰ φύγῃ ἐκεῖθεν, ἔπερ καὶ ἔπραξε ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν σφαγῶν, καὶ κατέφυγεν εἰς Ὀδησσόν, ὅπου εὐρισκόμενος ἐξεφώνησεν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Μεταμορφώσεως, τὴν 19ην Ἰουνίου 1821, τὸν περίφημον ἐπιτάφιον λόγον εἰς τὸν σὸρὸν τοῦ ἐθνομάρτυρος.

Ἡ φήμη τοῦ Οἰκονόμου ὡς ἐξαιρέτου προσωπικότητος διεδόθη γενικῶς, καὶ ὅταν τὸ 1822 μετέβῃ εἰς Πετροῦπολιν, συνοδεύων τὰ τέκνα τῆς οἰκογενείας Μουρούζη, ἡξιώθη ἀκροάσεως παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ Ἐκκλησιολογικὴ Ἀκαδημία Πετροπόλεως ἐξέλεξεν αὐτὸν ἐταῖρον καὶ ὠρίσθη δ' ἐπὶ τούτοις εἰς αὐτὸν ἐπίδομα 5.000 ρουβλίων. Ἐκεῖ ἐσχετίσθη μετὰ μεγάλων προσωπικοτήτων. Τὸ 1831 ἦτο διὰ τὸν ἀειμνήστον Οἰκονόμον πένθιμον ἔτος, διότι ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ ἐκ χολέρας ἡ μήτηρ του, ἡ σύζυγός του καὶ ὁ ἀδελφός του Στέφανος.

Τὸ 1832 ἀπεφάσισεν ὁ Οἰκονόμος νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐκ Ρωσίας ἐγένετο ἀντικείμενον μεγάλων τιμῶν ἔλαβε τὸ παράσημον τῆς ἀγίας Ἀννης καὶ Ἰσόβιον σύνταξιν 7.000 χαρτίνων ρουβλίων, ὡς καὶ ἀποζημίωσιν διὰ τὴν καεῖσαν βιβλιοθήκην του.

Διερχόμενος ἐκ Βερολίνου, ἐγένετο ἐπίσης ἀντικείμενον ἐξαιρετικῶν τιμῶν παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας Γουλιέλμου Γ', ὅστις καὶ τῷ ἀπένευσε τὸ παράσημον τοῦ Ἐρυθροῦ Ἀετοῦ. Καὶ ἐν Ρώμῃ ἔγινε εὐγενῶς δεκτὸς κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς τὸν πάπαν Γρηγόριον ΙΣ'.

Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1834 ἀφίχθη εἰς τὴν τότε πρωτεύουσάν, τὸ Ναύπλιον, καὶ τὸ 1837 ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς ἐν Ἀθήναις, ὅπου ἔδρασε ἐπιτυχέστατα ὡς ἐπιστήμων, ὡς συγγραφεὺς, ὡς ρήτωρ, καὶ ἐν γένει ὡς ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ.

*

Τὸ κύριον ζήτημα ὅπερ ἀπασχόλησε τὸν Οἰκονόμον, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἦτο τὸ ζήτημα τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς ἀρτισυστάτου Ἐκκλησίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Τόσον ὁ Οἰκονόμος ὅσον καὶ ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης ἐφρόνουν ὅτι ἐλεύθερον κράτος δέον ἔχει, συμφώνως πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τάξιν, ἐλεύθερον Ἐκκλησίαν· ἀλλ' ἐνῷ ὁ Οἰκονόμος ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔδει νὰ χειραφετηθῇ ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ Φαρμακίδης ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἔδει νὰ χειραφετηθῇ ἀφ' ἑαυτῆς ἐλευθέρᾳ, ἐκ φόβου μὴ ἐκ τοῦ Πατριαρχείου, ἐδρεύοντος ἐν ἐχθρικῇ χώρᾳ, θὰ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὀφέποτε ἐπιβλαβεῖς καὶ ἀνεπιθυμήτους συνεπεῖας. Ἐκατέρωθεν ὁ ἀγὼν διεξήγετο μετὰ πολλῆς σφοδρότητος.

πᾶσιν ἀνωμολόγησαι—ὅπως ἄλλοτε περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου ἐξ ἀνάγκης ἔγραφες—κάλιστον ἀγῶνα προστησάμενος διὰ βίου λέγειν καὶ γράφειν καὶ πράττειν, ἀφ' ὧν ἔπαινος, δόξα, τιμὴ τῇ σεβασμιωτάτῃ σου Μητρὶ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ φιλότῳ σου γένει προσγίγνεται»⁹. Διὰ τῆς καλλιέργειας τοῦ γονιμωτάτου νοός σου καὶ διὰ τῆς ἐναρέτου βιοτῆς καὶ πολιτείας σου, ἐπεβεβαιώθη, διὰ πολλοστήν εἰσέτι φορὰν, ἡ ἀγιογραφικὴ ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι «βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένος». Κανχᾶται ἡ γενέτειρά σου, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα συνδεθὲν μετὰ τοῦ ὀνόματός σου, ἐδοξάσθη καὶ ἀπθανاتیσθη. Χαίρει ἡ κατ' Ἀνατολὰς Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διότι καὶ ἔπαινος καὶ δόξα καὶ τιμὴ αὐτῆς ὑπάρχεις. Ὡς θησαυρὸν δὲ τίμιον κατέχει ἡ εὐαγγεῖα αὕτη τῶν θείων Ἀσωμάτων Μονῇ τὰ λείψανα τῶν λειψάνων σου. Ἀναπαύθητι μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς μεγάλης καὶ ἐπιφανοῦς, καθ' ἣν θὰ ἀκοῦσῃς «εἰσελθε εἰς τὴν αἰώνιον χαρὰν τοῦ Κυρίου σου», «πιστὲ οἰκονόμε καὶ φρόνιμε»!

9. Ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 583.

Ὁ Οἰκονόμος φύσει συντηρητικός, ἐφοβεῖτο μὴ-πως καὶ ἡ παραμικρὰ ἔστω καὶ ἀθωοτάτη καὶ ἐπιβλημένη καινοτομία ἐπιφέρει διάσπασιν τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος. Δι' αὐτὸ ἐζήτει νὰ καταδείξῃ — παρὰ τὰ δεδομένα τῆς κριτικῆς — τὴν γνησιότητα τῶν λεγομένων ἀποστολικῶν κανόνων καὶ ἐχαρακτήριζε τὴν καλουμένην εἰς τὸ ἑλληνικὸν μετάφρασιν τῶν Ο', «θείαν καὶ Θεοδότου αὐθεντίαν», ἀποκρούων συγχρόνως πᾶσαν «χυδαίαν» μετάφρασιν. Ἐπίσης κατέκρινε τὴν τετραφωνίαν καὶ ζωηρότατα ἐξεφράζετο κατὰ τῶν ἀπρεπεστάτων ἐνεργειῶν ἀλλοδόξων ἱεραποστόλων.

Ὁ Οἰκονόμος ἔγραψεν ἐπίσης μελέτας ἀναφερομένας εἰς τὴν φιλολογίαν. (Τέχνης ρητορικῆς βιβλία 3, Γραμματικῶν μαθημάτων βιβλία 3). Μετέφρασε διαλόγους τοῦ Πλουτάρχου καὶ ἐλειθέτως διεσκεύασε τὸν Φιλάργυρον τοῦ Μολιέρου κ.τ.λ.

Ὁ Οἰκονόμος διεκρίθη καὶ ὡς ρήτωρ. Περιφημοὶ εἶναι οἱ λόγοι καὶ ὁ ἐπιτάφιος λόγος εἰς Πατριάρχην Γρηγόριον καὶ οἱ λόγοι του περὶ φιλογενείας, περὶ συνεισφορᾶς, περὶ προσευχῆς, Λόγος προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας καὶ ἄλλοι. Ἡ χάρις, μεθ' ἧς γράφει τοὺς λόγους τοῦ Ὁ Οἰκονόμος, μᾶς μειοῖ πως τὸ πομπῶδες τοῦ ὕφους καὶ τὸν ρητορικὸν φόρτον, ὡς καὶ τὸν πλατεϊασμόν.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος διετέλεσε μία ἐξέ-

χουσα προσωπικότης τῆς ἐποχῆς. Εὐσεβής, ἐνάρετος, φιλόπατρις, φιλόχριστος, φιλάνθρωπος, σπανίας μορφώσεως, ἐτιμᾶτο γενικῶς ζῶν καὶ ἡ μνήμη του εἶναι πάντοτε σεβαστὴ καὶ «μετ' ἐγκωμίων».

Μετὰ ὀλιγοήμερον ἀσθένειαν ἀπέθανε ὁ Οἰκονόμος τὸ 1857 εἰς ἡλικίαν 77 ἐτῶν. Ἡ κηδεία του ἐτελέσθη μεγαλοπρεπεστάτη, ἐν μεγίστῃ συρροῇ ἐπισήμων καὶ λαοῦ, ἀποδοθεισῶν εἰς τὸν νεκρὸν του τιμῶν ἀντιστρατήγου. Ἐπικήδειον ἐξεφώνησε ὁ διατελέσας ἑφορος τῆς Βιβλιοθήκης Μιχαὴλ Σχινᾶς καὶ ἐπιτάφιον ὁ δικηγόρος Ἀν. Ρηγόπουλος. Ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν Ἀγίων Ἀσωμάτων.

Τὸ σπουδαιότερον τιμῆμα τῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς εἶναι αἱ περισωθεισὶ ἐπιστολαὶ του πρὸς σημαίνοντα πρόσωπα. Θαυμαστὴς τόσον τῆς ἑλληνικῆς ὅσον καὶ τῆς χριστιανικῆς σοφίας συνίστα «καταρτίζειν τὴν νεολαίαν διὰ τε τῆς θύραθεν καὶ τῆς θείας μάλιστα σοφίας». «Οὐδέποτε προκόψουσιν οἱ Ἕλληνες ἂν θεμέλιον τῆς παιδείας τῶν δὲν προκαταβάλωσι τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ μελέτην τῶν πατρῶων αὐτῶν συγγραφῶν, ἥτις καὶ τὸ φρόνημα τρέφει καὶ τὴν ψυχὴν εἰς τὴν πατρῶαν εὐσέβειαν στηρίζει». Αἱ πολυάριθμοι ἐπιστολαὶ του ἀπευθύνονται πρὸς προσωπικότητας περιωπῆς.

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

Ἀκαδημαϊκός, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ(*)

Αἱ σωζόμεναι ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ τοῦ Οἰκονόμου εἶναι ποικίλου περιεχομένου, ἥτοι φιλικαί, συνοδευτικαὶ ἀποστολῆς μελετῶν του, εὐχαριστήριαι, συστατικαί, συγχαρητήριαι, παραμυθητικαί, ἐλεγκτικαί, νουθετικαί, διδακτικαί, ἀφορῶσαι σύγχρονα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ἢ καὶ ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις του.

Εἰδικῶς διὰ τὰ σύγχρονα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου παρέχουσιν ἀφθονον ὕλικόν.

Ὁ Οἰκονόμος, ὡς εἶναι ἄλλως γνωστόν, συντηρητικώτατων ἀρχῶν, εἶχε κηρυχθῆ σφοδρὸς πολέμιος τῆς νέας ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ὡς αὕτη διεργυθίσθη ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλείας, ἐπινεύοντος καὶ συνεργοῦντος τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου. Ὡς ἐκ τούτου παριστᾷ διὰ τῶν μελανωτέρων χρωμάτων τὴν κατάστασιν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Οὕτω, γράφων ἐκ Ναυπλίας πρὸς τὸν τότε ἐπίσκοπον Ἀθηνῶν, ἐν ἔτει 1836¹, ἀνακράζει «φεῦ! τίς ἡ προσπεσοῦσα καινοτομία περὶ τὴν ἐκκλησίαν», καὶ γράφων πρὸς τὸν Ἀλ. Στοῦρζαν², λέγει: «ἀγνοῶ ποῖαν φαραωνίτιν πληγὴν

τῆς Ἑλλάδος ἀριθμήσω τὴν παροῦσαν κατάστασιν αὐτῆς». Καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μιχ. Στούρζαν γράφων³, «Ὅρῃς γάρ, ὦ κράτιστε καὶ φιλόχριστε ἡγεμὼν, οἷος ἐσμὸς πειρασμῶν πανταχοῦ πολιορκεῖ τὴν πάτριον εὐσέβειαν καὶ ὅπως αἱ τεθρεῖαι τῶν νεωτεριστῶν ἐξεκαύθησαν, ὡς πῦρ ἐν ἀκάνθαις, κατὰ τῶν ἀρχαιοσέμων καὶ σωτηρίων διδασμάτων τῆς ἀληθείας».

Ἐπίσης πρὸς τὸν Ἀντώνιον τὸν Νοβογορίδης καὶ Πετροπόλεως γράφων⁴, παριστᾷ οἰκτρὰν τὴν σύγχρονον κατάστασιν: «Ὁ κλῆρος καταπεφρόνηται· τὸ σῶμα τῆς καθόλου ἐκκλησίας σπαράσσεται· (κωλύεται γὰρ ἡ ἐνταῦθα ἐκκλησία αἰτῆσαι παρὰ τῆς Μ. ἐκκλησίας τὴν κανονικὴν καὶ νόμιμον τῆς ἀνεξαρτησίας ἀναγόμευσιν, ὡς ἂν μὲν μόνη δηλονότι καὶ ἀσχετος πρὸς τὰς λοιπὰς ἀδελφάς, ἐκ δὲ τούτου καὶ εὐεπιχείρητος πρὸς πᾶσαν καινοτομίαν). Βιβλία δυσσεβείας ἀνάμεστα κύκλῳ περιτρέχουσιν. Ἐν ἐστὶν ἔγκλημα σφοδρόν, ἡ ἀκριβὴς τήρησις τῶν πατρικῶν διδασμάτων καὶ παραδόσεων· ἢ δὲ τούτων παράβασις ἐξοχος ἔδοξεν ἀρετὴ καὶ τοῦ πεφωτισμένου (καθὼς λέγουσιν) αἰῶνος ἐπάξιος. Καὶ τί με δεῖ τὰ καθ' ἑκάστον λέγειν; τὸ σκάφος τῆς ἐκκλη-

(*) Ἀποσπάσματα ἀπὸ ὁμώνυμον πραγματεῖαν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Δ. Μπαλάνου ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἤδη ἐξαντληθεῖσαν.

1. 28. 4. 36.

2. 11. 4. 40.

3. 27. 12. 45.

4. 14. 8. 45.

σίας χειμνάζει μεγάλη ζάλη κυμάτων, ὑπὸ τῆς ἑτεροδοξίας ἐπεγεγερθέντων, καὶ οἱ ἀποστολάτορες (καὶ ἔνθεν καὶ ἔνθεν) ἀκωλύτως πανταχοῦ περιτρέχουσιν». Ζητεῖ τὴν προστασίαν του, διότι οὗτος «ὁρμίζεται ἐν λιμένισιν εὐδαίμοις· ὁρέξατε χεῖρας καὶ ταῖς κυματούσαις ἐκκλησίαις· ἐλεήσατε τοὺς πάσχοντας ἀδελφούς».

Αἴτιοι ὄλων αὐτῶν τῶν κακῶν εἶναι κατὰ τὸν Οἰκονόμον οἱ κατὰ τῆς ἐκκλησίας βυσσοδομοῦντες, «οἱ μὲν διὰ κενοδοξίαν τε καὶ δοξοσοφίαν, οἱ δὲ δι' ἀμάθειαν καὶ θρασυτήτα»⁵. Καὶ οὕτω προσγίνεται «τῇ ἐνταῦθα ἐκκλησίᾳ πρὸς τῇ πρῶν ἀθλιότητι καὶ τὸ ὄνειδος ὅτι οὐκέτι ὑπ' ἀλλοδόξων ἀλλὰ χερσὶ τῶν ἰδίων τέκνων κατεσπαράχθη»⁶. Δριμύτατα ἰδίως ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του σοφοῦ ἀρχιμανδρίτου Θεοκλήτου Φαρμακίδου καὶ τοῦ συνεργούντος αὐτῷ ἀρχιμανδρίτου Νεοφύτου Βάμβρα καὶ τῷ σὺν αὐτοῖς, οἵτινες, ἐκτὸς ἄλλων, ἀπεργάζονται τὴν «χυδαιομετάφρασιν», ὡς λέγει, τῶν Γραφῶν⁷. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Βάμβρα λέγει ὅτι «ἐξηρέθισαν (αὐτὸν ὑπὲρ τῶν μεταφράσεων) πλείονι μισθῷ πείσαντες», τὸν δὲ Φαρμακίδην καλεῖ «τὸν ἑτερον ἀντάρτην, τὸν ἄλλον καθ' ἡμᾶς Δαθάν τε καὶ Ἀβειρών»⁸, ζητοῦντα «τὰ σκάνδαλα καὶ τὰς δυσχερεῖας»⁹. Καὶ πρὸς τὸν Μουστοξύδην γράφων, λέγει περὶ τῶν μεταφραστῶν: «καὶ οἱοὶ Κωρυκαῖοι κατὰ δυστυχίαν ὁμογενεῖς ληίζονται τὰ πάτρια καὶ συλῶσι τὰ ἱερώτατα»· πρὸς τούτους ἀντιπαραβάλλει ἑαυτὸν, «ὃς μῦθος αὐτοῖς ἐγινόμην, καὶ μένω ὁ ἡλίθιος, ὡς προβλής τις πέτρα, πρῶτος (παρ' ἀξίαν) δεχόμενος τῶν κυμάτων αὐτῶν τὰς ὁρμᾶς»¹⁰.

Τόσῃ ἀντιπάθειαν ἔτρεφε πρὸς τὸν Φαρμακίδην, λόγῳ τῆς διαφόρου ἰδεολογίας των, ὥστε καὶ ὅταν ἀνηγγέλθῃ ὅτι θὰ ἐξέδιδεν οὗτος ἐπτάτομον Καινὴν Διαθήκην μετὰ σχολίων τῶν πατέρων, γράφων πρὸς τὸν Εὐσ. Πανῶν¹¹, λέγει ὅτι ὁ «πατραλοῖας ἐκδότης, ἐνδυσάμενος ἤδη τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας χιτῶνα, σύστασιν ζητεῖ ἵνα πάλιν ἀναλάβῃ τὴν προτέραν αὐτοῦ θέσιν καὶ ῥᾶον ἐξασκῇ τὸ πρότερον αὐτοῦ ἔργον· μὴ γὰρ ἀλλάξῃ αἰθίον τὸ δέρμα αὐτοῦ;..... Γελῶσιν οἱ ἀκούοντες τὴν ἐκδοσιν, εἰδότες τὸν σκοπὸν καὶ τὸ μάταιον τῆς ἐλπίδος». Τὴν «ἀπολογία» τοῦ Φαρμακίδου καλεῖ «ἀναπολόγητον ἀπολογία»¹².

Πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν Γραφῶν κινδύνων ἀπεφάσισε νὰ ἐκδώσῃ μελέτην περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο', ζητῶν νὰ καταδείξῃ τὸ θεόπνευστον αὐτῆς καὶ συνεπῶς τὸ περιττὸν καὶ ὀλέθριον πάσης ἄλλης μεταφράσεως. Σχετικῶς, γράφων πρὸς φίλον του ἐν Ρωσσίᾳ¹³, λέγει: «Μεταξὺ τῶν ἄλλων δυσσεβημάτων ὅσα ἡ παχυλὴ ἀμάθεια καὶ μοχθηρία τῆς ἐνταῦθα ψευδοθεολογικῆς καθέδρας διασπείρει εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀκεραίους αὐτῆς μαθητάς, ὑπάρχει καὶ τὸ κατὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν Ο', ἦν ὡς πάντῃ διεφθαρμέ-

νην παριστᾷ· γνήσιον δὲ μόνον τὸ ἐβραϊκόν. Ὅση δ' ἐκ τούτου ἡ περὶ τὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν πληγὴ καὶ ὁ περὶ τὸ κύρος τῆς ἐρμηνείας τῶν θείων πατέρων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας κλόνος καὶ κίνδυνος, οἶδατε. Οἱ δὲ ξένοι σοφοί, δεινοὶ περὶ τοῦτο καὶ πολλοί, ἐξ ὧν καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἀθεόλογος ἀρύεται τὰς γνώμας (τούτων εἰς τις ἐφάνη ἐν μέρει καὶ ὁ ἡμέτερος Προκοπὸβιτς). Οὐδεὶς δὲ μέχρι τοῦδε τῶν καθ' ἡμᾶς ἐξέδωκε τι πρὸς τὰς μυρίας ὑπὸ μυρίων προβαλλομένας ἐπιχειρήσεις.» Καὶ πρὸς τὸν Εἰρηνοπούλεως καὶ Βατοπεδίου Γρηγόριον γράφων¹⁴, οἰκτεῖρει διὰ τὸ ὅτι «ἡ κατὰ τῶν Ο' διδασκαλία περικροτεῖται καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς θεολογικῇ καθέδρᾳ ὑπὸ τοῦ κατέχοντος αὐτὴν ἀνθρωπαρίου¹⁵, ὅστις ἀντιγράφει καὶ δυσσεβῶς καὶ ἀμαθῶς τὰ τῶν ξένων καὶ παραδίδωσι τοῖς ἀκροαταῖς.»

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἀπεφάσισε νὰ ἐκδώσῃ τετράτομον ἔργον περὶ τῶν Ο' ἐρμηνευτῶν. Πρὸς ἐκδοσιν τοῦ ἔργου ἀπητοῦντο 12.000 περίπου δραχμῶν, δι' ὃ ἐζήτησε τὴν ὑλικὴν συνδρομὴν τοῦ ἐπισκόπου Εἰρηνοπούλεως καὶ Βατοπεδίου Γρηγορίου¹⁶, ὅστις καὶ τῷ ἀπέστειλε πρὸς τοῦτο 500 χρυσὰ φλωρία, ἐξ ἰδίων καὶ ἐξ ἐράνων¹⁷. Οὕτως ἤρξατο καταγινόμενος ἀπὸ τοῦ 1843 εἰς σύνταξιν τοῦ πρώτου τόμου, «πονῶν καὶ ὄμματα καὶ ράχιν καὶ τὸ κύρτωμα τοῦ γήρους κυρτότερον ποιῶν»¹⁸. Βραδύτερον, ὅταν ἔστειλε πρὸς τὸν μητροπολίτην Νοβογορδίας καὶ Πετροπούλεως Ἀντώνιον τοὺς δύο πρώτους τόμους τοῦ περὶ τῶν Ο' ἔργου του, δικαιολογῶν οἶονε τὴν ἐκδοσιν τούτων, τῷ γράφει μ. ἄ.¹⁹: «Πολλὰ γὰρ καὶ κραταῖα πονηρίας πνεύματα χειμαζοῦσι τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ μάλιστα τὴν ἐνταῦθα, σφαδάζοντα τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς τῆς πατρῴας εὐσεβείας ἀποστῆσαι. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων ὧν ἐπέγνωσ συμφορῶν, ἐπεχείρησαν καὶ τῆς τῶν Ο' θείας γραφῆς τοὺς Χριστιανοὺς ἀπορφανίσαι, ἀντεισαγαγεῖν δὲ νέαν ἐκ τοῦ ἐβραϊκοῦ μετάφρασιν, ἐν χυδαίᾳ γλώσσῃ κακουργηθεῖσαν, ἣν καὶ ἐν τοῖς σχολείοις καὶ πανταχοῦ διεσκόρπισαν, ὡς ἂν μόνην οὔσαν ἀληθινὴν καὶ γνησίαν. Οἱ δὲ σκοποὶ πρόδηλοι, ὅπως δηλ. ψευδομένουσ ἀποδείξωσι τοὺς θείους ἡμῶν πατέρας, ὡς ἐρμηνεύσαντας καὶ διδάξαντας τὰ μὲν κείμενα ἐν τῇ (καθὼς λέγουσιν) ἐβραϊκῇ ἀληθείᾳ, συγκαθέλωσι δὲ καὶ τῶν θεοπνεύστων συνόδων τὸ κύρος..... παραπείσωσι δὲ τοὺς εὐσεβεῖς ἐμμένειν τῷ γράμματι ἰουδαϊκῶς, ἀφεμένους τῆς πατροπαράδοτου πνευματικῆς τῶν Γραφῶν ἐρμηνείας... καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ὅπως μεταστρέψωσι τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς εἰς σχῆμα κακοδοξίας». Τόσῃ δὲ πεποιθήσιν εἶχεν εἰς τὸ ἀπολύτως ὀρθὸν τῶν περὶ τῶν Ο' ἀντιλήψεών του, ὥστε, γράφων πρὸς Ἱερόθεον Θαβωρίου ἐπίσκοπον²⁰, δριμέως ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ μετέπειτα καθηγητοῦ τῆς θεολογίας, ἀρχιμανδρίτου Διονυσίου Κλεώπα, ὃν ἀποκαλεῖ «κάθαρμα», διότι

5. 28. 4. 36.

6. 8. 6. 45.

7. 2. 7. 40.

8. 17. 3. 39.

9. 7. 7. 40.

10. 15. 4. 39.

11. Ὀκτώβριος 1840 καὶ 7. 5. 42.

12. Ὀκτώβριος 1840.

13. ἔτει 1843.

14. 28. 3. 43.

15. Ἐννοεῖ τὸν τότε διδάσκοντα καὶ τὴν Π. Διαθήκην ἐν τῷ πανεπιστημίῳ ἀρχιμανδρίτην Μισαήλ Ἀποστολίδην.

16. 28. 3. 43.

17. 18. 6. 43.

18. 19. 5. 44.

19. 27. 12. 45.

20. 28. 9. 43.

ἔγραψεν ἐπὶ κρίσιν χωρίων τινῶν ἐκ τοῦ περὶ τῶν Ο' συγγράμματός του.

*

Μεγάλην σημασίαν ἀπέδιδεν ὁ Οἰκονόμος καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου. Τὰς σκέψεις του ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου διαδηλοῖ ἰδίως ἐν τῇ πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην Γρηγόριον Σ' ἐπιστολῇ του²¹. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ταύτῃ λέγει ὅτι θεωρεῖ ἀναγκαίαν τὴν ἐκδοσὶν τόμου ἐκκλησιαστικοῦ, κανονίζοντος τὰ τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου, «ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν ἄλλων παγίδων, ὅς οἱ ἀλάστορες καὶ παλαμναῖοι τῆς εὐσεβείας ἔχθροι κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἰστώσι, μίαν προβάλλουσι καὶ τὴν τῶν συνοικεσίων· καί, ἅπερ ἡμῖν ὑπὸ δεσμοῖς καὶ ἐπιτιμίοις ἐκκλησιαστικοῖς κεκώλυται γίνεσθαι, ταῦτα διὰ τῶν συνεργῶν αὐτοὶ παραλύουσι καὶ ὡς ἔωλα ἤδη καὶ παλαιὰ καὶ τῇ τῶν καιρῶν οἰκονομίᾳ μαχόμενα τὸ πάλαι νενομοθετημένα διαβάλλοντες, πολλοὺς διὰ τῆς ἀθεμιτογαμίας εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν πλάνην παρασύρουσι· διὰ ταῦτα βουλομένη ἂν ὅ,τι δοκεῖ μοι περὶ τούτου πρὸς τὴν ὑμετέραν παναγιότητα θαρρήσας ἀνευεγχεῖν. Ἐπὶ μὲν τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας ἔσχατον ὅριον τὸν ἑβδομον βαθμὸν (αὐτοῦ δηλονότι τοῦ ἑβδόμου, τυχούσης ἀνάγκης, ἀγχιστείας τὸν ἕκτον βαθμὸν (καὶ τοῦτον δηλ. κατὰ συγκατάβασιν ἐν ἀνάγκῃ συγχωρούμενον)· ἐπὶ δέ, τέλος, τῆς τριγενείας καὶ τῆς ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος συγγενείας ὁ γ' βαθμὸς ὁρισθήσεται (συγχωρούμενος ἐν ἀνάγκῃ καὶ οὗτος)».

*

Πολλαὶ ἐπιστολαὶ ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου διὰ τὸ ζήτημα τῆς καινοφανοῦς τότε τετραφωνίας. Πληροφορηθεὶς ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1168 φύλλου τῆς Ἀθηνᾶς τὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τετραφωνίας ἐν Βιέννῃ, γράφει τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ Κωνσταντίνῳ Α':²² «Ἐν δὲ ταῖς ἐν Βιέννῃ ἀμφοτέραις ἐκκλησίαις τῶν ὀρθοδόξων, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς Ἀθηνᾶς ἐφημερίδος (ἀρ. 1168, 1.11.44), εἰσήγαγον οἱ καινοτόμοι τὴν τετράφωνον μουσικὴν, τηρήσαντες μὲν τὸ μέλος τῆς ἐκκλησίας, εἰσάξαντες δὲ καὶ τὸν δυτικισμὸν διὰ τοῦ τετραφώνου. Ἐξέδωκαν δὲ καὶ βιβλία τῆς τοιαύτης κακομουσίας». Συνιστᾷ νὰ γράψῃ ἡ ἐκκλησία τῷ μητροπολίτῃ Καρλοβίτζης καὶ πρὸς τὴν ἐν Βιέννῃ κοινότητα ὀρθοδόξων «νουθετοῦσα τούτους μὴ παραβαίνειν τὰ ὅρια τῶν πατέρων. Δέδοικα γὰρ μὴ τὸ μικρὸν τοῦτο γεννήσῃ μίζονα τὰ καινοτομήματα, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς πλησιοχώρους ἐπαρχίας τῆς Βουλγαρίας ἐπινεμηθέν».

Παραπλήσια γράφων καὶ πρὸς τὸν πρόφην Κων-/πόλεως Γρηγόριον Σ' κατακρίνει «τὴν θεατρικὴν τετραφωνίαν». Δέδοικα γὰρ μὴ καὶ χειρόνων ἄλλων καινοτομιῶν θεμέλιον ὁ σκανδαλώδης οὗτος λίθος ἀποβῇ, καὶ μετὰ μικρὸν εἰσαχθῶσι καὶ ὄργανα βομβιτιζόντα καὶ εἴ τι ἄλλο πρὸς τὸ δυτικώτερον ἄγει. Πιθανώτατα δὲ τὸ νόημα καὶ ρῆστα πρὸς τὰς ὁμόρους χώρας ἐπινεμηθήσεται (οἶδα τὰ περὶ τοῦ Σερβίας ἀρχιερέως διαθρυλούμενα). Δι' αὐτὸ συνιστᾷ «μὴ παραβαίνειν

τὰ ὅρια τῶν πατέρων, μηδὲ κρίνειν τὸ κάλλος τῶν θείων τῆς ἐκκλησίας ᾠσμάτων ἀπὸ τῆς θεατρικῆς μελωδίας, μηδ' εἰσάγειν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἔθνη παρὰ τῇ γραικῇ ἐκκλησίᾳ ἀνέκαθεν ἀπαράδεκτα».

Ὀλίγον βραδύτερον ἐπιστέλλων ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς ἐξοχώτατον²³, γράφει: «Πρὸ μηνῶν ἀπεστάλησαν ἐνταῦθα ζητηθέντα βιβλία τῆς ἐν ταῖς ὀρθοδόξοις ἐκκλησίαις τῆς Βιέννης εἰσαχθείσης γραικικῆς τετραφώνου μουσικῆς. Ἦθελον δὲ ταύτην εἰσαγαγεῖν καὶ εἰς τὴν ἐνταῦθα ἐκκλησίαν, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ Ριζαρείῳ θεολογικῇ σχολῇ νεοδμήτου ναϊδρίου. Ἀλλ' ἔδει πρὸς τοῦτο βαθμίδος τινὸς εὐαφόρου. Παρεκάλεσε τὸν κ. Περσιάνην ὁ διευθυντὴς τῆς θεολογικῆς σχολῆς κ. Μισαήλος ἵνα ψαλῇ τὸ ᾄσμα πρῶτον εἰς τὴν ἐνταῦθα ρωσικὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ἡ αὐτοῦ ἐξοχότης, μὴ γνωρίζουσα τὸν σκοπὸν, ὑπεσχέθη· καὶ ἡ Κυριακὴ διωρίσθη καὶ ἡ θέσις ἡτοιμάσθη πρὸς ἀκρόασιν. Ἐπειδὴ ὁ κ. Περσιάνης παρὰ φίλου τὸ ἐκ σκοποῦ ἔμαθεν, ὥκοι νόμησε τὸ πρᾶγμα συνετώτατα, εἰπὼν ὅτι πρῶτον ἀκούσει ταύτην ψαλθεῖσαν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀρχιμανδρίτου ὑπὸ τῶν ἤδη προμελετησάντων αὐτὴν Ρώσων ψαλτῶν. Καὶ ἐψάλη καὶ δυσηρέστησεν αὐτῷ καὶ ἐματαιώθη ὁ σκοπός».

Γράφων δὲ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ Ἀνθίμῳ Σ'²⁴ ἀνακοινεῖ ὅτι: «Ἐστάλη καὶ ἐνταῦθα (ζητηθεῖσα παρὰ τῶν φιλοκαινοτόμων) ἐκ Βιέννης ἡ ἐκδεδομένη μουσικὴ· ἀλλὰ κείνται τὰ βιβλία ἐν τῷ σκότει καὶ κείσονται. Τὶ δ' αὐτοῦ ποιήσει ἡ ἐκκλησία ἀγνοῶ. Ἐν μόνον ἔμαθον ὅτι ὁ περὶ οὗ πρόφην μοι ἐγράψατε Πῶπ ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς εἰς τῶν ζηλωτῶν τῆς εἰς τὰς βιενναίας ἐκκλησίας εἰσαγωγῆς τῆς νέας μουσικῆς· (οὗτος ἤθελεν ἵνα καὶ τὰς ἑορτὰς οἱ ἐκεῖ ὀρθόδοξοι ἑορτάζωσι κατὰ τὸ νέον μηνολόγιον, ἀλλ' εἰς μάτην ἐκοπίασε). Περὶ δὲ τῶν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀπαντωμένων, θεϊότατε Δέσποτα, ἡ μὲν χειρονομία ἐδήλου τὸν χρόνον (ἅπερ εἰώθησαν οἱ Ρωμαῖοι)· τοῦ δὲ χρόνου διὰ σημείων γραπτῶν δηλουμένου, ἀποβαίνει αὕτη περιττή. Τὰ δὲ βαρύφωνον καὶ ὀξύφωνον καὶ τὸ ὑψίτονον οἶμαι γε σημαίνειν τὴν εἰς τὸ ἴσον κρατεῖν διαφορὰν τῶν ὀξυφώνων καὶ ὑψιτόνων παίδων καὶ τῶν βαρυφώνων ἀνδρῶν. Τετραφωνίας δὲ οὐδεμία μνήμη οὐδ' ἵχνος ἀπαντᾷται (ὅσον γε κάμει εἰδέναι) παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἀρχαίοις».

Καὶ τῷ αὐτῷ γράφων βραδύτερον ἀνακοινεῖ:²⁵ «Ἡ δὲ νέα μουσικὴ εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Τεργέστης, ἐπειδὴ ἡὐδοκίμησεν ἐν τῇ τῆς Βιέννης. Μανθάνω δὲ καὶ ὅτι διδάσκονται μαθηταὶ ἵνα ταύτην εἰσαγάγῃ καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἐπτανήσου... Καὶ ἔχομεν ἤδη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ νότας φραγκικὰς ἀντὶ τῶν γραικικῶν σημαδίων· ὁ καιρὸς βοηθός. Μετ' οὐ πολὺ ἴσως ἔσομεν καὶ τὸ ὄργανον καὶ τὸ βιολῖνον, ἵνα τὸν Θεὸν τῶν πατέρων ἡμῶν ὑμνῶμεν ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανοις, ὡς ἐπέοικε Χριστιανοῖς πεφωτισμένοις καὶ φίλοις τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν!».

Βραδύτερον, τὸ 1847, ὁ αὐτὸς οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἀνθίμος Σ' ἐζήτησε παρὰ τοῦ Οἰκονόμου σχέ-

23. 20. 11. 44.

24. 17. 3. 45.

25. 23. 11. 45. Πρβλ. τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς τὸν τέως οἰκουμηνικὸν Γρηγόριον Σ' (23. 11. 45).

21. 11. 6. 38.

22. 20. 11. 44.

διον ἐπιστολῆς «πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους τῆς ἐν Βιέννῃ καπέλλης» διὰ τὴν ἐκεῖ εἰσαχθεῖσαν τετραφωνίαν. Ἀπαντῶν ὁ Οἰκονόμος²⁶, στέλλει τὸ σχέδιον, ἐξ οὗ καταφαίνεται ὅτι εἶχε σταλῆ πρὸς τοὺς ἐν Βιέννῃ καὶ προηγουμένως ἐπιστολή, ἐν ᾗ φεῖ ἡπίω, ἥς παρήκουσαν καὶ «οὐδ' ἐπ' ἐκκλησίας αὐτὴν ἀναγνωσθῆναι» συνεχώρησαν, στείλαντες μάλιστα καὶ «δικαιολογίαν» τῆς καινοτομίας. Ἐπειδὴ δὲ φαίνεται ὁ διάκονος τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκκλησίας ἐθεωρεῖτο ὁ πρωταίτιος τοῦ κακοῦ, κατ' αὐτοῦ κυρίως στρέφεται ὁ Οἰκονόμος, γράφων περὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν πατριάρχην, προλογιζόμενος: «Οὐδὲ τὸ πρὸς τὸν πανάθλιον ἱεροδιάκονον ράπισμά νομίζω περιττόν· οὗτος γὰρ ὁ πρῶτος αἴτιος τοῦ κακοῦ, κακὸν ἀγγεῖον καὶ ἀσεβής. Τὰ δὲ περὶ τοῦ Καρλοβίτζης εὐφημότερον ἔγραψα δι' ἣν ἔχει πανταχοῦ φήμην, καὶ ἐπεδείξατο τῷ ὄντι πολὺν ζῆλον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας· δι' αὐτοῦ ὑπέστρεψαν οἱ ἐν Οὐγγαρίᾳ Οὐνίται». Ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἐν Βιέννῃ κατηγοροῦνται οὗτοι ὅτι «ἐξεθεάτρισαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν μουσικὴν». Καὶ κατωτέρω ἐξακολουθεῖ: «Λέγεται ὅτι ὁ παρ' ὑμῖν λεγόμενος πρωτοψάλτης καὶ ἱεροδιάκονος ἀπήλλαξε τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τῶν τερετισμάτων καὶ ἐμουσοῦργησεν αὐτὰ τὰ μέχρι τῶν ἀγιωτάτων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ γνήσια καὶ καθαρεύοντα παντὸς νεωτερισμοῦ. Ἀλλὰ τοῦτον μὲν τὸν ἱεροδιάκονον τὸν καταχράναντα τὰ θεοπρεπῆ τῆς ἐκκλησίας μέλη διὰ τῶν θεατρικῶν, οἷς αὐτὸν παρέδωκε, μουσικῶν, μηδὲν αὐτὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς ἐπιστάμενος, παραγγέλλομεν ἵνα, τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ ἐξομολογησάμενος πνευματικοῖς πατράσι, μετανοήσῃ ἀξίως τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ χαρακτήρος. Ὑμεῖς δέ, ὡ υἱοὶ ἐν Χριστῷ περιπόθητοι, πῶς ἐπίστητε πλανηθέντες τοιαύταις ἀγυρταῖς;... ἀντὶ τῶν μουσικῶν τῆς ἐκκλησίας σημείων ἔχετε νότας θεατρικάς, ἀντὶ τῶν ἱερῶν ὀνομάτων τοῦ Κοσμᾶ καὶ Δαμασκηνοῦ ἐπιγέγραπται ἐν τοῖς παρ' ὑμῖν μελωδήμασιν ὀνόματα μελωδῶν ξενικῶν. Καὶ αὐταὶ δὲ προστεθήσαν αἱ ἐν τῇ θεατρικῇ μουσικῇ συνήθεις εἰς τροποποίησιν τοῦ μέλους ἰταλικά ὀνομασίαι. Ὁ παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἀποστολικῶν πατέρων διαταχθεὶς(;) καὶ εἰς δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν διαιρούμενος χορὸς, παρ' ὑμῖν ἠφανίσθη. Ἄνωθεν (ὡς εἴθισται παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις) ἀκούονται τὰ παρ' ἡμῖν μέλη τῆς ἐκκλησίας καὶ οὐδὲν ὑμῖν ὑπολείπεται εἰ μὴ καὶ τὸ ὄργανον ἐπεισενεγκεῖν. Ἀλλόδοξοι προφέρουσι τῶν θείων δογμάτων τὴν ὁμολογίαν ἐν τῇ φρικτῇ τῶν θείων μυστηρίων ἱεουργίᾳ. Ὁ χερουβικός ὕμνος μετέστραπται εἰς βέβηλα τερετισματα. Καὶ ὅλως ἡ ἀρχαία καὶ σεμνὴ καὶ σώφρων καὶ ἀγία μουσικὴ ἀπέβη παρ' ὑμῖν πᾶν τούναντίον».

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπήντησε πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀνθιμον ἐκ μέρους τῶν ἐν Βιέννῃ ὁ ἀοιδίμος βαρῶνος Σίμων Σίνας, ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἀκαδημίας δι' ἐπιστολῆς, μετὰ φιλοσόφων μὲν ἐκφράσεων ἀλλ' ὑπερασπιζόμενος τὴν καινοτομίαν. Ὁ Ἀνθιμος ἀπετάθη πάλιν πρὸς τὸν Οἰκονόμον διὰ τὴν ἀπάντησιν. Ὁ Οἰκονόμος δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν πατριάρχην²⁷

στέλλει «τὴν ζητηθεῖσαν ἀπάντησιν πρὸς τὴν ἀπότομον τοῦ ἀρχοντος ἐπιστολὴν, οὕτως αὐτογνωμόνως ψηφισμένην ἐναντία τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου καὶ πατρώοις θεσμοῖς ἐναντίου πράγματος τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Ἐφ' ᾧ καὶ λίαν ἡνιάσθη, ἰδὼν ἄνδρα ἐπ' εὐσεβείᾳ ἐπίσημον οὕτω παρὰ δόξαν ὑπὸ τῆς πλάνης παρασυρθέντα». Παρακαλεῖ δὲ θερμῶς τὸν πατριάρχην, εἴτε σταλῇ εἴτε ὄχι ἢ ὑπ' αὐτοῦ σχεδιασθεῖσα ἀπάντησις, νὰ μὴ γίνῃ γνωστὸν «πρὸς μηδένα τὸ ὄνομα τοῦ σχεδιάσαντος τὴν ἀπάντησιν». Ὁ Οἰκονόμος ἐν τῷ σχεδίῳ του ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Σίναν χαρακτηρίζει τὰ γραφόμενά του «ἀνοίκεια τοῖς εὐσεβέσιν αὐτοῦ φρονήμασιν. Καὶ φαίνεται μὴ πάνυ ὠρίμως σκεψαμένη περὶ τοῦ πράγματος, ἄλλως δὲ παρεδεξαμένη δόξας καὶ λόγους φιλοκαινοτόμων ἀνθρώπων, οἳοί τινες ἀνεφάνησαν, πάντα σχεδὸν τὰ πατροπαράδοτα ἱερὰ πρὸς τὸ κρεῖττον δῆθεν ἐπιχειροῦντες μεταποιεῖν, καθ' ἣν περιβομβοῦσι καὶ πυκνὰ τοῖς ἀκούουσιν ἐπισημοῦσι πρόδον τοῦ αἵωνος τούτου... Οὐτε παρ' ἀπειροκάλων καὶ κακοβούλων ἢ σκανδαλοποιῶν προήχθημεν εἰς τὴν καινοτομηθεῖσαν παρ' ὑμῖν μουσικὴν ἄλλοτρίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ αὐτόχρομα· θεατρικὸν φρονεῖν τε καὶ ὀνομάζειν, οὔτε χωρὶς ἀμφιλαφῶς καὶ ἀδιστάκτου πληροφορίας ἐξεδόθησαν τὰ δεδογμένα τῇ ἐκκλησίᾳ». Ἐδοκίμασαν, ἐξακολουθεῖ, τὸ μέρος αὐτῆς τῆς μουσικῆς «ψαλὲν ἐν πληρεστάτῃ συνόδῳ ὑπ' ἀνδρῶν πεπαιδευμένων τὴν τε καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν μουσικὴν. Καὶ ἐγνωμεν καὶ ἐκ τῆς πείρας πόσον ἀηδῶς καὶ φρικτῶς ἐν ταῖς ἱεραῖς μελωδίαις τῆς θείας μυσταγωγίας τὸ πατροπαράδοτον μέλος διέφθαρται καὶ βεβήλωται». Καὶ ἐξακολουθεῖ: «Ἡ καινοφανὴς μουσικὴ φαίνεται ἄκρατον γέννημα τῆς σημερινῆς προόδου. Ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία μίαν οἶδε πρόδον, τὴν προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. Πᾶσαν δὲ ἄλλην θρυλλομένην πρόδον τοῦ νῦν αἵωνος οὐδέποτε παραδέξεται ἡ ἐκκλησία οὐδαμῶς».

Ὁ Σίνας ἔγραφε ἐν τῇ πρὸς τὸν πατριάρχην ἐπιστολῇ του ὅτι οἱ ἐν Βιέννῃ διατροῦν «θηρσκευτικῶς τὰ πατροπαράδοτα, μὴ παραβιάζοντες ἀρχαίας τάξεις τῆς ἐκκλησίας», ἀλλὰ ὅτι προβαίνουν «κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ αἵωνος, προσπαθοῦντες διορθοῦν τινὰς ἐλλείψεις θηρσκευτικὰς», ὡς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν.

Ὁ Οἰκονόμος ὑποστηρίζει ὅτι καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶναι ἀρχαία τάξις τῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτι δι' ὧν λέγει ὁ Σίνας «προσωνεῖδίζει τὴν μητέρα ἐκκλησίαν ὡς ἐλλειπόντως καὶ ἀναρμόδως ἐν τῇ κατ' αὐτὴν μελωδίᾳ διὰ τοσούτων αἰώνων δοξάζουσιν τὸν Θεόν». Εἰς τὸν διῃσχυρισμὸν τοῦ Σίνα ὅτι «ὁ παλαιὸς τρόπος τῆς μουσικῆς δὲν συνεβιβάζετο μὲ τοῦ ἔθνους τὸν ἐξευγενισμόν», ἀπαντᾷ ὁ Οἰκονόμος: «Ἀλλ' οὐδεὶς ἀληθὴς τοῦ γένους ἡμῶν ἐξευγενισμὸς ἀντιβαίνει πρὸς ἀπαρέλαβεν αὐτὸ παρὰ τῶν πατέρων ἱερώτατα ἔθιμα.... Μίαν ἐπισημοτάτην εὐγένειαν ἔσχε θεῶθεν καὶ ἔχει καὶ ἔξει πᾶν τὸ πλήρωμα τῶν ὀρθοδόξων Γραικῶν, τὸ μένειν ἐν οἷς ἔμαθε καὶ ἐπιστάθη». Μὴ πλανηθῇτε, λέγει ὁ Οἰκονόμος, παρὰ τῶν λεγόντων «ὅτι δῆθεν ἡ μουσικὴ δὲν εἶναι δόγμα τῆς πίστεως, συνήθεια δὲ τις καὶ τάξις ἐκκλησιαστικὴ, ἥτις μεταβαλλομένη οὐδὲν παραβλά-

26. 29. 7. 47.

27. 18. 11. 47.

πτει οὔτε τὴν θρησκείαν οὔτε τὴν ἐκκλησίαν... Ἔθιμον πάντως ἱερὸν ἢ μουσικὴ τῆς ἐκκλησίας»· ἀλλ' ἢ τοῦτου μεταβολή α') ἀντίκειται πρὸς τὴν καθιερωμένην τάξιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰς ἱερὰς παραδόσεις· β') ἀντιβαίνει πρὸς τοὺς κανόνες τῶν ἱερῶν συνόδων, ὧν οἱ θεῖοι πατέρες ἔψαλλον πάντως, ὡς ὁ μ. Βασίλειος διαγράφει, ὅπως ἐτόνισεν ὁ θεῖος Δαμασκηνὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν μελωδοὶ τῆς ἐκκλησίας· γ') ἀντιβαίνει πρὸς καίριον καὶ λίαν ἀκμαῖον σημεῖον τῆς ἐνότητος· δ') σκανδαλίζει τὰς συνειδήσεις τῶν κατὰ μέρος ἀδελφῶν καὶ προξενεῖ κατὰ τόπους πολυειδεῖς καὶ ψυχωλέθρους ταραχάς· ε') ἀνοίγει θύραν χειρόνων νεωτερισμῶν εἰς τὰς ὑπερρίους ἐκκλησίας τῶν ὀρθοδόξων· ς') τέλος ἀντιτείνεται πρὸς τὰς ἀποστολικὰς διαταγὰς, διότι σφετερίζεται τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπισκόπων, οὓς ὁ Θεὸς μόνους ἔθετο ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ». Καὶ ἐξακολουθεῖ: «Θέατρα εἰσὶ παρ' ὑμῖν καὶ παντοῖοι καθ' ἡμέραν ἀγῶνες καὶ ἐπιδείξεις εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, ἧς ἐκάστοτε ἀπολαύετε μέχρι κόρου· ἄφετε ἄχραντον καὶ ἀγνήν τὴν ἱερὰν καὶ ἀπλὴν καὶ μάλα πρέπουσαν τῇ γλώσσῃ τῶν ἀλιέων ἀποστόλων μουσικὴν». Ἀπευθυνόμενος δ' ὁ Οἰκονόμος πρὸς τὸν Σίναν, λέγει: «Σὺ δὲ υἱὲ ἐν Χριστῷ περιπόητε καὶ ἐπ' εὐσεβείᾳ περιφανέστατε, διαφύλαξον τῆς χριστιανικῆς σου λαμπρότητος τὸ ἀξίωμα καθαρὸν καὶ ἀμόλυντον ἀπὸ τῆς ψυχοβλαβοῦς ταύτης καινοτομίας, ἐπαξίως τῆς σῆς συνέσεως καὶ τῶν μεγάλων δωρεῶν, ὧν ἡξίωσαι παρὰ Θεοῦ. Οἶδαμεν ὅτι ἀνθίστατο ἐξ ἀρχῆς ἡ σὴ ἐξοχότης, οὐδ' ἀσμένως τέλος ἐνέδωκε πρὸς τὸ πρόβλημα τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου· ἀπόστηθι καὶ νῦν ἀπὸ τῶν ἐπιβαλλομένων ἀδικεῖν τὴν πνευματικὴν σου μητέρα ἵνα μὴ εἴπωσι καὶ ἤδη καὶ ἐν γενεᾷ πάσῃ τῇ ἐρχομένῃ ὅτι καὶ Σίνας ὁ εὐσεβέστατος συνηυδόκει· ἀναλόγισαι πόσα καὶ ἐκ μικρῶς τινος ἐκκλησιαστικῆς καινοτομίας παρέπονται τῆς εὐσεβείας ψυχώλεθρα δεινὰ, ὧν γέμει ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία...».

*

Αἰτίους τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας δὲν θεώρει ὁ Οἰκονόμος μόνον τοὺς νεωτεριστάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ποιμένας τῆς ἐκκλησίας. Οὕτω γράφων πρὸς τὸν ἐν Αἰγίνῃ Νεόφυτον Δούκαν²⁸, λέγει: «Σοὶ τε καλῶς ἔγνωσται καμοί, πάτερ· αἴτιοι δὲ μάλιστα, καθὰ καὶ σὺ φῆς, οἱ δειλαιοὶ ποιμένες, ὧν οἱ μὲν ὑπὸ δειλίας καὶ φόβου, οἱ δ' ὑπὸ τύφου καὶ φιλοχρηματίας αἰσχιστὰ προδιδούσι τὰ πάτρια καὶ συμμερίζονται τοῖς λύκοις τὴν ἐκλεκτὴν τῷ Χρῶ ποίμνην. Πρὸς οὖν τοὺς τοιοῦτους τηνῶλλως, οἶμαι, μοχθοῦμεν, σὺ τε τοῖς σοφοῖς σου λόγοις ἐντόνως διανιστῶν, κἄγώ πραότερον παρακαλῶν, οἷς ἐκδέδωκα ἀρτίως. Ἀλλὰ μὴ παρὰ τοῦτο καὶ σιγητέον ἡμῖν; Οὐμνοῦν, εἶγε διὰ τέλους· μέλλομεν ἦν ἐλάχομεν τάξιν τηρεῖν. Κάλιστα τοίνυν πεποίθηκας τὴν πρώτην πρὸς τὴν ἰ. σύνοδον ἀποστείλας ἐπιστολὴν· ἐπίστεilon δὲ καὶ τὴν δευτέραν· μὴδὲ περίμενε ἀπαντήσεις· εἰ δέοι δὲ καὶ τρίτην ἐπίθης· ἴσως γὰρ ὑπ' αἰσχύνης καὶ ἄκοντες κινήσονται πρὸς τινὰ γοῦν τῶν πρακτέων. Εἰ δ' οὖν ἀπολογία τις ἡμῖν λελείφεται πρὸς τοὺς ἐπι-

όντας, ὡς οὐκ ἐσιγῶμεν ὀρῶντες,.... τῷ τε Θεῷ τὴν πίστιν καὶ τῇ μητρὶ πληρώσομεν τὰ τροφεῖα».

Τόσον μεγάλην θεώρει τὴν κατὰπτωσιν τοῦ κλήρου, ὥστε γράφων²⁹ πρὸς φίλον του διαμένοντα ἐν Ρωσσίᾳ καὶ ἀγγέλων αὐτῷ τὸν θάνατον τοῦ ἐπισκόπου Σελλασίας Θεοδωρήτου, ὁμολογεῖ ὅτι οὗτος ἦτο, μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Κυνουρίας, «ὁ μόνος ὑπολειφθεὶς ἐν Ἑλλάδι τῶν θεοφοβουμένων ἀρχιερέων». Περί· δὲ τῶν ἱερέων λέγει ὅτι «ἐγένοντο ὡς ὁ λαός, καὶ (δὸς εἰπεῖν) οἶμοι καὶ χεῖρονες»³⁰.

Διὰ ταῦτα θεώρει ἀπαραίτητον τὴν λήψιν μέτρων διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ κλήρου.

Γράφων τῷ ἐπισκόπῳ Εἰρηνοπόλεως καὶ Βατοπεδίου Γρηγορίῳ³¹, λέγει ὅτι μετέβη εἰς τὸ μέγα σπήλαιον διὰ νὰ συζητήσῃ τὸ σχέδιον ἰδρύσεως ἐκεῖ θεολογικῆς σχολῆς. «Ἀλλ' ἐπληροφορήθην ὅτι καὶ πρότερον ὑπενόουν ὅτι ἀσύμφορος (πρὸς γὰρ τὸ παρὸν) ἢ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐκεῖνῳ ἐγκατάστασις σχολῆς θεολογικῆς. Καὶ οἱ λόγοι πολλοὶ καὶ βαρεῖς· ἀφήμι τοὺς ἄλλους· τὴν δὲ περικεχυμένην εἰς τὴν ταλαίπωρον Ἑλλάδα λύμην τῆς διαφθορᾶς οἶδατε, μετὰ τὰ Καίρεια μάλιστα, σκεδασθείσης πολλαχοῦ. Ἀπὸ ταύτης οὐκ ἔστιν ὅπως διασωθήσεται ἀνέπαφος καὶ ἡ μονή, συσταθείσης τῆς σχολῆς, διὰ τοὺς ἐξωθεν εἰσελευσομένους μαθητιώντας (καὶ τούτους καλύψαι κατὰ πάντα τρόπον ἀδύνατον). Διδασκάλων δὲ ἀξίων ἢ ἑλλειψίς πολλή καὶ μεγάλη (διότι τούτων παρόντων, οὐκ ἂν ἐφοβούμεθα τὴν ἐκ τῶν εἰσιόντων διαφθοράν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι, Θεοῦ συνεργοῦντος, ἂν ὑγιαίνοντο). Τοῦτον ἓνα τῶν πρωτίστων καὶ μεγίστων λόγων τῆς πρὸς τὸ παρὸν ἀναβολῆς τοῦ ἔργου προβάλλομαι πρὸς τὴν θεοφώτιστον ὑμῶν σύνοσιν». Συνιστᾷ ὁμῶς νὰ συλλέγωνται χρήματα καὶ νὰ θησαυρισθοῦν ἐν τῇ τραπέζῃ Ὁδησοῦ, «ὅπως συσταθῇ ποτε καὶ ἐν Ἑλλάδι (καὶ μάλιστα ἐν τῷ μοναστηρίῳ) σχολὴ θεολογικὴ ὡς ἀναγκασιότατη, καθὼς οἶδατε καὶ ἐπιθυμεῖτε! Τοιαύτην σχολὴν ἤδη κατὰ τὸ 1825 ἐπρόβαλα καὶ πρὸς τοὺς ἐν Μόσχᾳ μακαρίτας Ριζάρους καὶ ἔπεισα τόν, ἀπελθόντος τοῦ μακαρίτου Μάνθου, μείναντα κληρονόμον ἀδελφὸν αὐτοῦ Γεώργιον, καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ διαθήκην αὐτοῦ συντάξας, χερσὶν ἰδίαις³². Ἀλλ' οὗτος ὁ μακαρίτης ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ παραπεισθεὶς, ἄλλην ἔγραψε διαθήκην, ἐπιτρόπους ἀφείς εἰς σύστασιν καὶ οἰκονομίαν τῆς σχολῆς. Ἀντέστησαν δὲ πρὸς τὴν διαθήκην καὶ τινες τῶν συγγενῶν καὶ ἤδη μένουσι τὰ ἡμίση τῶν χρημάτων κεκωλυμένα ἐν Ρωσσίᾳ, λόγῳ δικαίῳ. Τῶν δ' ἐνταῦθα κοιμισθέντων καὶ εἰς κτήματα μεταβληθέντων τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα ἀναβαίνει περίπου εἰς 35.000 δρ. Ἐκ τούτων συστήσουσι τὸ ἐκκλησιαστικὸν φροντιστήριον ἐν Ἀθήναις! καὶ τὸ πρῶτον ἄρξεται (καθὼς λέγουσι) περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σεπτεμβρίου· 12 παιδάρια, οἱ μαθηταί, καὶ τρία διδασκάλια, πρὸς τὸ παρὸν! Ποῖον τὸ ἐκ τούτων ὄφελος ἢ βλάβη τῆς ἐκκλησίας κρίνατε! Καλὸν ὑπῆρχεν ἂν καὶ

29. 27. 4. 43.

30. 5. 10. 41.

31. 28. 3. 43.

32. Τὴν διαθήκην ταύτην καὶ ἄλλα σχετικὰ ἔγγραφα ἐδώρησεν ὁ διατέγων τοῦ Οἰκονόμου πρεσβευτὴς κ. Ἀλέξιος Ε. Πάλης εἰς τὴν Ριζάρειον σχολὴν.

28. 8. 5. 1836.

οἱ ἐν τῷ Ἀθωνι συνεκρότουσαν ἰδίαν σχολήν (μηδένα τῶν ἔξω δεχόμενοι) καὶ ἔγραψεν, ὡς μαυθάνω πρὸς αὐτοὺς ὁ πατριάρχης· ἀλλ' εἰσέτι τὸ ἔργον ἀναβάλλεται· πρόσθετ' ἔκει τὸν σπάνιν τῶν διδασκάλων.....».

Σχετικῶς μὲ τὴν Ριζαρείον, γράφει τῷ Δ. Ἰθακησίῳ³³: «Αὐτοῦ (εἰς Ρωσσίαν δηλ.) ἔρχεται ὁ πρύτανις τοῦ πανεπιστημίου καὶ διδάσκαλος τῆς θεολογίας! ὁ κύρ Μισαήλ, ἀποστελλόμενος παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς, ἀδεία τῆς κυβερνήσεως, ἵνα δεηθῇ τοῦ αὐτοκράτορος περὶ τῶν κρατηθέντων χρημάτων τοῦ Ριζάρη, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν αὐτόθι δικαστηρίων, ὅπως ἀφεθῶσι καὶ ταῦτα εἰς τὸ θεολογικὸν φροντιστήριον εἰς κοινὴν ὠφέλειαν τῶν σπουδαστῶν! ἄπορον πρᾶγμα ἡ τοσαύτη τῶν ἀνθρώπων ἀναίδεια! Μετὰ τοσοῦτων χρημάτων κατασπατάλησιν, μετὰ τοιαύτην ἀναίδην διδασκαλίαν τῶν δυσσεβεστάτων καινοτομιῶν, μετὰ μετὰ..., ζητοῦσι καὶ ἄλλα χρήματα πρὸς τροφήν τῆς πονηρᾶς αὐτῶν ἑξεως. Καὶ ἂν οὐ ἔστειλαν μεσίτην τὸν πρῶτον σταλέντα! πέμπουσι καὶ τὸν Μισαήλον (ἐκείνου χεῖρονα), περιβαλόντες αὐτοῦ τίτλους, ἔξ ὧν ἔσχατος καὶ ὁ ἐλεημοσυνάριος τοῦ βασιλέως. Οὗτος ἐστὶν ὁ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα διδάξας (ἐξ ἀμαθοῦς ἀπιστίας) κατὰ τῆς ἐκκλησίας. Οὗτος ἐστὶν ὁ μετὰ τοῦ κυρίου Φαρμακίδου τὰ πάνδεινα κατὰ τῆς Ρωσσίας ἀποχρεμψάμενος... καὶ νῦν πλάττεται παντοῖαν τιμὴν πρὸς τὴν Ρωσσίαν καὶ γλῶσσαν εὐφημον στρέφει. Καὶ τοιοῦτος ὀφθῆσεται πάντως πρὸς ὑμᾶς μελίχιος καὶ πρᾶος καὶ ταπεινὸς τοῖς λόγοις ὁ ἀπερίτμητος τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὡσίν. Ἔρχεται δὲ κατὰσκοπος πνευματικὸς, ἐπιβατεύων ἐν ταῖς θεολογικαῖς αὐτόθι σχολαῖς, καὶ εἰ τι τῶν μὴ πεφροντισμένων ὄλις συγγεγραμμένων θεολογικῶν βιβλίων συνάξων, καὶ εἰ τι τῶν μὴ ἀκριβῶς διδασκομένων καὶ τελουμένων παρατηρήσων, καὶ κατάλογον συγγράφων ὧν ἂν ἐπαριστέρων (οἷα παρὰ πᾶσι συμβαίνει) σημειώσῃ, ὡς μάλα τοῖς ἡλκωμένοις μέρεσιν ἐπικαθίσας, ἵνα πολεμῶσιν ἡμῖν ἐκ τῶν ἡμετέρων βελῶν. Ἰσως φέρῃ καὶ συστατικὰς ἐπιστολάς· ἀλλ' ἄθῳός εἰμι· εἶπα καὶ ἐλάλησα.... Κοίνωσον ταῦτα, φίλτατε, καὶ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ πᾶσι τοῖς οἷς οἶδας».

Παραπλήσια γράφει καὶ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱεράρχην καὶ σοφώτατον σχολάρχην κ. Σαμουήλ, συνιστῶν κακὴν ὑποδοχὴν πρὸς τὸν ἐκείθεν διὰ Ρωσσίαν διερχόμενον ἀρχιμανδρίτην καὶ καθηγητὴν. Ὁ Μισαήλ, λέγει, μεταβαίνει διὰ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ρωσσίαν³⁴, «ἵνα παρακαλέσῃ τὴν ἐκεῖ κυβέρνησιν διὰ τινὰ χρήματα ἀφιερωθέντα ὑπὸ τοῦ Ριζάρου εἰς κατασκευὴν ἐκκλησιαστικοῦ φροντιστηρίου ἐν Ἀθήναις, ὅπερ τὰ ἐν Ρωσσίᾳ δικαστήρια, εὐρόντα τὴν διαθήκην τοῦ ἀποθανόντος Ριζάρου παρατύπως γενομένην, κατέσχον «ἐκεῖ ἀποκείμενα», ὡς ἀνήκοντα τοῖς κληρονόμοις τοῦ Ριζάρου κατὰ νόμους, γραμμαμένου παρανόμως τὴν διαθήκην. Ἐπὶ τούτῳ ἀποστέλλεται ὁ θεολόγος· καὶ ὅ,τι μὲν ἐκεῖ κατορθώσῃ ἀδηλον. Κατὰ δὲ τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἔρχεται (λέγει) ἱστορήσων τοὺς πατριάρχας (διότι τοὺς γέροντας, ὡς ἔοικε, καὶ τοὺς ἄλλους ὁ ἄν-

θρωπος ἀπαξιοῖ!)· θέλει δὲ καὶ τὴν ἄδειαν τῆς Μ. ἐκκλησίας, ἵνα τυπώσῃ τὸ θεολογικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα! Ποίᾳς ἐκκλησίαις; καθ' ἧς τοσαῦτα ἀπὸ καθέδρας ἐξερεύσατο (καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐξερεύγεται μετὰ τῶν ὁμοφρόνων!)· ποῖον θεολογικόν; ὅπερ συνεκάττυσεν, ἀποσαρώσας πάντα τὰ ἐν τῷ λατινικῷ τοῦ Ρώσσου Προποκοβικίου θεολογικῷ παρεσπαρμένα παραδοξάσματα, καὶ ταῦτα κακὸς κακῶς ἐξελληνίσας. Μὴ γὰρ οὐκ ἔχει ἐκκλησίαν τὴν κατ' αὐτόν, ἵνα τοὺς θεολογικοὺς αὐτοῦ πόνους ἐπικρίνῃ; Ἀλλὰ περὶ τούτου, τοῦ καθ' ἡμᾶς Ὑμεναίου, πλείω πρὸς ὑμᾶς γράφειν περιττόν· ἐν μόνον ὑπομνήσω, τὸ τοῦ ἀποστόλου περὶ τοῦ Χαλκέως, ὃν καὶ σὺ φυλάσσου. Συνεχίζων ζητεῖ νὰ τύχῃ δεξιώσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν διαγωγὴν του: «γνώτω οὗτος ὅτι οἱ πρὸς κέντρα λακτίζοντες αἰμάσσουσι τοὺς πόδας· γνωσεται δὲ εἰ μόνον ἐν ταῖς ἐπισκέψεσιν ἰδῇ τὰ πρόσωπα τῶν εἰς ὧν ἦκει τὴν ἐπίσκεψιν, ἀπαιτήσων θωπείας (ἔστι δὲ... ὀλεθρος καὶ πρὸς τὸ ὑπελθεῖν δεξιώματος)». Βραδύτερον, γράφων τῷ Ἀλ. Στούρτζα³⁵, ἀγγέλλει ὁ Οἰκονόμος ὅτι ἐναυάγησε τὸ εἰς Πετρούπολιν ταξίδιον τοῦ Μισαήλ διὰ τὴν Ριζαρείον, «διαλλαγόντων, θεῖα χάριτι, τῶν διαφερομένων». Περὶ τῆς Ριζαρείου σχολῆς δὲν ἐξεφράζετο ὁ Οἰκονόμος εὐμενῶς. Οὕτω γράφει τῷ Δ. Ἰθακησίῳ³⁶: «Τὸ θεολογικὸν σχολεῖον ἢ (Ριζαρείος) εἰσέτι δὲν ἦνοιξε καὶ ἴσως εἰσέτι ἀναβλήθῃ ἢ ἀνοιγῇ. Τὰ δωμάτια ὅσα ἔχει (ἔχει δὲ περίπου 40) ὑπάρχουσιν ὅλα στενὰ διὰ τοὺς ὑποτρόφους, μολὶς χωροῦσι ἐν κρεβάτιον, ἐν τραπέζιον καὶ ἐν θρανίον». Καὶ βραδύτερον, γράφων τῷ αὐτῷ Ἰθακησίῳ³⁷, λέγει ὅτι δὲν ἐγένοντο τακτικά παραδόσεις ἐν τῇ Ριζαρείῳ καὶ ὅτι «διεφθίμωσεν τὸ κατοίκημα ὡς νοσηρόν, διὰ τὸ κακότεχνον τῆς κατασκευῆς».

Ὁ Οἰκονόμος ἐθεώρει τὸ Ἅγιον Ὅρος ὡς τὸν κατάλληλον τόπον διὰ μόρφωσιν τῶν μελλόντων κληρικῶν. Οὕτω γράφων πρὸς πρῶτον οἰκουμενικὸν πατριάρχην, διατρίβοντα ἐν Ἀθωνί, λέγει³⁸: «Συνίστανται πολλαχοῦ διδασκαλεῖα καὶ πολλὰ διδάσκονται καὶ μεγάλα· λείπεται δὲ μόνον ἐν, οὐ μάλιστα γε χρεία, ἢ λιπαρὰ καὶ γνησία διδασκαλία τῆς εὐσεβείας! Ταύτης δ' ἀπουσίας ἀποβαίνουνσι καὶ τ' ἄλλα τὰ μαθήματα βλαβερὰ· ἦν δὲ καὶ ψευδοσοφία παρεισφρήσῃ ἐν τοῖς διδασκαλείοις γίνονται καὶ ταῦτα ψυχώλεθρα κακίας καταγωγία... Ἦν ὅτε τὸ ἀγιώνυμον ὅρος ἐκόμα πολλῆς περὶ τὰ θεῖα σοφίας· καὶ ἦσαν ἐν αὐτῷ τῆς εὐσεβείας διδάσκαλοι καὶ ἀλείπται. Νῦν δὲ καὶ ἐκεῖ (ὡς ἀκούω) πολλὴ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν ἐπελόχμωσεν ἀμέλεια καὶ κατέσχε τὸν τόπον ἀφορία σοφῶν. Διὰ ταῦτα καλὸν ἔγωγε νομίζω, εἴπερ ἡ ἐκκλησία, τοὺς προΐσταμένους τῶν ἐκεῖ μοναστηρίων νουθετήσασα τὰ δέοντα, παρακαλέσει μητρικῶς ὅπως τὸν ἀρχαῖον ἀναζωσάμενοι ζῆλον ἐγκαταστήσωσι διδασκάλους ὀλίγους γοῦν καὶ τοὺς ἀρίστους ἐπιλεξάμενοι, καὶ τινὰ - εἰ δοκεῖ - τῶν ἐκ τοῦ Κιέβου πεπαιδευμένων μοναχῶν, τὸν σεμνότατον, μεταπεμψάμενοι (ὡς διδασκαλὸν ἰδίως τῆς θεολογίας καὶ

33. 27. 4. 43.

34. 27. 4. 43.

35. 24. 7. 43.

36. 29. 3. 44.

37. 8. 11. 46.

39. 11. 6. 38.

τῆς λατινικῆς γλώσσης), οἵτινες τοὺς ἱερατεύοντας ἐκ-
παιδεύοντες μὴ ποικίλα, μὴ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων,
τὴν δὲ τῶν θείων μάλιστα γνῶσιν καὶ κατανόησιν τῶν
Γραφῶν, παρασκευάσωσι τῷ Θεῷ στρατιώτας μαχο-
μένους ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ νικῶντας. Πολλὰ δὲ κατὰ
τὸν Ἄθω τὰ συνεργοῦντα πρὸς τὴν ἐκπαίδευσιν, οὐ
μόνον ἡ ἡσυχία καὶ ἡ περὶ τὸν βίον ἐγκράτεια καὶ εὐ-
ταξία καὶ ἡ περὶ τὴν ὑποταγὴν ἀσκήσις, πειθηνίους
ποιοῦσα τοὺς γε νοῦν ἔχοντας καὶ καθαιροῦσα τῆς νεα-
νικῆς ἀλαζονείας τὸν ὄγκον, ἀλλὰ καὶ οἱ θησαυροὶ τῶν
βιβλιοθηκῶν καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐνδελέχεια τῶν προσ-
ευχῶν, προσοικειοῦσα τῷ Θεῷ». Πάντως ἐφρόνει ὅτι
λόγω ὄλων αὐτῶν τῶν προσόντων, «ὃ τε τόπος ὁ
προσφυῆς καὶ τὸ τοῖς ἀρίστοις συνεῖναι καὶ ἡ περὶ σὴν
ἄλλην δίαίταν ἐπιστασία... (τοὺς παιδευομένους) πολ-
λῶν αὐτοὺς κακῶν ἀπειράτους τηρήσει καὶ ἀβλαβεῖς,
καί, εἰ καὶ μὴδὲν ἄλλο, πολλῶν τῶν ἐν πόλεσι κακῶς
παιδευομένων κρείττονας ἀναδείξει».

Καὶ βραδύτερον³⁹, γράφων τοῖς σεβασμίσις ἐπιστά-
ταις καὶ πάσῃ τῇ ἀδελφότητι τῆς ἱερᾶς κοινότητος τοῦ
ἀγιωνύμου ὅρους, διατράνω «τὸ λίαν ἀναγκαῖον ἱεροῦ
διδασκαλείου» ἐν ἀγίῳ ὄρει: «μόνη δὲ τῶν πονηροτάτων
αἱρέσεων ἄβρατος καὶ ἀμόλυντος χώρα τὸ τοῦ Ἄθωνος
ἀγιαστήριον θεῖα δύναμις διατηρεῖται, ἐν ᾧ πόδες
τῶν υἱῶν ἀσεβείας οὐκ ἔστησαν... Ἐκείνων τῶν μακα-
ρίων διδασκάλων ὁμόζηλοι διδάσκαλοι ἐκ τῆς Ἄθω-
νιάδος σχολῆς ἐξελεύσονται, πάλιν χεῖρα βοηθείας
παρέχοντες τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ κυμαινομένοις ἀδελφοῖς
καὶ τὰς ἐκ τῶν θείων πατέρων διδασκαλίας ἐκ τῶν ὑπὲρ
κόρην ὀφθαλμοῦ ἀγρύπνως τηρουμένων βιβλιοθηκῶν,
οἷον φάρους φαεινοτάτους, ἐξάγοντες τοῖς χαριζομένοις».

*

Εἰς πολλὰς ἐπιστολάς του ὁ Οἰκονόμος ἀνακοινοῖ
πρὸς φίλους του, ἱεράρχας καὶ μὴ, περὶ τῶν ἐν τῇ Βουλῇ
συζητήσεων διὰ τὰ ἀφορῶντα τὴν θρησκείαν. Οὕτω
πλήρης χαρᾶς ἀγγέλλει εἰς τὸν Ἄλ. Στούρτζαν⁴⁰ ὡς
ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τὴν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας,
ἣτις εἶναι ἀναποσπάστως ἡνωμένη δογματικῶς καὶ
κανονικῶς μετὰ τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας
καὶ πάσης ἄλλης ὁμοδόξου καὶ διοικεῖται ὑπὸ συνόδου
ἀρχιερέων. «Τὰ δὲ περὶ τῆς πρὸς τὴν μεγάλην ἐκκλη-
σίαν σχέσεως καὶ τὰ τῆς ἐκείθεν ὀφειλομένης ἀναγνωρί-
σεως τῆς ἀνεξαρτησίας, διορισθῆσεται μετὰ ταῦτα
εὐχερῶς καὶ ἐμφρόνως δι' ἰδιαιτέρου ψηφίσματος». Ἀγάλλεται διότι οὕτω «ἐνίκησεν ἡ νίκη ἡ νικῶσα τὸν
κόσμον», καίτοι «ὁ Ἄθης ἤνοιξε μυρίας πύλας κατὰ τῆς
ἐνταῦθα ἐκκλησίας. Φάλαγγες ἀκεφάλων, ἀθέων, ἀντι-
κατονιστῶν συνασπισθεῖσαι κατετάραττον τὰ ὧτα
καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν πληρεξουσίων ἐφανῶς, ἀφανῶς,
νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν συνέλευσιν περι-
τρέχοντες. Πάντα ὅσα βλέπεις ἐν τοῖς ἀρθροῖς τοῦ Συν-
τάγματος διὰ γραμμῶν ὑποσημειωμένα μανικῶς ἐπο-
λεμήθησαν. Τρεῖς ἡμέρας ὅλας ἐπολέμουν ἀγορεύοντες

μετὰ λύσεως, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀποφά-
σεως ἡ συνέλευσις ἐτραχύνθη ἀγρίως, ἰδοῦσα ὡς καὶ
αὐτὸ τὸ ἱερὸν πηδάλιον... ὑπ' ἀνθρώπου βεβήλου καὶ
ἀπονενομημένου καὶ τινος τῶν ἱερῶν κανόνων καταχλευα-
ζομένους». Καὶ ἐξακολουθῶν ἀγγέλλει ὅτι οἱ πληρε-
ξοῦσοι «παμψηφει ἐκύρωσαν τὰ ἀνωτέρω ἄρθρα...
Ὡς δὲ ἐξηνέχθη ἡ γνώμη, πᾶσα ἡ περὶ τὸν περίβολον
τῆς συνέλευσεως καθημένη μυριάριθμος πληθὺς τῶν
ἀκροατῶν ἐχειροκρότει ἐπὶ πολὺ τοὺς πληρεξουσίους
καὶ οὗτοι προήεσαν εὐφημούμενοι καὶ χαίροντες. Οἱ δὲ
πολέμιοι πάντες, κεκυφότες καὶ σκυθρωποί, σπεύδοντες
ὅπως ἄφαντοι γένωνται τὴν ταχίστην, καὶ πᾶσα ἡ
πόλις ἐώρταζε, ρυσθείσης τῆς Ἑλλάδος τοιοῦτου ἐπι-
κρεμασθέντος πανωλέθρου κινδύνου». Ἀλλὰ 15 μῆνας
βραδύτερον γράφει⁴¹ πρὸς φίλον του ὅτι «περὶ τῆς κα-
νονικῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐκκλησίας
οὐδεὶς λόγος». Καὶ μετ' ὀλίγον, γράφων πρὸς τὸν Ἄλ.
Στούρτζαν⁴², λέγει: «Τὰ δὲ περὶ τὴν ἐκκλησίαν ὁποῖα;
πόννοι καὶ πόνων διάδοχοι! Ἐγραψε τὸ σχέδιον ἡ ἐκ-
κλησιαστικὴ ἐπιτροπὴ ἡ μᾶλλον ὁ κατ' αὐτὴν σεβά-
σμιος καὶ γεραρὸς προεδρεύσας· τὰ κεφάλαια συνετά-
χθησαν μετὰ πάσης κανονικῆς καὶ πολιτικῆς ἀμα τά-
ξεως, ὑπενδιδούσης, ἐν οἷς ἐξήν, εἰς τὴν κοσμικὴν ἀξιο-
πρέπειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκριβείας, χάριν οἰκονο-
μίας. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον παρεδόθη εἰς ἄλλην ἀνωνόμαστον
καὶ κρυφῇ συνερχομένην παρεπιτροπὴν, ἣτις ἐπέφερε
μεταβολάς, οἷας ἂν Χρηστίδης καὶ Καλλιφρονᾶς μετα-
βαλεῖν ἠδύναντο, καὶ οὕτω καταπατηθέντας τοὺς ἱερο-
τάτους τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως μαργαρίτας
ἐξέδωκαν ἐν τῷ τυπωθέντι νομοσχεδίῳ.... Μένει ἤδη ἡ
ψῆφος τῆς Βουλῆς, ἐν ᾗ προπαρασκευάζεται ἡ συνήθης
πλειοψηφία. Αἱ σκότια διενεργούμεναι μεταβολαί, καὶ
πρὶν κατορθωθῶσιν, ἐκηρύττοντο ἐπὶ τῶν δωματίων.
Καὶ οἱ φίλοι τοῦ παρασκευάζοντος ἐκ παντὸς τρόπου
τὰς τοιαύτας τοῦ σχεδίου τῆς ἐπιτροπῆς ἀλλοιώσεις
διεφίμειζον ὅτι περὶ τῶν τοιούτων συνελάλησεν ὁ ὑπουρ-
γὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ μετὰ τῆς ἐνταῦθα σεβα-
στῆς ρωσικῆς πρεσβείας. Αὕτη δέ, διὰ λόγους ἴσως
εὐλόγους, ἐφάνη ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς τούτοις ἀδιά-
φορος· ἀλλ' οἱ φιλοκαινοτόμοι ἐζωγράφισαν τὴν ἴσως
ἀδιαφορίαν ὡς συγκατάθεσιν. Οὕτως ἡ πονηρία σχοι-
νοπλοκεῖ πολλάκις δαπάνη τῆς ἀθωότητος! Θεὸς
μόνος μένει βοηθός».

Τοῦτο εἶναι, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, τὸ περιεχόμενον
τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ
Οἰκονόμων. Δὲν δύναμαι ἢ νὰ ὁμολογήσω ὅτι καὶ διὰ
τῆς ὑπερσυντηρητικότητός του ὁ Οἰκονόμος ἀπέβη
ἐπωφελής, ὡς στήσας ἀντίρροπον καὶ θέσας φραγμὸν
εἰς ἀντιθέτους ἀκρότητας, ἐπιτευχθείσης οὕτω τῆς δε-
ούσης ἰσορροπίας. Πάντως εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ ἡ
εὐσέβεια καὶ ἡ φιλοπατρία τοῦ ἀνδρός, ἡ ἀνυπέρβλητος
σοφία, ἡ βαθυτάτη γνῶσις τῆς ἱερᾶς καὶ θύραθεν φιλο-
λογίας καὶ ἡ ἐμμονὴ καὶ ἡ πίστις εἰς τὰς ἀρχάς, τὰς
ὁποίας διεκήρυττεν.

39. 16. 5. 49.
40. 10. 1. 44.

41. 16. 3. 45.
42. 8. 6. 45.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ Ο ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ

Μέγα καύχημα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας σταθερὸν ἔρεισμα, ὑπῆρξεν ὁ Πρεσβύτερος καὶ Οἰκονόμος Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Κατήγετο οὗτος ἐκ Θεσσαλίας καὶ δὴ ἐκ Τσαριτσάνης¹, κωμοπόλεως εὐάνδρου. Ἐγεννήθη ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἐκ πατρὸς ἐπίσης Οἰκονόμου, ὀνόματι Κυριακοῦ ἐν ἔτει 1780. Ὁ πατὴρ του ἦτο λόγιος ἱερωμένος καὶ οἰκονόμος τῆς ἐπισκοπῆς Ἐλασσόνης. Ἡ μήτηρ δὲ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ἐλέγετο Ἀνθή καὶ ἦτο ἀξία πρεσβυτέρα. Παρὰ τοῦ πατρὸς του, ὁ Κωνσταντῖνος, ἔμαθε τὰ Ἑλληνικά καὶ Λατινικά γράμματα, τὰ δὲ Γαλλικά ἐξέμαθε παρὰ τοῦ ἱατροῦ Ζήση Κάβουρα. Δωδεκαετῆς ἦδη, εἶχε προχειρισθῇ ἀναγνώστης καὶ ἐκφωνῆσει ἐπ' ἐκκλησιαστικῶν λόγων ἴδιον ἐντυπωσιακόν. Εἴκοσι καὶ ἐνὸς ἐτῶν ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ μετ' οὐ πολὺ πρεσβύτερος, εἰκοσιπενταετῆς δὲ διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα πατέρα του καὶ εἰς τὸ λειτούργημα τοῦ οἰκονόμου τῆς ἐπισκοπῆς Ἐλασσόνης. Περιῆγε δὲ κώμας καὶ πόλεις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, κηρύττων

τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ εὐαγγελιζόμενος. Τὸ κήρυγμά του εὐγλωττον καὶ σοφὸν προσεῖλκυε τοὺς πιστοὺς, παρὰ πάντων δ' ὁ ῥήτωρ ἐπευφημεῖτο καὶ ἠγαπᾶτο.

Ἐν τούτοις κατὰ τὸ ἔτος 1806, ὅτε ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις τοῦ Παπαθούμιου Βλαχάδα καὶ τῶν συναγωνιστῶν του, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος κατεμνήθη ὡς συμμέτοχος τῆς ἐπαναστάσεως ἐκείνης, ὅπερ οὐχὶ ἀπίθανον. Ὅπως δὲ ἔμως συνελήφθη καὶ ἤχθη εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Ἀλῆ-Πασσᾶ εἰς Ἰωάννινα, ὁπότε μόνον ἀντὶ πολλῶν λύτρων ἀπηλευθερώθη. Καὶ νέα σύλληψις τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἀπαγωγὴ αὐτοῦ εἰς Ἰωάννινα, ὡς παραδίδεται², καὶ δεινότερα ἐπὶ τῶν προτέρων παθήματα ἀπεσοδήθησαν ἀφ' ἐνὸς ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Αὕτη προλαβοῦσα μετεκάλεσε τὸν Κωνσταντῖνον Οἰκονόμον εἰς Θεσσαλονίκην ὡς ἐξάρχον καὶ ἐπίτροπον τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γερασίμου, ὅστις κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ἔμενεν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐξ ἄλλου ὁ κύρ Μάγνης³, ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὸ στενὸν περιβάλλον τοῦ Ἀλῆ-Πασσᾶ τῆς Ἡπείρου, πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνδρὸς, προειδοποιήσας αὐτὸν περὶ τοῦ νέου κινδύνου⁴.

Ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Οἰκονόμων μετέβη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἦτο γνώστης βαθεῖς οὐχὶ μόνον τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Γραμματείας, ὅχι μόνον τῶν Ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν συγγραφῶν τῶν θείων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν κειμένων καὶ τῶν παραφράσεων αὐτῶν. Δύο περίπου ἔτη διέμεινεν οὗτος ἐν Θεσσαλονίκῃ. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Ἀποστολικῆς ταύτης πόλεως⁵ τὴν ἐμφάνισιν ἐκείνου τοῦ ὀνομαστοῦ Ἱερωμένου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐθεώρησαν θείαν πρόνοιαν. Καὶ πάλιν οἱ Θεσσαλονικεῖς σφάδρα ἐλυπήθησαν, ὅτι ἔπρεπε ὁ λαμπρὸς Ἱερωμένος ἐκ τῆς Εὐρώπης νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Πρὸ τῆς μεταβάσεώς του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἐδίδαξεν εἰς τὸ σχολεῖον τῆς πατρίδος του· τοῦτο θὰ εἶχεν ἰδρυθῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του Κυριακοῦ.

Ὁ τρανὸς Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Οἰκονόμων πολὺ ἠγάπησε τὰς ξένας γλώσσας, κατ' ἐξοχὴν δὲ τὰς Ἀνατολικὰς καὶ οὐχ ἦττον τὰς Σλαυικὰς καὶ τὴν Γερμανικὴν.

Νέος μετέφρασε τοῦ Βιργιλίου τὴν Αἰνείδα, καὶ

2. Βλ. Κ. Σιδίνη ἐν σελ. 7.

3. Ὁ κύρ Μάγνης κατήγετο ἐκ τοῦ Ζαγορίου, ἐμαθήτευσεν εἰς τὰ Σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπειδὴ ἦτο καλλιγράφος, ἐξυπνος ὀλιγόλογος καὶ ἐπιφυλακτικὸς προσελήφθη γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ-Πασσᾶ (κοινῶς ἐλέγετο ὁ κύρ Μάγνης, ὁ γραμματικὸς). Ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι στενότερον ἐγνώρισαν τὸν Γραμματικὸν διελάλουν αὐτὸν δὴθεν φιλοπατρίδα καὶ ἀγαθόν. Τὸ τέλος τοῦ Γραμματικοῦ: Συνελήφθη καὶ κατεσφάγη ὑπὸ τοῦ Κιουταχλή (').

4. (Πρὸς Θεσσαλονικεῖς α' 7, ἐνθα ὁ μέγας τῶν Ἑθνῶν Ἀπόστολος ὠνόμασεν αὐτοὺς «Τύποις πάντων τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἀχατᾷ πιστῶν...»). Βλ. καὶ Κ. Σιδίνη ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 9.

1. Ἄλλως ἢ κωμόπολις γράφεται καὶ ἀκούεται: Τσαριτσάνη καὶ Τσαριτσάινια. Παλαιαὶ παραδόσεις θέλουσιν ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος κωμόπολις κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ὅτι ἦσαν τὰ Βασιλεῖα Βουλγάρων ἡγεμόνων. Ὅπως δὲ ποτε τὸ σχετικὸν τοπωνύμιον εἶναι σλαυικόν καθὼς καὶ ἄλλα τινὰ τῆς αὐτῆς περιοχῆς. Ἀπὸ πολλῶν χρόνων ἀμειγρῆς Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Τσαριτσάνην, ὅπου καὶ τινες Βλάχοι ἀπαντῶσι. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας οἱ κάτοικοι τῆς Τσαριτσάνης εἶχον καὶ προνόμια, ὡς φαίνεται, τὰ προνόμια ταῦτα εἶχον καθιερωθῇ εἰς παλαιὸς χρόνος, ὅχι ὅμως ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν. Ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας πολὺ ἀπέδωκεν ἡ βαρβαρικοκαλλιέργεια καὶ ἡ μεταξουργία καθὼς καὶ ἡ τῶν ἐγχρόμων νημάτων. Δυστυχῶς τὴν Τσαριτσάνην κατέστρεψε φοδερὰ πανώλης, ἥτις ἐνέσκηφεν κατὰ τὸ ἔτος 1813. Ἐπίσης πολὺ ἐξημίωσαν ταύτην τῶν Ἀλβανῶν ἐπιδρομαὶ (βλ. κατωτέρω) καὶ ἡ τελειοποίησις χημικῶς τῶν χρωστικῶν οὐσιῶν. Νέα κατὰστασις τῆς πατρίδος τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων: Διοικητικῶς ἡ Τσαριτσάνη ἀποτελεῖ ἴδιαν κοινότητα τῆς ἐπαρχίας Ἐλασσόνης τοῦ νομοῦ Λαρίσης. Ἐκτισμένη νοτιοανατολικῶς τῆς Ἐλασσόνης, ἀριθμεῖ περὶ τὰς πέντε χιλιάδας κατοίκους καὶ κοσμεῖται δι' ἐθρηστικῶν οἰκοδομῶν, σχολείων καὶ ἄλλων δημοσίων κτιρίων. Δύο μοναὶ ἐπίσης πλαισιώνουν τὴν κωμόπολιν, ἡ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, νοτιοανατολικῶς ταύτης, ἔχουσα κάτοφιν πρασίνου ἐκτάσεως ἐξ ἀμπελώνων καὶ δάσους δρυῶν καὶ ἡ ἐμῶνυμος μονὴ πρὸς τὰ βορειοανατολικά τῆς Τσαριτσάνης, ἐπὶ τοῦ δρους Βελέταικο. Ἀξίον ἐπίσης σημειώσεως εἶναι, ὅτι ἐν τῇ κωμοπόλει ταύτῃ σφίζεται ἀκόμη ὁ πατρικὸς οἶκος τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἔζησε τὸ μέγιστον μέρος τῆς ζωῆς του μακρὰν τῆς πατρίδος του, τὸ αὐτὸ δὲ συνέβη προκειμένου καὶ περὶ τῶν ἐπιγόνων αὐτοῦ. Ἀλλὰ τόσον ὁ ἴδιος, ὅσον καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ ἐν τῇ ξένῃ, πάντοτε μετὰ συγκινήσεως ἀνεπώλουν τὸν πατρῶν οἶκον. Ἀρ. 229: «Ἐπιστολαὶ Κωνσταντίνου Κούμα». Ἀδαμαντίου Κοραῆ σχετικὰ πρὸς τὴν Σμύρνην. — Ἀποσπάσματα ἐκ τῶν «Μικρασιατικῶν Χρονικῶν», τ. β' (1939) σ. 1-37. Ἀρ. 230: «Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν λογοτεχνικὴν βιβλιογραφίαν τῆς Σμύρνης κατὰ τὸν 18^ο αἰῶνα». — «Μικρασιατικὰ Χρονικά», τ. β' (1939) σ. 38-48. «Ἐτόμνημα Ταυτοσχεδίου περὶ τοῦ Αἰδασμωτάτου Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ὑπὸ Κ. Σιδίνῃ. Ἐν Τεργεστή... Τύποις τοῦ Ἀδσριακοῦ Λδὺδ ΑΩΝΖ» (Ὁ Κ. Σιδίνης ἦτο Σμυρναῖος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων μαθητῆς.

ἴσως ἀκολουθῶν κατὰ τοῦτο τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν⁵, ὅστις, ὡς γνωστὸν, μετέφρασεν ἐπίσης τὴν Αἰνείαδα τοῦ Βιργιλίου εἰς ἡρωϊκὰ μέτρα.

Οἱ ἡρωϊκοὶ στίχοι τοῦ Τηλεμάχου, οἱ γραφέντες ὑπὸ τοῦ Φενελών, μετεφράσθησαν ἐπίσης, ὅτε ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἦτο νεώτατος. Ἀλλὰ καὶ ἄλλων ξένων τὰ ἔργα μετεφράσθησαν ἐπιτυχῶς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ἡ μετάφρασις ἡ μᾶλλον παράφρασις τοῦ «Φιλαργύρου» τοῦ Μολιέρου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ ἐξηνταβελόνης». Εἰς τὸν «ἐξηνταβελόνην» ὁ ἐπιτήδειος μεταφραστὴς ἐπέτυχε νὰ προσαρμόσῃ ἀκριβῶς τὸ ἀριστοῦργημα τοῦ Γάλλου ποιητοῦ εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς ἤθη⁶.

«Ἡ παλαιὰ Εὐαγγελικὴ Σχολὴ τῆς Σμύρνης». — «Ἡ Νέα Δημοσίαι Σχολὴ τῆς Σμύρνης». — «Φιλολογικὸν Φροντιστήριον τῆς Σμύρνης». — «Τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον Σμύρνης»⁷.

Ἡ παλαιὰ τῆς Σμύρνης Εὐαγγελικὴ Σχολή, ὁ Φάρος τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18^{ου} αἰῶνος ἐθεωρήθη ὑπὸ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ⁸ καὶ ἄλλων Σμυρναίων, καθυστερημένον ἱδρυμα. Οἱ περὶ Ἀδαμάντιον Κοραῆν νωτερίζοντες καὶ προσοδευτικοὶ ἦσαν τῆς γνώμης, ὅτι ἡ παλαιὰ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς κατάστασις οὔτε τὰς ἀνάγκας τοῦ ἔθνους

ἦτο ἱκανὴ νὰ ἐξυπηρετήσῃ, ἀλλ' οὔτε αὐτὰς τῆς Σμύρνης νὰ πληρώσῃ, ἀκόμη δὲ οὔτε τὰς ὁρθὰς ἐκπαιδευτικὰς τάσεις ἠδύνατο νὰ παρακολουθήσῃ.

Διὰ τοῦτο ἄνδρες φιλογενεῖς καὶ φιλοπάτριδες τῆς Σμύρνης συνέστησαν αὐτόθι, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1808 τὴν «Νέαν Δημοσίαι Σχολήν», ἥτις ὀλίγον βραδύτερον κατηργήθη ὑπὸ τῶν εὐνοούντων τὴν παλαιὰν Εὐαγγελικὴν Σχολήν. Ἐπανελεितούργησεν ὅμως αὕτη τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1810 μερικῶς δαπάναις φιλομαθῶν⁹ ἀνδρῶν καὶ μετωνομάσθη «Φιλολογικὸν Φροντιστήριον» καὶ «Φιλολογικὸν Γυμνάσιον».

Ἐν τούτοις τὸ λαμπρὸν Φιλολογικὸν Γυμνάσιον τῆς Σμύρνης, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1812 ἤρξατο τμηματικῶς νὰ περιέρχεται εἰς τὸ δημόσιον, κατόπιν ἐρίδων μετὰ τῆς παλαιᾶς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς κατελύθη τῇ 16 Ἰουλίου 1819 δι' ὀχλαγωγικοῦ κινήματος. Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς καὶ ἄλλοι λόγιοι πολὺ ἐλυπήθησαν διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου τῆς Σμύρνης, διότι διὰ τὸ Γένος τὸ ἔργον τοῦ Γυμνασίου ἐκείνου ὑπῆρξεν ἐπιδημητικὸν καὶ καρποφόρον.

Τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον τῆς Σμύρνης εἶχε πολλοὺς καὶ καλοὺς καρποὺς ἀποδώσει. Εἰς αὐτὸ ἐμαθήτευσαν πανταχόθεν: Χῆοι, Σάμιοι, Μυτιληναῖοι, Λήμνιοι, Τήνιοι, Ἀνδριοῖ, Κρήτες, Ρόδιοι, Κύπριοι, Καισαρεῖς, Ἀδραμυττινοὶ, Θεσσαλοὶ, Εὐβοεῖς, Βοιωτοὶ, Λοκροὶ, Ἡπειρώται, Πελοποννήσιοι, πάσης χώρας καὶ τῆς Ἀσιατίδος ὅλης.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Γυμνασίου ἐξήλθον: Ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς, Ἱεροδιάκονοι, Ἱατροί, Φιλόλογοι, Μαθηματικοί, Σχολάρχαι, Διδάσκαλοι, Φαρμακοποιοί, πολλοὶ Μαθηταὶ τῶν Καθηγητῶν, τοῦ Κων. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Κούμα, διασπαρέντες εἰς διάφορα μέρη, καὶ πολλαπλασιάσαντες τὸ ἐμπιστευθὲν αὐτοῖς τάλαντον¹⁰.

Τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1809 οἱ καθηγηταὶ Κων. Κ. Κούμας καὶ Κων. Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων ἤρχισαν ἐπισήμως διδάσκοντες ἐν τῇ Νέᾳ τῆς Σμύρνης Σχολῇ ἢ ἐπιτυχία αὐτῶν ὑπῆρξε μεγάλη· «συνέδραμον — γράφει ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας ἐν τῇ προαναφερθείσῃ ἐπιστολῇ πρὸς Ἀδαμάντιον Κοραῆν — ὅπερ τοῦς 150 μαθητὰς καὶ συντρέχουν πολλοὶ πολῖται καθ' ἐκάστην ὥρην ἀκούσῃ τῶν μαθημάτων τὴν παράδοσιν. Ἀφίνουσι τὰ ἐμπορικὰ τῶν ἐργαστήρια καὶ ἔρχονται νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὴν παράδοσιν. Ἐγὼ δὲ ὅταν μάλιστα ἀθροίζωνται πολλοί, παρεκτρέπομαι εἰς τὸν περὶ παιδείας λόγον εἰς τρόπον ὥστε οἱ Σμυρναῖοι μ' ὀνομάζουσιν ἐργετήν τῆς πατριδος ὡς τω νῦν». Ἐν τούτοις ἡ ἀντίδρασις τῶν περὶ τὴν παλαιὰν Εὐαγγελικὴν Σχολήν κατὰ τῆς νέας δημο-

5. Περὶ τῆς μεταφράσεως ταύτης βλ. Νίκου Α. Βέη (Bees): Βυζαντινὰ καὶ Νεοελληνικὰ Χρονικὰ, (γερμανιστὶ). Βλ. καὶ «Περιοδικὸν τοῦ Ἀναγνωστηρίου ἢ Σμύρνης» τόμ. Β'. τευχ. Α' (1872), σελ. 58, 62. — Νικ. Λάσκαρη: Ἱστορία τοῦ Νεοελληνικοῦ Θεάτρου, τόμ. Α'. Ἐν Ἀθήναις, 1938, σελ. 145 καὶ ἐξ. — Νίκου Α. Βέη: Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν Λογοτεχνικὴν Βιβλιογραφίαν τῆς Σμύρνης κατὰ τὸν 1^{ον} αἰῶνα, σελ. 40.

6. Βλέπε καὶ κατωτέρω.

7. Περὶ αὐτῶν βλέπε: «Ἱστορία τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης ἐκ τῶν πηγῶν συνταχθεῖσα ὑπὸ Μ. Μ. Παρανίκα. Ἐν Ἀθήναις. Τόποις Ἀληθείας 1885» (ἔργον βασικόν). Συμπληρώματα: Νίκου Α. Βέη (Bees) καὶ μάλιστα ἐκ τούτου πολλὰ παρὰ Γ. Βαλέτα «Σελίδες ἀπὸ τὴν Πνευματικῇ Ἱστορίᾳ τῆς Σμύρνης: Μέρους Α'», «Μικρασιατικὰ Χρονικὰ» τόμ. β', 1939». — Νίκου Α. Βέη (Bees): «Συμβολὴ εἰς τὰ Σχολικὰ πράγματα τῆς Σμύρνης», ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Μικρασιατικὰ Χρονικὰ», ἔτος Β', τόμος Β'.

8. Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς μετὰ τῶν δύο πρώτων διδασκάλων τῆς Δημητσάνης Γερ. Γούνα καὶ Ἀγαπίου Λεονάρδου ἐμαθήτευσαν ἐν τῇ «Εὐαγγελικῇ σχολείῳ» τῆς Σμύρνης. Τὸ σχολεῖον τοῦτο ἐλειτούργησεν ἐν Σμύρνῃ περὶ τὸ 1760, σχολάρχης δὲ αὐτοῦ τότε ἀναφέρεται μοναχὸς τις ἐξ Ἰθάκης, παρὰ τοῦ ὁποῦ οὗ Κοραῆς καὶ οἱ ἐκ Δημητσάνης συμμαθηταὶ αὐτοῦ ἐδιδάχθησαν τὰ Ἑλληνικὰ μέχρι τοῦ 1764. Παρὰ τοῦ Κ. Κούμα μανθάνομεν, ὅτι ὁ τῶν Ἑλληνικῶν διδάσκαλος οὗτος τοῦ Κοραῆ ἐκαλεῖτο Ἰερόθεος. — Ἐν τῇ «Καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος» ὑπὸ Ἰωάννου Σακκελίωνος καὶ Ἀλκιβιάδου Σακκελίωνος, σελ. 223 καὶ ἀριθ. 1230 κεῖται: ... Ἀντεγρᾶφη δὲ ὑπὸ τοῦ σοφολογιωτάτου διδασκάλου κυρίου Ἰεροθέου ἱεροδιακόνου Σμυρναίου, ὃς φέρεται ἄνωθεν τῆς ἀρχῆς σσημειωμένον. Ἀγνωστος δὲ τυγχάνει οὗτος ἐν διδασκάλοις. Προφανῶς ὁ ἀντιγραφεὺς οὗτος τοῦ ὅπ' ἀριθ. 1230 τεύχους τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος καταλόγου, Σμυρναῖος ἱεροδιακόνος Ἰερόθεος, πρόσωπον τῶν ἀρχῶν τοῦ 18^{ου} αἰῶνος καὶ ἄγνωστος ἐν διδασκάλοις, εἶναι ἄλλος ἢ ὁ ἐξ Ἰθάκης μοναχὸς καὶ σχολάρχης τοῦ «Εὐαγγελικοῦ σχολείου» τῆς Σμύρνης Ἰερόθεος, ὅστις κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ 18^{ου} αἰῶνος ἐδίδαξεν ἐν Σμύρνῃ.

9. Πρὸς Κ. Σιδνὴν «Ἰπόμνημα...» σελ. 10 καὶ ὑποσημείωσις.

10. Βλ. Κ. Σιδνὴ: Ἰπόμνημα αὐτοσχέδιον περὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου Πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων... ἐν Τεργέστη... ΑΩΔΖ, σ. 12 καὶ ἐξ.

σίας σχολῆς τῆς Σμύρνης ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν λίαν ἰσχυρά.

Ἦγειτο δὲ τῆς μερίδος ἐκείνης, ἡ ὁποία ἡγωνίζετο ὑπὲρ τῆς παλαιᾶς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς καὶ τῶν δικαίων αὐτῆς, ὁ ἔμπορος Δημήτριος Ἀντωνίου Μπαχατούρης· εἶχεν οὗτος ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1789 ἀποκτήσει τὴν γαλλικὴν ἰθαγένειαν, ἐπομένως εἶχε τὴν συνδρομὴν τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου. Κατὰ τὸν ἀγῶνά του ὑπὲρ τῆς παλαιᾶς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ὄρων, ὑπεστηρίχθη ἀνεπιφυλάκτως τῷ 1809 καὶ βραδύτερον καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ἐν Σμύρνῃ Προξένου Φραγκίσκου Werry καὶ καθ' ὑπόδειξιν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγγλικῆς Πρεσβείας. Ἄν πιστεύσωμεν ὅσα γράφει ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας τῇ 30/18 Ἰανουαρίου 1810 ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς Ἀδαμάντιον Κοραῆν, ὁ Φραγκίσκος Werry, «ἄνθρωπος ὡμός, ἀμαθής, παράφρων», εἶχε φθάσει μέχρι τοῦ σημείου καὶ ἄλλα νὰ λέγῃ καὶ ὅτι ἤθελε «κρεμάσει τὸν Κούμαν», ἐὰν δὲν ἐμεσίτευεν ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ Αὐστριακὸς ἐν Σμύρνῃ Πρόξενος Ἰωσήφ Raad...

Καὶ ἡ μὲν προσπάθεια τῶν περὶ τὸν Φίλιππον Κάππαρην, ὅπως ἡ παλαιὰ Εὐαγγελικὴ Σχολὴ ἀναγνωρισθῇ ἐπίσημως ὡς ἱδρυμα τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς κοινότητος Σμύρνης καὶ ἐν τῷ οἰκίματι ἐκείνης ἐγκατασταθῇ τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον, δὲν ἐτελεσφόρησεν. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας ἔπεισε τοὺς δώδεκα προεστώτας, τοὺς πέντε δημογεροντας καὶ τοὺς πρωτομαστορας τῶν ρουφετιῶν (συντεχνιῶν) τῆς Σμύρνης νὰ ἐνοικιάσωσι διὰ κοινῆς συνεισφοράς, περὶ τὸν λεγόμενον Γερὰν ὁ ν, κεντρικὸν τμήμα τῆς πόλεως, μεγάλῃν οἰκίαν, ὅπου ἐγκατεστάθῃ τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον. Ταῦτα ἐγένοντο πρὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰανουαρίου 1810 πρὸς μεγάλην χαρὰν τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ καὶ παρὰ τὰς ἀντιδράσεις καὶ ἄλλων, καὶ τοῦ Ἀθανασίου Παρίου, συντηρητικωτάτου διδασκάλου καὶ φανατικοῦ ἔχθρου τῶν νεωτερίζοντων. Τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο ἰδιωτικὸν ἱδρυμα, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1831 ἐθεωρήθη ὑπὸ τῆς μερίδος τῶν ἱδρυτῶν αὐτοῦ δημόσιον ἐκπαιδευτήριον, συντηρούμενον ἐξ ἐράνων προαιρετικῶν, ἐκ δανείων καὶ ἄλλων ἐπιχορηγήσεων ναῶν καὶ τοῦ κοινοῦ Σμύρνης¹¹.

Βραδύτερον δὲ — κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον 1808 — μετεκλήθη ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ νέου ἱδρύματος καθηγητῆς αὐτοῦ ὁ Ἀρισταῖος Κωνσταντῖνος Κούμας. Οὗτος, τότε, διέτριβεν ἀπὸ ἐτῶν εἰς Βιέννην χάριν ἐπιστημονικῶν μελετῶν καὶ ἐκδόσεων, τὰς ὁποίας εἶχε νὰ κάμῃ ἐν Βιέννῃ. Βραδύτερον μετεκλήθη καθηγητῆς τοῦ αὐτοῦ νέου ἱδρύματος καὶ ὁ ἀνὰ τὸ πανελλήνιον καὶ πέραν τούτου περιδότης Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Ἐν ἐπιστολῇ δέ, τὴν ὁποίαν τῇ 30 Ἰανουαρίου 1810 ἔγραφε πρὸς τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆν, ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας ἀναφέρεται ρητῶς, ὅτι οὗτος εἶχε φθάσει εἰς Σμύρνην τῇ 23 Ἰουλίου 1809 καὶ εἶδε κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν δλὴν τὴν ὁμήγυριν τῶν καλῶν ἀρχόντων καὶ μεταξὺ

αὐτῶν τὸν πρωτοφάλτην, ἦτοι τὸν Δημήτριον Λῶτον, τὸν ἐπιστήθιον φίλον τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Οὐχὶ πολὺ βραδύτερον ἐφθασεν εἰς Σμύρνην καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων Στέφανος¹².

Τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον τῆς Σμύρνης εἶχε τρεῖς ἀνωτάτους καθηγητάς. Ὁ σεβάσμιος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἐδίδασκε τὰ Θρησκευτικὰ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν. Τὴν δὲ Φιλοσοφίαν καὶ τὴν σειρὰν τῶν Μαθηματικῶν καὶ Φυσικῶν πραγμάτων καὶ τὴν Ἱστορίαν καὶ Γεωγραφίαν, ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ στοιχειώδη μαθήματα ἐδίδασκεν ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας. Ὁ δὲ πολυμαθέστατος ἱατρός Στέφανος Οἰκονόμος, ἀγαπητὸς ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ἐδίδασκε κατ' ἴδιον σύστημα τὴν Φυσικὴν Ἱστορίαν καθὼς καὶ τὴν Χημείαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς «Χημικῆς» τοῦ Γάλλου Ἀδήπου.

Τὴν Χημικὴν τοῦ Γάλλου Ἀδήπου μετέφρασεν ὁ Στέφανος Οἰκονόμος, ὅτε ἀκόμη ἐσπούδαζεν ἐν Βιέννῃ τὴν Ἱατρικὴν. Τὴν μετάφρασιν ταύτην ἀπέστειλεν δῶρον εἰς τὸν σοφὸν Κούμαν, ὡς δειγμα εὐγνωμοσύνης, οὗτος δὲ ἐξέδωκεν αὐτὴν εἰς 8ον σχῆμα τῷ 1808. Ἐπίσης πολὺ ἐδοθήθησεν εἰς τὴν συναρμολόγησιν τῶν Μαθηματικῶν καὶ Φυσικῶν Πραγματειῶν τοῦ Κωνσταντίνου Κούμα, τὰ φιλικὰ του δὲ αἰσθήματα ἐξ ἄλλου ἐξεδήλωσεν ὁ Στέφανος Οἰκονόμος καὶ πρὸς τὸν σοφὸν ἱατρὸν Ἰωάννην Βούρον, ὅστις καὶ ἰδιαίτερος θεράπων ἱατρός τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων ἦτο. Τοῦ ἐνδόξου τούτου ἱατροῦ ὁ Στέφανος Οἰκονόμος ἐπρολόγησε ἅπαντας τοὺς τῆς Ἱατρικῆς τέχνης λόγους. Ὁ ἱατρός Βούρος ἐξ ἄλλου ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Στέφανον Οἰκονόμον τὴν «Διατριβὴν περὶ φαρμακολογίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν γένει», τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν, ὅτε ἐστέφθη ἱατρός ἐν Χάλλῃ τῷ 1829.

Ὁ φίλτατος αὐτὰ δελφὸς τοῦ Διδοσκάλου, ὅπως ἀναγράφεται ὁ Στέφανος Οἰκονόμος, ἡσχολήθη καὶ μὲ τὴν μετάφρασιν τῆς ἀρίστης εἰς τὸ εἶδος τῆς Γραμματικῆς τοῦ Βουτμάννου, ἥτις ἐτυπώθη ἐν Βιέννῃ τῷ 1812. Ἡ Γραμματικὴ αὕτη μετετυπώθη πρὸς χρῆσιν τῶν Σχολείων τῆς Ἰονίου Πολιτείας, ἐπιμελεῖα τοῦ σοφοῦ Κ. Ἀσωπίου. Ὁ Στέφανος Οἰκονόμος παρέμεινεν ἐν Σμύρνῃ μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 1821, ὁπότε κατὰ τὰς ταραχὰς ἐναντίον τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου ἐκινδύνευσε νὰ πέσῃ θύμα τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου καὶ μόλις διεσώθη εἰς Κῤῥυθρὰ, ἵνα βραδύτερον, τῷ 1825, μεταβῇ εἰς Βιέννην· ἀπέθανεν ἐκ χολέρας ἐν Βιέννῃ καὶ ἡ Ἑλλάς ἐνωρίτατα ἀπώλεσε τὸ κόσμημα τοῦτο ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν τέκνων τῆς.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ὁμοῦ μετὰ τῶν δύο ἄλλων καθηγητῶν, πλὴν τῆς ἐνδελεχοῦς καὶ συνεχοῦς παραδόσεως τῶν μαθημάτων, τὸ μὲν κατεγίνετο εἰς τὴν σύνθεσιν συγγραμμάτων, τὸ δὲ εἰς τὴν μετάφρασιν ἄλλων ξενογλώσσων, ἵνα χρησιμεύσωσι ταῦτα καὶ εἰς τὸ τῆς Σμύρνης Φιλολογικόν

11. Νίκου Ἀ. Βέη (Bees), ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 197 καὶ ἐξῆς.

12. Πρὸς. Νίκου Ἀ. Βέη: Συμβολὴν εἰς τὰ Σχολικὰ πράγματα τῆς Σμύρνης, σελ. 196 καὶ ἐξῆς. Καὶ Κ. Κων. Κούμα: Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τόμ. 1Β', σελ. 588.

Γυμνάσιον και εις την λοιπήν Ἑλλάδα. Οὕτω συνέταξε και εξέδωκε την Ἱερὰν Κατήχησιν ἐν Βιέννῃ, 1814, την Ρητορικὴν ἐπίσης αὐτόθι τῷ 1813, καθὼς και τὰ Γραμματικά, 1817 και ἄλλα ἐπίσης πολύτιμα Ἐκκλησιαστικά πονήματα, τὰ ὅποια ἐν Σμύρνῃ ἐφιλοπόνησεν ὁ κατ' ἐξοχὴν Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος συνέταττε και ἐπ' ἐκκλησίας ἐξεφώνει, ἡθικώτατοι κατὰ τὸ περιεχόμενον και γλυκύτεροι τοῦ μέλιτος κατὰ τὴν ἑκφρασίαν, τόσοι ὠφελήσαντες και θαυμασθέντες, δυστυχῶς δὲν διεσώθησαν, ἔνεκα τῶν τότε Ἑθνικῶν περιστάσεων. Διεσώθησαν ὅμως διὰ τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» τινὲς ἐκ τῶν λόγων, τοὺς ὁποίους ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξεφώνει εις τὴν ἑναρξίν τῶν μαθημάτων τοῦ Γυμνασίου καθ' ἑκάστον ἔτος. Μεταξὺ τῶν λόγων τούτων συγκαταλέγεται και ἡ ἀρίστη Πολιτειογραφία τῆς Σμύρνης, ἣτις ἐπίσης διὰ τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» ἐξεδόθη. Πολλοί, ἐν οἷς και ὁ μαθητὴς τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου Ἰωάννης Σιδίνης, δέχονται ὅτι ἡ χαριεστάτη κωμωδία «Ὁ Ἑξήνταβέλωνης», ἣτις ἐξεδόθη ἐν Βιέννῃ, εἶναι ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, συνταχθὲν ἐν Σμύρνῃ¹³.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἔθνικὸς καθηγητὴς, χριστιανὸς Ὁρθόδοξος πιστότατος και «Ἕλλην φρονηματίας» πάντα ταῦτα ἐπικυροῦνται και ἐκ τῶν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν αὐτοῦ, αἵτινες 321 τὸν ἀριθμὸν ἐγράφησαν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ 10^{ου} αἰῶνος. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἶναι σημαντικαί, ἀπευθύνονται δὲ πρὸς ἐξεχούσας τότε προσωπικότητας τοῦ κύκλου τῶν γραμμάτων και τοῦ ἔμπορίου¹⁴.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ὡς διδάσκαλος εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ συμπεριφέρηται πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀναλόγως τοῦ χαρακτήρος και τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ὁφῆς. Οὕτω μετὰ συμπαιθείας, ὑπομονῆς και ὑποχωρητικότητος ἤκουε. Καὶ ἔκρινε τοὺς βραδύνοας ἀλλὰ φιλομαθεῖς και ἐπιμελεῖς μαθητὰς. Οἱ ἀμελεῖς ὅμως και ἀδιάφοροι ἀλλ' εὐφρεῖς μαθηταὶ ἀντίκρυσον τὴν αὐστηρότητα και τὴν κατ' ἀξίαν κρίσιν τοῦ Διδασκάλου. Τοὺς ἀτακτοῦντας πάλιν μαθητὰς ἢ τοὺς ἀποβαλόντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ ἥθους, ἢ διὰ τοῦ ἐπαίνου ὑπὸ τοῦ Διδασκάλου εὐγενῆς μεταχειρίσεις ἐπανέφεραν εις τὴν τάξιν και καθίστα αὐτοὺς πάλιν εὐπρεπεῖς.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου τῆς Σμύρνης ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος διωρίσθη

13. Βλ. Νίκου Ἀ. Βέη (Bees): «Συμβολὴ εἰς τὰ Σχολικὰ πράγματα τῆς Σμύρνης». Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Μικρασιατικὰ Χρονικά» (ἔτος Α', τόμος Α') σελ. 196 και ἐξῆς. — Τ.ρ. Εὐαγγελεῖδης: «Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας». Ἑλληνικὰ Σχολεῖα ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως μέχρι Καποδιστρίου, τόμ. Β'. Ἐν Ἀθήναις 1936, σελ. 243 και ἐξῆς.

14. Βλέπε 1) Δημητρίου Σ. Μπαλάνου «Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων», Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι 1936. — 2) Δημ. Κουϊμουτοπούλου «Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ἐπιστολὴ ἀνέκδοτος πρὸς Πανοῦτσον Νοταρᾶν», Ἀθῆναι 1935. Βλ. και Ἐνυμίου Κασόρχη, Περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τῆς ἐν Δημητσάνῃ και πρῶτων αὐτῆς καθιδρυτῶν διδασκάλων. Ἐν Ἀθήναις 1847.

Μέγας Οἰκονόμος τῶν Πατριαρχείων και Καθολικὸς Ἱεροκλήρυξ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Μετέβη ὅθεν εις Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἐπραγείσης τῆς Ἐπαναστάσεως διέφυγεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εις Ρωσίαν και δὴ εις Ὀδησσόν. Αὐτόθι ἦτο μέγα στήριγμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ και τῶν φευγόντων τὴν Τουρκικὴν σφαγὴν Ἑλλήνων, οὔτινες διεσφύζοντο εις Ρωσίαν. Εἰς Ὀδησσὸν ἐκοιμήθη και τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἐξεφώνησε κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ μεγάλου Μάρτυρος ἐξοχὸν ἐπιτάφιον λόγον, ὅστις ὡς ἐνθαρρυντικὸν πολεμικὸν σάλπισμα ἀπήχησε τότε εις τὴν ψυχὴν ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Οἱ Ρῶσοι Τσάροι ἀπένειμαν εις αὐτὸν παράσημα και χρηματικὰς ἀμοιβάς· οὕτω κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου πλήν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ παρασήμου ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἔλαβε και ἰσόδιον σύνταξιν.

Ὁ Βασιλεὺς Φρειδερίκος Βιλέλμος δ' Γ' τῆς Πρωσίας ἀπέδωκεν αὐτῷ ἐπίσης τὸ Βασιλικὸν παράσημον τοῦ Ἐρυθροῦ Ἀετοῦ. Καὶ ἄλλαι τιμητικαὶ διακρίσεις περιέβαλον τὸν Ἕλληνα ἱερωμένον Διδάσκαλον· ὁ Σύλλογος τῆς ἐν Περουπόλει Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας ἔταξεν αὐτὸν μετὰ τῶν Συνέδρων, ἡ δὲ Αὐτοκρατορικὴ Ρωσικὴ Ἀκαδημία ἔκαμεν αὐτὸν Ἐταῖρον, ἡ Ἀκαδημία δὲ τοῦ Βερολίνου τὸν ὠνόμασεν ἀντεπιστέλλον μέλος αὐτῆς. Ἐκ Ρωσίας διὰ Βιέννης τῆς Αὐστριακῆς Μοναρχίας, Πρωσίας, Βαυαρίας, Νεαπόλεως, Ρώμης και διὰ Τεργέστης ἐπέστρεψεν εις τὴν πατρίαν γῆν (1834), ὅπου πολλαχῶς ἐτιμήθη.

Κατελθὼν ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων εις τὴν νεοπαγῇ Ἑλληνικὴν Πολιτείαν, κατὰ πρῶτον ἐγκάτεστάθη εις τὸ Ναύπλιον και ἔπειτα εις Ἀθήνας, ἐνθα διέτριβε κατὰ τὰ τέλη τοῦ βίου του. Ἀπέθανε τῇ 8 Μαρτίου 1857, ἄγων τὸ 77ον ἔτος. Ἡ κηδεῖα τοῦ μεγάλου Ἑλλήνων και Πανηγυριστοῦ τῶν Ἑλληνικῶν Ἀγώνων ἐγένετο ἐπισήμως και μετὰ πομπῆς πολλῆς.

Ἐν τῷ ναφῇ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης ὁ Μιχαὴλ Σχινᾶς ἐξεφώνησεν ἐπικαίρως θαυμάσιον λόγον. Τὸν δὲ ἐπιτάφιον λόγον ἐξεφώνησεν ὁ ἐκ Πατρῶν Ἀνδρέας Ρηγόπουλος, τότε νέος Δικηγόρος, ἔπειτα δὲ πολιτικὸς ἀκμῆς.

Ὁ δὲ παλαιὸς μαθητὴς τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων Κ. Σιδίνης ἔγραψε βιογραφίαν αὐτοῦ σὺν ἐγκωμίῳ.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, μόνον ἕνα υἱὸν τοῦ Σοφοκλέα ἀφῆκε και μίαν θυγατέρα, ὀνόματι Ἀνθίαν. Ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ, ὀνόματι Ἑλένη, ἦτο συμπολίτις και κατήγετο ἐκ διακεκριμένης οἰκογενείας τῆς αὐτῆς περιοχῆς. Ὁ υἱὸς τοῦ Σοφοκλῆς, Ἱατροφιλόσοφος, κατέστη πολὺτιμος συνεργάτης τοῦ πατρός, ἰδίᾳ κατὰ ἐργασίας φιλολογικᾶς.

Ἀπὸ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης συνωδεύθη ὁ νεκρὸς εις τὴν Ἀγίαν Μονὴν τῶν Ἀσωμάτων, ὅπου και ἐτάφη παρὰ τῇ ἀοιδίμῳ Κυνουρίας Διονυσίῳ, καθ' ἣν διετύπωσε θέλησιν ὁ ἀοιδίμος.

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ

Ἀκαδημαϊκός, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ Ο ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ ΕΝΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ(*)

Ἡ σημερινή μας ὁμιλία εἶναι ἓνα φιλολογικὸ μνημόσυνο. Πρὶν προχωρήσω ὅμως στὸ θέμα μου θὰ ἤθελα νὰ πῶ λίγα λόγια σχετικά μὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἐκδηλώσεων. Συνηθέστερα, βέβαια, ἀναφέρονται σὲ ἓνα πένθος, ἔχουν ἀφορμὴ ἐπετεῖους θανάτων· κάποτε, κούλας, ἀναφέρονται σὲ ἄλλες ἐπετεῖους, καθὼς, λόγου χάρι, γεννήσεις, ἀγκαλιὰ καὶ τοῦτο στὸν τόπο μας παρουσιάζεται πῶς σπάνια γιὰτὶ ἡ ληξιαρχικὴ πράξις εἶναι πρόσφατη, ἀλλὰ καὶ ἐκδόσεις ἔργων, πρῶτες παραστάσεις, ἐναρξὴ κυκλοφορίας περιοδικῶν, καὶ ἄλλα. Ὅμως ἡ ἐκδήλωση ἢ ἴδια, καὶ ἃς λέγεται μνημόσυνο, καὶ ἃς ἔχει κάποτε πένθιμες ἀφορμές, δὲν εἶναι κατὰ πένθιμο: θυμόμαστε, θυμίζουμε, ὅτι πρὶν ἀπὸ πενήντα, ἑκατὸ ἢ διακόσια χρόνια, τέτοια μέρα κάποιος ἀπέβαλε τὸ γῆινο φορτίο του, καὶ αὐτὸ τοῦ δίνει μιὰ πρόσθετη ἐπικαιρότητα, μᾶς παρέχει τὴν εὐκαιρία εἴτε νὰ ξαναδιαβάσουμε τὰ ἔργα του, εἴτε νὰ ἀναπολήσουμε τὴν δράση του. Δὲν εἶναι πένθιμη ἡ ἐκδήλωση αὐτή· ἀντίθετα ἐνέχει μέσα της κάποια στοιχεῖα πανηγυρισμοῦ, κάποια στοιχεῖα ζωῆς καὶ ὄχι θανάτου, ἀφοῦ ἔρχεται νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἡ μνήμη τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖο τιμοῦμε ἔτσι, δὲν ἔχει σβῆσει, ὅτι ζεῖ ἀνάμεσά μας, καὶ ὅτι ἡ παρουσία του αὐτὴ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐνεργεῖ. Κι ἀκόμη πῶς πέρα, δὲν εἶναι πένθιμη, ἀφοῦ στὸν καθένα ἀπὸ ἐμᾶς φέρνει ἓνα εὐαγγέλιο, ἓνα μήνυμα, πὼς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐπιβίωσή της ψυχῆς μας, ὁ στοχασμὸς μας, τὸ ἔργο μας, μπορεῖ νὰ ἐπιζήσῃ πέρα ἀπὸ τὸν θάνατο, μπορεῖ νὰ μείνῃ ὅλη ζωῆς γιὰ τοὺς μεταγενεστέρους μας.

Ἐμεῖς, σήμερα, τὴν εὐκαιρία τοῦ λόγου μας τὴν παίρνουμε ἀπὸ ἓναν θάνατο: πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια, ἀπέθανε ἐδῶ στὴν Ἀθήνα, γεμάτος τιμὴ, ὑπόληψη, ἡμέρες, καὶ δόξα, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος. Περισσότερα ἀπὸ τὰ εἴκοσι τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ἦταν ἡ κυρίαρχη, ἡ δεσπόζουσα μορφή μέσα στὴν συντηρητικὴ παράταξη τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀνθρώπος βίαιος, τολμηρὸς στὴν ὑποστήριξη τῶν ιδεῶν του, μαχητικὸς ὡς τὴν ἐριστικότητα, προκειμένου νὰ τὶς κάνει νὰ κυριαρχήσουν, χειριστὴς τοῦ λόγου δεξιός, ρήτορας πὺν ἤξερε νὰ ἐπιβάλλεται, εἶχε κατορθώσει νὰ συγκεντρῶσῃ γύρω του ὅλα τὰ συντηρητικὰ στοιχεῖα, τῶν ὁποίων εἶχε καταστῇ ὁ οὐσιαστικὸς ἀρχηγός, καὶ αὐτὴν τὴν θέση τὴν κρατοῦσε, μπορούμε νὰ ποῦμε ἀδιαφιλονέκητα, μέσα σὲ μιὰ Πρωτεύουσα ὅπου ὁλοένα ἀρχίζει νὰ κερδίζει ἔδαφος ἡ ἐθιμοφροσύνη, ὅπου ὁλοένα, δηλαδή, οἱ ὁπαδοὶ της ἐγίνονταν πῶς συνειδητοὶ καὶ πῶς δυνατοί. Μὰ αὐτὴν τὴν ἐνότητα πὺν παρατηρεῖται τότε στὶς συντηρητικὰς δυνάμεις τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὴν συναντοῦμε χαρακτηριστικὰ καὶ σὲ ἄλλες ἐποχές, καὶ σὲ ἄλλες στιγμὲς τῆς ιστορίας

μας, ἀντίθετα μὲ τὴν ρευστότητα πὺν ἀποτελεῖ τὸν συνηθέστερο κανόνα τῶν προοδευτικῶν ἐκδηλώσεων.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐγεννήθηκε στὴν Τσαρίτσανη τῆς Θεσσαλίας στὰ 1780, ἀπὸ πατέρα ἱερέα, τὸ ὄνομα Κυριακό. Σ' ἐκεῖνον κοντὰ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα, πὺν τὰ ἐτελειοποίησε ὕστερα στὰ Ἀμπελάκια, τὴν γειτονική, ἀκριαῖα τότε πολιτεία, καὶ τελικὰ στὴν Τσαρίτσανη πάλι, κοντὰ στὸν Κωνσταντῖνο Κούμα. Ἀπὸ πολὺ ἑνωρίς ἐντόθηκε τὸ ἐκκλησιαστικὸ σχῆμα, διάκονος καὶ ἱερέας, ἀφοῦ πρῶτα ἔλαβε γυναικὰ πατριωτισσά του· καὶ ἐπίσης ἀπὸ νωρὶς ἔδειξε συγγραφικὴ ἰδιοφυΐα, καὶ μὲ τὴν δραστηριότητά του ἀρχισε νὰ γίνεται γνωστὸς στὸν μεγάλο κόσμον τοῦ πνευματικοῦ ἑλληνισμοῦ· καὶ εἶχε κούλας ἀρχίσει νὰ ξεφεύγῃ ἀπὸ τὰ στενὰ ὅρια τῆς Θεσσαλίας, ὅταν στὰ 1809 ὁ Κούμας τὸν ἐκάλεσε κοντὰ του στὸ νεοσύστατο Φιλολογικὸ Γυμνάσιον Σμύρνης τοῦ ὁποῖον εἶχε τότε ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνση. Στὴν Σμύρνη θὰ μείνῃ περισσότερα ἀπὸ δέκα χρόνια ὁ Οἰκονόμος, δέκα χρόνια πὺν θὰ σταθοῦν γόνιμα σὲ ποικίλη συγγραφικὴ καὶ διδακτικὴ δράση. Ἡ φήμη του ἐδρύνθηκε καὶ ἐστερεώθηκε· ἄμεσος καὶ ἔμμεσος, μέσα ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ Κούμα, ὁπαδὸς τοῦ Κοραΐ, ἀκτινοβολοῦσε τὶς προοδευτικὰς ιδέες, ὄχι μόνον μέσα ἀπὸ τὸ σχολεῖο ὅπου προσέτρεχαν γιὰ νὰ τὸν ἀκούσουν μικροὶ καὶ μεγάλοι, μορφωμένοι καὶ ἀμόρφωτοι, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τῆς ἐκκλησίας.

Μὰ τὰ πράγματα δὲν ἐπῆγαν καλὰ ὡς τὸ τέλος γιὰ τὸ Φιλολογικὸ Γυμνάσιον: οἱ ἀντίπαλοι του, φίλοι τῆς, παλαιότερης, Ἐδαγγελικῆς Σχολῆς, ἀφοῦ τὸ ἐπολέμησαν μὲ πολλοὺς τρόπους, ἐκατόρθωσαν τέλος νὰ τὸ κλείσουν ὀχλαγωγικὰ. Τότε ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε', πὺν εἶχε προσέξει τὴν δράση τοῦ Οἰκονόμου στὴν Σμύρνη, τὸν μετακαλεῖ κοντὰ του, καὶ τοῦ δίνει ἀξιώματα στὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ· ἦταν καὶ αὐτὸς ἓνας ἀπὸ τοὺς τρόπους, ὁ πλέον πολιτικὸς, τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποιοῦσε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον γιὰ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὶς ὑπερβολικὰ προοδευτικὰς τάσεις τῶν λογίων, συνάμα νὰ τοὺς χρησιμοποιεῖ γιὰ τὸ καλὸ τοῦ γένους, καὶ κάποτε νὰ πετυχαίνει νὰ τοὺς φέρῃ σὲ θέση ἐγγύτερη πρὸς τὴν παραδομένη τάξη. Στὸν Οἰκονόμον ἡ προσπάθεια αὐτὴ φαίνεται νὰ ἐβρήκε γόνιμο ἔδαφος γιὰ νὰ καρποφορήσῃ: ἀληθινὰ, ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν καιρὸ καὶ πέρα διαπιστώνουμε μιὰ στροφή του, πὺν ὁλοένα θὰ γίνεται καὶ πλέον ἐντονη, πρὸς τὶς καθιερωμένες ιδέες· ὁ παλιὸς ὁπαδὸς τοῦ Κούμα καὶ τοῦ Κοραΐ θὰ καταλήξῃ μέσα σὲ λίγα χρόνια νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς στὴν ἀντίθετη παράταξη, καὶ νὰ καταδικάσῃ πρόσωπα καὶ διδάγματα, πρὶν ἀγαπητὰ.

Ἐπάνω σ' αὐτὸν τὸν ἄξονα ἀρχίζει ἡ δεύτερη περίοδος τῆς ζωῆς του: φεύγει ἐγκαίρως ἀπὸ τὴν

(*) Ραδιοφωνικὴ ἐκπομπὴ 7.3.1957.

Πόλη, πριν από τὰ φοβερά γεγονότα τοῦ 'Απριλίου τοῦ 1821, καὶ πηγαίνει στὴν Ρωσία. Ἐκεῖ, στὴν Ὀδησσό, θὰ δεχθεῖ τὸ σκῆνωμα τοῦ Πατριάρχου, καὶ θὰ ἐκφωνήσῃ ἕναν ἀπὸ τοὺς πῦθ σημαντικοὺς λόγους του, στὴν κηδεῖα του. Μὰ στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα δὲν θὰ κατέβῃ: Ἀφοῦ μένει ἐπὶ χρόνια στὴν Ρωσία, ἀρχίζει μὴ μακρὰ κατὰ σταθμοὺς κάθοδο, ποὺ θὰ τὸν φέρει, μέσα ἀπὸ εὐρωπαϊκὰς πρωτεύουσες καὶ αὐλές, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν Πετρούπολη ὅπου ἐτιμήθηκε καὶ εὐεργετήθηκε ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, στὸ Ναύπλιο τὸ 1834, καί, κατόπιν, στὰ 1837, στὴν ὀριστικὴ Πρωτεύουσα τοῦ νεοσύστατου Βασιλείου, ἕως στὸν θάνατό του. Στὰ εἴκοσι τελευταῖα αὐτὰ χρόνια τῆς ζωῆς του, εἶναι ποὺ ἀνέπτυξε μεγάλη συγγραφικὴ καὶ θεωρητικὴ δράση, ἐνῶ συνάμα ἀναδείχθηκε ὑπέρμαχος, σὲ ὅλα, τῆς πλέον αὐστηρῆς ὀρθοδοξίας. Κύριος ἀντίπαλός του ἐστάθηκε ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, μὲ τὸν ὁποῖο διαφωνοῦσε σὲ ὅλα, καὶ ἰδιαίτερα στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ χωριστεῖ ἡ Ἐκκλησία τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, καὶ νὰ γίνῃ αὐτοκέφαλη. Ἔτσι ἔζησε, καὶ ἔτσι ἀπέθανε, μέσα σὲ ἀντεγκλήσεις, ἀλλὰ γενικὰ μὲ τὴν εὐνοια τῆς πολιτείας. Στὴν κηδεῖα του, ὁ Πρεσβύτερος καὶ Οἰκονόμος Κωνσταντῖνος ἔλαβε τιμὲς ἀντιστρατήγου.

Εἶναι περίεργη καὶ χαρακτηριστικὴ ἡ τροχιά τῆς ὁποῖα ἀκολουθεῖ ἡ ζωὴ του. Αὐτὸς ποὺ ἀκόμη καὶ στὴν ὀριμότητά του κατηγορήθηκε γιὰ τὶς θρησκευτικὰς του πεποιθήσεις, καὶ ἔγινε ὑποπτος στὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἐπειδὴ ἐπρέσβευε τὶς προοδευτικὰς ἰδέες τὶς ὁποῖες ὁ Κοραΐς ἐδίδασκε μὲ τοὺς Αὐτοσχέδους Στοχασμοὺς καὶ μὲ τὰ ἄλλα του συγγράμματα, ἔφθασε νὰ καταδικάσῃ ὡμὰ καὶ τὸν ἴδιον τὸν διδάσκαλό του μαζί μὲ τὶς θεωρίες του. Ἐπίσης ἀποχωρήθηκε καὶ ἀποσχίσθηκε ἀπὸ ὅλη τὴν ομάδα ἐκείνην ποὺ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀγώνα εἶχε ἀποτελέσει τὸν πυλῶνα τοῦ περιοδικοῦ Λόγιος Ἑρμῆς, καὶ πολλοὺς ἐκπροσώπους τῆς καθὼς τὸν Βάμβα καὶ τὸν Φαρμακίδην, τοὺς ἐπολέμησε μὲ πολλὴ βιαιότητα ποὺ παρέσυρε καὶ τοὺς ἀνθρώπους μαζί μὲ τὶς ἰδέες τους.

Στὰ γλωσσικὰ πράγματα εἶναι ἐπίσης τυπικὴ ἡ στροφή του. Ὁ «Φιλάργυρος» τοῦ Μολιέρου τὸν ὁποῖο μετέφρασε στὸν καιρὸ ὅπου ἦταν στὴν Σμύρνη, εἶναι γραμμένος σὲ ζεστὴ Κοραϊκὴ γλῶσσα, καὶ κοσμεῖται μὲ ἕναν Πρόλογο γραμμένο ἐπίσης στὴν ἴδια γλῶσσα· παρόμοια εἶναι καὶ τῶν Γραμματικῶν του, ὁ μόνος τόμος ποὺ ἐβγήκε καὶ ποὺ περιέχει τὴν Αἰσθητικὴν του, καθὼς θὰ ἐλέγαμε σήμερα, καὶ ἡ Ρητορικὴ του: καὶ διδάσκει θεωρητικὰ, καὶ ἐφαρμόζει τὶς ἰδέες τοῦ Κοραΐ γιὰ τὴν γλῶσσα. Ὅμως, ὅταν κατεβαίνει στὴν Ἑλλάδα, τὸν βλέπουμε, χωρὶς νὰ ἀποδοκιμάζῃ τὴν κοραϊκὴν θεωρίαν, νὰ τῆς δίνει ὁλοένα καὶ περισσότερο ἕνα περιεχόμενον δικό του, καινούργιο, ποὺ τὸν φέρνει ἀρκετὰ γλήγορα σὲ ἀπόλυτον ἀρχαϊσμό, ἐντελῶς ἀντίθετο πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κοραΐ. Δὲν πρόκειται γιὰ ἐξέλιξη: ἔχουμε ἐδῶ πραγματικὴ ἀναστροφή· μὲ τὴν ἴδια θέρη τὴν ὁποῖα ἔβαζε σὲ δ,τι ἔκανε, ὁ Οἰκονόμος, τώρα λατρεύει ὅ,τι ἔκανσε

καὶ καίει ὅ,τι ἐλάτρευσε. Νομίζω, μάλιστα, ὅτι καὶ στὶς κοινωνικὰς του ἰδέες, ἂν κρίνουμε ἀπὸ μερικὰ τεκμήρια, ἐπίσης ἀπομακρόνηκε ἀπὸ τὸν φιλελευθερισμὸ τοῦ Κοραΐ. Ἡ ἐπίδρασις τῆς διαμονῆς του στὰ Πατριαρχεῖα καὶ περισσότερο ἡ ἐπίδρασις τοῦ χρόνου ὅσον διέμεινε στὴν Ρωσία, φαίνεται νὰ ἐστάθηκαν ἀποφασιστικὰς στὴν ἐξέλιξιν τῶν ἰδεῶν του καὶ τῆς κοσμοθεωρίας του.

Ὅταν ἦταν νέος, ἄλλαξε στὸ παιδί του ὄνομα, καὶ ἐνῶ ἦταν βαπτισμένο Κυριάκος, μὲ τὸ ὄνομα τοῦ παπῶς του, ἐπεκράτησε νὰ τὸ φωνάζουν Σοφοκλῆ· αὐτὸ ἦταν μιὰ συνήθεια ποὺ παρουσιάζεται στὴν Ἑλλάδα στὰ χρόνια 1810 μὲ 1820, νὰ ἀλλάζουν στὰ παιδιὰ ὀνόματα, καὶ ἀντὶ γιὰ τὰ χριστιανικὰ ποὺ εἶχαν πάρει στὴν κολυμβήθρα, νὰ τὰ φωνάζουν μὲ ὀνόματα ἀρχαῖα. Τὴν συνήθειαν αὐτὴν τὴν κατεδίκασε τότε ἡ Ἐκκλησία. Ἀργότερα ἄλλαξε καὶ τὸ δικό του τὸ ὄνομα, καὶ προσέθεσε ἐκεῖνο τὸ πολὺν περίεργον Ὁ ἔξ Οἰκονόμων, ποὺ δὲν μπορῶ νὰ τοῦ δώσω ἄλλη ἐξήγησιν, παρ' ὅτι ἀποτελεῖ μίμησιν τοῦ δυτικοῦ τύπου τῆς εὐγενείας, τοῦ VON ἢ τοῦ DE. Στὸν τίτλον τῶν βιβλίων του ἡ μεταβολὴ αὐτὴ ἐμφανίζεται μετὰ τῶν μεταβάσεών του στὴν Ρωσία καί, ὅπως λογαριάζω, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κοραΐ, ποὺ βέβαια θὰ τὴν εἶχε ἀποδοκιμάσει γιὰ τὸν στόμφο καὶ γιὰ τὴν ἐπιτηδευμένη διατύπωση τοῦ ἐπωνύμου. Αὐτὰ δὲν εἶναι καθαντὰ μεγάλα πράγματα, ἀλλὰ χαρακτηρίζουν ἕναν ἄνθρωπον, κάποτε πολὺ καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι θὰ μπορούσαν νὰ κάνουν τὰ πολὺν πῦθ σπουδαῖα περιστατικά.

Ὡστόσο, ἅμα λογαριάσει κανεὶς στὴν ζυγαρίαν τῆς δικαιοσύνης τὶς προσφορὰς τοῦ Οἰκονόμου καὶ τὶς ἀδυναμίες του, νομίζω ὅτι ἡ ζυγαρὶα θὰ γείρει κατὰ τὶς προσφορὰς. Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος δὲν ἦταν δυνατὸς ἄνθρωπος: ἦταν ὀρηκτικός· αὐτὴ εἶναι ὅλη ἡ διαφορὰ. Ἐδινόταν πάντα μὲ πάθος σὲ κάποιες ἰδέες, καὶ κατόπιν τὶς ἰδέες αὐτὰς τὶς ὑπεστήριζε μὲ συνέπεια καὶ μὲ ἀποτελεσματικότητα. Κι' ἂν λογαριάσουμε ποιὲς ἦταν κάθε φορὰ οἱ ἰδέες αὐτὰς, θὰ ἴδοῦμε ὅτι ἦταν ἐκεῖνες ποὺ ἐδέσποζαν ἐκάστοτε εἴτε στὸ εὐρύτερον εἴτε στὸ στενότερον κλίμα, ὅπου ἀνέπνεε ὁ Οἰκονόμος. Δὲν θέλησε νὰ πᾶι ἀντίθετα μὲ τὸ ρεῦμα τῆς ἐποχῆς του, καὶ δὲν μπόρεσε νὰ ὑπερνικήσῃ τὶς φυσικὰς τάσεις τοῦ ἀνθρώπου: πρὸς τὴν ἀνακαίνισιν ὅταν ἦταν νέος, πρὸς τὴν παραδομένη τάξιν ὅταν ἐπέρασε τὰ μισὰ τοῦ δρόμου τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴν ἡ ἱστορία του εἶναι τυπικὰ ἡ ἱστορία τοῦ μέσου ἀνθρώπου, ἐνισχυμένη μὲ τὰ ἐξαιρετικὰ του προσόντα, καὶ ὁλόκληρον τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸν μισὸ αἰῶνα ποὺ ἀρχίζει γύρω στὰ 1810 καὶ τελειώνει λίγο μετὰ τὸ 1860. Ἐκπρόσωπος μιᾶς ἐποχῆς ὅσο κανεὶς ἄλλος ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του, τὴν ἐξέφρασε μὲ συγγραφικὴ γονιμότητα, μὲ δεξιότητα, καὶ μὲ φαντασία· ἔτσι ἡ πολιτεία του καὶ τὸ ἔργο του τοῦ ἐξασφαλίζουν θέσιν ὄχι μικρὴν στὴν ἱστορία τῆς νέας μας παιδείας.

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

ΣΥΓΓΕΝΟΜΙΕΙΑΣ ΜΙΑΣΜΑΤΑ

I. Τὴν 29 Νοεμβρίου 1833 ὁ τότε Βασιλικὸς Ἐπίτροπος παρὰ τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ εἰσηγήθη περὶ τῶν «μικτῶν συνοικεσιῶν», ἡ δὲ Ἱερὰ Σύνοδος ἀπεφάσισε: «Νὰ προσκληθῶσι οἱ ἐν Ναυπλίῳ εὕρισκόμενοι Ἐπίσκοποι καὶ νὰ παρακινήθῳσι προφορικῶς, νὰ δίδωσι ἄδειαν εἰς τὸ νὰ λαμβάνῃ ὁ ἑτέρας Ἐκκλησίας Χριστιανὸς ὡς γυναικᾶ τέκνον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ στεφανώνεται κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην ἄλλ' ὑποχρεούμενος πρότερον νὰ ὁμολογῇ ἐγγράφως, ὅτι τὰ ἐκ τοῦ μικτοῦ γάμου τέκνα θέλουν βαπτίζεσθαι κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ ἐδῶ εὕρισκόμενοι ἐπίσκοποι ὑποχρεοῦνται νὰ γνωστοποιήσωσι τὸ μέτρον τοῦτο καὶ εἰς τοὺς γειτονέοντας συναδέλφους τοὺς ὥστε κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον νὰ γενῇ γνωστὸν εἰς ὅλους. Ἐνεκρίθη δὲ προσωρινῶς τὸ μέτρον τοῦτο, ἕως ὅτου τεθῇ νόμος περὶ τοῦτου κατὰ σύμπραξιν καὶ τῶν δύο ἐξουσιῶν, τῆς ἐκκλησιαστικῆς δηλαδὴ καὶ τῆς κοσμικῆς, νὰ μὴ λάβῃ ἐπισημότητα. Τὰ μέλη: Ὁ Κορινθίας Κύριλλος, πρόεδρος. Ὁ Θήρας Ζαχαρίας. Ὁ Ἀργολίδος Κύριλλος. Ὁ Μεσσηνίας Ἰωσήφ. Ὁ Κυκλάδων Ἀνθίμος. Ὁ Γραμματεὺς Θ. Φαρμακίδης.»

II. Τὸν Ἰανουάριον 1834 ἡ αὐτὴ Σύνοδος ὥρισε «περὶ τῶν βαθμῶν τῶν συνοικεσιῶν» τὰ ἀκόλουθα: «Νὰ μὴ συγχωρῆται ἡ μᾶλλον νὰ μὴ καταδιώκεται ὁ ε' βαθμὸς ἐξ ἀγχιστείας καὶ ὁ ἐξ αἵματος εἰς τὰ συνοικέσια. Ἡ ἐκ τριγενίας συγγένεια νὰ φυλάττεται μέχρι τοῦ γ' βαθμοῦ, ὡς ρητῶς ἀναφέρει ὁ Ἀρμενόπουλος τὰ παραδείγματα· ἡ δὲ ἐκ τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος συγγένεια νὰ φυλάττεται μέχρι τρίτου βαθμοῦ. Τοῦτο δὲ θέλει γενῇ γνωστὸν εἰς τοὺς κατὰ τὴν Ἐπικράτειαν Ἐπισκόπους διὰ τῶν πρωτοσυγκέλλων καὶ ἀρχidiaκόνων, παραγγελλομένων ἐν ταυτῇ νὰ κοινοποιήσωσι πρὸς αὐτοὺς, νὰ μὴ δίδωσιν εἰς τὸ πρᾶγμα ἐπισημότητα. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο γίνεται κατὰ συγκατάβασιν, διὰ τοῦτο ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς Ἐπισκόπους ἡ διὰ τὰ τοιαῦτα χρηματοληψία. Ἐὰν δὲ τις φωραθῇ διὰ χρημάτων τοῦτο ποιών, θέλει τιμωρεῖσθαι.»

III. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην οἱ Συνοδικοὶ ἐκοινοποίησαν πρὸς τοὺς ἔξω τοῦ Ναυπλίου Ἐπισκόπους δι' ἰδίων ἐπιστολῶν. Εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης ὁ Μητροπολίτης Ἀργολίδος Κύριλλος ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ὑδρας Γεράσιμον τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν:

«Σεβασμιώτατε ἀδελφέ, Κατὰ προφορικὴν παραγγελίαν τῆς Ἱερᾷ Συνόδου ἡμῶν, ἥτις ἐπιθυμοῦσα τὴν ἐξοικονόμησιν τῶν κατὰ τὴν γαμικὴν συνάφειαν συμβαινόντων, ἀπεφάσισε νὰ γίνηται συγκατάβασις τῆς αὐστηροτάτης παρατηρήσεως, θεωρουμένης εἰς τὰ περὶ τὴν μακρὴν συγκατάβασιν, κατεχρόνισα εἰς τὰς συνοδικὰς πράξεις τῆς τὸ ποσὸν τῶν βαθμῶν, σὰς γνωστοποιῶ τὴν αὐτῆς ἀπόφασιν, ὡς ἀσύμφορον νὰ κοινοποιηθῇ δι' ἐγκυκλίου. Ἀλλὰ πρὸ τοῦ νὰ σὰς ἐκθέσω τοὺς βαθμοὺς τῆς συγκατάβασεως, μοὶ καθυπέβαλον ὡς χρέος, νὰ σὰς εἰδοποιήσω ὅτι ἡ αὐτῶν

συγχώρησις πρέπει νὰ γίνεται δωρεάν, χωρὶς νὰ λαμβάνεται πλεϊότερον ἄφ' ὅ,τι καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπολοίπους ὁμολογουμένως ἀκωλύτους γάμους, καθ' ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος δὲν ἐσκόπευσε διὰ τῆς συγκαταβάσεως νὰ δώσῃ εἰς κανένα λαβὴν ἀργυρολογίας, ἀλλὰ κανόνα τῶν γαμικῶν συμβαινόντων, βάλλουσα ὑπ' ὅψιν ὅχι ὀλίγα τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως παραδείγματα παλαιά. Ταῦτα τὰ παλαιὰ παραδείγματα μολονότι ἰσχυροποιοῦν τὴν ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾷ Συνόδου, διὰ νὰ τὴν κάμῃ πασίδηλον, μ' ὅλον τοῦτο διὰ τὴν ἐποχὴν τῆς τωρινῆς φιλολογίας, ἔκρινεν ὅτι νὰ διαμένωσιν ἄγνωστα εἰς τὸν συρφετώδη ὄχλον, ἰδεάζουσα μόνον τοὺς Ἐπισκόπους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κρέμαται συγχώρησις, ἐνθα ἀπαιτεῖται νὰ ἐκτελεσθῇ γαμικὴ συνάφεια τῶν παρ' αὐτῆς συγχωρηθέντων βαθμῶν. Ἄν λοιπὸν ἀπαιτηθῇ γάμος τοῦ ἑκτοῦ βαθμοῦ ἐξ αἵματος, τοῦ πέμπτου ἐκ τῆς διγενοῦς ἀγχιστείας, τοῦ τρίτου ἐκ τριγενίας, καὶ τοῦ τετάρτου ἐκ τοῦ ἱεροῦ Βαπτίσματος, θέλετε συγχωρῇ συμβουλευόντες εἰς τοὺς θέλοντας τὸν τοιοῦτον σύνδεσμον νὰ μὴ κάμωσι καμμίαν ἐξωτερικὴν πομπήν, ἀλλὰ νὰ στεφανώνωνται περὶ τὸ ἐσπέρας καὶ συγχρόνως παρουσιάζοντες τὴν περὶ τοῦτου δυσἀρέσκειάν σας, διὰ νὰ μὴ δίδετε λαβὴν εἰς τοὺς ἐθελοντάκους νὰ σὰς κατηγορῶσιν, ὡς μὴ παραφυλάττοντας τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνηθείας, ἀλλὰ μάλιστα νὰ ἐπισπᾶσθε τὸν ἔπαινον τῶν νουνεχῶν, ὅτι οἰκονομεῖτε τὰς ἐκκλησιαστικὰς περιστάσεις ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς θρησκείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον πνέει φιλανθρωπίαν, συγκατάβασιν, συγχώρησιν καὶ μάλιστα βλέποντες ὅτι δὲν τοὺς συγχωρεῖτε ἀπὸ κανένα ἰδιαίτερον συμφέρον, τὸ ὁποῖον ἤθελε κατηγορῇ ἰδιοτέλειαν τοῦ συγχωροῦντος. Δὲν ἐκτείνωμαι πλεϊότερον, γνωρίζων ὅτι ἡ πανιερότης σας εἴσθε εἰδήμονες τῶν λόγων, δι' οὓς ἡ Ἐκκλησία οἰκονομεῖ τὰς τοιαύτας ἐκκλησιαστικὰς περιστάσεις· δι' ὃ καὶ μένω ἐν Χριστῷ ἀδελφός. Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 19 Φεβρουαρίου 1834».—Περὶ τῶν συμμίκτων ὅταν τὸ ἐν πρόσωπον εἶναι ὀρθόδοξον καὶ τὸ ἕτερον ἑτεροδόξον ἀλλὰ χριστιανόν, νὰ δίδετε τὴν ἄδειαν τοῦ στεφανώματος, ἄφ' οὗ λαμβάνητε ἔγγραφον ὁμολογίαν τοῦ ἑτεροδόξου, ὅτι θέλει βαπτίζῃ καὶ ἀνατρέφει νὰ γεννηθῇ σόμμενα τέκνα κατὰ τὰ δόγματα καὶ ἔθιμα τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Νὰ οἰκονομῇτε δὲ τὸν μετὰ ἱερολογίας γάμον περὶ τὸ ἐσπέρας, διορίζοντες τινὰ τῶν ἱερέων νὰ τὸν ἱεροτελέσῃ χωρὶς νὰ τὸν κοινοποιῇτε εἰς τὸ πλῆθος. Οὗτοι δὲ οἱ λόγοι πρέπει νὰ εἶναι γνωστοὶ εἰς τὴν πανιερότητά σας. Τὸν ἐπιφέροντα τὸ παρὸν Ἀβράμιον ἱερομόναχον Κρήτης θέλετε ἔχει εἰς τὴν εὐνοίαν σας. Καὶ φίλος εἰλικρινέστατος Ὁ Ἀργολίδος Κύριλλος».

IV. Ἐπικρίνων ταῦτα ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος γράφει: «Οὐ μόνον μὴ ἐπίσημα ἀλλὰ καὶ παράνομα καὶ ἐναντία τῶν Ἱερῶν Κανόνων». Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως συνέβαινον τοιαῦται περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας συνήπτοντο ὀρθόδοξα συνοικέσια πρὸς ἑτερο-

δόξους δυτικού δόγματος, ἀλλὰ ταῦτα τὸ μὲν ἦσαν σπανιώτατα, τὸ δὲ ἀνέκαθεν τὰ συνοικέσια ταῦτα ἐθεωροῦντο «αὐτόχρημα παρανομήματα σφραγιῖδα φέροντα καταδίκης τὴν περὶ τῆς ὁρθοδόξου συμπολιτείας δικαίου καὶ δημοσίαν μομφήν».

Τοὺς γάμους τούτους οὐδέποτε συνεχώρησεν ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Ὁ κατὰ τόπους Ἐπίσκοπος ἐρωτώμενος κανονικῶς ἀπηγόρευε τὸν τοιοῦτον γάμον, πληροφορούμενος δὲ ὅτι οὗτος ἐτελέσθη «εἰσώπα στέγων ἐξ ἀνάγκης, καὶ τὸν μὲν γάμον οὐ διέλυε (μήποτε χεῖρον σκάνδαλον ἀναφυῇ, ὡς συνέβη πολυάκις) ἐπέτιμα δὲ καὶ τὸ ὁρθόδοξον πρόσωπον πνευματικῶς κατ' ἰδίαν, ἀπειργῶν μέχρι καιροῦ καὶ ἀπὸ τῆς θείας Κοινωνίας τοῦ μυστηρίου. Ἀλλὰ καὶ τὴν τοιαύτην ἀρχὴν καὶ οἰκονομίαν ὁ Ἐπίσκοπος ἐφίλανθρωπεύετο, διότι πάντα τὰ τέκνα τῶν τοιούτων ἐτεροζύγων ἐβαπτίζοντο ἐν τοῖς ἀχράντοις κόλποις τῆς Ἐκκλησίας· ἐνίοτε δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἐτεροδόξος σύζυγος προσήρχετο οἰκειοθελῶς τῇ Ὁρθοδόξῃ. Ἀλλὰ αἱ σπάνιαι αὗται περιπτώσεις αἱ κατ' οἰκονομίαν ἀντιμετωπιζόμεναι παρὰ τῆς Ἐκκλησίας δὲν κατήργουν τοὺς ἀπροβλέπτους κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἀντίθετο συνέβαινε. Αἱ περιπτώσεις αὗται ὑπὸ τούτων «κατεδικάζοντο καὶ συνετρίβοντο ὡς χύτρα (κατὰ τὸν Σολομῶντα) προσκρούουσα λέβητα». Ἡ Ἐκκλησία οὐδέποτε ἐξέδωκε ρητὴν διαταγὴν ἀντιφάσκουσαν διαρρήδην πρὸς τοὺς ἀνέκαθεν παραδεδεγμένους θεσμούς, οὐδ' ἐθεσμοθέτησεν ἐγγράφως οὐδεμίαν ὑπὸ τῶν θείων Πατέρων, ἀπηγορευμένην παρανομίαν. Καὶ ὅμως —συνεχίζει ὁ Κ. Οἰκονόμος— ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος «ἐνέκρινε καὶ χωρὶς ἐπισημότητα ἀλλ' ὅμως ἐδικαίωσεν ἐκπεφρασμένως συγχωρήσασα καὶ τὰς ὑπὸ τῶν Ἱερῶν κανόνων κεκωλυμένας γαμικὰς συζυγίας, μέχρις ὅτου ἐκδοθῇ νόμος καὶ τῇ συμπράξει τῆς Ἐκκλησίας ἕως ἂν τεθῇ νόμος κατὰ σύμπραξιν τῶν δύο ἐξουσιῶν ὡς ἂν εἴπερ ἔμεινε καὶ εἰς αὐτὴν δῆθεν ἐξουσία. «Καὶ εἰρωνικῶς προσθέτει: «Ἀλλὰ διὰ τὸ πρῶτον οὐκ ἀνέμεινε ἡ μακαρία ταύτην διὰ τὴν σύμπραξιν καὶ τοῦτον δὴ τὸν νόμον ἡ μείωσις ὥφειλεν αὐτὴ ἡ ὑπερτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ προσελθεῖν εἰς τοὺς ὁρθοδόξους λαοὺς πρῶτος τις κήρυξ καὶ πρόδρομος προπαρασκευαστικὸς εἰς ἀποδοχὴν τοῦ μέλλοντος θεσπίσεσθαι διδύμου τούτου νόμον, ἀκυρώσασα πρότερον αὐτὴ χερσὶν ἰδίαις καὶ τοῦτον τὸν ὅρον, ἕνα τυγχάνοντα τῶν ὧν παρέλαβε παρακαταθήκην τῶν ἀχράντων τῆς Καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας θεσμῶν.» Ἀτυχῶς τοιοῦτος νόμος δὲν ἐξεδόθη.

V. Αἱ συνέπειαι τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὑπῆρξαν φοβεραὶ κατὰ τὸν Κ. Οἰκονόμον. Μεταφέροντες ἐπὶ λέξει τὰ γραφόμενά του: «Καὶ γεγονασὶν ἤδη, καὶ γίνονται, ἵνα δὴ καὶ γίνονται. Εἰς μικρὰν καὶ ὀλιγάνθρωπον καὶ μάλιστα διὰ τὸν πόλεμον εἰσέτι λειψανδροῦσαν ἐπικράτειαν ἐκπεσόντες (συγχρόνως μετὰ τῆς Ἀντιβασιλείας) ἄνθρωποι ξένοι καὶ τὰ ἤθη καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς θρησκείας, καὶ (τὸ χεῖριστον) πλάνητες (οἱ πλεῖστοι) καὶ πένητες, καὶ ἀνέστοι, ἔλαβον ἐλευθέρως εἰς γάμου κοινωνίαν Ἑλ-

ληνίδας γυναῖκας· ἀλλὰ καὶ ταύτας οἱ μὲν καταλιπόντες ἀνῆλθον πάλιν ἀναχωρήσαντες, ὅθεν ἤλθον· καὶ νῦν αἱ τάλαιnai πενθοῦσι ζῶσαι χηρεῖαν· ἄλλοτε δὲ καὶ μετ' αὐτῶν συναπῆραν προσηλύτους αὐτὰς προσλαβόντες εἰς τὸ ἴδιον θρήσκευμα· οἱ δὲ τινες (τῶν Δυτικῶν) καίτοι διὰ συνθηκῶν ὑποσχεθέντες ὁρθόδοξα τὰ τέκνα βαπτίσουν, ἔπειτα ἅμα γεννηθέντα παρέδωσαν εἰς τοὺς ὁμοθρήσκους αὐτῶν ἱερεῖς. Ἔτι περιθρυλλεῖται τὸ πρό τινων ἐνιαυτῶν (τῷ 1863) ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ τολμηθὲν ὑπὸ τινος τῶν Δυτικῶν κατόικων, ὅστις συζευχθεὶς πρὸς Ὁρθόδοξον Ἑλληνίδα ἐπὶ γραπτῇ συνθήκῃ τοῦ βαπτίζειν ὁρθόδοξως τὰ τέκνα, τὸ μὲν πρωτότοκον δυσφόρως μὴ καὶ βλασφημῶν, ἀλλ' ὅμως ἠνέσχετο βαπτισθῆναι, τὸ δὲ δεύτερον, τρίτῃ μετὰ τὴν γένναν ἡμέρᾳ βιαίως ἀρπάσας ἐκ τοῦ κόλπου τῆς μητρός, ἐράντισεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἀπαγωγὴν, τῆς δυστυχοῦς λεχοῦς ἐκ τῆς κλίνης ἀνακραζούσης καὶ γοερῶς ὀδυρωμένης καὶ μάτην δι' ἀναφορῶν πρὸς τὰς ἀρχὰς ἀποκλαυσάμενης· «ὃ γέγονε γέγονε». Καὶ ἐκείνη μὲν ἀπέστη ἐκ τῆς μετ' ἀσυνθέτου ἀνδρὸς συνοικεσίας. Ἡμεῖς δὲ παραλείποντες καὶ ἄλλα τοιαύτης Δυτικῆς συνηθείας γνωστὰ παραδείγματα, μνημονεύομεν ἄλλο τι παράδοξον πρὸ τινων ἤδη μηνῶν ἐν μέσαις αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις συμβάν. Δυτικὸς ἀνὴρ ἀξιώματικὸς ὁρθοδόξῳ γυναικὶ εἰς γάμον συνελθὼν ἐπὶ συνθήκῃ τὰ γεννώμενα τέκνα ὁρθόδοξως βαπτίζειν, ἐτελεύτησεν. Ὑπῆρχε δὲ προτετελευτηκὸς παῖδρον αὐτοῦ βεβαπτισμένον ὁρθόδοξως. Τούτῳ καὶ τὸν πατέρα συνθάπτειν ἤθελεν ἡ κυατομένη καὶ πενθοῦσα σύζυγος, καὶ πέμψασα παρεσκεύασε τὸν τάφον (καὶ τοῦτο γὰρ ἴσχυσεν ἡ ἐν Ἀθήναις ὑπεράγαν φιλόανθρωπος ἀνεξίτητος κείνη, ἵνα ἐν τῷ αὐτῷ κοινοταφίῳ θάπτονται καὶ οἱ Δυτικοὶ μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων θεσμῶν δὲ καὶ κανόνων ἱερῶν οὐδεὶς λόγος· ἡ δὲ ὑπερτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ δουλεύει καὶ τούτῳ νόμοις καὶ διαταγαῖς ἀνθρωπίνους). Ἐγένετο τοίνυν ἡ τοῦ νεκροῦ ἐκφορά σεμνὴ καὶ πολυπληθὴς καὶ ὁ φράτωρ ἐφημέριος μετ' ἄλλου συναδέλφου προηγῆτο· ὡς δ' ἤλθον ἐπὶ τὸν τάφον, εὐθέως ὁ φράτωρ, Θεσμοθετῶν ἐπὶ τὰ λαϊκῶν νεκρῶν ἀνέκραξεν σοβαρῶς «οὐκ ἔξεστι σχηματικῶς συνθάπτειν ἄνδρα Καθολικόν» καὶ διέταξεν ἕτερον ἀπωτέρω που μνήμα ὀρυχθῆναι, ἐνθα καὶ ἔθαψεν τὸν νεκρόν. Οὕτως, ὁ Καθολικισμὸς καὶ νεκρόν, ὅπου δύναται, καταδιώκει τὴν ἐτεροζυγίαν· καὶ περὶ τούτου μὲν ἐβόησαν αἱ ἐφημερίδες».

VI. Δὲν παρῆλθεν πολὺς χρόνος καὶ νέον φοβερόν σκάνδαλον ἔλαβε χώραν. Ὁ κόμης Ἀρμανσπεργ, μέλος τῆς Ἀντιβασιλείας τοῦ Ὁθωνος, ὑπάνδρευσε τὰς δύο τοῦ θυγατέρας δυτικοῦ δόγματος μετὰ τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Πρίγκιπος Κατακουζηνοῦ ὁρθοδόξου δόγματος. Ἦτο ἡ πρώτη φορά καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἔβλεπον συνοικέσιον δύο ἀδελφῶν μετὰ δύο ἀδελφάς. Ἐκ τούτων τὸ μὲν ἐν ζευγὸς ἐστεφάνωσε δυτικοῦ δόγματος ἱερεὺς, τὸ δὲ ἕτερον ἱερεὺς ὁρθοδόξου δόγματος. Ἡ ἱερολογία ἐτελέσθη κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὥραν πρὸς ἐμπαιγμὸν τῶν θεσμῶν τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ «διότι ἐὰν ἐτελεῖτο προηγουμένως ἡ στεφάνωσις τοῦ ἐνὸς συνοικεσίου, ἐκωλύετο πλέον ἢ

τοῦ δευτέρου διὰ τὴν συναφθεῖσαν ἤδη συγγένειαν.

Διὰ τὴν ἀθεμιτογαμίαν» ταύτην οὔτε ὁ Ἑλλήν ἱερεὺς ἐτιμωρήθη, οὔτε ὁ Ἐπίσκοπος Ἀττικῆς, καθ' ὅσον ἡγνούν το ἕτερον συνοικέσιον. Οὐχ' ἤττον «τὸ παράδειγμα τῆς αἰμομιξίας ἐναφῆκεν εἰς ἀκολάστους μνήμας σπέρματα πολλῆς διαφθορᾶς, ἅτινα καὶ μετὰ διετίαν ἀνεβλάστησαν».

VII. Ἀλλὰ καὶ ἕτερον φοβερόν σκάνδαλον ἐξεδηλώθη. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1837 εἰς τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Ἀρμανσπεργκ ἀπήγαγε ἐξ ἔρωτος τὴν ἀδελφὴν τῆς ἐπ' ἀδελφῶ νύμφης αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἐστεφανώθη κρυφίως ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ σκάνδαλον ἦτο φοβερόν «ἐβόα τὸ πλῆθος, ἐθρήνουν οἱ τοῦ νέου γονεῖς, ἐνουθέτουν οἱ ἱερεῖς τὸν παράνομον ἀποσχέσθαι τῆς ἀθέστου φθορᾶς, ἀλλ' ἐκεῖνος ἔμενε ἀμετάπειστος». Ἡ Ἐκκλησία ἀφώρισε τοῦτον. Τοῦτο ὅμως δυσηρέστησε τὴν Κυβέρνησιν, ἡ δὲ Γραμματεία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀπέστειλε ἔγγραφον (9 Αὐγούστου 1837) πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον διὰ τοῦ ὁποίου μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔγραψεν: «Ἐφθασεν εἰς τὰς ἀκοάς μας ὅτι ἀνεγνώσθη χθὲς ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς πόλεως ταύτης ἀφορισμὸς ἐκ μέρους τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀττικῆς κατὰ Εὐστ. Σ καὶ Ἀναστασίας. Τοῦ ἀφορισμοῦ τούτου ἀντικείμενον μὲν ἦτο ἡ κατὰ διαδοθεῖσαν ἐνταῦθα πρό τινων ἡμερῶν φήμην λεγομένη γαμικὴ σύζευξις τῶν εἰρημένων δύο ἀτόμων, ἐχόντων ἐκ κηδεστίας συγγένειαν εἰς βαθμὸν καλύοντα τὸν γάμον. Ἡ δημοσίευσίς του ἔγινε ἀφορμὴ καὶ λόγου πολλοῦ καὶ σκανδάλου οὐ μικροῦ, οὐ μόνον μεταξὺ τῶν ὧσιν ἔτυχεν νὰ γενῶσιν ἀντίκοι τοῦ ἀφορισμοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀλλὰ καὶ μεταξὺ ὧσιν ἐν γένει τῶν κατοικίων τῆς πόλεως. Ἐνεκα τούτου μὴ δυνάμενοι νὰ παρέλθωμεν τὸ τοιοῦτον ἄκουσμα ἐν ἀδιαφορίᾳ καὶ σιωπῇ ἐκφράζομεν τὴν μεγίστην ἡμῶν δυσἀρέσκειαν· ἡ Ἱερὰ Σύνοδος θέλει ἐκφράσῃ πρὸς τὸν διακληφθέντα ἱεράρχην τὴν δυσἀρέσκειαν ταύτην καὶ θέλει προσκαλέσῃ αὐτὸν εἰς ἀπολογία, τὴν ὁποίαν ἅμα λαβοῦσα θέλει ὑποβάλλει ἀμέσως εἰς ἡμᾶς· οὐχ ἤττον δὲ θέλει σπεύσει νὰ διατάξῃ αὐτοὺς α) Νὰ ἐμπόδισιν ἀνυπερθέτως τὴν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας τὰς ἐντὸς τῆς περιφερείας τῆς Ἐπισκοπῆς του κειμένης ἀνάγνωσιν τοῦ διακληφθέντος ἀφοριστικοῦ ἔγγραφου καὶ β) Νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ σκάνδαλον τὸ προξενηθὲν ἤδη ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἀφοριστικοῦ ἔγγραφου τὴν ἀκαίρως ἐπενεχθεῖσαν ποινὴν οὐ μόνον κατὰ τοῦ Ε.Σ. καὶ τῆς Ἀναστασίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ παντὸς τοῦ συλλαλήσαντος μετ' αὐτοῦ».

VIII. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ἀπολογία τοῦ Ἀττικῆς ἀπῆντησε τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1837 ὡς ἀκολούθως πρὸς τὴν Γραμματείαν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν:

«Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος λαβοῦσα τὸ ἀπὸ 9 Αὐγούστου καὶ ὑπ' ἀριθ. 14.591 ἔγγραφον τῆς Β' ταύτης Γραμματείας καὶ πληροφορηθεῖσα περὶ τῶν ἐν αὐτῷ διαλαμβανομένων, προσεκάλεσε τὸν Σεβασμιώτατον Ἐπίσκοπον Ἀττικῆς εἰς τὸ νὰ ἀπολογηθῇ εἰς τοῦτο. Καὶ δὴ λαβοῦσα τὴν ἀπὸ 30 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Αὐγούστου ἀπολογία αὐτοῦ, τῆς ὁποίας ὑποβάλλεται ἀντίγραφον πρὸς τὴν Β' ταύτην Γραμματείαν καὶ σκεφθεῖσα ἐπ'

αὐτῆς θεωροῦσα δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ φερομένους λόγους τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἐπισκόπου Ἀττικῆς βάσιν ἔχοντας ὅσα ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία θεσπίσασα ἀνέκαθεν πρεσβεύει καὶ ὅλου τὸ πλήρωμα τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν σέβεται καὶ ἐκτιμᾷ, ἀποδέχεται αὐτοὺς καὶ ὡς, ἡ εὐρίσκουσα τὸν Σεβασμιώτατον ἐπίσκοπον Ἀττικῆς ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως παρανόμως καὶ αὐτογνώμονως, ἀλλὰ κατὰ τὰ καθήκοντά του καὶ κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας πράξαντα, συνάδει καὶ αὐτῇ καθ' ὅλα ὡς πρὸς τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ, καὶ ἐπικουροῦσα αὐτὴν ἀποκηρύττει καὶ αὐτὴ τὸν λεγόμενον γάμον τοῦ Εὐστ. Σ. ὡς ἀθέμιτον καὶ ὅλως παράνομον, θεωροῦσα τοὺς οὕτω παρανόμως νυμφευθέντας καὶ τοὺς συμπράξαντας αὐτοῖς ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποινὴν τοῦ ἀφορισμοῦ, ὡς ἀσεβήσαντας πρὸς τὰ θεῖα μυστήρια καὶ ἐντάλματα τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, καὶ τὸν εὐλογήσαντα τὸν τοιοῦτον ἀθέμιτον γάμον ἱερέα καθηρημένον τῆς ἱερωσύνης. Ταῦτα ἀποφαίνεται εἰς ἀπάντησιν ἡ Σύνοδος καὶ παρακαλεῖ τὴν Β' ταύτην Γραμματείαν νὰ θέσῃ τὴν παροῦσαν Συνοδικὴν ἀπόφασιν μετὰ τῆς εἰρημένης ἀπολογίας τοῦ Σεβ/του Μητροπολίτου Ἀττικῆς ὑπὸ τὴν πῶδας τοῦ θρόνου τῆς Α.Μ. εἰς πληροφορίαν της».

IX. Κατόπιν τοῦ ἔγγραφου τούτου ἡ Γραμματεία οὐδεμίαν συνέχειαν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἔδωκε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ μὴ ἐπικυρώσῃ τὴν καθαιρέσιν τοῦ ἐξ Ὑδρας ἱερέως Πάνου, ὅστις ἠύλογησε τὴν στέφιν καίτοι τὴν ἐπικύρωσιν τῆς καθαιρέσεως ἐπέζητει ἡ Ἱερὰ Σύνοδος διὰ τοῦ ἀπὸ 1 Φεβρουαρίου 1838 ἔγγραφου της: «Ἐπειδὴ ἡ τόση ἀναβολὴ ἐκ τῆς τιμωρίας τῶν ἀναφανδὸν παραβαινόντων τοὺς ἱεροὺς τῆς Ἐκκλησίας κανόνας δὲν συντείνει εἰς ἄλλο εἰ μὴ εἰς ἐνίσχυσιν τῆς κακίας, διὰ τοῦτο παρακαλεῖται καὶ αὖθις ἡ Βασιλ. Γραμματεία νὰ ἐνεργήσῃ τὴν παρὰ τῆς Α.Μ. ἐγκρίσιν τῆς ποινῆς ἐκεῖνης».

Ἐπειδὴ ὅμως τοιαῦτα «συγγενομιξίας μιάσματα» ἐξηκολούθουν, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τὴν 29 Νοεμβρίου 1837 (ὑπ' ἀριθ. 6343) ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἐπικράτειαν πιστεύοντας δι' ἧς διεκήρυξε τὴν ἰσχὺν τῶν εἰς τοὺς συγγενικοὺς γάμους ἀναφερομένων ἐκκλησιαστικῶν κανόνων. Ἐν τῶν ἐπτά θεοπαραδότην τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως μυστηρίων καὶ τὸν γάμον παρελάβομεν. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων, διατάχθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὅροι καὶ κανόνες, οἵτινες εἶναι ἀμφοτέρω τὰ εἰς γάμον ἐρχόμενα πρόσωπα νὰ μὴ ἔχωσι οὐδεμίαν πρὸς ἄλληλα βαθμοῦ συγγένειαν ἀπαγορεύουσαν τὴν γαμικὴν αὐτῶν συνάφειαν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας διατεταγμένοι εἰς τὸν γάμον βαθμοὶ εἶναι α) οἱ ἐξ αἵματος μέχρι τοῦ στ' συμπεριλαμβανομένου δηλαδὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἔκτου β) οἱ ἐξ ἀγχιστείας μέχρι καὶ τοῦ ε' συμπεριλαμβανομένου καὶ αὐτοῦ τοῦ πέμπτου γ) οἱ ἐκ τριγενείας μέχρι τοῦ γ' συμπεριλαμβανομένου καὶ αὐτοῦ τοῦ τρίτου καὶ δ) οἱ ἐκ τοῦ θεῖου βαπτίσματος μέχρι τοῦ τρίτου. Τούτους ἡ Σύνοδος, ὡς ἐπιτετραμμένη τὴν ἀκριβῆ διατήρησιν αὐτῶν, ὡς καὶ ὧν τῶν ἱερῶν ὅρων καὶ κανόνων τῆς Ἐκκλησίας, διατάττει ἀποφαντικῶς πάντας ὑμᾶς, νὰ φυλάττῃτε ἀκριβῶς καὶ ἀπαραβάτως, καὶ νὰ διατάξῃτε ἐπο-

Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΙΣ ΕΛΛΑΔΑ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ

Κατὰ τὸ 1831 ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων κατήλθεν ἐκ Ρωσίας, ὅπου ἐπὶ μακρόν παρέμεινεν, εἰς τὴν φίλην Ἑλλάδα, τὴν ἐλευθερωθεῖσαν διὰ τοῦ αἵματος καὶ τῶν ἡρώικων κατορθωμάτων τῶν ἡρώων τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας. Ἐγκαταλείπει ζῶν ἐν Ρωσίᾳ πλήρη δόξης καὶ ὑλικῆς εὐμαρείας καὶ ἔρχεται εἰς τὴν μικράν Ἑλλάδα, ὅπως ἐργασθῇ γενναίως ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας. Ὡς ἔλεγε διὰ τοὺς Ζωσιμάδας «ἤθελε πάντως ἰδεῖν τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν τὴν Ἑλληνικὴν, τὰς νήσους, τοὺς κόλπους, τὰ ὄρη, τὰς κοιλάδας, τὰς πεδιάδας ὅπου μένουσι διηνεκῶς ἐντετυπωμένα καὶ τῆς θείας δυνάμεως τὰ θαυμάσια καὶ αἱ ἀριστεῖαι τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγωνισθέντων υἱῶν τῆς Ἑλλάδος»¹. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ σοφοῦ κληρικοῦ ἐπληρώθη. Κατέρχεται εἰς τὸ Ναύπλιον, τότε πρωτεύουσαν τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, καὶ κατοπιν εἰς τὰς κλεινὰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ δὲν ἔρχεται, ὡς εἶπομεν, νὰ ἡσυχάσῃ. Ἐρχεται ν' ἀγωνισθῇ εἰς τὸ μέγα τῆς ἀρετῆς ἀγωνιστήριον. Ἀπὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐλευσεως αὐτοῦ ἀρχεται ὁ γιγαντώδης ἀγὼν τοῦ ἀνδρὸς ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας, ἥτις ἐπολεμήθη ὑπὸ ξένων καὶ Ἑληνῶν.

Ἀληθῶς καὶ κατ' αὐτὸν τὸν πολυώδυνον ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας ἐπῆλθεν ἀτυχῶς ψυχρότης θρησκευτικῆ καὶ ἀδιαφορίας, ἥτις ἦτο ἀποτέλεσμα τῶν μαχῶν καὶ τῆς ἀναρχίας. Ὁ ἀοιδιμος Ἀλέξανδρος Στουρζας, εὐσεβὴς ἀνὴρ, γράφων ἐκ Παρισίων θρηνεῖ διὰ τὴν θρησκευτικὴν ἀδιαφορίαν ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Ταλαντίου Νεόφυτον: «τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἀγωνίζεσαι, ἱερώτατε τῶν θείων Ἀποστόλων διάδοχε' μὴ δειλιάσῃς, μηδὲ ἀπαυδήσῃς, διότι ἀπολλύμεθα βεβαίως ἂν σβεσθῇ παρ' ἡμῶν ὁ φωστὴρ τῆς ἀμωμήτου πί-

1. Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τοὺς Ζωσιμάδας σελ. 51-57.

μένως ἐντόνως καὶ εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν Ἐπισκοπὴν τοῦ ἑκάστος διωρισμένους Ἐκκλησιαστικούς Ἐπιτρόπους, διὰ νὰ συμμορφωθῇτε πρὸς τὰ διαταττόμενα ἤδη, καὶ νὰ προσέχωσι τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν ἀκριβῆ διατήρησιν αὐτῶν. Καὶ ἐν περιπτώσει ἀμφιβολίας ἢ ἀπορίας νὰ ἀναφέρωνται πρὸς ὑμᾶς περὶ τούτου καὶ νὰ ζητῶσι παρ' ὑμῶν τὴν λύσιν πρὸς ἀποφυγὴν παραβάσεως τινός. Διότι ἄλλως, ὅστις εἴτε ἐξ ὑμῶν, εἴτε ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν ἐπισκοπὴν σας διωρισμένων Ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτρόπων αὐτῶν, συγχωρήσῃ γάμον εἰς βαθμὸν κεκαλυμμένον καὶ ἀσυγχώρητον κατὰ τοὺς ἐκτεθέντας ἀπ' ἐναντίας τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὄρων καὶ κανόνων, θέλει ὑπόκεισθαι εἰς ποινὴν Ἐκκλησιαστικὴν καὶ ταῦτα κατ' ἔγκρισιν».

(Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων: Τὰ Σωζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα Τομ. Β' σελ. 141, 243, 246, 370, 373 (Ἀθηνᾶ) ἀριθμ. 407 τῆς 31 Αὐγούστου 1837» Ἀθηνᾶ ἀριθ. 387 τῆς 14 Νοεμβρίου 1836

ΔΙΟΝ. ΜΑΤΑΡΑΓΚΑΣ

στεως»². Μετὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἔθνους ἀνεφάνησαν πολλοὶ καὶ ποικίλοι αἰρετικοί, οἵτινες ἐρχόμενοι ἐκ τῆς Δύσεως, διέδιδον πολλὰς κακοδοξίας. Ἐνόμιζον ὅτι ἡ ἐλευθερωθεῖσα Ἑλλὰς ἦτο χώρα τις βάρβαρος καὶ ἀπολίτιστος καὶ ἐζήτουν ν' ἀποσπᾶσιν τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῆς ὀρθοδοξίας, δι' ἧς διτηρήθη τὸ ἔθνος ἐν τῷ κατακλυσμῷ τῆς φοβερᾶς δουλείας. Ὁ κίνδυνος οὗτος δὲν ἦτο μικρὸς τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ κληρικοὶ τινες καὶ ἄλλοι Ἕλληνες ἐφρόνουν, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀναμομφωθῇ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καὶ δὴ ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τοῦ κέντρου τῆς Ὁρθοδοξίας. Φεῦ! Ἐπλημμύρισεν ἡ Ἑλλὰς ψευδοδιδασκάλων, οἵτινες διήρχοντο κηρύττοντες νέα δαιμόνια. Αὐτοὶ διένεμον φυλλάδια, πλήρη κακοδοξίας: ἴδρουν Σχολὰς: ὕβριζον τὰς σεμνὰς καὶ ὡραίας τελετὰς τῆς ὀρθοδοξίας: ἐξεμυκτήριζον πᾶσαν ἱερὰν καὶ ἀποστολικὴν παράδοσιν καὶ ἐν γένει τὰ πάντα ἐμψχανῶντο κατὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Καὶ αὕτη ἡ «Ἀθηνᾶ» ἐφημερίς, ἥτις ἦτο ὄργανον τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου, φρίξασα ἀνέκραξε κατὰ τῶν ἐμπρηστῶν λέγουσα: «Καὶ τί; Λουθηραῖος ἢ Καλβινιστὰς θέλουν νὰ μᾶς κάμουν³;» Πάνοπλος ὁ μέγας ἀνὴρ κατήλθεν εἰς τὸν ἀγῶνα: ὕβρισθη: ἐπροπηλακίσθη: ἐσυκοφαντήθη ὑπὸ τῶν ψευδοφιλελευθέρων, ἀλλ' αὐτὸς ἀνένδοτος ἐπολέμησε κατ' αὐτῶν ἔχων, ὡς ὅπλα ἰσχυρά, τὴν εὐσεβίαν καὶ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν ἀληθῆ φιλοπατρίαν. Δὲν διστάζω δὲ νὰ ὀνομάσω τὸν Κωνσταντῖνον Οἰκονόμον νέον Μᾶρκον Εὐγενικόν, σθεναρῶς ἀγωνισθέντα ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας⁴.

Βαρὺς τῷ ὄντι ἐπήρχετο ὁ χεῖμαρρος τῶν κακοδοξιῶν ἐν τῇ ἐλευθερωθείσῃ Ἑλλάδι. Οὕτω δὲ διημφισβητήθη αὐτὸ τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ οἱ ἱεροὶ Ἀ-

2. Βίοι παράλληλοι Α. Γούδα, Τόμ. Α', σελ. 409.

3. «Ἀθηνᾶ» 1836, ἀριθ. 333.

4. Ὁ εὐσεβὴς κληρικὸς Οἰκονόμος, πρὶν ἢ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατ' αἴτησιν τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς Κυβερνήτου Ἱ. Καποδιστρίου συνέγραψε σχέδιον Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας, ἐν ᾗ ἐμελλόν νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ νέοι ἱερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Τὸ σχέδιον τὸ δε ἐγράφη ἐν Πετρούπολει τὸ 1828 καὶ ἐστάλη τῷ Καποδιστρίῳ. Ἐν αὐτῷ πολλὰ καὶ ποικίλα διδάσκει καὶ συνίστησιν ὁ σοφὸς ἀνὴρ πρὸς ἴδρυσιν τῆς Ἀκαδημίας ἀπὸ τῆς ὁποίας, ὡς ἀπὸ Δουρείου ἵππου θὰ ἐξέρχοντο οἱ γενναῖοι τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος στρατιῶται. Πάντως τὸ σχέδιον τοῦτο εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἴδρυσιν τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Σχολὴν ἐν Πόρῳ. Ἡ Σχολὴ αὕτη διελύθη μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ Οἰκονόμος ἐθεώρει ὡς ἀπολύτως ἀναγκαίαν, τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ὅτε δὲ, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ἀοιδιμος Μάνθος Ριζάρης παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ συντάξῃ τὴν διαθήκην του καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἰδρῇσιν Ἀκαδημία ἐν τῇ πατρίδι του «Μονοδένδρι τοῦ Ζαγορίου», ὁ Οἰκονόμος προέτρεψε νὰ ἰδρῇσιν μὲν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι Ἑλληνικὴν σχολεῖον, Ἀκαδημία δὲ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς ἐλευθερωθεῖσης Ἑλλάδος. Ὁ θάνατος ἐκώλυσε τὸν Μάνθον Ριζάρην νὰ ἰδρῇσιν τὴν σχολὴν ταύτην, ἣν κατοπιν ἴδρυσεν, τῇ προτροπῇ τοῦ Οἰκονόμου, ὁ ἀδελφὸς καὶ κληρονόμος αὐτοῦ Γεώργιος Ριζάρης. Οὕτως ἐργάζοντο οἱ ἀληθεῖς κληρικοὶ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας.

ποστολικοί κανόνες και μετεφράζοντο τὰ ἱερά βιβλία ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Τὰς ἀρχὰς ταύτας ἀμέσως κατὰ κόρρησιν ἐρράπισε καὶ ἀνεσκεύασε καὶ τῷ 1835 ἐν Ναυπλίῳ ἐκδίδωσι τὸ πρῶτον σύγγραμμα «περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν τῆς Ἐκκλησίας βαθμῶν», ἐν ᾧ μετὰ πολυμαθείας ὑποστηρίζει τὸν Ἐπισκοπικὸν βαθμὸν καὶ καταδικάζει τὸν Πρεσβυτεριανισμόν⁵, ὅστις ἐκινδύνευε νὰ ὑπείσέλθῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐν τῷδε τῷ σοφῷ συγγράμματι ὑποστηρίζει τὸ κύρος τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων⁶, οὓς ἄλλοι ἡμφεσβήτησαν, καὶ κατακρίνει σφοδρῶς τὴν νέαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων κατάστασιν, διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἦτο κατὰ τῆς μεταβολῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἣν ἐβυσσοδόμουν Ἕλληνες κληρικοί καὶ ξένοι ἀλλόδοξοι.

Ἐπέρμαχος τῆς νέας μεταβολῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐν αὐτοῖς ἦτο ὁ σοφὸς ἱερομόναχος Θεόκλητος Φαρμακίδης. Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος καὶ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ἀμφοτέροι Θεσσαλοί, ἦσαν ἀντιθέτων φρονημάτων καὶ ἀρχῶν· ὁ μὲν ἦτο συντηρητικὸς, ὁ δὲ φιλελεύθερος· ὁ μὲν ἦτο ὑπὲρ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ δὲ κατ' αὐτοῦ τὸ ὁποῖον ὕβρισε χυδαίως καὶ ἀσεβῶς· ὁ μὲν ἦτο ὑπὲρ τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τῆς Ὁρθοδόξιας, ὁ δὲ ὑπὲρ τῆς ἀναμορφώσεως τῆς δῆθεν διαφθαρείσης Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν πολυμαθειαν καὶ ἱκανότητά καὶ δὴ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ ἱερομονάχου Θεοκλήτου Φαρμακίδου, ἀλλ' αἱ ἀρχαὶ αὐτοῦ, ἃς ὑπεστήριζε μετὰ θερμῆς, ἐβλαψαν τὴν καθόλου Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, διότι ὑπερίσχυσαν ἐν μέρει αὐταί. Εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ εἶχεν ἀληθῶς ὁπαδοὺς, ὡς τὸν Νεόφυτον Βάμβαν, τὸν ἀλλόθρησκον Ε. Οὐλερίχον, καθηγητὰς κατόπιν τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἄλλους καὶ δὴ τὸν Μάουερ, μέλος τῆς Ἀντιβασιλείας, ὅστις ἤθελε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τὴν Πολιτείαν, ἐμπειροτισμένους τῶν ἰδεῶν τῆς Δύσεως.

Ἡ ἀντίθεσις τῶν ἀρχῶν τῶν δύο σοφῶν κληρικῶν ἐξεδηλώθη πολλαχού. Ἡ περὶ ὅρκου π.χ. συζήτησις ἦτο σφοδρά. Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος σφόδρα κατέκρινε τὴν ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν, καθ' ἣν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ὠρκίζοντο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων. Προσκληθεὶς δὲ ποτε εἰς τὸ δικαστήριον τῷ 1849 ἵνα ὀρκισθῇ ἐπὶ τινος ἰδίας ὑποθέσεως, ἠρνήθη, ἀξιών νὰ δώσῃ μόνον διαβεβαίωσιν ἐπὶ τῇ ἱερῳσύνῃ αὐτοῦ. Τότε ἔγραψεν ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης τὸ περὶ ὅρκου σύγγραμμα, ἐν ᾧ ζητεῖ ν'

ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ ὅρκος ἐπιβάλλεται πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς καὶ αὐτοῖς τοῖς κληρικοῖς. Ὁ ὅρκος ἀπαγορεύεται ρητῶς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. «Εγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· μὴ ὁμόσαι ὅλως»⁷. Ἐπιτρέπεται δὲ μόνον ἐξαιρετικῶς ὅταν κινδυνεύωσιν ὑψίστα πνευματικὰ ἀγαθὰ ἢ πρὸς ψυχικὴν ὠφέλειαν τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες εἶναι εὐτελεῖς. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρος αὐτοῦ⁸, τοῦ Ἀποστόλου Παύλου⁹ καὶ τοῦ Ἀγγέλου τῆς Ἀποκαλύψεως¹⁰.

Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης ἐξήτει πάντοτε ἀφορμὴν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ὑπερόχου ἀνδρός. Ὁ Οἰκονόμος ἔγραψε καὶ ἄλλαχού, καὶ δὴ ἐν τῇ «Εὐαγγελικῇ Σάλπιγγι», ἣτις ἐξεδίδετο ὑπὸ τοῦ ἱεροκήρυκος Γερμανοῦ. Ἐν αὐτῇ δὲ ἐδημοσίευσεν ἀνωνύμως διατριβὴν περὶ βαττολογίας, ἐν ᾗ ὀρθοδόξως ἐρμηνεύων τὸ χωρίον παρὰ Ματθαίῳ ὑποστηρίζει τὰς μακρὰς προσευχὰς καὶ ὀρθοδόξους, πρὸς ἣν ἀπαντῶν ὁ Φαρμακίδης κατακρίνει αὐτάς. Ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ, ἀπαγορεύων τὴν βαττολογίαν, θέλει ν' ἀπαγορεύσῃ τὰ ἄτοπα, μωρὰ καὶ ἀσυγχώρητα τοῖς πνευματικοῖς ἀνθρώποις ἄτοπῆματα, οἷα οἱ ψυχικοὶ καὶ σαρκικοὶ πρὸς τὸν Θεὸν ποιοῦνται καὶ τὴν περὶ τῶν τοιούτων πολυλογίαν. Οὐδόλως ἐσκόπει ὁ Κύριος νὰ ἐμποδίσῃ τὴν χρῆσιν τῶν ψαλμῶν καὶ εὐχῶν τῶν θεοπνευστῶν ἀνδρῶν, ὡς οὐδὲ τὰς μακρὰς πνευματικὰς προσευχὰς καὶ τὰς ἐπὶ τούτων ἐπαναλήψεις.

Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης διεφώνησε πρὸς τὸν Οἰκονόμον περὶ τοῦ τίς εἶναι ὁ Ζαχαρίας, υἱὸς Βαραχίου, ὃν οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς λέγει ὁ Κύριος, ἐφόνευσαν μετὰ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου¹¹. Ἀληθῶς τὸ ζήτημα εἶναι μᾶλλον ἱστορικὸν καὶ ἀδιάφορον ὡς πρὸς τὴν πίστιν ἢ τὸ δόγμα. Ἐγένετο ὅμως αἰτία μακρὰς συζητήσεως. Ὁ μὲν Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, συντηρητικὸς, ὑπεστήριξε ὅτι ὁ Ζαχαρίας υἱὸς Βαραχίου εἶναι ὁ πατὴρ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὡς ἐδέχοντο οἱ ἀρχαῖοι διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ Θεόκλητος Φαρμακίδης¹², ἀπαντῶν, ἐδέχετο ὅτι ὁ Ζαχαρίας εἶναι

7. Ματθ. ε', 34· Ἰάκ. ε', 12.

8. Ματθ. κς, 63.

9. Ρωμ. α'. 9, Β', Κορ. α'. 23.

10. Ἀποκ. ε'. 6.

11. Ματθ. κγ', 35. Λουκ. α, 51.

12. Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης ἀπήντησεν ἐκτενῶς περὶ Ζαχαρίου, υἱοῦ Βαραχίου, ἐν Ἀθήναις, 1838, κατακρίνων τὴν γνώμην τοῦ Οἰκονόμου, ὡς μὴ ὀρθήν. Ὁρθῶς δὲ ἀποφαίνεται ἐν σελ. 146 ὅτι δὲν πρόκειται περὶ δογματῶν, περὶ μυστηρίων, περὶ ἱερῶν τελετῶν καὶ ἐθίμων, διότι ὁποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ μετὰ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου φονευθεὶς Ζαχαρίας, υἱὸς Βαραχίου, οὔτε αὐξάνει, οὔτε ἐλαττώνει τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσέβειαν, ὅταν τις πιστεύῃ ὅτι, ὅσα λέγει ὁ Ἰησοῦς Χριστός, συνέβησαν ἀληθῶς. Ὁ Οἰκονόμος προσέκειτο τοῖς Πατρᾷσι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅμως ὁ ὀρθοδόξος τούτος οὗτος κληρικὸς κατηγγέθη πρὸς τὴν ἱερὰν Σύνοδον ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου ὡς αἰρετικὸς, διότι ἐν τῷ ἐκδοθέντι Κτιτορικῷ τοῦ Μ. Σπηλαίου περιέχεται ἐν σελ. 89 ἡ φράσις «Σὺ, ἡ ἀνύμφευτος νύμφη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἡ ἐξάρετος κατοικία τῆς ὁμοουσίου καὶ πανταίου Τριάδος». Ἡ φράσις ἐθεωρήθη αἰρετικὴ καὶ ὁ γράφων ταῦτα αἰρετικὸς ἀπάντων τῶν αἰρετικῶν χειρότερος. Ὁ Φαρμακίδης παρεξήγησε τοὺς λόγους τούτους καὶ ἐφρόνει ὅτι διὰ τούτων ὑπεστήριζτο ἡ βλάσφημος διδασκαλία ὅτι «ἡ Ἁγία Τριάς ἔλαβε σάρκα καὶ κατέφκησεν ἐν τῇ Παρθένῳ, ἐξ οὗ καὶ κατοικία τῆς ὁμοου-

5. Ἐπὶ κρίσις εἰς τὴν περὶ Νεοελληνικῆς Ἐκκλησίας Σύνοτον Ἀπάντησιν Νεοφύτου Βάμβα ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων σελ. 364.

6. Οἱ Ἀποστολικοὶ λεγόμενοι κανόνες πάντως δὲν εἶναι ἔργον αὐτῶν τῶν Ἀποστόλων, οὐδὲ συνεγράφησαν ὑπ' αὐτῶν. Περὶ τούτου ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη ἀπεφάνθη. Περιέχουσιν ὅμως τὴν ἀρχαίαν καὶ σεβασμίαν τῆς γεραρᾶς Ἐκκλησίας παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν, καθ' ἣν ἐκυβερνᾶτο. Οἱ Ἀπόστολοι, θεμελιούντες τὰς κατὰ τόπους τῶν πιστῶν Ἐκκλησίας καὶ ἐγκαθιστώντες τοὺς πρώτους εἰς αὐτάς ποιμένας, παρέδιδον εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀναγκαίους τύπους καὶ κανόνας, καθ' οὓς ἐμελλον ρυθμίζειν τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Ἀποστολικοὶ κανόνες ἔχουσι τὸ πνεῦμα τῶν Ἀποστόλων καὶ διὰ τοῦτο ἡ τε ε' καὶ ἡ ζ' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἐδέχθησαν αὐτούς.

υἱὸς Ἰωδαέ, τοῦ ἀρχιερέως, περὶ οὗ ἀναγινώσκουμεν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ «ὅτι ἐπέθοντο αὐτῷ ὁ λαὸς καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτόν.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ἐξ Οἰκονόμων, γενναίως καὶ σθεναρῶς ἠγωνίσαστο καὶ ἐπολέμησε κατὰ τῆς μεταφράσεως εἰς τὸ κοινὸν ἰδίωμα τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ὑπὲρ τῶν προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀνάγκη δὲ μακρότερον τὸν λόγον νὰ ποιησώμεθα περὶ τούτων.

Εἴπομεν καὶ πρότερον, ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κατὰ τὸν πολυώδυνον ἀγῶνα καὶ μετ' αὐτόν, κατήλθον πολλοὶ ἱεραπόστολοι ἐκ τῆς Δύσεως, οἵτινες καὶ σχολεῖα ἱδρουν καὶ βιβλία διέδιδον παρὰ τῷ λαῷ. Ἐζήτουν δηλονότι νὰ προσηλυτίσωσι τοὺς Ὀρθόδοξους Ἕλληνας εἰς τὴν πολύμορφον ἐκκλησίαν τῶν Διαμαρτυρομένων. Μέσον δὲ σπουδαιότερον καὶ συντελεστικὸν ἐθεώρουν ἄλλα τε καὶ δὴ τὴν μετάφρασιν τῆς θεοπνεύστου Ἀγίας Γραφῆς. Καὶ διεδίδοντο πολλαὶ μεταφράσεις πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, δι' ὧν ἐκατηλεύετο ὁ θεῖος λόγος καὶ ὑπούλως διεχέετο τὸ δηλητήριον τῆς αἵρέσεως. Ἀτυχῶς δὲ ὁ πολὺς Θεόκλητος Φαρμακίδης, πολλαχῶς ὑπεστήριζε τὰς μεταφράσεις καὶ ὁ Νεόφυτος Βάμβας, ἱεροδιάκονος καὶ καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ὅστις ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μεταφράσεις ταύτας. Οἱ μεταφρασταὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίζοντο τὴν Παλαιὰν Διαθήκην τῶν Ὁ', ἣν ἐθεώρουν οὐχὶ ὀρθήν καὶ ἐκ τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου μετέφραζον εἰς τὴν χυδαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἀληθῶς ὁ σκοπὸς τῶν λογίων Ἑλλήνων καὶ δὴ τοῦ Νεοφύτου Βάμβας ἦτο ἀγνός· νὰ διαδοθῇ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ μορφωθῶσι χριστιανικῶς. Ἀλλ' ἡπατώοντο ἀπίστην δεινὴν. Ὁ λαὸς ἔχει ἀνάγκην τῆς θείας διδασκαλίας καὶ τοῦ φωτὸς τοῦ Εὐαγγελίου. Πλουσίως δὲ πρέπει νὰ ἐνοικῇ ὁ θεῖος λόγος ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν. Ἀλλὰ τοῦτο πρέπει νὰ γίνηται οὐχὶ διὰ τῶν μεταφράσεων κακοζήλων, ἀλλὰ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ ἠθικῶν βιβλίων. Ἡ Ὀρθόδοξος δ' Ἐκκλησία

σίου καὶ πανταγίου Τριάδος, ἡ μήτηρ μόνον τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἡ ἱερὰ Σύνοδος ἀπήντησε τῷ Φαρμακίδῃ, εὐσεβῶς καὶ ὀρθοδόξως δεχομένη περὶ τῆς κατὰ χάριν κατοικίας ἐν τῇ παρθένῳ τῆς Ἀγίας Τριάδος. «Μόνος βέβαια ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ προσέλαβεν ἐν τῇ Ἰδίᾳ αὐτοῦ ὑποστάσει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ μετ' αὐτῆς ἠνώθη καὶ ὁ πῶς οὐκ ἔστιν ἄλλος. Ἀλλ' ἡ ἐν αὐτῷ προσκυνουμένη ὁληθεὶς ἐμείνεν ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ Πνεύματος». Ἡ ἱερὰ Σύνοδος κατέκρινε μὲν τὸν Φαρμακίδην «ὅτι τὰ θεῖα τῆς εὐσεβείας διδάγματα αἰρέσεις ἀποκαλεῖ», ἐζήτησε δὲ τὴν τιμωρίαν αὐτοῦ δι' ἐγγράφου πρὸς τὴν τῶν Ἐκκλ. Γραμματείαν, διότι ὡς καθηγητῆς τῆς Φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ σκανδαλίζει τὰς συνειδήσεις τῶν πιστῶν. Εἶναι ἀληθῶς ἀπορροῦν, ὅτι ὁ Φαρμακίδης ἐζήτησε νὰ εὕρῃ κακόδοξα ἐκεῖ, ἔνθα ἔπνεεν ἡ αἴρα τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον γενναίως ἠγωνίσθη ὁ σοφὸς Οἰκονόμος. Καὶ τίς; ὁ Φαρμακίδης, ὅστις σκανδαλῶδως ἀνεμίχθη ὑπὲρ τοῦ ἱερομονάχου Θεοφίλου Καίρου, ὅστις ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τοῦ Θεοσεβισμού ἐν Ἀνδρῶν. Ὁ Θεοσεβισμὸς τοῦ Καίρου εἶναι ἀθεία, διότι ἠρνεῖτο τὸ μυστήριον τῆς θείας Οἰκονομίας. Καθαρῆθαι δὲ τῆς ἱεροσύνης καὶ ἐστάλη ἐξόριστος εἰς τὴν ἐν Σκιαθῶ ἱερὰν Μονὴν τῆς Εὐαγγελιστρίας. Καὶ ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀπεκήρυξε τὸν Μονοθεισμόν διὰ Συνοδικοῦ Γράμματος (Μ. Γ. δ' ἐν τῷ Κανον. Διατάξ. τόμ. Β'. σελ. 120) καὶ ἐξετύπωσεν εἰς ἴδιον φυλλάδιον καὶ ὁδηγίαν κατὰ τοῦ Θεοσεβισμού τῇ 10 Ἰοβρίου 1839.

ἡκιστα ἀπαγορεύει τὴν μελέτην τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως καὶ τῶν θεοφόρων Πατέρων, οἵτινες εἶναι οἱ τῆς Χάριτος Νομικοί, «οἱ τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως πεπιστευμένοι»¹³ οἱ ἱερεῖς Κυρίου, «οἱ ἡγούμενοι εἰς πάντα λόγον Κυρίου»¹⁴. Ὅθεν καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐν τῷ ΙΘ' κανόνι αὐτῆς ὠρίσατο θεσπίσασα τάδε: «Διδάσκουν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους ἐκ τῆς θείας Γραφῆς ἀναλεγόμενους τὰ τῆς ἀληθείας νοήματα τε καὶ κρίματα καὶ μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ἤδη τεθέντας ὅρους ἢ τὴν ἐκ τῶν θεοφόρων Πατέρων παράδοσιν· ἀλλὰ καὶ εἰ γραφικός τις ἀνακινήθῃ λόγος, μὴ ἄλλως τοῦτον ἐρμηνεύτωσαν ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι διὰ τῶν οἰκείων συγγραμμάτων παρέθεντο». Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπαγορεύει τὴν αὐτογνώμονα μελέτην καὶ ἐρμηνείαν τῆς θεοδότου Ἀγίας Γραφῆς, διότι οὕτω ἀναπτύσσονται καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς λογίοις πολλαὶ αἵρέσεις, ἐξ ὧν γεννῶνται πολλὰ κακά, ὡς βλέπομεν παρὰ τοῖς διαμαρτυρομένοις, παρ' οἷς ἡ πολυκέφαλος ὕδρα τῶν αἱρέσεων ἀπειλεῖ ν' ἀφανίσῃ καὶ αὐτὴν τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

Ἄλλως τε ἡ μετάφρασις ἡκιστα δύναται νὰ μεταδώσῃ τὸ ἀληθὲς νόημα τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ καταρρίπτει τὴν ἱερότητα καὶ τὸν σεβασμὸν αὐτῆς καὶ δὴ ὅταν γίνηται εἰς χυδαίαν γλῶσσαν. Ἡ δὲ Ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ἔχουσα ἐν τῇ πρωτοτύπῳ γλῶσσῃ τὴν Κ. Διαθήκην, συναισθάνεται βαθύτατα τὴν εὐλογίαν ταύτην τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ἐπιτρέπει τὴν μετάφρασιν αὐτῆς εἰς τὴν χυδαίαν γλῶσσαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἠγωνίσθη κατὰ τῶν χυδαίων τούτων μεταφράσεων, αἵτινες ἐγένοντο ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ξένων. Ὁ ἀοίδιμος ἀνὴρ κατέκρινε πᾶσαν μετάφρασιν τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης διὰ σοφῶν καὶ σθεναρῶν ἐπιχειρημάτων, τὰ ὅποια καὶ ἐσχάτως ἐπανελήφθησαν¹⁵. Πρὸς τοῦτο ἐξέδωκε τὸ μὲν τὴν «Ἐπὶ κρίσειν εἰς τὴν περὶ Νεοελληνικῆς Ἐκκλησίας σύντομον ἀπάντησιν τοῦ σοφολογιωτάτου διδασκάλου Νεοφύτου Βάμβας», τοῦτο δὲ τὸ σοφὸν καὶ πολυμαθέστατον τετράτομον σύγγραμμα «Περὶ τῶν Ὁ' ἐρμηνευτῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης». Ὁ Οἰκονόμος ἐφφώνει, ὅτι ἡ μετάφρασις τῶν Ὁ' εἶναι αὐθεντικὴ καὶ θεόπνευστος, ὡς ἐδέχοντο καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Ἡ γνώμη αὕτη περὶ θεοπνευστίας τῆς μεταφράσεως τῶν Ὁ' δὲν εἶναι ὀρθή, διότι «οὐδένα λόγον ἔχει ἡ θεοπνευ-

13. Λουκ. ΙΒ'.

14. Παραλ. ΙΘ'. 2 καὶ Διεκτ. ιζ'. 9.

15. Εἶναι γνωστὸν ὅτι πρὸ τινων ἐτῶν τὸ 1901 ἐγένοντο ταραχαὶ ἐν Ἀθήναις, ἐνεκεν μεταφράσεως τοῦ Εὐαγγελίου καὶ δὴ εἰς τὴν χυδαίαν γλῶσσαν τοῦ Ψυχάρη ὑπὸ τινος Πάλλης. Ἀτυχῶς δὲ ἐγένετο καὶ φόνος καὶ ἔπεσεν ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν Προκόπιος Οἰκονομίδης. Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου δι' ὑπομνήματος πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον κατέκρινε τὰς μεταφράσεις, συνοψίσασα τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Οἰκονόμου. Ἡ δὲ ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Κων/πόλεως, δι' ἐγκυκλίων κατεδίκασαν αὐτάς. Οὐδὲν δὲ λέγομεν περὶ τῆς ἐθνικῆς τοῦ ζητήματος βλάβης διότι καὶ περὶ τούτου πολλὰ ἐρρήθησαν. Δὲν πρόκειται βεβαίως περὶ ἐπισήμου μεταφράσεως καὶ διὰ τὴν ἐπ' Ἐκκλησίαν χρῆσιν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐγγυᾶται ὅτι, σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ τοῦτο ἔθηκε νὰ συμβῇ.

στία ἐν τῇ μεταφράσει, ἡ δὲ Κ. Διαθήκη ποιεῖται χρῆσιν καὶ τοῦ ἑβραϊκοῦ πρωτοτύπου, οὐδ' ἀπεδοκιμάσθη ποτὲ ἡ ὑπὸ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν κριτικὴ διόρθωσις τῶν Ο', ἡ γενομένη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρωτοτύπου, ἐξ οὗ ἄλλως ἐγένετο καὶ ἡ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς ἰσχύουσα μετάφρασις Βουλγάτα»¹⁶. Ὁ ἀγὼν τοῦ πολυμαθοῦς κληρικοῦ Οἰκονόμου ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας, διότι ἡ Ἐκκλησία κατεδίκασε πᾶσαν μετάφρασιν τῆς θεοσωτήτου Ἀγίας Γραφῆς, ἀλλ' ἐξημιώθη ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦδε τοῦ ἀγῶνος καὶ δι' ἄλλους λόγους, καὶ διότι οἱ σοφοὶ κληρικοὶ ἔδαπάνησαν τὸν χρόνον εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἐν ᾧ ἠδύναντο ἀλλαχού νὰ στρέψωσι τὴν προσοχὴν αὐτῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲ Οἰκονόμος, ὁ ἐξοχώτερος καὶ γλαφυρότερος τῶν ρητόρων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠδύναντο τὸν πολῦτιμον χρόνον, ὃν ἔδαπάνησε συγγράφων τὸ τετράτομον καὶ ὀγκῶδες περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο', τὸ ὅποιον θαυμάζεται διὰ τὴν πολυμάθειαν, ἠδύναντο, λέγω, νὰ ἐπιδοθῇ εἰς ἄλλα σπουδαιότερα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐπιστήμης ἔργα... Ὡ! πόσον ὠφελιμώτερον θὰ ἦτο ἔαν εἶχομεν λόγους ἡθικoὺς καὶ δογματικoὺς, διότι, ἔαν ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὅστις ἠγάπα νὰ πείθῃ μᾶλλον ἢ νὰ συναρπάξῃ τὸ ἀκροατήριον, ἀπέβη, ὡς λέγει ὁ Ἀλέξανδρος Στρούζας, ὁ Βουρδάλου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους καὶ τὸ πλούσιον τῶν ἐνθυμημάτων καὶ τὴν συναρπάξουσαν εὐγλωττίαν ἀπέβη ὁ Μασιλιῶν τῆς Ὁρθοδόξου νεωτέρας ἐκκλησίας καὶ ἐν τοῖς ἐπιταφίοις ὁ Βοσσοῦετος. Ἀτυχῶς δὲ σπανιώτατα ἀναφαίνονται τοιοῦτοι ἄνδρες ἐν τοῖς ἔθνεσι¹⁷. Καὶ τούτων μὲν ἄλλis. Ἐρχόμεθα ἤδη, εἰς τὸ ἕτερον ζήτημα τῶν προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὸν πολυχρόνιον ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας δὲν ὑπῆρχε χρόνος νὰ σκεφθῶσιν οἱ ἀγωνιζόμενοι Ἕλληνες περὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, τὸ ὅποιον πολλαχῶς ἐπιέζετο ὑπὸ τῆς τυραννίας. Κάλιστα ἐγνώριζον οἱ Πατέρες ἡμῶν, ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀπέβη ἐν τοῖς χρόνοις τῆς δουλείας ἡ μυστηριώδης κιβωτὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. «Ἐκεῖνος ὁ θρόνος (τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου) ὑπάρχει τῆς ἐν τῷ κόσμῳ πνευματικῆς τοῦ Χριστοῦ βασιλείας ἡ μητρόπολις, τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἡ ζωσα καθέδρα, τῶν θεοτυπῶτων αὐτῶν θεσμῶν τὸ ἀκατάλυτον θησαυροφυλάκιον, καθ' οὗς διοικεῖται πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς ὀρθοδοξίας¹⁸». Αὐτὸς ὁ μαρτυρικὸς καὶ πολυῶδυνος ἀπαγχονισμὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' συνετέλεσεν, εἴπερ τι καὶ ἄλλο, εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος,

16. «Δοκίμιον συμβολικῆς ἐξ ἀπόψεως ὀρθοδόξου» ὑπὸ Χρήστου Ἀνδρούτσου ἐν Ἀθήναις 1901. Ἡ μετάφρασις τῶν Ο' δὲν εἶναι θεόπνευστος, ἀλλ' ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀπονέμει αὐτῇ μέγα κύρος καὶ αὐτὴν ἐπ' ἐκκλησία ἀναγινώσκει, ὡς γενομένην τῷ δακτύλῳ τῆς θείας Προνοίας.

17. Τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους ἐμμήθησαν ἐπιτυχῶς οἱ ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου ὑποστηρικθέντες πολλαχῶς κληρικοί, ὁ πολὺκλαυστος Διονύσιος Κλεόπας καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Λυκούργος, καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου.

18. Ἐπὶ κίρισις σελ. 323.

καὶ ἐνέπνεεν ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ἀγχόνης «πάντα τὰ ὑψηλὰ ἐκεῖνα συναισθήματα, τὰ ἀπορρέοντα ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης διδομένων τοῖς ἀγωνιζομένοις παραδειγμάτων¹⁹». Διὰ τοῦτο πάντοτε μετ' ἀπείρου σεβασμοῦ ὠμίλουν περὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὅποιον ὑπὸ τῆς ἀδελφίτου ἀνάγκης ἠναγκάζετο ν' ἀφορίζῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ μέγας καὶ εὐσεβὴς κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰ. Καποδίστριας, ἔχων πολιτικὴν μεγαλοφυΐαν καὶ δυνάμενος νὰ βλέπῃ ἀσφαλῶς καὶ τὰ μέλλοντα, ἀνεγνώριζε τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλευθέρας Ἑλλάδος. Ἐντεῦθεν δὲ ἐν ἐπιστολῇ, ἀπὸ 28 Μαρτίου 1828, πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀγαθάγγελον προσηγόρευεν αὐτὸν «κεφαλὴν τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας». Οὐ μὴν ἀλλὰ ἔγραφε τάδε τὰ βαρυσήμαντα: «βαθύτατα αἰσθανόμεθα ὅτι ὀφείλομεν εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν». Εἶχε δὲ ἀλληλογραφίαν καὶ μετὰ τοῦ σοφοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου, τοῦ ἀπὸ Σιναίου, ὃν προέτρεπε ν' ἀποστείλῃ εἰς τοὺς Ἐπισκόπους τῆς Ἑλλάδος τὰς καταλλήλους ὁδηγίας καὶ ἐσκέπτετο πρὸς τελείαν συνεννόησιν ν' ἀποστείλῃ εἰς τὴν ΚΠολιν τὸν εὐσεβῆ καὶ με ἀδαμάντινον χαρακτήρα ἱεράρχην Ρέοντος καὶ Πραστοῦ Διονύσιον. Ἀτυχῶς ἡ ἐπελθούσα δολοφονία ἐν Ναυπλίῳ πρὸ τοῦ ναοῦ, εἰς ὃν μετέβαινε νὰ προσευχηθῇ, διέκοψε τὰς μεγαλεπήβολους καὶ ἔθνοσωτηρίου σκέψεις καὶ ἀποφάσεις.

Ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως Ὁθωνος τὰ πράγματα τελείως μετεβλήθησαν. Ἡ ἀντιβασιλεία, καὶ ἰδίᾳ ὁ Μάουρερ, παρὰ πάντα κανόνα καὶ πᾶσαν ὀρθόδοξον παράδοσιν, ἐζήτησε νὰ διακηρύξῃ αὐτοκέφαλον τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω δὲ ἐζήτησε νὰ διασπᾷ τὴν ἐνότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους· νὰ καταπατήσῃ ἱεροὺς κανόνας καὶ ἀποφάσεις Οἰκουμενικῶν Συνόδων· ν' ἀρπάξῃ αὐθαιρέτως τὰ προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τὸ δὴ χερίστον νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Πολιτείαν, μεταφυτεύουσα ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ χώρᾳ τῆς Ἑλλάδος νόμους Βαυαρικoὺς. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσεν εἴπερ τις καὶ ἄλλος ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὁπαδὸς ψευδοῦς ἐλευθερίας καὶ ἀρχῶν. Μόνον ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῆς τοιαύτης μεταβολῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ζητῶν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν, οὐχὶ αὐθαιρέτως ἀλλ' ὡς ὀρίζουσιν οἱ ἱεροὶ κανόνες τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ὁ Μάουρερ συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἵνα μελετήσῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν Ἀρδαμερίου Ἰγνατίου, Ἐλαίας Παΐσιου, τοῦ Π. Νοταρᾶ, Σκαρλάτου Βυζαντίου, τοῦ Κωνστ. Σχινᾶ, καὶ τοῦ ἱερομονάχου Θεοκλήτου Φαρμακίδου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σπ. Τρικούπη. Εἰσηγητὴς ταύτης ἦτο ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὅστις συνέταξε καὶ τὴν ἔκθεσιν. Ἐν πολλαῖς συνεδριάσεσι τῆς ἐπιτροπῆς ἐχαλεβήθη τὸ ἀντικανονικὸν Καταστατικὸν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκέφαλος ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Προσεκλήθησαν δὲ οἱ ἀρχιερεῖς ἐν Ναυπλίῳ, ὧν

19. Ἱστορία τοῦ 19. Αἰῶνος, Π. Καρολίδου τόμ. 2 σελ. 235.

οί πλείστοι ἦσαν πρόσφυγες φεύγοντες τοὺς διωγμοὺς τῶν Τούρκων. Αὐτοί, εἴτε δι' ἀπειλῆς εἴτε διὰ παρακλήσεων, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπογράψωσι τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν διορισμὸν ἰδίας Συνόδου, ὅτι οἱ πρόσφυγες θὰ ἐλάμβανον ἐπισκοπὰς. Τὸν Φαρμακίδην ἀνέκρουσαν μάτην ὁ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ Διονύσιος ²⁰, ὁ Τήνου Γαβριήλ, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος ²¹ καὶ ἕκ τῶν παρεπιδήμων ὁ πρόφρων Μενδενίτης Γρηγόριος καὶ ὁ πρόφρων Ἀδριανουπόλεως Γεράσιμος. Αὐτοὶ ἐνεπνέοντο ὑπὸ τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τοῦ Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων. Ἡ παρανόμως κηρυχθεῖσα αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δυσηρέστησε πολλοὺς καὶ ἕκ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. Ἡ δὲ συγκροτηθεῖσα ἱερὰ Σύνοδος ἐν Ναυπλίῳ ἐξέδωκεν ἀμέσως ἐγκύκλιον, δι' ἧς ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ἐκτὸς τοῦ Κράτους ἀποδημοῦντας ἱερωμένους νὰ λαμβάνωσιν ἐκκλησιαστικὴν θέσιν, «ἵνα μὴ βιασθέντες μνημονεύσωσι ξένην Ἐκκλησίαν ἄλλην παρὰ τὴν ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος». Ἡ ἐγκύκλιος αὕτη ἦτο ἔργον κυρίως τοῦ Φαρμακίδου διότι τελείως ἤθελε νὰ διασπᾷσιν τὴν πνευματικὴν ἐνότητα καὶ ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Ἐκκλύετο δὲ καὶ ἡ σύνταξις τῶν

20. Ὁ πολὺτλας οὗτος ἀρχιερεὺς ἦτο Θετταλός, γεννηθεὶς ἐν Κιόλῃ τῷ 1787. Νέος τὴν ἡλικίαν ἐνδύεται τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας Καλλινίκου Ε' προχειρίζεται μέγας πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριάρχου, ἐπὶ δὲ τοῦ ἱερεμίου (1812) χειροτονεῖται ἀρχιερεὺς τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπισκοπῆς Ρέοντος καὶ Πραστοῦ, κατόπιν, ἐπὶ τῆς ἀντιβασιλείας, ὀνομασθεὶς Κυνουρίας. Παραλείποντες ἄλλα λέγομεν ὅτι ὁ γενναῖος οὗτος ἱεράρχης ἀντέστη γενναίως, πρὸς τὴν μὴ κατὰ τοὺς θεῖους κανόνας μελετηθεῖσαν καὶ τέλος διακηρυχθεῖσαν ἐπώδυνον διδασκασίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῶν ἄλλων Ὁρθόδοξων ἐκκλησιῶν. Διὸ ἐσυκοφαντήθη, ὑβρίσθη καὶ ποικίλους ὑπέμεινε διωγμούς. Ἐκοιμήθη δὲ τὸν ὕπνον τῶν δικαίων τῷ 1854 καὶ ἐκηδεύθη ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ταξιάρχων.

21. Ὁ σθεναρὸς καὶ εὐσεβὴς οὗτος ἱεράρχης ἐγεννήθη ἐν Στεφανίτῃ τῆς Γορτυνίας τῷ 1787. Νέος ἔχειροτονήθη διάκονος καὶ μετ' οὐ πολὺν πρεσβύτερος. Παραιτηθέντος τοῦ θεοῦ αὐτοῦ διὰ τὸ γῆρας, χειροτονεῖται τῷ 1813 Ἐπίσκοπος Βρεσθένης. Μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας ἐργάσθη, εἶπερ τις καὶ ἄλλος, ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀναδειχθεὶς καὶ Πρόεδρος τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας. Τῷ 1822 ἐρήφθη εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Ναυπλίου ὡς ὁμηρος, ἐνθα ὑπέμεινε ἐπὶ πέντε μῆνας τὰ πάνδεινα. Ὁ αἰδίδιμος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος εἰς τὸν ἐπικύδιον τοῦ ἀτρομήτου τούτου Ἐπισκόπου περιγράφει μετὰ χάριτος τὰ μαρτύρια, ἃ ὑπέστη. «Καὶ ἐξῆλθεν (ἀπὸ τῆς φυλακῆς) ὀλίγα πνέων ὁ ἱεράρχης, αἰρόμενος ὑπὸ τεσσάρων, εἰς νοσοκόμον μὲν φορεῖον, ἄλλ' ὅμως παντὸς ἄρματος θριαμβευτικοῦ ζηλωτότερον καθ' ὅτι ἔφερε τὰ καλλιστεῖα τῆς νίκης τῆς ἡθικῆς ἐν οἷς ἔπαθεν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος». Τῇ 30 Μαρτίου 1823 ἐκλέγεται ἀντιπρόεδρος τῆς ἐν Ἀστρεὶ δευτέρας ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ κατόπιν ἀντιπρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν διηγεῖται ἡ πολιτικὴ ἱστορία. Ὁ δὲ αἰδίδιμος Βρεσθένης ἀντέστη γενναίως κατὰ τῆς ἀποσπασεως τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου καὶ οὔτε δι' ἀπειλῶν οὔτε διὰ κολακείας ὑπεχώρησε καὶ δὴ παρητήθη τῆς ἐπισκοπῆς Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος, εἰς ἣν προὔβιβασθη καὶ διεμαρτυρήθη πρὸς τὸν Βασιλέα. Ἡ ἱ. Σύνοδος ἔπαυσε τὸν Θεοδώρητον. Ἡ Κυβέρνησις, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ τῆς πείνης, ἔδωκε σύνταξιν 300 δραχμῶν. Ὁ Σιλασίας «στενὸν εἶχεν, ὡς λέγει ὁ Οἰκονόμος, οἴκημα καὶ καλύβης μικρὸν διαφέρον, πενιχρὰ τὰ ἐπιπλά καὶ στολὴν καὶ τράπεζαν λιτὴν ἄλλ' ἐν τούτοις ἡστραπτεν αὐτοῦ ἡ καρτερία, ὡς σμάραγδος ἀρχιερατικός, περιδεδεμένος μολύβδῳ». Ἀνεπαύθη δ' ἐν Κυρίῳ ὁ πολὺτλας Ἐπίσκοπος τῇ 26 Ἀπριλίου 1843 τὸν δὲ ἐπικύδιον ἐξεφώνησεν ὁ ὁμόφρων Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων.

ἱερῶν Διπτύχων, ἵνα μὴ ἐν τούτοις γένηται μνεῖα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἐξετάσωμεν τὰς πολυποικίλους παρανομίας καὶ τῆς ἱ. Συνόδου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἀρκεῖ μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι, παρὰ πάντα κανόνα καὶ τὰς ἀρὰς τῶν ἁγίων Πατέρων, κατηργήθησαν πᾶσαι ἱερὰ Μοναὶ τῆς ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος, αἵτινες ἀπέβησαν ἐν τοῖς χρόνοις τῆς δουλείας τὰ ἰσχυρὰ προπύργια τοῦ ἐθνισμοῦ. Καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς καταργήσεως τῶν ἱερῶν Μονῶν ἦτο ἀσεβής, ὡς περιγράφει ὁ Οἰκονόμος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐν Μάνῃ καὶ τῇ Ἀκαρνανίᾳ ἠγέρθησαν ταραχαὶ καὶ στάσεις. Μόνον αἱ Μοναὶ τῶν Καθολικῶν ἔμειναν ἄθικτοι καὶ ἀνέπαφοι, τῇ ἐπινεύσει τῆς Ἀντιβασιλείας.

Ἡ δημοσία γνώμη ἐξηγείρετο κατὰ τῶν παρανομιῶν τῆς Ἀντιβασιλείας, ἥτις, ἀγνοοῦσα τὸ πολίτευμα τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας καὶ φοβουμένη ἐπέμβασιν αὐτῆς ἐπὶ τῆς Πολιτείας, ὡς γίνεται ἐν τῇ Παπικῇ, μετεφύτευσε τοὺς Βαυαρικοὺς, ὡς εἴπομεν, νόμους, οἵτινες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, διέπουσιν ἀκόμη τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος. Οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Κωνστ. Δυοβουνιώτης ἐν τῷ «Ἱερῷ Συνδέσμῳ» καὶ ὁ Δ. Πετρακάκος ἐν τῇ «Δικαιοσύνῃ», ἐν ἀντιπαραβολῇ ἀπέδειξαν λαμπρῶς τὴν ἀλήθειαν ταύτην ²². Εἶχεν ἄρα δίκαιον ὁ πολὺς Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος μετὰ βαρυθυμίας ν' ἀναφωνῇ· «Τάλαινα Ἑλλάς! ἥτις καὶ ἐν τοῖς ἱερωτάτοις πράγμασιν ἔμελλες ἀποβήσεσθαι παράδειγμα προτεσταντικῶν κονσιστοριῶν. Ἀλλὰ σιωπῶμεν χεῖρα θέντες ἐπὶ στόματι. ...» Ἐν μόνον παρατηροῦμεν οὐκ ἄδοκρυτὶ, ὅτι ἡ περὶ τὸν Μάουρερ ἐτερόδοξος Ἀντιβασιλεία μετεχειρίσθη τὸ τῶν Ἑλλήνων ὀρθόδοξων ἔθνος, ὡς βιβλίον παλιμψηστον ἐξαλείφουσα μὲν, (ἐφ' ὅσον ἡδύνατο) πᾶν ὅ,τι εὗρεν ἐν αὐτῇ πρὸ τοσούτων αἰῶνων ἅγιον καὶ ἱερὸν ὑπὸ τῶν θείων ἡμῶν Πατέρων ἀνεξίτηλον ἐγκεχαραγμένον, ἐπιγράφουσα δ' αὕτη βιαίως τὰς ἰδίας αὐτῆς βεβήλους καινοτομίας. Καὶ παρομοιάζει λοιπὸν ἡ κατὰ τὸν Μάουρερ κατάστασις τῆς ἐν Ἑλλάδι Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας, ὡς ἐκεῖνο τὸ βιβλίον τοῦ νόμου, οὔτινος τὰς σελίδας ἐξηρεύνων τὰ ἔθνη τοῦ ἐπιγράφειν ἐπ' αὐτῶν τὰ ὁμοιώματα τῶν εἰδώλων αὐτῶν (Α' Μακκ. 3,48) ²³.

Ἡδύνατο πάντως τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον νὰ διαμαρτυρηθῇ διὰ τὰ γινόμενα ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' οἱ ἐν ΚΠόλει, πολιτικώτεροι καὶ συνετώτεροι, περιέμενον τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας τῶν ἐλευθερωθέντων Ἑλλήνων. Ἡ ἱστορία διηγεῖται ἐν ἐκτάσει πῶς καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ ἱ. Σύνοδος ἐζήτησαν ἐπισήμως τὴν κανονικὴν ἀναγνώρισιν παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖον ἀπ' αἰῶνων ἔχει τὸ ἀναφαίρετον τοῦτο δικαίωμα, ὡς συνέβη καὶ πρότερον διὰ τὴν ἐν Ρωσίᾳ Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία ἐξέδωκε τὸν Συνοδικὸν τόμον, δι' οὗ ἀναγνωρίζει Αὐτοκέφαλον τὴν ἐν Ἑλλάδι Ἐκ-

22. «Ἱερὸς Συνδεσμός» Περίοδος Δευτέρα, ἀριθ. 76 «Δικαιοσύνη» 98 καὶ 99.

23. Ἐκ)κὰ Σωζόμ. Τόμ. Γ' σελ. 215.

κλησίαν, τῷ 1850· τὸ γεγονός τότε ὁ Βασιλεὺς ἐπισήμως ἀνεκοίνωσεν εἰς ἀμφοτέρας τὰς Βουλὰς τῇ 28 Ἰουλίου, ὀνομάσας «ἀξιωματικὸν συμβάν». Ἐωρτάσθη δὲ καθ' ὅλον τὸ Κράτος διὰ δοξολογίας, συνεπεία Β. Διατάγματος, ὑπουργοῦντος τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τοῦ Ν. Κορφιοτάκη. Καὶ ὅμως ἐναντίον τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ Φαρμακίδου, διότι ἔβλεπεν ὅτι κατέρρεε τὸ οἰκοδόμημα, τὸ ὅποιον αὐτὸς μετὰ τῆς ἑτεροδόξου Ἀντιβασιλείας ὠκοδόμησε πρὸς βλάβην τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Ὁ Φαρμακίδης ἐκδίδωσι σύγγραμμα «Ὁ Συνοδικὸς Τόμος ἢ περὶ Ἀληθείας», δι' οὗ προσεπάθει ν' ἀποτρέψῃ σοφιστικῶς τὸν Συνοδικὸν Τόμον τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Τὸ βιβλίον τότε δικαίως ἢ ἱερὰ Σύνοδος ὡς λίβελλον κατὰ τῆς Ἐκκλησίας κατεδίκασε· καὶ ἄλλοι ἔγραψαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ ὁ Οἰκονόμος, ὁ Γ. Μαυροκαρδᾶτος καὶ τὸ περιοδικὸν «Πανδώρα». Ἀνέγνωμεν ἄλλοτε καὶ ἡμεῖς τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ ὅποιον εἶναι πλήρες ὕβρεων κατὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ διαστροφή τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἱστορίας. Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου εἶχον περὶ πολλοῦ οἱ ἀποστάται Βούλγαροι καὶ παρ' αὐτοῦ ἔλαβον πάντα τὰ ἐπιχειρήματα, δι' ὧν ἐπολέμησαν τὴν πνευματικὴν αὐτῶν Μητέρα καὶ τροφόν. Ὁ Κωνσταντῖνος Κοντογόνης ἐν τῷ ἐπικηδείῳ λόγῳ εἰς τὸν Φαρμακίδην ²⁴ ἀναφέρει ὅτι, ἀναγνοὺς οὗτος ἐν τῷ τύπῳ ὅτι ὁ Βούλγαρος ἀρχιερεὺς, ἱεουργήσας κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, δὲν ἐμνημόνευσε τοῦ Οἰκουμένου Πατριάρχου, κατὰ τὰ ἀνέκαθεν διατετυπωμένα, τοσοῦτον ἐλυπήθη καὶ συνεκινήθη, ὥστε ἔτρεξεν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ, νὰ λάβῃ βεβαιότερας πληροφορίες, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐνόσησε καὶ ἀπέθανεν. Ἴσως δὲν ἠγνοεῖ ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐμελέτων τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ δι' οὗ ἐπολέμησαν τὴν Μ. Ἐκκλησίαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος πολεμήσας ἐγγράφως καὶ ἀγράφως ὑπὲρ τῶν ἱερῶν Κανόνων καὶ τοῦ Πατριαρχείου, ἀπέβη καὶ ὑπὸ ἐθνικὴν ἔποψιν ὠφέλιμος καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ, προβλέπων τὰ μέλλοντα. Ἐζήτησε δὲ ἐλευθερίαν Ἐκκλησίαν ἐν ἐλευθέρῳ κράτει, ὡς ἦτο ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Βυζαντίου, διότι οὕτω μόνον ἠδύνατο νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τῆς ἡθικῆς ὠφελείας τῶν ὀρθόδοξων Ἑλλήνων. «Τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» εἶναι ἡ ἀληθὴς καὶ σωτηριώδης ἀρχή, ἣν πάντοτε διεκήρυττεν. Ἡ Ἐκκλησία, ὡς σύστημα θεῖον, ἔχον σκοπὸν οὐράνιον, δεόν νὰ εἶναι ἐλευθέρᾳ ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως. Ἡ Πολιτεία ὀφείλει μόνον νὰ προστατεύῃ τὴν Ἐκκλησίαν διότι ἀμφοτέρων ὁ σκοπὸς εἶναι ἡ ἡθικὴ μόρφωσις τῶν ἀνθρώπων καὶ προαγωγή. «Εἰς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, λέγει, ὁ βασιλεὺς καὶ δυνάστης οὐδέποτε λαμβάνει καὶ τῆς ἱερᾶς ποιμαντορίας τὴν ἀχραντον καὶ ἀνάιμακτον βακτηρίαν, ὁροθετῶν τὰ τῆς Ἐκκλησίας! Ὡς οὐδὲ πάλιν ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ ποιμενάρχης περιζώννυται καὶ ρομφαίαν, φόνων ἐργάτιν, ἐπαυθεντῶν ἀρχοντικῶς τὰ πολιτικά!» ²⁵ Ταῦτα ἔγραφε ὁ ἀοίδιμος ἀπὸ τοῦ

1835 θέλων νὰ διδάξῃ τὰ ὀρθὰ καὶ ὠφέλιμα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος.

Εἶναι ὄντως ἄπορον ὅτι ὁ καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Διομήδης Κυριακὸς περὶ τοῦ Οἰκονόμου, ἔχων οὐχὶ καλὴν γνώμην, λέγει, ὅτι αὐτὸς ἦτο ἀρχηγὸς μερίδος συντηρητικῆς καὶ ὀπισθοδρομικῆς, ἐχθρὸς δὲ τῶν νεωτέρων ἰδεῶν καὶ τῆς νεωτέρας ἐξ Εὐρώπης ἐπιστήμης καὶ ὅτι ὑπόπτως ἔβλεπε τὰ Σχολεῖα καὶ τοὺς λογίους. «Ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ κατωτέρου κλήρου εἰς τοὺς τελευταίους τούτους ἐφαίνετο ἀνωφελὴς καὶ περιττή, τοσοῦτον δὲ ὑπόπτως ἔβλεπον καὶ αὐτὸ τὸ Πανεπιστήμιον, ὥστε ὁ Ἀττικὴς Νεόφυτος ἐκωλύθη ὑπ' αὐτῶν τῷ 1828, νὰ παραστῇ εἰς τὴν ἐπέτειον αὐτοῦ» ²⁶. Ταῦτα, τὸ γ' ἐπ' ἐμοί, ἥκιστα εἶναι ἀληθῆ. Ὑπῆρχον ἀληθῶς κληρικοὶ καὶ ἄλλοι, οἵτινες ὑπόπτως ἔβλεπον τὰ Σχολεῖα καὶ τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην, ὡς ὁ μοναχὸς Χριστοφόρος Παπουλάκος, ὅστις ἐδίδασκε πολλοῦ καὶ δὴ ἐν Μάνῃ, ὁ Κοσμάς Φλαμιᾶτος καὶ εἰ τις ἕτερος· ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος οὐδέποτε οὐδαμῶς ἦτο κατὰ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ κλήρου. Ἦδη ἐν Σμύρνῃ, πρὸ τοῦ 1821, ἐν τῷ φιλολογικῷ Γυμνασίῳ ἐδίδασκοντο τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰ νεώτερα φιλοσοφικὰ συστήματα, αὐτὸς δὲ πρῶτος διὰ τοῦ σχεδίου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας διεκήρυξε τὴν ἀνάγκην τῆς μορφώσεως τοῦ κλήρου. «Πολὺ δὲ μᾶλλον ἤδη, σὺν Θεῷ, ἀναστᾶσα ἡ Ἑλλάς θέλει φροντίσει ὅπως συστήσῃ, μᾶλλον δὲ ἀνεγείρῃ καὶ ἀνακαίνισῃ κατὰ μικρὸν πολλαχοῦ τὰ παλαιὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ βιωτικῆς αὐτῆς παιδείας ἱερὰ καταγῶγια, ἐξ ὧν μέλλουσι πάλιν ν' ἀνατείλωσιν οἱ καὶ κατὰ τὴν σοφίαν διάδοχοι τῶν Διονυσίων τῶν Ἀρεοπαγιτῶν καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων διδασκάλων τῆς πίστεως, οἱ ἐπιστημότατοι, λέγω, λειτουργοὶ τῆς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ὀρθόδοξων» ²⁷. Πῶς ποτε εἶναι δυνατόν νὰ φαντασθῇ τις ὅτι ὁ σοφὸς κληρικὸς Οἰκονόμος θὰ ἐθεώρει περιττὴν καὶ ἀνωφελῇ τὴν παιδευσιν τοῦ κλήρου ἂν οὐ σαφῶς λέγει τάδε: «Ἦδη δὲ πρῶτον ἡ παρούσα εὐσεβεστάτη Διοίκησις τῶν Ἑλλήνων θέλει καθιδρύσει (δὲν ἀμφιβάλλω) μίαν Ἐκκλησιαστικὴν Ἀκαδημίαν εἰς ἐκπαίδευσιν τῶν νέων, ὅσοι μέλλουσιν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἱερατεύσωσι μετὰ ψηφίσματος παγκοίνου καὶ δημοσίου, ἵνα μὴ εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐξῆς (μετὰ τινα διωρισμένην προθεσίαν) μηδεὶς ἀπαίδευτος Ἑλλήν εἰς τὸ ὑψηλὸν τῆς ἱερωσύνης ἐπάγγελμα. Ποῖα καὶ πόσα κακὰ δύναται νὰ προξενήσῃ ἡ τῶν ἱερωμένων ἀπαιδευσίς, ἐγνώρισαν μὲν καὶ ἄλλα ἔθνη, ἐπειράθη δὲ πολλάκις καὶ ἡ Ἑλλάς». Ἀλλ' ὁ Οἰκονόμος ἤθελεν οὐχὶ ἀπλῶς μάθῃσιν· ἤθελεν οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας νὰ εἶναι τοιοῦτοι, ὥστε «κατηρτισμένοι μετὰ γνώσεων ἀκριβῶν καὶ θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, κεκοσμημένοι δὲ λόγου δυνάμει καὶ πειθοί, καὶ ἀμεμπτοὶ μὲν ὄντες τοὺς τρόπους, ἔμπλεοι δὲ τοῦ θείου ζήλου τῆς πίστεως, νὰ συμβάλ-

24. Λόγος ἐπικηδείας εἰς Θ. Φαρμακίδην, ἐν Εὐαγγελικῷ Κήρυκι ἔτος Δ', σελ. 213.

25. «Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν βαθμῶν» σελ. 319.

26. Μελέται ἐν Ἀθήναις 1888 σελ. 172.

27. Ἐκ' ἐκ Σωζόμ. τόμ. Α'. σελ. 136.

λωσιν εἰς ὃν ἄνωθεν ἐκλήθησαν ὑψηλὸν σκοπὸν, γινόμενοι συνεργοὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων²⁸».

Οὕτω δὲ ὁ πολὺς Οἰκονόμος δὲν ἦτο, πολλοῦ γε δεῖ, κατὰ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης ἀλλὰ κατὰ τῆς ψευδεπιστήμης καὶ ψευδοφιλοσοφίας, ἥτις ἀντιλαλεῖ πρὸς τὴν θεϊαν καὶ οὐρανόπεμπτον ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου.

*

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὅστις, διὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ Γράμματος τοῦ Κωνσταντίνου τῷ 1832, ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ «Μεγάλου Οἰκονόμου τοῦ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ γενικοῦ ἱεροκήρυκος τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν», ἐξῆσεν ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ ἀκαμάτῳ συγγραφικῇ ἐργασίᾳ. Δὲν ἐπαύσατο καὶ χρηματικῶς νὰ συντελῇ εἰς παραμυθίαν τῶν ἐνδεῶν καὶ ἀπόρων, εἰς σύστασιν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων. Καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἀφῆκε κληροδοτήματα διάφορα καὶ διὰ τὸ Σχολεῖον τῆς ἰδίας πατρίδος Τσαριτσάνης καὶ πρὸς σύστασιν νοσοκομείου ἐν αὐτῇ. Ὁ γηραιὸς κληρικός, περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου τοῦ 1857, νοσήσας ἐκ τῶν πολυμόχθων αὐτοῦ ἀγώνων καὶ μόχθων ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ. Ἡ κηδεία τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς ἐγένετο μεγαλοπρεπής, ἀπονεμηθεῖσιν εἰς τὸν νεκρὸν τῶν τιμῶν τοῦ ἀντιστρατήγου. Ἀπασα ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ ἐν τέλει συνώδευσαν τὸν ἐπίσημον ἄνδρα ἐν πένθει καὶ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Εἰρήνης, ὅπου πλειστάκις ἠκούσθη ἡ βροντώδης καὶ μελισταγῆς φωνὴ τοῦ σοφοῦ κληρικοῦ, ἐξεφωνήθη ὠραῖος λόγος ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Σχινᾶ, ἐξάραντος τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Εἰρήνης μετεφέρθη ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἀσωμάτων καὶ ἐτάφη παρὰ τῷ αἰοιδίῳ Κυνουρίας Διονυσίῳ κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ θέλησιν.

Ὁ αἰοιδίμος ἀνὴρ ἀφῆκε δύο τέκνα, τὸν σοφὸν ἱατρὸν Σοφοκλέα καὶ τὴν θυγατέρα Ἀνθίαν, μεθ' ὧν συνέζη βίον ἀπέριτον καὶ ἀπλοῦν καὶ ἔχαιρε βλέπων τὰ τέκνα αὐτῶν κύκλῳ αὐτοῦ, ὡς νεόφυτα ἐλαῖων²⁹.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ σοφὸς κληρικός Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων. Ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἀφοσιωθείς τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ εἰργάσθη εἴπερ τις καὶ ἄλλος, καὶ ἠγωνίσθη ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐν μέσῳ παντοίων περιπετειῶν καὶ διωγμῶν. Συγγραφεὺς σοφώτατος ἐπολέμησε κατὰ πάσης μὲν αἰρέσεως καὶ πλάνης, ἰδίᾳ δὲ, κατὰ τῶν κενοφώνων κηρύκων τοῦ Προτεσταντισμοῦ, οἵτινες πανούργως τὴν πλάνην κοσμοῦντες, ἠπειλοῦν νὰ σπαράξωσι τὰ λογικὰ τῆς ποίμνης τοῦ Χριστοῦ πρόβατα. Συντηρητικὸς καὶ ζηλωτὴς τῶν πατρίων καὶ τῆς σεβασμίας ἱερᾶς παραδόσεως ἐκαυτηρίασε σθεναρῶς τὴν ψευδῇ ἐλευθερίαν καὶ ψευδῇ ἐπιστήμην, δι' ὧν διαλύονται αἱ κοινωνίαι καὶ τὰ ἔθνη³⁰. Ἦτο τύπος ἀνυποκρίτου εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς καὶ διὰ τοῦτο ὁ μελίρρυτος αὐτοῦ λόγος, ὅστις ἐξήρ-

χετο ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, συνεκίνει καὶ συνήρπαζε τοὺς πολυπληθεῖς ἀκροατάς. Ἄτυφος, σεμνός, μεγαλοπρεπὴς τὸ παράστημα μὲ τὴν πλουσίαν γενειάδα, χαρίεις καὶ ἱλαρὸς τὴν ὄψιν, προσεῖλκυε τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην καὶ θαυμασμὸν τῶν ἀνθρώπων. Μεγάλόψυχος εἰς τὰς ὕβρεις καὶ συκοφαντίας τῶν ἐχθρῶν, δίκην προφήτου ἐνθου, ἐχρησιμοδοτεῖ καὶ μετεωρίζετο εἰς εἰκόνας καὶ ἡ σελαγίζουσα αὐτοῦ ρητορεία ζωοπαρόχως κατήρδευε τὰς ψυχὰς τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων. Μέχρι γήρως εἰργάζετο ἀκούραστος καὶ χαλκέντερος ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀναφωνῶν· «Διὰ Σιών οὐ σιωπήσομαι καὶ δι' Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀνήσω ἀλλ' ὑπηρετήσω δι' ἡμεῖς, καθὼς καὶ ἄλλοι τοσοῦτοι, τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ πονήσω τὰ δυνατὰ, ἀσθενὴς μὲν τὸ σῶμα καὶ νοσηρὸς καὶ τὰς ἡμέρας μου βλέπων ἤδη κεκλιμένους ὡς εἰς κίαν, ἀλλ' ὅμως πονήσω καὶ κοπιᾶσω. «Γέρων ἀναλκίς σμικρὰ θητεύων Θεῷ»³¹. Ἡ μνήμη τοῦ σοφοῦ κληρικοῦ ἀειθαλὲς παραμένει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἡ δὲ ἱστορία τῶν νεωτέρων χρόνων ἀναγράφει αὐτὸν μετὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἡ δὲ Θεολογικὴ Ἐπιστὴμὴ μετὰ τῶν σοφῶν καὶ ἐξόχων αὐτῆς μυσταγωγῶν³². Εὐχόμεθα ἐγκάρδιον εὐχὴν ὅπως, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος, ἀναφανῶσι τοιοῦτοι σοφοὶ καὶ ἐσχοὶ κληρικοί, κεκοσμημένοι τῷ πλούτῳ τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ πάσῃ ἀρετῇ πρὸς δόξαν καὶ εὐκλειαν τοῦ πολυπαθοῦς καὶ περιδόξου ἡμῶν Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Ὁ Μεσσηνίας ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ (†)

31. «Ἐπὶ κρίσις» σελ. 8'.

32. Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἀποθανὼν, ἀφῆκεν ἀνέκδοτα συγγράμματα, τὰ ὁποῖα ὁ ἀντάξιός αὐτοῦ υἱὸς Σοφοκλῆς ἐξέδωκε. Τοιαῦτα δὲ εἶναι τὰ «Ἐκ» καὶ «Σωζόμενα» εἰς τρεῖς τόμους, τὰ Φιλολογικά, ὧν ἐξεδόθη ὁ πρῶτος τόμος, τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν τῶν Ἀμφιλοχίων τοῦ ἱερωτάτου Φωτίου, τὸν Κατάλογον τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ. Πλὴν δὲ τῶν συγγραμμάτων, ὧν ἐμνήσθημεν εἶναι καὶ τὸ Βιογραφικὸν Σχεδιάσμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Στουρζα καὶ ὁ Σιωνίτης Προσκυνητής, ἐν ᾧ δημοσιεύει δύο ἐπιστολάς τοῦ Ἀγίου Νύσσης μετὰ σχολίων καὶ ἐν παραρτήματι ὑποστηρίζει «τὴν μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν» ἐναντίον τῶν νεωτέρων ἀγιοκατηγόρων, οἵτινες «ἐπανεστάτησαν καὶ οὗτοι κατὰ τῆς ἁγίας πόλεως, παντοίας ἐκ μισοχριστίας ἀκοντίζοντες λοιδωρίας, καὶ διὰ ποικίλων πειρώμενοι σοφισμάτων ἐξαπατᾶν καὶ ἀποτρέπουν τοὺς βουλομένους ἀπένειν εἰς προσκύνησιν τῶν ἰχνῶν τοῦ Χριστοῦ». Ὑπάρχουσι δὲ πολλὰ ἐπιγράμματα τοῦ Οἰκονόμου καὶ ἐπιστολαὶ πρὸς πολλοὺς σταλεῖσαι. Πρὸς δὲ ἐδημοσίευσεν καὶ μετάφρασιν τῆς κωμωδίας τοῦ Μολιέρου ὑπὸ τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλον, ὁ «Ἐξηναβελόνης». Περὶ τούτων καὶ ἄλλων ἴδε Κ. Σάββα Νεοελληνικὴ Φιλολογία.

Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος συνέγραψε καὶ «Κατάλογον ἱστορικῶν τῶν πρώτων Ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς Πατριαρχῶν τῆς ἐν Κ) πόλει ἁγίας καὶ Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας», ὅστις ἐξεδόθη ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ζαχαρίου Μαθᾶ, ὅστις χρηματίσας τοποτηρητῆς, ἱεροκήρυξ καὶ Ἀ' Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐγένετο Ἐπίσκοπος Θήρας τῇ 24 Ἀπριλίου 1860, ἀποθανὼν τῇ 13 Ἰβρίου 1877 ἐν Ἀθήναις, ἐνθα ἐκλήθη Συνοδικὸς κατὰ τὴν λύσιν τοῦ σπουδαιοτάτου περὶ Σιμωνίας ζητήματος. Ὁ Κατάλογος οὗτος ἐδημοσιεύθη τὸ δεύτερον τῷ 1884 συμπληρωθεὶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Πατριαρχικῶν Πινάκων τοῦ Μ. Γεδεών. Εἰ καὶ τὸ ἔργον δὲν θεωρεῖται ἀρίστον, εἶναι ὅμως πολύτιμον καὶ ἔχει πλείστα ἱστορικὰ σημεῖωσις, δι' ὧν πλουτίζεται. Ὅτι δὲ τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι τοῦ Οἰκονόμου εἶναι γνωστὸν καὶ ἄλλοθεν καὶ ἐκ τῆς γλαφυρότητος τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἰδεῶν, αἵτινες διήκουσι δι' ὅλου τοῦ βιβλίου.

28. Ἐκ) καὶ Σωζόμε. τόμ. Α'. σελ. 135-139.

29. Πρβ. ὑπόμνημα αὐτοσχέδιον περὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου πρεσβυτέρου καὶ Οἰκονόμου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ὑπὸ Κ. Σαβίνην, ἐν Τεργέστῃ, 1859.

30. Πρβλ. Ἡ ἱερὰ Μονὴ τοῦ Σταυροῦ Ἱεροσολύμων καὶ ἡ Σχολὴ αὐτῆς, ὑπὸ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, ἀρχιμ. καὶ Σχολάρχου σελ. 113.

ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΤΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ ΔΙΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ὁ Κων/νος Οἰκονόμος, μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἤδη διάλυσιν τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου, ἀναγκασθεὶς νὰ ἀπέλθῃ ἐκ Σμύρνης, μετέβη πρὸς καιρὸν εἰς Μυτιλήνην, ἐκεῖ δὲ εὐρισκόμενος, προσεκλήθη εἰς ΚΠολιν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε', ὅστις, κατὰ Συνοδικὴν ἀπόφασιν, προσχειρίσατο αὐτὸν «Πατριαρχικὸν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου Ἱεροκήρυκα καὶ Διδάσκαλον πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν». Τῇ 25 Μαΐου 1820, ὁ Πατριάρχης διώρισεν αὐτὸν καὶ ἰδιαιτέρως «ιεροκήρυκα τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας», τὸν διορισμὸν δὲ τοῦτον ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως εἰς τὸν Οἰκονόμον ἐνώπιον τῆς Συνόδου συνεδριάζουσας, εἰπὼν πρὸς αὐτόν: «Σήμερον συνοδικῶς ἡ Μήτηρ σου Ἐκκλησία καὶ τὸ γένος ὅλον ἀπονέμομεν πρὸς τὴν Σοφολογιότητά σου τὰς πρεπούσας εὐχαριστίας διὰ τοὺς ἀτρύτους κόπους σου, τοὺς ὁποίους τοσοῦτους χρόνους ὀλοψύχως ἐκοπίσας πρὸς φωτισμὸν τῶν ὁμογενῶν μας καὶ δόξαν καὶ εὐκλειαν τῆς Ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Ἐπαινοῦμεν δὲ καὶ καταστέφομεν διὰ τοὺς ἀθλους, ὅσους γενναίως ὑπέμεινας ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς παιδείας, ἀγνωμονούμενος ὑπὸ τῶν ἀθλίων καὶ μισομαθῶν καί, ὡς ἄλλος Παῦλος, ἐγκαρτερῶν ἐν κινδύνοις ἐκ ψευδαδέλφων. Ἔχε τὴν εὐχὴν, υἱὲ ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε. Τὸ παράδειγμα τῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς σου θέλει εἶσθαι τύπος καὶ ὑπογραμμὸς πρὸς τοὺς ἀληθινούς διδασκάλους τοῦ Γένους...» Εἰς τοὺς μεγάλους τούτους λόγους τοῦ Πατριάρχου, δι' ὧν ἄριστα χαρακτηρίζεται ἡ μέριμνα τοῦδε δρᾶσις τοῦ Οἰκονόμου, οὗτος ἀπήντησε μετριοφρόνως, ἐπιμόνως δὲ παρακληθεὶς ἔστερξε νὰ κηρύττῃ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὸν θεῖον λόγον. Ἀπήγγειλε δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην θαυμασίους λόγους, οἵτινες, δυστυχῶς, δὲν διεσώθησαν...

Ὁ Κων/νος Οἰκονόμος, ἅμα τῇ ἐγκαταστάσει αὐτοῦ ἐν Ναυπλίῳ, ἐκάκισεν ἀναφανδὸν τὸ ἱδρυθὲν ἐκκλησιαστικὸν καθεστῶς, ταλανίζων τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἀποβάσαν «παράδειγμα προτεσταντικῶν κονισιστορίων», καὶ λέγων, ὅτι «ἡ περὶ τὸν Μάουρερ ἑτερόδοξος Ἀντιβασιλεία μετεχειρίσθη τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ὡς βιβλίον παλίμψηστον ἐξαλείφουσα μὲν (ἐφ' ὅσον ἡδύνατο) πᾶν ὅ,τι εὗρεν ἐν αὐτῷ πρὸ τοσοῦτων αἰῶνων ἄγιον καὶ ἱερὸν ὑπὸ τῶν θείων Πατέρων ἡμῶν ἀνεξίτηλον ἐγκεχαρᾶγμένον, ἐπιγράφουσα δὲ αὐτὴ βιαίως τὰς ἰδίας αὐτῆς βεβήλους καινοτομίας.» Τοιαύτη βέβηλος καινοτομία ὑπῆρξε, κατὰ τὸν Οἰκονόμον, τὸ ἱδρυθὲν, ἄνευ προηγουμένης συγκαταθέσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐκκλησιαστικὸν καθεστῶς. Τὴν ἡμέραν τῆς ἐπισήμου ἀνακηρύξεως αὐτοῦ ἐκάλει «ἀρχέκακον ἀποφράδα» καὶ ἔγραφε περὶ αὐτῆς, «ἀπόλοιτο ἐκ τῆς σειρᾶς τοῦ αἰῶνος»!

Οἰκοθεν ἐννοεῖται, ὅτι τοικύτῃ γνώμη ἤγαγεν αὐτὸν εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Φαρμακίδην, «αὐτοπρὸν καὶ ἐνδοξον» θεωροῦντα τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἀλλως τε, ὁ μὲν Φαρμακίδης, πνεῦμα πολυκίνητον καὶ φιλελευθερον, ἐφαίνετο ρέπων πρὸς ριζικάς ἀλλοιώσεις τῶν

καθεστώτων, τραχέως ὑποστηρίζας τὴν ἰδέαν τῆς ἄνευ προηγουμένης συγκαταθέσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀνακηρύξεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, ὁ Οἰκονόμος δ' ἐν τῇ βαρεῖᾳ καὶ πολυμερεστάτῃ αὐτοῦ σοφίᾳ ἀπέκρουε διαρρήδην πάντα νεωτερισμὸν καί, ἄπειρον ἔχων τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἐπελαμβάνετο πάσης εὐκαιρίας, ὅπως ἐπαινέσῃ αὐτό. Δὲν ἀπέκρουε, κατ' ἀρχὴν, τὴν ἰδέαν τῆς αὐτοδιοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ, φρονῶν, ὅτι ἔπρεπε νὰ χειραφετηθῇ καὶ ν' ἀνακηρυχθῇ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου Αὐτοκέφαλος, κατ' ἀποκλειστικὸν αὐτοῦ δικαίωμα, ἐκάκισε τὴν, ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ, γενομένην ἀνακηρύξιν καὶ ἐπέμεινε εἰς τὴν ἐπίσημον κοινοποίησιν τοῦλάχιστον τῶν συντελεσμένων ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησιαστικῶν γεγονότων πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον. «Ἐκεῖνος, ἔγραφεν, ὁ θρόνος ὑπάρχει τὸ θεοστήρικτον κέντρον, εἰς ὃ συνέχονται καὶ συγκρατοῦνται συνιοῦσαι πᾶσαι αἱ ὑπ' οὐρανόν, εἰς ὃ συνέχονται καὶ συγκρατοῦνται ἐν διαφόροις βασιλείαις συνεστῶσαι ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, κακεῖ, συναρμολογούμεναι, συγκροτοῦσι τὸ ἀδιαίρετον σῶμα τῆς μιᾶς, τῆς ἀγίας, τῆς ἀνατολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, «ἧς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός», σεβάσμιος παρὰ πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς βασιλεῦσι, τίμιος δὲ καὶ παρ' αὐτῷ τῷ κρατοῦντι κατ' ἐκείνην τὴν βασιλεύουσαν, ἀνέχει τὴν ἔξοχον μέριμναν πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, διοικεῖ τὰς ἀμέσως ὑπ' αὐτὸν διατελούσας, ἐπικυροῖ καὶ διακηρύττει τὴν αὐτονομίαν καὶ αὐτῶν τῶν κατὰ τόπους καὶ κράτη περὶ τὴν κανονικὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων οἰκονομίαν αὐτενεργῶν καὶ αὐτοκεφάλων, ἐν αἷς μέλλει φιλοστόργως συναριθμῆσιν καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀχώριστον θυγατέρα, τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐπιθεις καὶ εἰς αὐτὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τὸν στέφανον, ἐπ' ἀγαθῇ τῆς Ἐκκλησίας». Κατὰ ταῦτα, ὁ Οἰκονόμος δὲν ἐπρέσβευεν, ὡς ἐνομίσθη καὶ νομίζεται ἔτι, ὅτι ἔπρεπε νὰ μὴ ἱδρυθῇ ἐν Ἑλλάδι Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία, ἀλλ' ὅτι ἡ ἱδρυσις αὐτῆς ἦτο δικαίωμα τοῦ Πατριαρχείου. Ὁ Φαρμακίδης ὁμως ἐφρόνει καὶ ἐδόξαζεν, «ὅτι ὁ θρόνος τῆς Ἐκκλησίας τῆς ΚΠόλεως οὔτε ἔχει, οὔτε ἔλαβέ ποτε ἀπὸ τινος ἐξουσίαν τοῦ ἐπικυροῦν καὶ διακηρύττειν τὴν αὐτονομίαν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, Ἑθνῶν αὐτονόμων καὶ ἀνεξαρτήτων, ἀφ' ἑαυτῶν διακηρυττομένων αὐτοκεφάλων». Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐχώρισεν ἀδιαλλάκτως τοὺς δύο διαπρεπεστάτους Ἑλληνας κληρικούς. Ὁ Οἰκονόμος ἐπετέθη διὰ τῶν ὅπλων τῆς πολυμαθείας καὶ κεραυνώδους αὐτοῦ εὐγλωττίας, ἀμείλικτος κατὰ πάσης φιλελευθέρως ἰδέας τοῦ ἀντιπάλου. Ὁ Ζυγὸς ὁ Φαρμακίδης, ἀπέκρουεν αὐτὸν μετ' ἀνοικτίρμονος, ἀλλὰ καὶ ἀναξιοπρεπεστάτου σαρκασμοῦ. Συνέπεσε δὲ καὶ προσωπικῶς νὰ μὴ γνωρίσωσιν ἀλλήλους, καίτοι, ἀντήλλαξαν ἐπιστολάς, καθ' ὃν χρόνον διέτριβον ὁ μὲν Φαρμακίδης ἐν Βιέννῃ, ὁ δὲ Οἰκονόμος ἐν Σμύρνῃ, συνδεθέντες ἀμφοτέρω καὶ πρὸς τὸν ἐν Κυδωνίαις τότε διδάσκοντα Θεόφιλον Κατῆρην, ἀλλ' ὁ μὲν Οἰκονόμος

ΜΙΑ ΕΥΤΥΧΗΣ ΠΡΟΤΑΣΙΣ

Ὁ αἰόδιμος Διονύσιος Θερειανὸς βιογράφησας ἐν τρισὶ τόμοις (Τεργέστη 1889) τὸν σοφὸν τοῦ Γένους διδάσκαλον Ἀδαμάντιον Κοραῆν, κατέδειξε συνάμα ἡμῖν τοῖς ἐπιγιγνομένοις, τίνι τρόπῳ δέον νὰ βιογραφηθῶσιν οἱ κατὰ τὰς δύο τελευταίας ἐκατονταετηρίδας δρᾶσαντες ἀξιώματοῦχοι τοῦ Γένους καὶ τῆς Ἐκκλησίας· οἵτινες καὶ διὰ ζώσης ἐμόχθησαν· ἀλλὰ καὶ πολλαπλᾶς καὶ ποικίλας ἐγκατέλιπον ἡμῖν συγγραφάς.

Ὁμολογῶ, ὅτι πρὶν ἀκόμη ἀναγνώσω τὸ σοφὸν τοῦτο τρίτομον τοῦ Θερειανοῦ ἔργον ἐκ σελίδων χιλίων, διηπόρουν διὰ τὸ περιεχόμενον τῆς συγγραφῆς ταύτης, ἥτις ἔδει νὰ περιέχῃ τὴν βιογραφίαν τοῦ Κοραῆ καὶ μοὶ ἐφαίνετο παράδοξον, ὅτι συνεκομίσθη ὕλη εἰς χιλιάς σελίδας περιλαμβάνουσα πᾶσα τοῦ Κοραῆ τὸν βίον.

Ὁ διεξερχόμενος ὁμως τὰς πυκνοτυπωμένας σελίδας τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου, πληροφορεῖται ἀκριβῶς τὸν πρωτότυπον τρόπον, καθ' ὃν ὁ Θερειανὸς ἐβιογράφησε τὸν μέγαν διδάσκαλον. Διότι ὁ πολὺς τοῦ Κοραῆ βιογράφος δὲν περιωρίσθη, ὥς ἡδυνάτῃ τις νὰ ὑποθέσῃ, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τῶν τοῦ Κοραῆ συμβάντων, ἀλλ' ἐξέθεσεν ἀναλυτικῶς καὶ κατέστρωσεν ὅλας τὰς συγγραφάς,

ἀκριβῆ τούτων καταγράψας περίληψιν καὶ τὰς αἰτίας μάλιστα ἐξετάσας, ἐξ ὧν ὠρμήθη ὁ Κοραῆς εἰς τὸ νὰ γράψῃ ἐκάστην αὐτοῦ πραγματείαν.

Καὶ οὐ μόνον ἰστόρησεν ἐπακριβῶς ἐκάστην ἐκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Κοραῆ, ἀλλ' ἐν παραβολῇ τοῦτο ἔπραξεν μὲ τὴν ἐξέτασιν καὶ τῶν ὁμοίων ἔργων ξένων σοφῶν, οὓς ὁ Κοραῆς ἢ ἀποκροῦει γράφων ἢ συμφωνεῖ μετ' αὐτῶν.

Τοιοιουτρόπως, ἂν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν σπάνιν τῶν ἐκδόσεων τοῦ Κοραῆ καὶ τὸ δύσκολον τῆς προμηθείας αὐτῶν, ὁ Θερειανὸς διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ παρουσίασεν ἡμῖν τοῖς νεωτέροις πλήρη τὴν σειρὰν καὶ τὴν ἀνάλυσιν ὅλων τοῦ Κοραῆ τῶν ἔργων· καὶ ἔστησεν ἀληθῶς ὁ βιογράφος οὗτος μνημεῖον αἰώνιον εἰς τὸν Ἀδαμάντιον Κοραῆν, ὅπερ θὰ μείνῃ μεταξὺ τῶν ἐπιγιγνομένων ἴσως ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον, ἢ ὁ πρὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς ἀνδριάς.

Κατὰ τοιοῦτον ἄρα τρόπον δέον νὰ βιογραφηθῶσιν οἱ ἐπιφανεῖς τοῦ Γένους διδάσκαλοι· καὶ ὅχι ὡς συνήθως ἐγεννήθη καὶ συνέγραψε τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο ἔργον, ὁ εἷς ἢ ὁ ἕτερος διδάσκαλος· ἀλλὰ διὰ τῆς ἀκριβοῦς καταγραφῆς καὶ ἀναλύσεως ὅλων τῶν ἔργων

ἀπλῶς ἐσημείωσε τοῦτο, ὃ δὲ Φαρμακίδης προσέθηκεν, ὅτι οὐδὲ νὰ γνωρίσῃ αὐτὸν προσωπικῶς ἐπιθυμεῖ. Θεωρῶν τὸν Οἰκονόμον μίσθιον ὄργανον τῆς Ρωσίας καὶ Ρῶσον αὐτὸν ἀποκαλῶν, ἐχλεύασεν αὐτόν, ὃ δὲ Οἰκονόμος πάλιν, αἰρετικὸν καὶ κακὸδοξον θεωρῶν τὸν Φαρμακίδην καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, ὑπόπτει πᾶσαν αὐτοῦ ιδέαν καὶ ἐκάνιζεν. Ἐντεῦθεν ἐμορφώθησαν ἐν Ἑλλάδι δύο ἀντίθετοι μερίδες, τῶν συντηρητικῶν καὶ τῶν φιλελευθέρων. Ἐν παντὶ ἀνεξαίρετως ζητήματι, ἐξεδηλοῦτο σφοδρὰ αὐτῶν ἀντίθεσις. Τὰς ιδέας δὲ τῶν περὶ τὸν Φαρμακίδην χαρακτηρίζων ὁ Οἰκονόμος, ἔλεγεν: «ἐλευθερίαν πλατοσυνειδητὸν καὶ ἀπεριόριστον ἐπαγγέλλονται αἱ τοιαῦται διδασκαλῖαι, δελεάζουσαι τὴν φαντασίαν τῶν ἀπλουστέρων, καὶ τοιαύτην ἐλευθερίαν ὀνομάζουσι τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ πνεύματος εἰς τὰ θελήματα τῆς σαρκός, τὴν ἐξουθενώσιν τῆς σώφρονος ἐγκρατείας, τὴν κατάργησιν τῶν ἀγνιστικῶν νηστειῶν, τὴν ἀπολάττισιν τῶν ἱερῶν προσευχῶν, τὴν καταπάτησιν τῶν θείων κανόνων, τὴν ἀθέτησιν τῶν Ἀποστολικῶν παραδόσεων, τὴν παρεξήγησιν τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν, τὴν καταφρόνησιν τῆς Ἱερωσύνης καὶ τῶν ἄλλων, τῶν θεουργῶν τῆς πίστεως Μυστηρίων...».

Τοιαύτας διετύπου ὁ Οἰκονόμος κατὰ τῶν περὶ τὸν Φαρμακίδην κατηγορίας· διεφηνίζοντο δ' οὗτοι καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἀγωνιζόμενοι νὰ φθείρωσι τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ στείρωσι τὴν κακοδοξίαν εἰς τὸν ὀρθόδοξον λαόν». Ὁ Φαρμακίδης ἡγανάκτει, κατηγορούμενος ὡς ἑτερόδοξος καὶ κακὸδοξος, ἐκ τῆς ἀγανακτήσεως δ' αὐτοῦ παρεξέτρεπετο δυστυχῶς εἰς ὕβρεις μὴ διστάζων ἐνίοτε νὰ κατηγορῇ τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ

καὶ αὐτὸς διὰ κακοδοξίαν καὶ αἵρεσιν. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ θλιβερά καὶ ἀξιοθρήνητα προέκυψαν ἐκ τῆς πρώτης ἐκείνης μεταξὺ Θεοκλήτου Φαρμακίδου καὶ Κων/νου Οἰκονόμου ἀναποφεύκτου ἀντιθέσεως ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἰδρύσεως τῆς Αὐτοκεφάλου ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας.

Περὶ τὸν Οἰκονόμον συνεκεντρώθησαν οἱ πολέμιοι τῆς νέας τάξεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ὄργανον αὐτῶν καταστήσαντες τὴν ὑπὸ τοῦ ἱεροκλήρου Γερμανοῦ ἐκδιδομένην, ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1834, «Εὐαγγελικὴν Σάλπιγγα». Ἀρθρα τινά, ὑπογραφόμενα ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ, συνετάσσοντο προφανῶς ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου. Προσκληθεὶς καὶ ὁ Φαρμακίδης νὰ γράψῃ ἄρθρα ἐν τῇ «Εὐαγγελικῇ Σάλπιγγι» ἀπέκρουσε τὸν ἐκδότην αὐτῆς μετὰ περιφρονήσεως, οὐχ ἥττον δὲν ἐκάλυψε τὴν ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου γενομένην, κατὰ Μάρτιον τοῦ 1835, σύστασιν τῆς «Εὐαγγελικῆς Σάλπιγγος». Κατὰ μῆνα Αὐγούστου τοῦ 1835, μετετέθη ἡ «Εὐαγγελικὴ Σάλπιγξ» ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας, ὅποτε, κυρίως, ἤρξατο διασαλπίζουσα τὰς ὑποφίας αὐτῆς καὶ κατηγορίας κατὰ τοῦ ἐν Ἑλλάδι Λουθηρανισμοῦ καὶ Καλβινισμοῦ, ὑπονοοῦσα τοὺς περὶ τὸν Φαρμακίδην. Ἦτο δὲ γνωστόν, ὅτι ὁ Φαρμακίδης ἔγραψεν ἄρθρα ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἀθηνα» ἀνωνόμως, ἀλλ' εἰς αὐτὸν ἀπέδιδεν ὁ Γερμανὸς πᾶν ἀνεξαίρετως ἄρθρον, ὅσον δήποτε ἄθλιον καὶ ἂν ἦτο. Ὡσαύτως εἰς τὸν Φαρμακίδην καὶ εἰς τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ ἀπεδίδοντο καὶ ἄλλα δημοσιεύματα, ὧν δὲν ἦσαν ἄγνωστοι οἱ συγγραφεῖς.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηναῶν
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ (†)

Η ΚΗΔΕΙΑ ΤΟΥ ΚΩΝΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ

«Αιών», 11-3-1857, Δευτέρα, 'Αριθ. 1503, "Ετος ιθ'.

Ὁ Οἰκονόμος.

«Ὁ Μέγας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Πῆτωρ, ὁ τέλειος καὶ εὐφραδὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους Διδάσκαλος, ὁ πρῶτιστος τῶν συγγραφέων τῆς νέας Ἑλλάδος, ὁ πανηγυριστὴς τῶν Μαρτύρων καὶ τῶν Ἡρώων τοῦ ἀγῶνος τῆς ἀνεξαρτησίας, ὁ πιστὸς στρατιώτης καὶ μέχρι τελευταίας προῆς ἀφωσιωμένος μάρτυς τῆς Πίστεως καὶ τῆς γλώσσης τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, δὲν ὑπάρχει σήμερον ἐν τοῖς ζῶσι. Πένθιμοι καὶ βαρύνηχοι κώδωνες τῶν Ἐκκλησιῶν ἀνήγγειλαν εἰς τὴν πενθοῦσαν ἐλευθέραν πρωτεύουσάν τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος, ὅτι ὁ λόγος, ὁ φωτίζων αὐτὴν καὶ καλλύνων τὴν νέαν πορείαν τοῦ ἔθνους, ἔσβυσε. Τῇ ὥρᾳ 4 μ. μ. τῆς τελευταίας Παρασκευῆς, τῆς 8 Μαρτίου ἡμέρας, παρέδωκεν ἐν γαλήνῃ πρὸς τὸν Κύριον τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὁ περιώνυμος φωστὴρ τῆς ὁλῆς Ὁρθοδοξίας. Καὶ ἐν τῷ ταπεινῷ αὐτοῦ δωματίῳ, καταφράκτους ἔχοντι τοὺς τοίχους ἀπὸ βιβλίων, παρὰ τὴν μικρὰν τράπεζαν, ἐφ' ἧς ἐγράφαν τοσαῦτα ἀριστουργήματα τῆς νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας, οἱ βαρεῖς καὶ στίλβοντες λόγοι τῆς εὐγλωττίας, ἔκειτο ἡδὴ ἄπνους, ὁ μέγας Συγγραφεύς. Ὁ βίος τοῦ Οἰκονόμου, περαιωθεὶς ἐπὶ χρόνους μακροὺς καὶ διελθὼν δι' ἐποχῶν μεγάλων καὶ κρισίμων, ἔργον ἀπλοῦν ἐφημερίδος οὐκ ἔστι. Ἀνήκει εἰς τὴν ἐμβριθῆ μελέτην τῆς Ἱστορίας τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ. Ὁ Οἰκονόμος, ἐξέχων ἐν τῇ χορείᾳ τῶν θείων ἐκείνων ἐργατῶν, οἵτινες προητοίμασαν τὸν νοῦν καὶ

τὴν καρδίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἰς τὴν ἀγίαν ἐπιχείρησιν τοῦ 1821· ὁ Οἰκονόμος, διαπρέπων ἐν τοῖς νέοις ἀποστόλοις τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους, συγκεκριμένοι ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ σύστημα καὶ περίοδον ὁλόκληρον. Ἡμεῖς οὔτε δυνάμεθα, οὔτε τολμῶμεν σήμερον, ὅπως ἀκολουθήσωμεν τὸν ἄνδρα ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ, καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας. Ἀναμιμνήσκομεν μόνον τὴν Σχολὴν τῆς Σμύρνης, ἐν τῶν φυτωρίων ἐκείνων, ἐν οἷς ἐβλάστησαν αἱ δάφναι τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος· ἀναμιμνήσκομεν τὰς ἐργασίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ μαρτύρια αὐτῆς. Τίς, ἀναπολὼν τὰς ὁραίας ἐκείνας ἐποχάς, δύναται, ὅπως χωρὶς ἀπὸ αὐτῶν τὸν Οἰκονόμον; Λέγομεν ἄρα περὶ Οἰκονόμου, ὅτι ἦν δυνατόν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς λύπης καὶ τοῦ πένθους, τοῦ κατέχοντος τὴν καρδίαν παντός Ἑλλήνου, καὶ μάλιστα νέου, ὅταν τὸν ἑα κατόπιν τοῦ ἄλλου ἄπνοας βλέπῃ ἐνώπιον αὐτοῦ τοὺς προμάχους τῆς ἐλευθερίας, τοὺς ἐν στεναγμῷ καὶ μαρτυρίῳ παρασκευάσαντας τὴν ἀνέγερσιν πατρίδος δούλης!

Αἱ τελευταῖαι αὐταὶ στιγμαὶ τοῦ μεγάλου Διδασκάλου ὑπῆρξαν ἡ ἀνακεφαλαίωσις τοῦ μακροῦ καὶ διακεκριμένου βίου αὐτοῦ. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς Παρασκευῆς οὐδ' ἔπαυσε ῥητορεύων, οὐδ' ἔπαυσε διδάσκων. Πρὶν δὲ ἐκπνεῦσθαι, προσηυχήθη ἐγκαρδίως τῷ Θεῷ, καὶ τὸ Πιστεύω ἀπαγγείλας, ὡμολόγησε διὰ φωνῆς ἡχηρᾶς τὴν θεότητα τῶν ἐπτὰ Οἰκουμένωνν Συνόδων. Τοσαύτην δὲ διέτηρησε δύναμιν νοὸς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐσχάτῃ ὥρᾳ, ὥστε, τελουμένου τοῦ Εὐχελαίου, διώρθωσε φράσιν τοῦ ἱεροῦ

ἐκάστου, ἐν παραβολῇ μέθοις ἄλλων, καὶ ἐν τέλει μετὰ κριτικῶν τοῦ βιογράφου συμπερασμάτων.

Εἷς τοιοῦτος ἀνὴρ, ὡς ὁ Διονύσιος Θερεϊανδὸς ἀπαιτεῖται πρὸς πλήρη βιογραφίαν τῶν ἔργων τοῦ εὐσεβοῦς καὶ σοφοῦ διδασκάλου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, τοῦ ἐξ Οἰκονόμων.

Τοῦ Οἰκονόμου ἡ συντηρητικότης ἐβάδιζεν ἐν ἀρμονίᾳ μετὰ τῆς ἀληθοῦς προόδου. Αἱ δὲ περὶ τῶν Ἀποστολικῶν Κανόνων, τῆς Θεοπνευστίας τῶν Ὁ, τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου ιδέαι καὶ γινώμαι αὐτοῦ εἰσι καὶ σήμερον ἀπαραίτητοι, ὡς ταύτας καθώρισεν ἡ πολιὰ ἀρχαιότης καὶ ἡ αἰωνόβιος Ἐκκλησιαστικὴ Παράδοσις. Εἷς τὸν Οἰκονόμον δέ, ἀρνηθέντα ὅπως ὀρκισθῇ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὁφείλεται ὅτι ἔκτοτε ἐθεσπίσθη ἐν Ἑλλάδι, ὅπως οἱ ἱεουργοῦντες κληρικοὶ τῶν τριῶν βαθμῶν ὀρκίζονται ἐνώπιον τοῦ Δικαστηρίου, θέτοντες τὴν δεξιὰν οὐχὶ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὡς ποιοῦνται οἱ λαϊκοί, ἀλλ' ὀρκιζόμενοι ἐπὶ τῆς συνειδήσεως αὐτῶν.

Εἶναι σπάνιαι σήμερον σφόδρα αἱ ἐκδόσεις τῶν ἐξ Οἰκονόμων πλὴν τοῦ τριτόμου τῶν «Ἐκκλησιαστικῶν» καὶ ἄνωστοι αἱ συγγραφαὶ τοῦ ἀνδρὸς ἡμῖν τοῖς νεωτέροις. Μάλιστα πολὺτιμα φυλλάδια τὰ ὅσα

ἐν τῇ σφοδρᾷ ἐκείνῃ διαμάχῃ μετὰ τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου ἐδημοσίευσεν, ἐντελῶς ἐκ τῆς κυκλοφορίας ἐξέλιπον.

Θὰ ἦτο δὲ εὐκατῶν, ἔὰν ὁ βιογράφος τοῦ Κων. Οἰκονόμου ἐξ Οἰκονόμων συμπεριελάμβανεν ἐν τῷ ἔργῳ καὶ τὸν πατρώζοντα υἱὸν Σοφοκλέα Κ. Οἰκονόμον, τὸν λόγιον ἐκείνον ἱατροφιλόσοφον· ἀλλὰ σὺν τούτοις, ἂν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐν ἀντιπαραβολῇ ἐβιογράφει καὶ ἀνέλυε τὰ ἔργα καὶ τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου Θεοκλήτου Φαρμακίδου.

Θὰ ἐπεθύμουν δ' ἐγώ, ὅπως ὁ μέλλων βιογράφος τούτων ἐξαιρετικῶς μὴ ἐξέφραζεν ἰδίαν γνώμην εἰς τὰ ἐπίμαχα ζητήματα τῶν δύο μεγάλων ἀντιπάλων· ἀλλ' ἀπλῶς ἀνέλυεν ἐπακριβῶς τὰς ιδέας καὶ τὰ ἔργα ἐκάστου.

Γίγαντες οὗτοι ἐξέλιπον· ἡμεῖς δὲ οἱ νάνοι ἂς μὴ συγχέωμεν τὰς γνώμας αὐτῶν.

Ὁ τάφος τοῦ Οἰκονόμου πενιχρῶς διασώζεται καὶ νῦν ὅπως δτε ἐτάφη, μὴ γενομένης ἀνακομιδῆς, ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱ. Μονῆς τῶν Ἀσωμάτων Πετράκη.

Ὁ Θεσσαλιώτιδος ΙΕΖΕΚΙΗΛ (†)

Εδαγγελίου ἐσφαλμένως παρὰ τοῦ ἱερέως ἀναγνωσθεῖσαν. Ὅσοι ἠδύνησαν, ἵνα ἀκούσωσι τοῦ εὐγλώττου τούτου ἀνδρός, πλέκοντος ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ θανάτου τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, καὶ ἀναπτύσσοντος τὸ πνεῦμα τοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, θέλουσιν ἐπὶ μακρὸν καιρὸν τηρήσειν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτῶν τὴν θαυμασίαν αὐτῇν εἰκόνα. Ὅσοι δὲ εἶδον αὐτὸν νεκρὸν καθήμενον ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ θρόνου, φέροντα τὴν ἱερατικὴν στολὴν καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὴν μίτραν, δῶρα πολὺτιμα τῆς τελευταίας βασιλείας τῆς Γεωργίας, κρατοῦντα δὲ ἐν τῷ ἀριστερῷ κόλπῳ τὸ ἱερὸν Εδαγγέλιον, καὶ ἐνητένισαν εἰς τὴν ὑμνέωσαν καὶ βαθυνώγονα ἐκείνην μορφήν, φέρουσαν τὸν τύπον τοῦ νοῦ καὶ τῆς ἐμβριθείας, ἡρωμένην μεθ' ὅλης τῆς χάριτος καὶ τῆς λεπτότητος, ἥτις ἀνεύρεται εἰς μόνα τὰ πρόσωπα τῶν Ἑλλήνων, ἐπίστευσαν, ὅτι ἐνώπιον αὐτῶν ἐθεώρουν ἓνα τῶν μεγάλων ἐκείνων θεοφόρων Πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμένης Συνόδου, ἥτις διετύπωσε τὸ χριστιανικὸν Ὁρθόδοξον Δόγμα καὶ ἔρριψε τὰ θεμέλια τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Ὁ προσερχόμενος εἰς ἀσπασμὸν τῆς δεξιᾶς τοῦ σεβασμίον Γέροντος, δεξιᾶς ἥτις τόσα περὶ Ἑκκλησίας καὶ Ἐθνους ἔγραψεν, ἐπίστευεν, ὅτι τὰ χεῖλη ἐκεῖνα, εἰ καὶ νεκρά, ἔμελλον, ἵνα κινηθῶσι, καὶ ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκεῖνοι, οἱ βλοσυροὶ, δὲν ἦσαν νεκροῦ ὀφθαλμοὶ κεκλεισμένοι, ἀλλὰ κλιναντα βλέφαρα ζώντος προσώπου καὶ εἰς σκέψιν βυθισμένου. Ὁ Οἰκονόμος, καὶ νεκρός, ἐφαίνετο ρητορεύων καὶ διδάσκων.

*

Ἡ κηδεὶα τοῦ νεκροῦ ἐγένετο ἐθνική. Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἡμῶν, ἐξαιρετικὴν ἀπονέμων τελευταίαν τιμὴν εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφανοῦς ἀνδρός, καὶ γινόμενος οὗτος ὁ πρῶτος διερμηνεὺς τῆς εὐχῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπάντων, διέταξεν, ὅπως ἀπονεμηθῶσι πρῶτον τὸ παράσημον τῶν Μεγάλων Ταξιαρχῶν, καὶ δεύτερον αἱ τιμαὶ τοῦ ἀντιστρατήγου εἰς τὸν νεκρόν. Ἡ βασιλικὴ ἔμπνευσις ὑπῆρξεν ἀληθῶς ἐπιτυχής, ἐνθουσιώδης, ὅλως ἐλληνική. Εἰς Διδάσκαλος τοῦ Γένους, ὁποῖος ὁ Οἰκονόμος, ἰσοδυναμεῖ πρὸς στρατάρχην. Μορφωτὴς καρδίας καὶ νοῦς, τί διαφέρει, εἰμὴ κατ' ὄνομα ἐνὸς στρατάρχου, ὁδηγοῦντος εἰς τὴν νίκην ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης; Οἱ Συνοδικοὶ ἅπαντες καὶ Κλήρος πολὺς, οἱ Ὑπουργοὶ καὶ τὰ Βουλευτικὰ Σώματα, οἱ Πρέσβεις τῆς Ρωσίας καὶ Βαυαρίας καὶ Ὑπασπισταὶ τοῦ Βασιλέως, ὁ στρατὸς τῆς πρωτευούσης καὶ ἡ ὑπαλληλία ὁλόκληρος, οἱ φοιτῆται τοῦ Πανεπιστημίου, τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, τῶν Γυμνασίων καὶ λοιπῶν Σχολείων, ἐνωθέντες μετὰ τοῦ ὅλου συρρεῦσαντος λαοῦ τῆς πόλεως συνώδενσαν τὴν νεκρὸν εἰς τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ κατοικίαν μετὰ πομπῆς, ὅποιαν ἄλλην δὲν εἶδον εἰσεῖται αἱ Ἀθήναι. Μουσικαὶ ἐκκλησιαστικαὶ δύο, ἡ ἐλληνικὴ καὶ ἡ ρωσικὴ, στρατιωτικαὶ δὲ τρεῖς, προηγούμεναι τοῦ πεζικοῦ, ἱππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, συνεπλήρουν τὴν πάνδημον ταύτην κηδεῖαν. Ἰδίως ἐτίμησαν ἑαυτοὺς οἱ δικηγόροι τῆς πρωτευούσης, προτείναντες, πρὸς τιμὴν τοῦ Διδασκάλου τοῦ Γένους, τὴν παῦσιν τῶν Δικαστηρίων κατὰ τὴν πένθιμον ταύτην ἡμέραν, μετὰ τῶν Δικαστῶν δὲ ἀπάντων ἀποτελέσαντες ἐν κατανόξει τὴν

μεγάλην νεκρώσιμον πομπήν, θέαμα ἔτι ἀξιοπεριεργον. Οἱ ἐξῶσται τῶν ἐπὶ τῶν λεωφόρων τοῦ Ἑρμοῦ, τοῦ Αἰδίου καὶ τοῦ Σταδίου οἰκιῶν ἐπυκνοῦντο ὑπὸ πλήθους γυναικῶν μελανοφοροῦσῶν καὶ βεβυθισμένων ἐν τοῖς δακρύοις. Ἀπὸ τῆς Ἀγίας Εἰρήνης συνωδεύθη ὁ νεκρὸς εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν τῶν Ἀσωμάτων, ὅπου ἐτάφη παρὰ τῷ αἰοιδίμῳ Κονουρίας Διονυσίῳ, καθ' ἣν ἐξήγησε θέλησιν ἀποχωριζόμενος ἀφ' ἡμῶν ὁ μέγας Διδάσκαλος καὶ μέγας συγγραφεὺς. Ὅτε δὲ κατεβίβζετο ἐν τῷ τάφῳ, ὁ στρατὸς ἅπας, παρατεταγμένος πρὸ τοῦ περιβόλου τῆς Μονῆς ἐπυροβόλησε τρεῖς. Παράδοξον ἴσως φανήσεται τοῖς Ἑθνωπαίοις, ὅτι, κηδενομένου ἱερέως καὶ διδασκάλου ἀπλοῦ, παρέστη ὁ στρατὸς πυροβολῶν· ἀλλ' ὁ γνωρίσας ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν Ἑλλάδα καὶ σπουδάσας αὐτὴν οὐδόλως θαυμάζει. Ὁ Κλήρος προηγήθη παρ' ἡμῖν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, καὶ κοινὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐργασία αὐτοῦ μετὰ τῶν μαχητῶν πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας. Πῶς ἄρα ἡδύνατο, ἵνα στερηθῇ καὶ ὁ στρατὸς τοῦ καθήκοντος, ὅπως ἀποδώσῃ τὸν τελευταῖον ἐγγνώμονα ἀποχαιρετισμὸν εἰς ἄνδρα, ὅλος ὁ Οἰκονόμος;

Ἐξεφωνήθησαν δὲ λόγοι δύο, ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ δεινοῦ ἑλληνιστοῦ καὶ εὐγλώττου κυρίου Μιχαήλ Γ. Σχινᾶ, ἐν δὲ τῷ τάφῳ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀνδρέου Ρηγοπούλου, εὐφροῦς καὶ πεπαιδευμένου δικηγόρου, ἀνήκοντος εἰς τὴν νέαν γενεάν. Σήμερον δημοσιεύομεν τὸν ἐξαιρετικὸν λόγον τοῦ κ. Σχινᾶ, ἐπιφυλασσόμενοι ὅπως δημοσιεύσωμεν διὰ τοῦ ἐπομένου φύλλου καὶ τὸν ἕτερον τοῦ κ. Ρηγοπούλου.

Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ἀναπαύσαι τὴν ψυχὴν σου, μεγάλε Διδάσκαλε καὶ ἀξιωμακάριστε ἄνερ Κωνσταντῖνε Οἰκονόμει! Καθὼς δὲ ζῶν, οὕτως καὶ ἀπαθανῶν εὖχον παρὰ τῷ Θεῷ, ὅπως κρατῶν ἡμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ, ἐν τῇ ἀφοσιώσει πρὸς τὴν Ὁρθόδοξίαν, ἐν τῷ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτι, ἐν τῇ ὑπομονῇ κατὰ τῶν ἔξωθι πειρασμῶν, καθ' ὧν ὑπῆρξας εἰς τῶν διακεκριμένων ὑπηρετῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Μεγάλου Θεοῦ ἡμῶν. Αἰωνία ἡ μνήμη Σου! »

«*Α θ η ν ᾱ*», 9 Μαρτίου 1857, Σάββατον. Ἀριθμ. 2535, Ἔτος ΚΣ'.

«Ὁ διὰ τὴν ἡλικίαν του καὶ διὰ τὴν ἱερατικὴν του τάξιν σεβάσμιος πρεσβύτερος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ χρηματίσας πολλὰ ἔτη μετὰ τοῦ μακαρίτου Κ. Μ. Κούμα καὶ μετ' αὐτὸν διδάσκαλος τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας εἰς τὴν ἐν Σμύρῃ Ἑλληνικὴν Σχολήν, ἀπεβίωσεν ἐνταῦθα χθὲς μετὰ μεσημβριαν εἰς προβεβηκυῖαν ἡλικίαν, καὶ σήμερον ἐνεταφιάσθη μετὰ τὰς ἀνηκούσας τιμὰς τὸν νεκρὸν συνώδενσε πλῆθος πολλὸν δὲ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως μας καὶ ἅπασαι αἱ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαί».

«*Ε λ π ι ε*ς», 12 Μαρτίου 1857, Τρίτη. Ἔτος ΚΑ', ἀριθ. φ. 893.

«Τὴν 7 τρέχοντος ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ, πλήρης ἡμερῶν, Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων· δὲν εἴπομεν ὅτι ἀπέθανε, διότι δὲν ἀποθνήσκουσι οἱ διδάσκαλοι τοῦ Ἑ-

ΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΗΔΕΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΑΦΗΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΕΚΦΩΝΗΘΕΝΤΕΣ ΛΟΓΟΙ

I.

Ο ΥΠΟ ΤΟΥ Μ. ΣΧΙΝΑ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΛΟΓΟΣ
ΕΝ ΤΩ ΙΕΡΩ ΝΑΩ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

«Ἀπέθανε Σαμουὴλ καὶ συναθροίζονται
πᾶς Ἰσραὴλ, καὶ κόπτονται αὐτόν, καὶ
θάπτουσιν αὐτόν ἐν οἴκῳ αὐτοῦ ἐν Ἀρ-
μαθαίμ». Βασιλ. Α', 25.

ὦ κληρὸς πικρότατος, ὁ κληρὸς ὁ ἐπ' ἐμὲ πεσὼν
σήμερον! ὦ ἡλικίης συμφορᾶς βάρος ὀφείλω νὰ βαστά-
σω καὶ νὰ διηγῶ! Χειμάζομαι ὁλος, καὶ ὁμως ἀνί-
σταμαι ἐκφωνήσων τὴν τῆς φιλίας ὀδύνην, προέρχομαι
ὑπακούσων καὶ εἰς τὴν φωνὴν ἀδελφῶν καὶ εἰς τὴν
ιεράν κλήσιν τῆς Ἐκκλησίας. Τίς ἡ τῆς δακρυσταγούς
ταύτης τελετῆς ἀφορμή; Τίς ἡ τῆς βασιλικῆς ἅμα καὶ
λαϊκῆς συγκινήσεως καὶ συμπαραπομπῆς ἡ αἰτία;
Περὶ τίνα σύλλογος ιερῶν καὶ εὐχαὶ ἐκτενεῖς καὶ δεή-
σεις πυρίπνοοι μετὰ καμπῶν αὐχένων καὶ μετὰ θρή-
νων νυχθήμερον ἤδη πρὸς οὐρανὸν ἀναφέρονται, ὡς
κλίμακες ἐκεῖθεν ἐκπορευόμεναι τὴν παράκλησιν;
Ἰδοὺ κεῖται νεκρὸς μέγας! Μέγα λαοῦ ὀχύρωμα ἔπε-
σεν! Ὁλόλυξε ἡ Χώρα, καὶ συναθροίζονται πᾶς Ἰσ-
ραὴλ, καὶ κόπτονται αὐτόν. Ἐξέπνευσεν, λέγουσιν,
ὁ Σαμουὴλ τοῦ κηρύγματος· ἐξέλειπεν ὁ τοῦ ἱεροῦ νο-
μοφύλαξ· ἀπῆλθεν ὁ θησανροφύλαξ καὶ ταξίαρχος τοῦ
Ἑλληνισμοῦ! Ὁ Ἕλλην ὁ πολὺς, ὁ πύρινος ἱερεὺς καὶ
κήρυξ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ κλεινὸς τῶν Ἑλλήνων διδά-
σκαλος, Κωνσταντῖνος ὁ Οἰκονόμος, οὐκέτι ἐν ἡμῖν
ζῇ· καὶ θάπτεται φιλοστόργως ὅπως ἐγεννήθη, ὅπως
ετάφη καὶ ἐπαιδεύθη, ἐν γῇ ἑλληνικῇ, ἐν γῇ τῆς ὀρθο-
δοξίας, «ἐν οἴκῳ αὐτοῦ ἐν Ἀρμαθαίμ».

Καὶ εὐαρεστεῖται μὲν καὶ ὁ ἐν οὐρανοῖς κατοικῶν
εἰς τὸν ἔπαινον τῶν ἐπὶ γῆς ὑπ' αὐτοῦ δοξασθέντων καὶ
δοξασάντων αὐτόν, ποθεῖ δὲ καὶ ὁ λαὸς ἀκοῦσαι τὸν
φημισμὸν τῶν τῆς αὐτοῦ ὠφελείας καὶ δόξης κατορ-
θωτῶν, καὶ ἀνευρεῖν ἴσως ἀπὸ τοῦ τρέμοντος στόματός
μου τὰ ἔργα τῶν διαβημάτων τοῦ κεκοιμημένου τού-
του νιόυ δύο γειτόνων αἰώνων, τοῦ ρέκτου, τοῦ πυρ-
σοῦ καὶ μαρτυρητοῦ πολλῶν καὶ ὑπερεχόντων πραγμά-
των, ἀποσβεσθέντος ἐν ἡμέραις ὀκτώ! «Πᾶς ἄνθρω-

θονος. Μετὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ μακαρίτου Ζαῦμη καὶ τοῦ
μακαρίτου Θ. Κολοκοτρώνη δὲν ἐνθυμούμεθα ἐν Ἀθή-
ναις ἄλλην μεγαλοπρεπεστέραν τῆς τοῦ Οἰκονόμου.
Ὁ Βασιλεὺς τὸ πρὸς τὸν μακαρίτην διδάσκαλον ἐθνι-
κὸν σέβας ἐκτιμῶν διέταξε ν' ἀποδοθῶσι τῷ νεκρῷ
αἱ στρατιωτικαὶ τιμαὶ στρατηγοῦ· ὁλος σχεδὸν ὁ πλη-
θυσμὸς Ἀθηνῶν παρηκολούθει, οἱ πρέσβεις Ρωσίας,
Βαυαρίας, Προσσίας μετὰ τῆς ὑπαλληλίας των παρεν-
ρέθησαν εἰς τὴν τελετήν· ἐν τῷ ναῷ ἐξεφώνησαν ἐπι-
κήδειον ὁ μαθητὴς καὶ στενὸς φίλος τοῦ μακαρίτου
ἀξιότιμος κ. Μιχ. Σχινᾶς· ἐπὶ δὲ τοῦ τάφου ὁ πολλῶν
ἐλπίδων νέος Ρηγόπουλος».

πος ματαιότητι ὁμοιώθη αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὥσει σκιά
παράγουσιν».

Ἐπικαλοῦμαι λοιπὸν τὴν ἐπιείκειαν τοῦ σεμνοῦ
ἀκροατηρίου διὰ τὸ αὐτοσχέδιον καὶ τεταραγμένον τοῦ
λόγου μου, καὶ ταπεινῶς προβάλλω τὴν σύντομον ἀνα-
πόλησιν τῆς σκηνῆς τοῦ ὧδε βίου τοῦ θρηνημένου, τῆς
διὰ τοῦ ματαίου τούτου αὐλῶνος στρατείας αὐτοῦ τὴν
ἀφήγησιν.

Κωνσταντῖνος ὁ Οἰκονόμος μὲν κατὰ τὴν γενεαλο-
γίαν, πρεσβύτερος δὲ καὶ οἰκονόμος βαθμῶ καὶ λει-
τουργία ἐκκλησιαστικῇ, ἐγεννήθη τῷ 1781 σωτηρίου
ἔτει ἐν Τσαρितσάνῃ, πόλει τῆς Θεσσαλίας ἀκμασάσῃ
εἰς ἐμπορίαν. Κυριακὸς ὀνομάζετο ὁ πατὴρ αὐτοῦ,
πρεσβύτερος καὶ κεινὸς καὶ οἰκονόμος, ἀνὴρ λόγιος καὶ
ἐπίσημος ἐν τοῖς ἐκεῖ. Σεβασμὶα δὲ καὶ ἡ μήτηρ Ἀνθία,
ἐν χριστιανῶν γυναιξίν, ἥτις καὶ διηγείτο ποτε, ὅτι,
βρέφος ὄντος τοῦ Οἰκονόμου, ἐπῆλθε μελισσῶν σμήνος
καὶ ἐκάθισε περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἀπῆλ-
θεν, ἀφ' ἐν τῷ νήπιον ἀβλαβές· σημεῖον τοῦτο τοῦ Θεοῦ,
προαγγέλον τὸ μέλι τὸ ἐκ τῆς ἐσομένης φωνῆς τοῦ
παιδίου καὶ τὸν βόμβον τῶν περὶ ταύτην συναγερθησο-
μένων. Ἐτάρφη δὲ καὶ ἐπαιδεύθη ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς
ὑπὸ γονέων τούτων χριστιανικώτατα καὶ ἑλληνικώ-
τατα, θαυμασίαν τινὰ εὐφυΐαν καὶ τῶν καλῶν ἔρωτα
ἐκ παίδων ἐπιδεικνύς. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐδίδαξεν αὐτόν ὁ
πατὴρ τὰ ἑλληνικά, Ζήσης δὲ τις Κάβουρας τὰ λατι-
νικά. Ὁρμα δὲ εἰς τὰ πρόσω ὁ παῖς κατὰ γίγαντα,
ὥστε καὶ στίχους ἤδη ἐποίει ὁμηρικόν, καὶ ἀναγνώ-
στης προχειρισθῆς τῷ δωδεκάτῳ ἔτει, ἐξεφώνησεν ἀπ'
ἀμβωνος λόγον ἴδιον. Τῷ δὲ 21 ἔτει τῆς ἡλικίας, αὐ-
ξάνων καὶ κραταιούμενος πνεύματι, ἐκρίθη χειροτονίας
ἄξιος εἰς διάκονον καὶ πρεσβύτερον, ἤδη ἡρμοσμένος
συμβία, καλουμένη Ἑλένη. Προβαίνει δὲ πάλιν, καὶ
προχειρίζεται Οἰκονόμος τε τῆς Ἐκκλησίας, διάδοχος
ἀποβιώσαντος τοῦ πατρὸς, καὶ ἱεροκήρυξ τῆς πατρίδος
αὐτοῦ κατὰ τὸ 25 ἔτος τῆς ἡλικίας, καὶ περιέρχεται πό-
λεις καὶ κόμας τῆς Θεσσαλίας, καὶ τινα δὲ καὶ Μακε-
δονίας, κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ κλειζό-
μενος καὶ φιλούμενος ὑπὸ τῶν λαῶν καὶ προεστώτων
ἐπ' εὐγλωττία καὶ γνώσει. Ἐκεῖ δ' ἴσως καὶ σήμερον
ἀναγινώσκονται ἐπιγράμματα ἑλληνικά, ἔργα Κωνσταν-
τίνου Οἰκονόμου, εἰς ἐκκλησίας, εἰς βρύσεις, εἰς γεφύ-
ρας, εἰς μνήματα, ὅπου δῆποτε αὐτὸς διήρχετο. Ἀλλὰ
τῷ 1806, ὅτε ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ τοῦ ἥρωος ἐκείνου Παπα-
θόμου Βλαχάβα ἐπανάστασις ἐξεργάγη, καταμηνύεται
ὁ Οἰκονόμος εἰς τὸν τύραννον τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ Πα-
σᾶν ὡς συνεταῖρος, καὶ ἀπάγεται εἰς Ἰωάννινα καὶ φυ-
λακίζεται, καὶ μόλις δοῦς τῇ ἀδελφῇ τοῦ τυράννου ἱκανὰ
 χρήματα ἐσώθη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα. Πλὴν
μικρὸν τὸ ἐν μέσῳ, καὶ πάλιν ἐμελλεν ὑποστῆναι νέαν
εἰς Ἰωάννινα ἀπαγωγὴν, ἐὰν ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία,
προνοουμένη ὑπὲρ αὐτοῦ, δὲν προυλάμβανε μετακαλέ-
σαι αὐτόν εἰς Θεσσαλονίκην ὡς ἑξαρχον καὶ ἐπίτροπον
τοῦ τότε Γερασίμου Θεσσαλονίκης, ἐνδημοῦντος ἐν τῇ

βασιλευσούσῃ. Ἐμεινε δ' ὁ Οἰκονόμος ἐν τῇ λειτουργίᾳ ταύτῃ καὶ διέπρεπεν ἐπὶ δύο ἔτη. Τῷ δὲ 1809 προσκληθεὶς μετέβη εἰς Σμύρνην πρὸς σύστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου, ὅπου καὶ ἀνέμενεν αὐτὸν πλατύτερος κλείσμος καὶ πλουσιωτέρα καρποφορία ὥς κοινὸν τοῦ γένους καὶ διδάσκαλον καὶ ἱεροκήρυκα μέχρι τοῦ 1819, ὅτε μετέστη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πολλοὶ καὶ σήμερον περιζῶσι μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ τῆς θαλαρᾶς ἐκείνης ἐν Σμύρῃ διδασκαλίας ὀργιασται, καὶ πολλοὶ ἀκροαταὶ καὶ θεαταὶ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ἀπ' ἀμβωνος λόγον καὶ τρόπον τοῦ Οἰκονόμου, καὶ τὴν ζῶσαν καὶ πολυχεύμονα θεολογίαν καὶ τὴν ἐπιδεικνύουσαν ῥητορείαν αὐτοῦ ἐτι ἐναύλους καὶ παρεστῶσας τηροῦντες. Μαρτύριον δὲ τῆς προφότητος καὶ φιλανθρωπίας τῶν γνησίων παιδῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἑτεροδόξους ὁπότε οὗτοι γινώσκουσι τὰ ἴδια μέτρα καὶ ἄλλως εἰσὶν ἄνδρες ἀγαθοί, ὑπάρχει καὶ τοῦ Οἰκονόμου ἐγγύστη σχέσις καὶ φιλία πρὸς τινὰ τότε ἐν Σμύρῃ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἱερέα καὶ κήρυκα τὸν Πάδρε Κύριλλον, ὄντα τρόφιμον ἀρετῆς καὶ ἐμμελῆ προχέοντα κηρύγματος λόγον. Ἐκεῖ καὶ ἔγραψεν ὁ Οἰκονόμος τῆς διφυοῦς αὐτοῦ δεινότητος ἐχόμενα, τὰ μὲν φιλολογικὰ καὶ ῥητορικά, τὰ δὲ κατηχητήρια τῆς ἀγίας πίστεως. Ἐν ΚΠόλει δ' ὦν, καὶ πάσης εὐνοίας καὶ τιμῆς ἀπολαύων παρὰ Πατριαρχῶν, Ἀρχιερέων, Ἡγεμόνων, Ἀρχόντων, προνοχόντων καὶ λογίων τοῦ Γένους, καὶ τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ φιλοστόργως προσκείμενος, ἦς ἱεροκήρυξ καθολικὸς πατριαρχικῶ καὶ συν-οδικῶ θεσπίσματος ἀνεδείχθη, ἐξεπόνησεν ἔργον πεπυκνωσμένον μὲν γραφικῇ καὶ εὐαγγελικῇ πολυμαθείᾳ, προνοημένον δὲ ἰδίως ἱεροκήρυξιν, ὅπως ἂν ἐξ αὐτοῦ ἔχῃσι καὶ τὰ ἐν πᾶσι πρόσφορα θέματα, καὶ τὰ ὅπλα τοῦ λόγου, καὶ τὴν εὐδρομίαν τῶν διαύλων αὐτοῦ. Ἀλλ' ἀπώλετο τὸ ἔργον τοῦτο χειρόγραφον, μὴ φθάσαν ἐκδοθῆναι, κατὰ τὴν ἐν ΚΠόλει παναλεθρίαν τοῦ 1821, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς μόλις διέφυγεν, ὑπὸ χειρὶ καὶ σκέπῃ Θεοῦ καταχθεὶς εἰς Ὀδυσσὸν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ζῶντος νεκροῦ, τοῦ πανευφήμου Πατριάρχου Γρηγορίου. Ἐκεῖ ἐξήχησεν ὁ γοερώτατος καὶ ἐπαναβατικὸς ἐκεῖνος παιάν, ὁ εἰς τὸν Πατριάρχην ἐπιτάφιος λόγος τοῦ Οἰκονόμου, εἰς τὰς ἀκοὰς συμπάντων τῶν Ὁρθοδόξων λαῶν, κηδευομένου τοῦ νεκροῦ αυτοκρατορικαῖς λαμπροτάταις φιλοτιμίαις. Καὶ ἐπιγράμματα Οἰκονόμου πεπονήθητι ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ τάφου. Καὶ μετ' ὀλίγον ἄλλο μνημόσυνον ἐπὶ τοῖς συντελειωθεῖσι τῷ Πατριάρχῃ ἀγίοις ἡμῶν ἀρχιερεῦσι, καὶ πάλιν θρίαμβος κατανυκτικώτατος πνοῆς τοῦ Οἰκονομείου στήθους. Ἀλέξανδρος τότε Α', ὁ πρῶτος καὶ εὐσεβὴς ἐβασίλευσε τῆς Ρωσίας, καὶ τιμᾷ προθύμως τὸν Οἰκονόμον, καὶ πρωτανεύει, καὶ εἰς τὸ βασίλειον καλεῖ, ὑποδέχεται, καὶ συνίστησιν εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς Ρωσίας. Ἐναγκαλίζεται δ' αὐτὸν καὶ ἡ ἐκεῖσε γεγαρὰ Ὁμοδόξος Ἐκκλησία καὶ ἰδοὺ, τί καλὸν, ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ αὐτό; Ἐν ἐκείνῃ τῇ μουσοτρόφῃ ἡσυχίᾳ ᾧκοδόμησεν ὁ Οἰκονόμος δύο περιφανέστατα ἔργα, τὸ περὶ προφῶρας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ τὸ περὶ συγγενείας τῶν δύο γλωσσῶν, σλαβωνικῆς καὶ ἑλληνικῆς. Καὶ διὰ μὲν τοῦ πρώτου κατεργάσθη στιβαρῶς τὰς διακέ-

νους καὶ γελοίας ἀξιώσεις τῶν σοφῶν τινῶν ἀπογόνων πατέρων βαρβάρων, σοφισθέντων μὲν ὑφ' Ἑλλήνων ποτὲ, ἀθητησάντων δὲ τοὺς διδασκάλους καὶ τολμώντων νομοθετεῖν ἑκφυλὸν τινα καὶ μαρσακὴν τῆς Ἑλλάδος μούσης ἀπαγγελίαν, ἄλλην παρ' ἣν οἱ παῖδες παρὰ Πατέρων ἡμεῖς ἐκδεχόμενοι δι' αἰώνων ἀτμήτων ἡχοῦμεν. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ συγγράμματι ὁμοιάζει ὁ Οἰκονόμος ὡς ἐκ τοῦ ὀξυδερκοῦς καὶ τοῦ εὐστόχου τῶν θεωρημάτων περιοδευτῇ ἢ κατοπτρευτῇ πρὸ μακρῶν γενεῶν ἀντόχρημα παραγενομένην εἰς τε τὴν περὶ τὰ ὕψηλὰ ὁρόπεδα τῆς μεσομφάλου Ἀσίας συνοικίαν τοῦ σλαβικοῦ καὶ ἑλληνικοῦ, καὶ εἰς τὴν ἐκεῖθεν παρεθνεῖ μετανάστασιν καὶ πορείαν τῶν δύο ἱαπετείων ἐθνῶν πρὸς τὰ ἐσπεριώτερα μέρη, ὁδεύοντων τοῦ μὲν ἑλληνικοῦ (ἄλλο τότε φέροντος ὄνομα) πρὸς τὸν Πηγεῖον, τὸν Σπερχεῖον, τὸν Ἀχελῷον, τὸν Ἀλφειὸν καὶ τὸν Εὐρώταν, ὅθεν κατὰ πλάτος καὶ μήκος πορρωτέρων ἐξερχόθη, τοῦ δὲ σλαβικοῦ πρὸς τὸν Τάναϊν καὶ Βόλγαν καὶ Βορυσθένην, ὅθεν ἐγένετο κύριον πολλῶν διαστάσεων, προϊόντων δὲ τῶν χρόνων, καὶ εἰς συνάντησιν ἦλθε νέαν τοῦ πάλαι συνοῖκου καὶ συγγενοῦς, καὶ τοῦ ἐν Χερσῶνι βασιλικὸν συνεώρτασε γάμον ἐπὶ τῶν θυσιαστηρίων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πρὸς τὸν Θεὸν οσιότητος, τῆς ἐν Χριστῷ Ὁμοδόξου ἀγίας θρησκείας. Τοιοῦτους ἐφόρει στεφάνους ὁ Οἰκονόμος, ὁπότε ἐκ Ρωσίας μετέβη εἰς τὴν πολύσοφον Γερμανίαν, ὅπου καὶ εὐπρεπεστάτης ἔτυχε τῆς ὑποδοχῆς. Ἐν Βερολίῳ ἐξέδωκε τινὰς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῦ ὁμιλιῶν, τύπον οὕτως καὶ ὑπογραμμὸν τῆς ἱερατικῆς ιδέας τοῦ λόγου. Ἐκόσμισε δ' αὐτὸν ἀριστερῶς βασιλικῶ ὁ τότε φιλέλλην καὶ μουσοτρεφὴς τῆς Πρωσίας ἀναξ· καὶ διήλθε πολλὰ τῆς Γερμανίας ὁ παρ' ἡμῶν θηρνούμενος, καὶ εἰς Βιέννην τῆς Αὐστρίας κατήρεν ἐντροφήμα τῶν σοφῶν καὶ ἀρίστων. Κατέβη δὲ καὶ εἰς Ἰταλίαν καὶ οὐδ' αὐτῆς τῆς Ρώμης ἀπέσχετο, ὅπου πρὸ αἰώνων θρυλλεῖται ἀναποτέλεστος ἡ κατὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατάρα. Ἀλλ' ἐκεῖ παραδόξως εὗρεν οὐχὶ Τουρκεμάδας, ἀλλὰ μαθητὰς τῶν ἡμετέρων πατέρων Χρυσόλοωρᾶ, Λεοντίου, Λασκάρεως, ὑποδοχέας εὐπροσηγόρους καὶ προσηγεῖς τοῦ σοφοῦ Ἑλληνοῦ, αὐτὸν τὸν Πάπαν Γρηγόριον ΙΣ', τὸν πρωτοστάτην αὐτοῦ Καρδινάλιν Βερνέτην, τὸν σοφὸν ἀρχαιολόγον Καρδινάλιν Ἀγγελὸν Μάην, τὸν τεσσαρακοντάγλωσσον Καρδινάλιν Μεζοφάντην καὶ ἄλλους, οἵτινες, χαίρειν λέγοντες τῇ ποτε ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσυνόδῳ, ὡς ἀδελφὸν καὶ φίλον ἐθεράπευσαν τὸν ἡμέτερον Οἰκονόμον, τρόπον ἐπιδεικνύμενοι ὄντως θεοσεβῶν καὶ φιλοκάλων ἀνδρῶν.

Τότε ἄγγελος Θεοῦ λέγει τῷ Οἰκονόμῳ ἡδὴ πορεύου εἰς Ἑλλάδα τὴν σὴν, καὶ ἔσο ἐν αὐτῇ ὑπηρέτης εἰρήνῃ βασιλευσούσῃ. Ἐξελλε τῆς Κιβωτοῦ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, ὅτι ὁ Ὑψιστος ἐτήρησέ σε πρὸς νέον μόχθον καὶ μοχθήσεις καὶ στεγνάσεις καὶ στενάξεις καὶ ποταμὸν πειρασθήσῃ, ἀλλὰ μένε ἔμπροσθεν ἐν τοῖς ῥήμασι τῆς ὁρθώσεως, πρόαγε τὸν ἀνακαινισμὸν τῶν πατρῶων ἀγιστεῶν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Λογιότητος, καὶ κροῦε τοὺς ἐρευνωμένους ῥήματα καταποντισμοῦ καὶ τοὺς ἐγγαστριμύθους καὶ τοὺς ἀπὸ γῆς φωνοῦντας καὶ τοὺς ξενομανεῖς καὶ τοὺς ἀπολωλότας. Ἐργάζου

τοῖς ἀδελφοῖς σου τὰ πρὸς εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐν τούτοις.

Καὶ ταῦτα ὁ Οἰκονόμος ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπέβη τοῦ καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικοῦ ἐδάφους διετέλεσε δρῶν μέχρι σήμερον, μηδὲ μόχθων φεισθείς, μηδὲ πρὸς ποικίλους πειρασμοὺς καὶ ἐπηρείας ναρκήσας. Μηδεὶς δ' εἰπάτω, ὅτι ἐλαττοῦται τῶν ἀθλητῶν τοῦ ἱεροῦ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὁ παρ' ἡμῶν θρηγνόμενος. Πῶς; ὁ τῷ Βλαχάβα πάλαι συγκινδυνεύσας, ὁ παιδευτῆς καὶ ἀλείπτως τῆς γενεᾶς τῶν ἀποδυσασμένων εἰς τὸν ἀγῶνα, ὁ ἀγωνοθέτης τῶν ἀγωνισασμένων, τὸ στόμα τῆς πατρῴας πίστεως, τὸ χρηστήριον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ διδάσκαλος τῶν Ἑλλήνων, αὐτὸς ἐλαττοῦται τῶν παιδευμάτων αὐτοῦ, αὐτὸς ἐλαττοῦται τῶν ἀγωνισασμένων; ἀλλ' ἀραγε καὶ πόρῳ διὰ τὰς περιστάσεις ἀπακισμένος, ἐτρώφα ὅλως, ἢ ἀδιαιλείπτως ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος εἰργάζεται, καὶ γράφων καὶ λέγων καὶ ἄλλως ἐνεργῶν καὶ διανοοῦμενος; Τί δέ; Ἐποίει καὶ ἄλλο. ἔκλαιε! καὶ οὐχὶ ἀπράκτως. Ἐκλαίει πρὸς Θεόν ὡς ὁ Ἑζεκίας περὶ ψυχῆς καὶ ἀνέβαινε πρὸς τὸν θρόνον τοῦ Ὑψίστου θμύιαμα εὐπρόσδεκτον ὁ φλογώδης κλανθμὸς τοῦ πιστοῦ αὐτοῦ ιερέως. Ἐκλαυσε μίαν ἡμέραν καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς Ἀλεξάνδρου τοῦ συμπαθεστάτου Αὐτοκράτορος, καὶ τὸ δάκρυον ἐκεῖνο ἤνοιξεν ὁδὸν εἰς στρατὸν βαρὺν τροπαιοφορήσαντα περὶ Ἀνδριανούπολιν τὴν νίκην καὶ τὸ σφράγισμα τῆς ἡμετέρας αὐτονομίας.

Ἄλλ' ἰδοὺ πρὸς λόσιν πάσης ἀντιλογίας κρατεῖ ὁ κεκοιμημένος παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ τάφου καὶ τοῖς πᾶσιν ἐπιδεικνύει νέα τεκμήρια τοῦ ἀνωστάκτου ὑπὲρ τῶν ὁμογενῶν ζήλου ὅσας καὶ ἀφ' οὗ παρ' ἡμῖν ἐπεδήμησε κατειργάσατο καὶ ἐξέδωκε συγγραφάς, ἀδρούς ἀγάπης καρπούς, ὡς ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ· τὸ περὶ τῶν τριῶν ιερατικῶν τῆς Ἐκκλησίας βαθμῶν, πολλὰς ἀγωνιστικὰς καὶ διδακτικὰς μελέτας, τὸν κατὰ τὸν ἱερὸν Γρηγόριον Παλαμᾶν δεκάλογον, τὸ περὶ προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν τόπων, τὸ προσκυνητήριον τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, τὴν βιολογίαν τοῦ αἰοδύμου Ἀλεξάνδρου Στουρτζα, ἔξοχα δὲ πάντων τὸν πύργον τῆς Ἐκκλησίας, τὸ φῶματρον τῶν νεωτεριστῶν, τὴν περὶ ἐρμηνείας τῶν Ὁ θαυμασίαν τετράβιβλον, καὶ ἡμιτελῆ μὲν ὡς ἐκ τοῦ ἐπελθόντος θανάτου τὴν ἐκδοσιν τῶν τοῦ Φωτίου Ἀμφιλοχείων, ἀνέκδοτα δὲ ἄλλα ποικίλα, καὶ τινα καὶ ἀτελῆ καὶ μόνον ὑποτετυπωμένα. Οὐδὲ μάτην κατετείνετο περὶ αὐτὰς ἔτι τὰς δυσμὰς τῆς ζωῆς εἰς τὰ Ἀμφιλόχεια, διότι ὁ Φώτιος ἦν παρ' αὐτῷ μέγας, ὡς καὶ παρὰ τισὶ τοῖς ζηλωταῖς τῆς σοφίας, τῆς δόξης, τῆς ἀκραιφρείας, τῆς στερεότητος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὃν ἐκεῖνος ὑπῆρξε τὸ σύμβολον καὶ κολωνὸς ἀπερίτρεπτος. Ὑμεῖς δὲ ἠκούσατε ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ κεκοιμημένου ἐν τῷ αὐτῷ τοῦτῳ ἱερῷ ναῷ καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου ἁβύσσου καὶ τὰ μνημόσυνα αὐτοῦ μελουργήματα εἰς τε τοὺς αἰοδίμους ἀδελφούς Ζωσιμάδας καὶ εἰς τὸν ἀειμνηστον στρατάρχην Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, καὶ ἐθανμάσατε καὶ ἐν τούτοις ὅσον τὸ φιλάδελφον καὶ φιλόπατρι τὸσον καὶ τὴν ἄλλην κειμηλιώδη χάριν τοῦ ποταμοῦ τῶν λόγων αὐτοῦ. Ταύτας δὲ τοῦ Οἰκονόμου ἀνδραγαθίας οὐδόλως παρε-

θεώρησεν ὁ σεβαστὸς καὶ φιλόμοσος ἡμῶν Βασιλεὺς, ἀλλ' ἔσπερε τὸν ἀριστεὰ βασιλεῖς κοσμήμασι καὶ ἅπαξ καὶ δῖς, καὶ περὶ πλείστου ἐποίητο τὸν ἄνδρα.

Ἡ τάχα δύνανται λησμονηθῆναι τὰ ἐν τῷ θρηγνόμενῳ σπάνια ἀλλὰ καὶ ὑπέροχα τῆς φύσεως δῶρα, μᾶλλον δὲ τοῦ Θεοῦ; Τὸ φυσικὸν κάλλος, ἡ τοῦ προσώπου μεγαλοπρέπεια, τὸ ἀμφιλαρές καὶ ιεροπρεπέστατον τῆς στολῆς, τὸ ιεροφαντικὸν βάδισμα, πάντα ἔμφασις, πάντα ἐκμαγεῖα ἀποτυπῶντα τὴν πρεσβυτάτην, τὴν γερασμωτάτην, τὴν ἀβραμαίαν καὶ πολὺν τοῦ Χριστοῦ ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν; Τὰ δὲ τῆς διανοίας αὐτοῦ; Τὸ ἀντιληπτικόν, τὸ μνημονικόν, τὸ φανταστικόν, τὸ δημιουργικόν! Οἶα ἡ περὶ τὸν λόγον καλλιτεχνία! Οἶα ἡ ποιήσις, οἶον τὸ ἐρμαϊκὸν θησαύρισμα! Ἀγαμένη ἐπέβαλε καὶ εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς θεωρίας καὶ εἰς πᾶσαν φιλοσοφίαν. Αὐτὸς δ' ἐαυτὸν κατεσκεύασε πολὺγλωσσόν τε καὶ πολυῖστορα. Διαφέροντα ἄρα προσήγε θέλγητρα ἢ μετ' αὐτοῦ ὁμιλία καὶ μάλιστα ἢ κατ' οἶκον, ἐνθα τε τις ἐβλεπεν ἐμφύχους τὰς ἐκβάσεις τῆς πατρικῆς αὐτοῦ δόξας ποιμαντορίας καὶ Χριστιανικῆς ἐπιστήμης περὶ τὰ τέκνα καὶ τὰ τέκνα τῶν τέκνων. «Ἰδοὺ ὄντως εὐλογηθήσεται ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον!» Ἐτρεφε καὶ σπλάγχχνα συμπαθῆ πρὸς τοὺς θλιβομένους, καὶ ἔλαιον παραμυθίας ἐπλούτει, ἐχθροὺς τῆς Ἐκκλησίας ἠγείρετο τραχὺς πρόμαχος, καὶ ἀκοίμητος δορυφόρος, καὶ λεοντῶδες σπαρακτικὸν θηρίον πρὸς τοὺς τολμῶντας ἐπιβάλλειν δυσμενῆ χεῖρα ἐπὶ τὸν ἱερὸν καὶ εὐεργετικὸν ἐκείνης φραγμόν.

Καὶ ἐκάμπτετο μὲν ἤδη ὑπὸ τοῦ γήρους μετρίως, πολὺ δὲ μᾶλλον ἔκαμπτεν αὐτὸν τὸ ἄτρυντον τῆς φιλεργίας καὶ ἡ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοῦ ἀγνισμοῦ περὶ τὰς ἱερὰς παρατηρήσεις ἀκριβεία. Κατεῖχε δὲ αὐτὸν διηλεκτικῶς καὶ ἡ μέριμνα τῶν Ἐκκλησιῶν. Οὐδὲ διέλειπε δεχόμενος ἐπιστολάς τῶν ἐν Ἀνατολῇ ἁγίων Πατριαρχικῶν θρόνων καὶ ἀντεπιστελλῶν ἐν ἀγάπῃ τὰ πρὸς κατάρτισμόν καὶ εὐστάθειαν. Καὶ οὕτω δὴ ἐκλείσει τὸ τοῦ βίου στάδιον, καίτοι ὑπὸ σοφῶν ἱατρῶν καὶ φίλα φρονούντων θεραπευόμενος, μετ' ὀκταήμερον νόσον καιρῷ δεκτῷ, ἕαρος ὑπολάμποντος, διότι πρὸς ἕαρ ἀπῆρχετο τῆς μακαριότητος, τῆς μνήμης ἐορταζομένης τῶν τεσσαράκοντα καλλινίκων μαρτύρων, καὶ προεορταζομένης τῆς τοῦ τιμίου σταυροῦ προσκυνήσεως. Μάθετε δὲ ὅτι καὶ τὸ τέλος ἔσχεν ὅλως κατὰ τὰς ἀγίας τῆς Ἐκκλησίας εὐχάς, Χριστιανὸν δηλαδή, ἀνώδυνον, ἀνεπαίσχυντον καὶ εἰρηνικόν, καὶ πάσας τὰς ἐξοδίους παρασκευὰς ἱλαρῶς ἐξεπλήρωσε, ἐξομολόγησιν καὶ μετάληψιν τῶν ἀχράντων μυστηρίων καὶ τὴν τελετοεργίαν τοῦ Εὐχελαίου· τὸ δὲ κεφάλαιον, ὅτι καὶ περὶ τὰς ἐκπνοὰς αὐτὰς ἔτι τὸ ζωτικὸν ἔσωζε καὶ ἀκάματον τῆς θείας πλάσεως πῦρ, πρὸς τὸν θάνατον ὥσανεῖ ἀντερείδων, καὶ διαλεγόμενος ἐμμελῶς, καὶ ἐπιστολάς ὑπαγορεύων, καὶ τοῖς τέκνοις καὶ φίλοις παραγγέλλων ὅσα διενοεῖτο.

Ἐνταῦθα ἐλθὼν τοῦ λόγου, ἐρωτῶ ἑμαυτὸν, εἰπὼν ἀραγε περὶ τοῦ κεκοιμημένου πολλὰ, ἢ ἱκανὰ ἢ ἐπάξια; Οὐχί. Καὶ ὅμως τοῦ πέρας ἐπιθεῖναι τοῖς λεγομένοις ὥρα ἐστὶ, διότι πάντα πεπερασμένα τὰ

ἐν ἀνθρώποις καὶ πάντα τὰ τῆς παρούσης λήξεως πάροδος, καὶ λόγος πτερόεις, καὶ πρᾶξις, καὶ ἔννοια, καὶ θρηνοῦντες μετὰ τῶν θρηνουμένων, καὶ βασιλεύοντες μετὰ βασιλευμένων, καὶ ἰδιῶται καὶ ἄρχοντες καὶ κρατοῦντες πλήθους καὶ γεγανρωμένοι ἐπὶ ὄχλοις ἐθνῶν, καὶ κάλλος καὶ δυσμορφία, καὶ οἱ τοῖς παρὰ σήμοις τὰ στήθη στιλβόμενοι, καὶ οἱ παντελῶς τούτοις ἀκόσμητοι, πάντες καταβησόμεθα τῷ σώματι εἰς τὸ πέρας τοῦ τάφου, μόνον τὰ ἡμέτερά ἔργα καταλείποντες τοῖς ἐπιζῶσιν, εἰς κατάραν ἢ εὐλογίαν, καὶ ταῦτα μόνον νωτοφοροῦντες τῇ ψυχῇ ἐπὶ τὸ φρικτὸν καὶ αἰώνιον δικαστήριον τοῦ Θεοῦ.

Καὶ δὴ, ὦ σκῆνος σεμνόν, ὦ λαμπροτάτη διάνοια, ὦ χριστιανικωτάτη ψυχὴ (διότι τούτων ὁμοῦ παρίσταται μοι τὸ ἵνδαλμα), δέξαι με προσερχόμενον καὶ σοὶ τὸν τελευταῖον, οἴμοι! προσφέροντα ἀσπασμόν. Οὕτω περιφανῶς ἡ Ἑλληνικὴ βασιλεία τὴν ἐξοδὸν σου οἶδε κοσμεῖν· τοιαῦτά σοι τὰ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐντάφια· τοιαῦτα σοι τὰ διδάκτρα τὰ παρὰ τοῦ σοῦ γένους· σύμπας ὄρθιος ὁ λαός, καὶ πᾶσα ἡ πόλις συμπικνουμένη καὶ ἐπεκχυμένη! Ἐγὼ δὲ ποῦ πλέον εὐρήσω, ποῦ ἀκούσω τὴν πολυΐδριν, τὴν πλουσίαν, τὴν μουσικωτάτην σου γλῶσσαν; Ποῦ ἀπαντήσω τὸ πρόσωπον οὐτινος τὸ τρανὲς καὶ ἔνθεον σέλας ἐξωγόνει, ἐγονιμοποιεῖ, ἐτόνον τὰς ἐνδεεῖς γνώσεις μου; Ποῦ εὐρήσω τὸν φίλον, τὸν καθηγεμόνα, τὸν στοχαστήν, οὐτινος ἡ εἰρήνη, ἡ ψῆφος ὑπῆρχε στάθμη μου καὶ τρυφή καὶ καύχημα καὶ ἰσχύς; Ἄρα ὡς ἐν ὄνειρῳ ἐλέγομεν τὰ περὶ τῶν παιδῶν τῶν προφητῶν; Ἰδοὺ σοι ἐγὼ ὀρφανός· ἀλλ' ὀρφανὴ καὶ πᾶσα αὕτη ἡ ἀπολαύσασά σου ἀδελφικὴ ὁμήγυρις, ὀρφανὴ καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἀσλή, ἔρημος ὁ ἄμβων, χήρα ἡ καθέδρα, κενὸν ἀπειρον ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, πόθοι καὶ πένθος νεωτέρων καὶ πρεσβυτέρων δυσπαραμύθητον, ζημία δυσεπανόρθωτος. «Φωνὴ ἐν Ραμᾷ ἠκούσθη, θοῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμος πολὺς». Ἀράγε λοιπὸν ἐπῆλθον ἡμῖν τὰ τοῦ μεγαλοφρονότατον προφήτου; καὶ «ἀφελεῖ ὁ δεσπότης Κύριος Σαββαὼθ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ προφήτην καὶ στοχαστήν καὶ σοφὸν ἀρχιτέκτονα καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον καὶ συνετὸν ἀκροατήν» ἐπειδὴ τοιούτου ἡμᾶς ἀνδρὸς αἰφνης ἐστέρησεν, ἐπειδὴ ἔγνω καλέσαι τὸν ἀνθρωπον αὐτοῦ, εἰς τὰ ἑαυτοῦ; Μὴ γένοιτο, Κύριε Παντοκράτωρ ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν, ὁ παιδεύων καὶ πάλιν ἰώμενος, ὁ πλούσιος ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, ὁ καὶ τῆς μακραίωνος ἡμῶν καὶ ζοφώδους εἰρκτικῆς συντρίφας πύλας χαλκᾶς καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς χειρὶ κραταῖᾳ καὶ βραχίονι ὑψηλῷ, ἀλλ' ἔκχεον ἐφ' ἡμᾶς καὶ νῦν τὴν χάριν τῶν θαυμασίων σου. ὦ Κύριε, σῶσον δὴ· ὦ Κύριε, εὐδόωσον δὴ. Ἡμεῖς οὐ διεπετάσαμεν χεῖρα πρὸς Θεὸν ἀλλότριον, ἀλλ' ἐπὶ σοὶ μόνον ἠλπίσαμεν. «Μακάριον τὸ ἔθνος, οὗ ἐστι Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ, λαὸς ὃν ἐξελέξατο εἰς κληρονομίαν ἑαυτοῦ». Ἀνάστησον, Κύριε, ἀπὸ τῶν κευθμένων τοῦ τάφου τούτου τοὺς διαδόχους τῆς λαμπρότητος τοῦ κεκοιμημένου, καθὼς καὶ τοῦτον τὸν παρήγαγες ἐκ τῆς σποδοῦ τῶν προαναπαυσασμένων ἡμῶν πρεσβυτέρων καὶ διδασκάλων.

Σὺν ἐστί, Κύριε, τὸ σαρκῶν καὶ ψυχῶν καὶ ὅστέα ξηρά, καθὼς ἐλάλησας τῷ προφῆτῃ σου Ἰεζεκιήλ, καὶ τὸ ἐκ τῶν λίθων ἐγείρειν τέκνα τῷ Ἀβραάμ, καθὼς λαλεῖς ἐν Εὐαγγελίοις, καὶ σὺ μόνος δυνάστης ἀμειβομένων καὶ ἐπικυκλουμένων ζωῆς καὶ θανάτου! Καὶ ὑμεῖς δέ, νέοι Λευῖται, οἱ περιπολοῦντες τὸ δλισθαῖνον σκῆπτρον τοῦ ἐπὶ θρόνον ἱερατικοῦ νεκρικῶς κεκλιμένου, ἐπίγνωτε τὸν ὑμέτερον διδάσκαλον. Ἐχετε τὸν ὑπογραμμόν, πρὸς τοῦτον ἐργάζεσθε, ἕως ἡμέρα ἐστί, καὶ λάμψει τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.

Ἀσκήσατε, καλλύνετε τὴν ψυχὴν. Ἔστε τοῦ πνεύματος, μὴ γίνεσθε τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταμεῖνῃ ἐν ὑμῖν. Μὴ γίνεσθε καρδιαὶ ἐν αἰς οὐκ ἐπισκοπεῖ ὁ Αἰώνιος. Τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὸ πνεῦμα σοφία ἐστί, καὶ τοῖς φίλοις τῆς σοφίας ἐμπεριπατεῖ. Ὅπου τὰ βάθη τοῦ πνεύματος, ἐκεῖ καὶ τὰ κάλλη τοῦ φθέγματος. Ὅπου τῆς λαμπρᾶς ἀπὸ τοῦ λόγου καὶ τῶν δογμάτων, ἐκεῖ λαμπρὸς ἀπὸ τοῦ βίου καὶ τῶν πραγμάτων· ὅτι γενεὰ σοφίας, φόβος Κυρίου, καὶ πλοῦτος καὶ δόξα καὶ ζωὴ· καὶ πᾶσα σοφία παρὰ Κυρίου, καὶ ἐκπροσώπου αὐτοῦ γνώσις καὶ σύνεσις.

Καὶ σὺ μὲν ὦ ποθεινοτάτη ψυχὴ, ἀπελθε μετὰ τῆς σῆς ἀρετῆς καὶ τῶν εὐχῶν τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν καλοῦντά σε Θεόν. Πορεύου πρὸς τὸν αἰδῶν καὶ μακάριον χῶρον μετὰ Μελετίου Πηγᾶ, Νεκταρίου, Δοσιθέου, Χρυσάνθου τῶν Πατριαρχῶν, μετὰ Μαξίμου Κυθήρων, μετὰ Γαβριὴλ Φιλαδελφείας, μετὰ Μηνιάτου, μετ' Εὐγενίου καὶ Θεοτόκου, μετὰ Διονυσίου Κυνουρίας, καὶ πάσης ψυχῆς ἱεραρχῶν, ἱερέων κηρύκων, διδασκάλων καὶ πρεσβυτέρων, ὀρθοτομησάσης ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, καὶ ἐν τῇ νυκτὶ τῆς αἰχμαλωσίας διαδοχικῶς λαμπαδενσάσης τὸ φῶς τῆς γνώσεως εἰς τὸ ἡμέτερον πολυπαθὲς ἔθνος.

Σὺ δὲ φωτὸς ἀνεσπέρου δέσποτα, ὁ τὴν εἰρήνην πλουτῶν τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν, Θεὲ τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός, ἀνάπαυσον τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου Κωνσταντίνου ἐνθα ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ προσώπου σου εὐφραίνει πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἀγίους σου, τετηρημένην εἰς ἀνάστασιν ζωῆς. Εἰσάκουσον τῆς φωνῆς τῆς δεήσεως ἡμῶν, καὶ συγχώρησον αὐτῷ πάντα ὅσα σοι ὡς ἄνθρωπος ἡμαρτεν. Ἡ δικαιοσύνη σου, κύριε, δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια. Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισται ὁ σὸς ἱερεὺς καὶ Λευῖτης, τὸν δρόμον τετέλεκε, τὴν πίστιν τετήρηκε, λοιπὸν ἀπόκειται αὐτῷ ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν σὺ αὐτῷ ἡτοίμασας ὁ δίκαιος κριτής. Ἐπίσχεψαι δέ, Κύριε, καὶ τὸν λαόν σου τοῦτον ὃν ἐκτήσω. Σῶσον τὸν Βασιλέα, καὶ δίδου αὐτῷ προάτητα Δαβὶδ, Σολομῶντος σοφίαν, καὶ δόναμιν Ἀλεξάνδρου. Καὶ πάντας ἡμᾶς ἐν μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει παράλαβε, ἵνα καὶ ζῶντες καὶ τελευτῶντες, καὶ διὰ σοῦ πνέοντες καὶ σοὶ τὸ πνεῦμα παραδίδοντες εὐχαριστῶμεν δοξάζοντες τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν.

II.

Ο ΥΠΟ ΤΟΥ ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ
ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἕλληνες ἀδελφοί!

Δὲν παρήλθεν ἀκόμη δεκαπενταετία, ὅτε, ὑπὸ τοὺς ἱεροὺς θόλους τῆς Ἀγίας Εἰρήνης, ἀντήχησε μία φωνὴ μεγίστη καὶ σοβαρὰ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ Γέροντος τῆς Ἑλλάδος, τοῦ τελευταίου τῶν Κλεφτῶν, τοῦ ἀειμνήστου στρατηγοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Ἡ σαβαώθεις ἐκείνη φωνή, ἥτις ἀκόμη ἀντιλαλεῖ εἰς τὰς ἀκοάς σας, ἦτον ἡ φωνὴ τοῦ μεγάλου ρήτορος τῆς Ὁρθοδοξίας, τοῦ ἀειμνήστου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, τὸν ὁποῖον κλαίει σήμερον ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν Γένος ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς ἄκρας τοῦ Μαλέα! — Ἀλλ' ἂν δεόντως ἐξυμνήθῃ ὑπὸ σοῦ ὁ μέγας στρατηγὸς τοῦ ἀγῶνος μας, ποῖος ἐξ ἡμῶν δύναται νὰ ἐξυμνήσῃ σέ, τὸν μέγαν ρήτορα τῆς Ἐκκλησίας μας, ὃ Κωνσταντῖνε Οἰκονόμε, καὶ σέ τὸν μέγαν ποιητὴν τῆς πατρίδος μας, ὃ Διονύσιε Σολωμέ;

Τριλογία ἱερὰ καὶ ἀθάνατος τοῦ προλόγου τοῦ Πανελληνίου ἐκείνου δράματος, τὸ ὁποῖον θέλει ἀποτελειωθῇ ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Οἰκονόμος καὶ ὁ Σολωμός εἶναι οἱ τρεῖς τελευταῖοι ἀντιπρόσωποι τῆς μεγάλης προδρομικῆς ἐποχῆς τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας· οἱ τρεῖς, ὡς εἶπεν, τελευταῖοι γίγαντες προκατακλυσμαίου μεγάλου κόσμου! Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ἄγγελος ταξιδάρχης τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως καὶ φωτεινὸς ῥήτωρ τῆς Ἐκκλησίας μας, κλείει τὴν προδρομὸν θρησκευτικὴν Ἑλλάδα, τὴν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ Μάρκου τοῦ Ἐφέσου· ὁ δὲ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ἄγγελος ταξιδάρχης τοῦ κατὰ βαρβάρων Ἀγῶνος μας, κλείει τὴν προδρομὸν πολεμικὴν Ἑλλάδα, τὴν ἀρχομένην ἀπὸ Γεωργίου τοῦ Καστριώτου· ὁ δὲ Διονύσιος Σολωμός, ἄγγελος ταξιδάρχης τῆς Ἐθνικῆς Ποιήσεώς μας, κλείει τὴν προδρομὸν Καλλιτεχνικὴν Ἑλλάδα, τὴν ἀρχομένην ἐκ τοῦ πρώτου νέου ἄσματος τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ ἄσματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. — Μεγάλοι ἀθληταὶ τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος, ὑψηλῆται ἀετοὶ τῆς Ἐκκλησίας μας, τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἀγῶνός μας καὶ τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν τέχνης, διέβησαν, ἐν ὀλίγαις στιγμαῖς, ἀπ' ἐμπροσθεν ἡμῶν, ὡς καὶ ἡ μεγαλονοῦσ ἐκείνη ἐποχὴ, τῆς ὁποίας ἦσαν ἀντιπρόσωποι!

Ἀκούετε ἀπὸ τὰ ὄρη καὶ ἀπὸ τὰς θαλάσσας τῆς Ἑλλάδος μίαν φωνὴν θλιβεράν καὶ ἐναρμόνιον, ἀναβαίνουσαν πρὸς οὐρανούς; Γλυκύ, ὡς αἰόλειος λόρα, ἀκούετε ἐν ἄσμα ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν λοιπὴν Ἑπτάνησον, ἀπὸ τὴν Σμύρνην καὶ τὴν λοιπὴν Ἰωνίαν, ἀπὸ τὰς δυτικὰς αὐτὰς καὶ ἀνατολικὰς πλειάδας τῆς Ἑλλάδος, καὶ ψιθυρίζον μέχρι Ἀδρίου καὶ μέχρι τοῦ Εὐξείνου τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ θοῦρον;... Ἰδοὺ, ἰδοὺ, ὃ ἀδελφοί μου, ὁ ἀληθινός, ὁ μέγας ὕμνος, ὁ ὕμνος ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, εἰς τοὺς δύο μεγάλους αὐτοὺς ἄνδρας!

Β'.

Συμπολίται! Ἐγερθεῖς καὶ ἐγὼ ἐνώπιόν σας, δὲν προεθέμην νὰ ἐκτυλίξω τὸν φωταγῆ καὶ ἀμα-

ράντινον στέφανον τοῦ μεγάλου τούτου Πανελληνίου ἀνδρός. Καὶ τὸ ἀνέτοιμον, καὶ ἡ ἀπαιτουμένη συντομία δὲν μὲ ἐπέτρεπεν νὰ εἰσέλθω εἰς βιογραφικὴν ἐκθεσιν καὶ εἰς λεπτομερῆ ἐξιστόρησιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ πατριωτικῶν ἀρετῶν καὶ ἔργων, δι' ὧν ἐλάμπρυνε τὸ Ἑλληνικὸν γένος ὁ ἀειμνήστος Οἰκονόμος. Εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τοὺς πλείστους Εὐρωπαίους εἶναι γνωστὰ τὰ συγγράμματα αὐτοῦ καὶ αἱ πάτριαι ἀρεταί. Ὁ δὲ ἀξιότιμος ἐν τῷ νῶν προλαλήσας εὐγλώττως ἐξιστόρησε τὸν μέγαν Ἕλληνα. Ἀλλ' ἡγέρθην, διὰ νὰ χύσω ἐν δάκρυον κατακάρδιον, ἐν δάκρυον τῆς νέας Ἑλληνικῆς γενεᾶς, ἥτις ἔθρεψε τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ φιλολογικὰ συγγράμματα τοῦ μεγάλου τούτου διδασκάλου καὶ εὐγλώττου τῆς Ἀνατολῆς ρήτορος.

Ὁ βίος τοῦ Οἰκονόμου ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας. Ἡ ἀποστολὴ του ὑπῆρξε μεγάλη, καὶ ἀναβαίνων ἤδη εἰς οὐρανούς, δύναται νὰ εἴπῃ, μὲ μέτωπον καθαρὸν, ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων, ὅτι τὴν ἐξεπλήρωσε.

Ἀκολουθῶν τὴν ἐθνικοσωτήριον παράδοσιν Μάρκου τοῦ Ἐφέσου, καὶ ἐτι ἀπώτερον, τοῦ μεγάλου Πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, εἰργάσθη ἄετι, καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, ὑπὲρ τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος τοῦ Πανελληνίου γένους μας· διότι κάλλιστα ἐνόησεν ἐν τῇ εὐφύῳ αὐτοῦ, ὅτι εἰς τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα ἐνυπῆρχεν ἡ ἐνότης, ἡ ἀνεξαρτησία, ἡ ὑπαρξίς ἐν γένει καὶ τὸ μέλλον, τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Μέγας ὢν ἀθλητὴς τῆς θρησκευτικῆς ὀρθοδοξίας μας, τῆς Πίστεώς μας, ἐγένετο οὕτω μέγας ἀθλητὴς τῆς πολιτικῆς ὀρθοδοξίας μας, τῆς Πατρίδος.

Ὡς οἱ μεγάλοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας μετὰ τοῦ φωτός τοῦ Χριστιανισμοῦ συνέδεον τὸ αἶσθημα τῆς Πατρίδος, τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὕτω καὶ ὁ φιλόπατρις οὗτος Ἕλληνας, τὴν ἐθνικοσωτήριον παράδοσιν ἀκολουθῶν, διέσωσε τὸν Ἑλληνισμόν ἐν τῷ Χριστῷ καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ λοιπὴν ἐπιστημονικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἐν τῇ δουλείᾳ στεναζόντων ὁμογενῶν του θεωρῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν, κατέρρινεν εἰς ἀξιολόγους συγγραφαί, ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος, καὶ ἐπαιδαγώγησε, Καθηγητὴς ἔσοχος εἰς διάφορα Ἑλληνικὰ σχολεῖα, καὶ ἰδίως εἰς τὸ τῆς Σμύρνης, τὴν Ἑλληνικὴν νεολαίαν, ἥτις ἐν τῷ πληρώματι τοῦ χρόνου μετέβαλε τὰς ἀλύσεις εἰς κοπτερὰ ξίφη κατὰ τῶν ἀποτροπαίων τυράννων μας. Μέγας δὲ ῥήτωρ τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐνώων τὸν Χρῆστοστόμον τὴν εὐγλωττίαν μετὰ τοῦ Ἀθανασίου τὸ φλογερὸν πνεῦμα, ἐδίδαξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Πατρίδος ἀπὸ τῶνς πενηθοροῦντας τῆς Ἐκκλησίας μας ἁμβωνας. Τὸ ὄνομά του θέλει λάβει θέσιν εὐκλεῖα μεταξὺ τῶν ὀνομάτων τοῦ Μηριάτου, τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως τοῦ Θεοτόκου, τοῦ Κοραΐ.

Ἐξύμνησε δὲ ὁ ὑψηλῆτης ῥήτωρ τὸν ἐνδοξον Ἑλληνικὸν Ἀγῶνα, τὸν ἐνσαρκωθέντα εἰς πρῶτον τὸν μέγαν ἡμῶν Ῥήγαν, ὡς ἐφαλεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ὀμηρικῆς λύρας του ὁ ὑψηλῆτης Σολωμός. Ὡς δὲ ἂν ἦτον προσωρισμένον ὁ ἴδιος ῥήτωρ νὰ προλογίσῃ καὶ ἐπιλογίσῃ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἡμῶν Ἀγῶνα

δ' εὐκλεῆς Οἰκονόμος, τὸν μὲν μεγαλομάρτυρα τῆς Ἑλλάδος, τὸν Πατριάρχην τῆς Ἐκκλησίας μας Γρηγόριον, ἔκλανε καὶ ἐξύμνησεν ἐν τῇ φιλέλληνι καὶ ὁμοθησκῶ Ὁδησσῷ· ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις, ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ περιβόλου, ὅπου πρὸ ὀλίγου ἱστάμεθα, τὸν μεγαλοπόλεμον τῆς νέας Ἑλλάδος, τὸν πατριάρχην τοῦ τυραννοκτόνου Ἀγῶνός μας, τὸν στρατηγὸν Κολοκοτρώνην, καθὼς καὶ τὸν μέγαν Ἐπίσκοπον Βρεσθένης!—Τίς δὲν συνεκινήθη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν λόγων του ἐκείνων; Καὶ τίς δὲν ἐλυπήθη, ὅστις δὲν ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ γηραιοῦ μας ῥήτορος;

Κί' ὅμως, σὺ μένεις ἄφωνος πλέον καὶ νεκρὸς ἐνώπιόν μας, ὦ φωτεινὴ ἱεροκήρυξ τῆς Ἀνατολῆς! Πλέον δὲν ἀντηγῆσει ἐνώπιον ἡμῶν ἡ σοβαρὰ καὶ εὐγλωττος φωνή σου! Μέχρι τῆς χθές, μέχρι τοῦ μελαγχολικοῦ ἡλιοβασιλεύματος καὶ τῆς τελευταίας στιγμῆς τοῦ θανάτου σου, ἐλάλει πατριωτικὰ λόγια.... Ἀλλὰ πλέον δὲν θέλομεν σὲ ἀκοῦσαι! Ἐπίσης ἐπεσε καὶ σὺ ὁ δυνατός, ὅπως ἐπεσεν ὁ Κολοκοτρώνης, ὅπως ἐπεσεν ὁ Σολωμός, ὅπως ἐπεσεν πρόχθες ὁ Δεληγιάννης, καὶ πρὸ ὀλίγου ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, ὅπως πύπτουν πᾶσαν ἡμέραν οἱ ἐνδοχοὶ συνομηλικές σου, οἱ γηραῖοι ἀγωνισταὶ τῆς πατρίδος μας, περιφρονούμενοι φεῖ! Ἀπὸ τοῦς οὐδέποτε ἴσως αἰσθανθέντας πόνον Ἑλληνικῆς καρδίας! — Ἀλλ' ἂν ἡ στήλη τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς κρημνίζεται ἀπὸ τὴν θύελλαν, ὁ Ἑλληνικὸς ὅμως ἀγὼν δὲν πίπτει, ἡ ἐθνικὴ ἰδέα δὲν πίπτει, ἡ Ἑλληνικὴ Πίστις καὶ Πατρίς δὲν νικῶνται, ἀλλὰ νικῶσι.

Γ'.

Καὶ αὕτη εἶναι ἡ φωνή, ὦ Ἕλληνες, ὦ ἀδελφοί μου νέοι, τὴν ὅποιαν ἡ μακαρία ψυχὴ τοῦ μεγάλου τούτου ἀγωνιστοῦ τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ, μᾶς ἀποστέλλει ἤδη ἐξ οὐρανῶν.

Ἀκούετε, Ἱερεῖς τοῦ Ὑψίστου, ἐγκαταλελειμμένοι καὶ στενάζοντες, ἀκούετε τὸν μέγαν συνάδελφόν σας, τὸν σεβασμῖον Οἰκονόμον; Νίκη Πίστεως καὶ Πατρίδος εἶναι ἡ μεγάλη φωνή του. Ἀκούετε, ὦ γηραῖοι ἀγωνισταί, καθυβριζόμενοι καὶ στενάζοντες, ἀκούετε τὸν γηραιὸν συναγωνιστὴν σας; Νίκη Πίστεως καὶ Πατρίδος!

Ἀλλ' ἀκούσατε, ἀκούσατε καὶ ὁμεῖς, ὦ ἀδελφοί μου νέοι! Εἰς τὴν φωνὴν τὴν ἐξ οὐρανῶν τοῦ σεβασμίου Καθηγητοῦ τῆς Πίστεως καὶ Πατρίδος, εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ μέλλοντος τῆς φιλτάτης Ἑλλάδος μας, δὲν συγκινοῦνται ἐκ βάθους τὰ σπλάγχνα σας; δὲν καίει ἡ εὐαίσθητος ψυχὴ σας; Ἄν πειρασμοὶ πονηρῶν ζητῶσι νὰ μολύνωσι τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ἄς ἀποκρούσωμεν αὐτοὺς διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ! Ἄς σταματήσωμεν διὰ τῆς ἐθνικῆς ἀρετῆς τὸν ἀνοικόμενον τῆς διαφθορᾶς χεῖμαρρον. Δὲν ἐνθυμούμεθα τοὺς ἀρχαίους ἡμῶν προγόνους, τοὺς μεγάλους ἐκείνους τύπους πάσης ἀνθρωπίνης τελειότητος; Ἄς ἐμπνευσθῶμεν ἀπὸ τὰς εὐκλεεῖς παραδόσεις μας, ἀπὸ τὸν ἅγιον ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν ἀγνότητα τοῦ μεγάλου ἡμῶν ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος ἀγῶνος, ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν πνεῦμα τῆς ἐνδόξου Ἐπαναστάσεως! Ἄς γίνωμεν, δι' ἔργων καὶ ὄχι διὰ λόγων

μόνων, ἀνώτεροι τῶν πατέρων μας, οἵτινες καταβαίνουν πᾶσαν ἡμέραν κεκμηκότες καὶ πικραμένοι εἰς τὸν τάφον! Ἄς καλύψωμεν τὰς γυμνότητας αὐτῶν, οἵτινες μᾶς παρέδωκαν ἐλευθέραν τὴν πατρίδα! Ἄς εἴμεθα ἐπεικέστεροι, ἕως οὗ δὲν δεῖξωμεν καὶ ἡμεῖς δι' ἔργων τὸν πατριωτισμόν, τὸν ὅποιον ἔδειξαν ἄλλοτε ἐκεῖνοι! Διὰ τὰς ἐλλείψεις των, ἐκεῖνοι δύνανται νὰ δικαιολογηθοῦν ἡμεῖς ὅμως εἴμεθα ἀδικαιολόγητοι. Ἐκεῖνοι ἐξεπλήρωσαν μεγάλην ἀποστολήν· ἡμεῖς δὲ τί ἐκάμαμεν τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην; Ἄν δὲ τινες ἐκείνων ἡμάρτησαν, τίς ἐξ ἡμῶν ἔδωκε τὸ μέγα παράδειγμα ἀνεξαρτησίας φρονήματος, γενναιότητος καὶ ὑπερηφανείας ψυχῆς; Ναί, τὸ ἔξωθεν ἐρχόμενον σατανικὸν πνεῦμα ἐπροσπάθησε πάντοτε νὰ στρεβλώσῃ τὸν ὁρθὸν καὶ ὠραῖον Ἑλληνικὸν νοῦν καὶ νὰ διαφθείρῃ τὴν γενναίαν καρδίαν! «Ἐρμον κόσμον ποῦ χαλιέται»¹ ἀπεπειράθη νὰ κάμῃ τὴν μεγαλόνοιαν ἡμῶν, τὴν Πίστιν ἡμῶν καὶ τὴν Πατρίδα! Πλὴν, δὲν ἐνόησε, φαίνεται, ὅτι εἰς μάτην αἱ τέχναι του ἐναντίον τοῦ ἀκατανίκητου Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ! Δὲν εἶδεν, ὅτι ἀπὸ τῶν ὠραίων μαρμάρων τῆς Ἀκροπόλεως πᾶς κοριορτὸς συναπείρεται ἀπὸ τὴν λεπτοτέραν αἰδραν! Ἄς φιλοτιμηθῶμεν λοιπὸν, ὦ νέοι τῆς Ἑλλάδος! Διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεοῦ, ἄς πολεμήσωμεν τὸ σατανικὸν ἐκείνο πνεῦμα! Τὸ πνεῦμα δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀδελφότητος, τῆς ἰσονομίας καὶ δικαιοσύνης, εἶναι ἡ ἐνότης τῆς Πίστεως καὶ Πατρίδος, ἡ πίστις εἰς τὴν ἀθανάσιαν, εἶναι ἡ θυσία καὶ αὐταπάρνησις, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Λαόν, αἱ πατριωτικαὶ πράξεις.... εἶναι ἡ προοδευτικὴ τελειοποίησις τῆς ἀνθρωπότητος! Οὐδέποτε λοιπὸν λησμονοῦντες, ὅτι εἰς μὴν τὴν Ὁρθόδοξον ἡμῶν, τὴν Χριστιανικὴν Ἑλληνικὴν θρησκείαν ἐνυπάρχει ἡ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία καὶ προσωπικότης τοῦ Γένους μας, ἡ πρόδος καὶ τὸ ἀληθές μεγαλεῖον αὐτοῦ, ἄς ὑπερασπισθῶμεν, ὦ ἀδελφοί μου, τὴν Ὁρθόδοξον αὐτὴν θρησκείαν μας κατὰ πάσης οἰασθήποτε προσβολῆς! Ναί! ἡ Χριστιανικὴ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία μας, ἡ θεμελιωθεῖσα ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τὰς ἐπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους (τὰς Ἐθνικὰς αὐτὰς Συνελεύσεις τοῦ Πανελληνίου γένους ὑπὸ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἄετον), καὶ ἀναγνωρίζουσα μόνον Κύριον τὸν Θεάνθρωπον Ἰησοῦν, τὸν ὑπὲρ τῶν Λαῶν σταυρωθέντα, ἡ Ἐκκλησία μας, λέγω, αὕτη περιέχει τὰς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅλων τῶν λαῶν. Τοιαύτην λοιπὸν θρησκευτικὴν Πίστιν, τοιαύτην Ἐκκλησίαν διασώζοντες ἀγνὴν καὶ ἰσχυράν, διασώζομεν οὕτω τὴν πολιτικὴν αὐτοπαρξίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν ὅλου τοῦ γένους μας, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος. Ἄνευ τῆς Πίστεώς μας ἡ Πατρίς μας χάνεται. Διὰ τῆς Πίστεως λοιπὸν ἄς σώσωμεν καὶ ἡδὴ τὴν Πατρίδα. Ἀληθὴ τέκνα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἄς ἐνοπλισθῶμεν, ὡς διατάττει ὁ μέγας Ἀπόστολος Παῦλος, μετὰ τὴν πανοπλίαν τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὴν ἁρμογίαν τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου! —Ναί! ταύτην τὴν φωνὴν τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος ἤκουσα πάντοτε, ὦ

1. Στίχος ἐκ τοῦ ποιήματος ὁ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΠΙΤΑΦΙΟΝ ΛΟΓΟΝ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ Ε', ΕΚΦΩΝΗΘΕΝΤΑ ΕΝ ΟΔΗΣΩ
Τῇ 19ῃ ΙΟΥΝΙΟΥ 1821

«*Ὡς γὰρ αὐτοῦ ἐδοξάσθη, καὶ
ἐν δόξᾳ αὐτοῦ οὐκ ἐξαλειφθήσεται.*»
(Σοφ. Σειράχ μβ', 13).

Ἐμελλες, ἄρα, Παναγιώτατε Πατριάρχα Γρηγόριε, ἄφ' οὗ μ' ἔδωκας πολλὰς πολλῶν λόγων ὑποθέσεις καὶ ἀφορμὰς, ἔμελλες, τέλος, νὰ κινήσῃς τὴν ἀσθενή μου γλῶσσαν καὶ εἰς τὸν ἐπιτάφιον λόγον σου. Καὶ πρῶτον μὲν, ἐνδεδυμένος ἐπὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ σου θρόνου

ἀδελφοί μου, ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος· αὕτη μὲ ἠκολούθει πανταχοῦ ἐν Ἑδρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ, καὶ εἰς τὰς ἀχανεῖς ἐκτάσεις τοῦ φοβεροῦ Ὁκεανοῦ μετὰ τῆς τρικυμίας καὶ τῶν ἀνέμων! — Καὶ αὕτη εἶναι τὴν στιγμήν ταύτην ἡ φωνὴ τοῦ μεγάλου ἀθλητοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ τῆς παλιγγενεσίας τῆς Ἀνατολῆς τοῦ ἀειμνήστου Οἰκονόμου. Νίκη Πίστεως καὶ Πατριδος!

Θάρος λοιπὸν καὶ ἐλπίς, ὦ Ἑλληνικὲ Λαέ, ὦ ἱερεῖς, ὦ γέροντες, ὦ νέοι! Τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεοῦ θέλει καὶ σήμερον κατισχύσει! — Ἰδοὺ ὁ ὠραίος τῆς Ἀττικῆς οὐρανὸς μεδιὰ χαριέστερον παρὰ ποτέ· ἰδοὺ αἱ ἀδραι τῆς ἀνοίξεως ἐρχονται ἤδη μὲ τὰς εὐωδίας τῶν ῥόδων· ἤδη αἱ ἀηδόνες κελαηδοῦσι τὴν νέαν ζωὴν ἐν τῶν ἡνθισμένων δένδρων. Ἐγγὺς, ἐγγὺς εἶναι τὸ γλυκύτατον ἄσμα τοῦ Ἐδωγγελισμοῦ μας! Αἱ θάλασσαι καὶ τὰ δάση τῆς Ἑλλάδος φρίσσον χαρμόσυνοι εἰς τὴν οὐράνιον ἁρμονίαν.... Ἡ δὲ ἀνθρωπότης, τὴν ἀκούω νὰ ὑποστενάξῃ ἐν τῷ εὐφροσύνῳ αὐτῆς ρεμβασμῷ, καὶ νὰ πλέκῃ τὸν φωτεινὸν αὐτῆς στέφανον, διὰ νὰ προβῇ, νόμφη ἀγνὴ καὶ ὠραία, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐλευθερίας!

Τοιαῦται γλυκεῖαι πίστεως καὶ ἐλπίδος ιδέαι μοῦ ἐρχονται εἰς τὴν ψυχὴν, ἐνώπιον τῆς σοβαρᾶς καὶ ἀγαθῆς μορφῆς τοῦ μεγάλου τούτου ἀθλητοῦ τοῦ Χριστιανοῦ Ἑλληνισμοῦ! — Μὴ κλαίωμεν ἐπ' αὐτοῦ. Οἱ μεγάλοι ἄνδρες δὲν πρέπει νὰ κλαίωται. Μένον ἀθάνατοι καὶ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς. Ὁ βίος των εἶναι μία χαρμόσυνη παρηγορία εἰς τὴν ἀνθρωπότητα!

Ἐνῷ λοιπὸν οἱ ἄγγελοι μευιδιώντες, σὲ ὑποδέχονται, ὦ μέγαλε ῥήτωρ τῆς Ἀνατολῆς, ὦ ἀθάνατε Οἰκονόμε, πρέπει ἡμεῖς νὰ χύσωμεν ἀπελπισίας δάκρυα; Νίκη καὶ Πατρις εἶναι ἡ φωνὴ τῆς ἀποστολῆς σου! — Διὰ τοῦτο, ὦ Ἑλληνες ἀπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐνώπιον τοῦ μεγάλου τούτου πολεμιστοῦ τῆς Πίστεως καὶ Πατριδος, ὡς κραυγάζωμεν, ὅχι τὸν θρῆνον τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τὸν ὕμνον τῆς ζωῆς.

Ζήτω τὸ Ἑλληνικὸν γένος!

πᾶσαν τὴν λαμπρότητα τῆς ἀξίας σου, μὲ ἐγκαρδίωνες νὰ εὐαγγελίζωμαι τῆς θείας Δικαιοσύνης τοὺς λόγους εἰς τὴν Μεγάλῃ σου Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ τώρα, ξένος εἰς ξένην γῆν προκείμενος νεκρὸς, γίνεσαι Σὺ αὐτός, ὑπόθεσις λυπηρᾶς ἀκροάσεως εἰς τοὺς συνελθόντας· καὶ ἀντὶ νὰ ἐμψυχώσῃς, μαραίνεις ἐξ ἐναντίας καὶ συγκόπτεις μου τὴν φωνήν, ἥτις ἐφυλάττετο, καθὼς φαίνεται, καὶ εἰς τὴν ξενιτείαν διωρισμένη διὰ τὸ πολυδάκρυτον τοῦτο ὑπουργημα. «Φωνὴ θρηνοῦντος ἠκούσθη περὶ Σέ, καὶ Φωνὴ ὀδυνημένου ἀνήγειρε τὸν ἐπαινόν σου».

Ἀλλὰ τί λέγω; πῶς, κυριευμένος ὑπὸ τοῦ Πάθους, δὲν βλέπω τὴν λάμψιν, ἥτις περικυκλῶει τὸν ἔνδοξον τοῦτον νεκρὸν; Ὅχι, Σεβασμιώτατε Πατριάρχα, δὲν ἔχασας, ἀλλ' ἐμεγάλυνας, ἀλλ' ἐπλάτυνας, ἀλλὰ διαιώνισας μάλιστα τὴν δόξαν σου. Ἄν καὶ δὲν στολίζῃς πλέον τὸν Θρόνον τὸν Οἰκουμενικόν, ἀλλὰ παρίστασαι μετὰ παρρησίας εἰς τὸν Θρόνον τῆς Μεγαλωσύνης τοῦ Ὑψίστου. Ἄν καὶ δὲν ἄρχῃς πνευματικῶς εἰς τὴν Μεγάλῃν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἀλλὰ διαπρέπῃς μακαριστὸς εἰς τὴν Οὐράνιον Ἐκκλησίαν τῶν Πρωτοτόκων. Ἄν καὶ δὲν σὲ περιστρέφῃ πλέον ἡ Ἀγιωτάτη σου Σύνοδος, ἀλλὰ περιστοιχῶσι τὸ λείψανόν σου, ὡς στελέχη φοινίκων, σεβάσμιοι Ποιμένες καὶ ἱερεῖς ἐκ μέρους τῆς Ἀγιωτάτης Συνόδου τῆς Ῥωσικῆς Ἐκκλησίας. Ἄν καὶ δὲν ἐνταφιάζεσαι εἰς τὴν ἔνδοξον μὲν, ἀλλὰ στενάζουσιν ἤδη γῆν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐνταφιάζεσαι ἐνδόξως εἰς γῆν ἐλευθέραν, καὶ τιμᾶσαι λαμπρῶς ὑπὸ τε τῶν παρόντων Ὁμογενῶν σου, καὶ ὑπὸ τῶν γενναίων καὶ θεοσεβῶν Ῥώσων, τῶν ὁποίων ἡ τῆς Πίστεως εὐσέβεια, συμφωνοῦσα πρὸς τῶν νικηφόρων αὐτῶν ὅπλων τὴν ἰσχύν, ἐξεύρει νὰ τιμᾷ καὶ νὰ ὑπερασπίζεται δημοσίως τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα δικαιώματα.

Δὲν εἶναι χρεῖα νομίζω, ἀγαπητοί, νὰ ἀποδείξω εἰς τὰς χριστιανικὰς ἀκοάς σας, ὅτι σύμπας οὗτος ὁ κόσμος, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ὁ ἄνθρωπος διοικεῖται κατὰ τὰς αἰωνίους βουλὰς τῆς Προνοίας τοῦ Παντεπόπου Θεοῦ. Ὁ βασιλεὺς τῶν αἰώνων ἐκρίζωνει καὶ φυτεύει Βασιλείας, ταπεινώνει καὶ ἀνιστᾷ ἔθνη, κρατεῖ τοῦ Ἡλίου τὸν δρόμον, διασχίζει θαλάσσας, ἀφανίζει γαίας, συγκλονεῖ τὴν φύσιν ὅλην διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ θεράποντας. Ἀπὸ ταύτης τῆς ἀνεξερευνήτου τῶν θείων κριμάτων ἀβύσσου ἐξεργάγῃ καὶ ὁ παρὼν πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος κλονισμὸς ἐπὶ τῆς τρίτης Πατριαρχείας τοῦ Γρηγορίου. Ἥχησεν ἡ τῆς ἐπαναστάσεως σάλπιγξ, καὶ εὐθύς μάχη, καὶ τρόμος, καὶ φρίκη διεσκορπίσθη παντοῦ. Παντοῦ ὅπλα, παντοῦ φόνοι, παντοῦ ἀθῶων αἱματα βάπτουσι καὶ μεθύουσι τῆς Βασιλευούσης τῆς Ἑλλάδος Πατριαρχίης, ὅσον ἡδύνατο, καὶ ὅσον ἠκούετο, ἔτρεχε νὰ οἰκονομήσῃ τὰς ἀνοικονομήτους καὶ φοβεράς περιστάσεις τοῦ ἔθνους· καὶ ἐν τούτῳ τὸν ἠκολούθει κατὰ

πιν, βηματίζουσα βήματα μεγάλα, ἡ δόξα τοῦ μαρτυρίου. Ἦλθεν ἡ μεγάλη ἑβδομάς καὶ ὁ γενναῖος Γρηγόριος, μεταξύ μυρίων βαρβαρικῶν ὄπλων καὶ κραυγῶν καὶ σφαγῶν ἐτέλεσεν εὐλαβῶς τὴν ἀκολουθίαν τῶν κοσμοσωτηρίων Παθῶν, δακρύων συγχρόνως καὶ τῶν θλιβομένων ὁμοφύλων τὰ πάθη. Ἐφίσταται δὲ τέλος καὶ ἡ ἔνδοξος ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως, καὶ συνανατέλλει μετ' αὐτῆς ὁ φανώτατος τῆς δόξης αὐτοῦ ἥλιος. Ἐκτελέσας μετ' ἄκρας γαλήνης τοὺς ἱεροὺς τῆς Ἀναστάσεως ὕμνους, ἐλειτούργησε τὴν ἐσχάτην ἐπὶ γῆς ἱεουργίαν, καὶ ἔφαγεν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ τελευταῖον Πάσχα τοῦ μυστικόν, περὶ τοῦ ὁποῖου καθὼς ὁ Δεσπότης καὶ Διδάσκαλος Χριστός, ἠδύνατο καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος νὰ εἴπῃ πρὸς τοὺς συνιερουργοῦντας Ἀρχιερεῖς καὶ Ἱερεῖς. «Ἐπιθυμία ἐπεθυμήσα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν προτοῦ με παθεῖν.»

Μόλις ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὦ Θεέ Ὑψιστε! ἀνύψωσον ταύτην τὴν ὥραν καὶ τὸν νοῦν μου καὶ τὴν φωνήν, ὥστε νὰ δυνηθῶ νὰ παραστήσω πρὸς τὴν σεβασμίαν ταύτην ὁμήγυριν τοῦ Πατριάρχου τὴν γενναιοῦτητα. Μόλις ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδοὺ τῆς ἀσεβείας οἱ ὑπηρεταὶ τὸν ἀρπάζουσι βιαίως, τὸν ἐμβάζουσιν εἰς ἄχαρι πλοῖον, καὶ τὸν καταβιβάζουσιν εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν ὅπου ἐκ τοσοῦτων αἰώνων ἀκούονται συχνοὶ τῆς βασανιζομένης ἀνθρωπότητος στεναγμοί. Ἐκεῖ εὕρισκε ὁ Πατριάρχης τὴν ἁγίαν αὐτοῦ Σύνοδον δεδεμένην εἰς ἀλύσεις καὶ πάσχουσαν καὶ αὐτὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐκεῖ, ἐκεῖ εἰς τὸ σκοτεινότετον χάος ἀνέλαμψεν ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν πολυτίμων λίθων τοῦ θυσιαστηρίου, ὅχι πλέον εἰς τὴν ἱερατικὴν αὐτῶν λαμπρότητα, ἀλλ' εἰς τὴν μαρτυρικὴν αὐτῶν γενναιοῦτητα. Ἐκεῖ ὁ Ἀγγελος τοῦ Ὑψίστου, ἐν ᾧ τοὺς Ἱεράρχας ἐνόσχευεν ἀοράτως πρὸς τὸ τοῦ μαρτυρίου ποτήριον, φαίνεται ὅτι ἔλεγε συγχρόνως πρὸς τοὺς ἀγρίους αὐτῶν βασανιστάς. «Ὡ ἄνδρες αἱμάτων» τί στρεβλώνετε, καὶ μαστίζετε καὶ καταξάνετε τοὺς νέους Ἱερομάρτυρας; Ποία βάσανος, ἢ θάνατος, ἢ ζωὴ θέλει τοὺς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Ποῖον ἀγαθόν, ἢ ποῖον κακὸν τῆς παρουσίας ζωῆς δύναται νὰ βιάσῃ τοῦτους νὰ ἀλλάξωσιν τὴν ἀμώμητον πίστιν πρὸς τὴν ἀσέβειαν, εἰς τὴν ὁποίαν τολμᾷτε μισροὶ νὰ τοὺς προσκαλῆτε; Εἰς μάτην κουράζετε καὶ τὰς βλασφήμους γλώσσας καὶ τὰς αἰμοχαρεῖς χεῖράς σας. Ὅσον πλέον τοὺς βασανίσητε, τόσοσιν πλέον θέλετε καταισχυθῆ· τόσοσιν πλέον θέλετε λαμπρύνει τὴν Πορφύραν τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἔβαψαν πρότερον διὰ τοῦ αἵματος τοσοῦτων Μαρτύρων οἱ ἀσεβεῖς πατέρες σας. Ἀλλ' ὁμῶς πληρώσατε καὶ σεῖς τὸ μέτρον τῶν προγόνων σας. Τὸ ποτήριον τῆς θείας ὀργῆς γεμίσατέ το μέχρις στεφάνης, ὅπως ἐπέλθῃ κατὰ τῶν κεφαλῶν σας πᾶν αἷμα δίκαιον, ἐκχυθὲν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῆς ἐλευθερώσεως τῆς νέας Σιών, τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ.

Ἀλλά, τέλος, ἀπέκαμον οἱ βασανισταί, πρὶν ἀποκάμῃ τῶν βασανιζομένων Ἀγίων ἡ καρτερία. Ἀφρίζοντες, καὶ λυσσῶντες, καὶ βλασφημοῦντες οἱ ἄνομοι σύρουσιν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης. Πλήθος ἄμετρον ἀσεβῶν συρρέουσι πανταχόθεν, τῶν

ὁποίων αἱ θηριώδεις κραυγαὶ ἀναβαίνουν εἰς τὸν αἰθέρα. Ἀλλ' οἱ γενναῖοι Ἱερομάρτυρες ἀφορῶντες εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ βλέποντες, ὡς ὁ Πρωτομάρτυς Στέφανος, τὴν περιμένουσαν αὐτοὺς δόξαν, προσεύχονται πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, διδάσκουσι τοὺς διώκτας, εὐλογοῦσι τοὺς ὑπερασπιστάς αὐτῆς, καὶ δέχονται, τέλος, εὐχαρίστως τὸν δι' ἀγχόνης πολυῶδον θάνατον. Δι' ὅλης τῆς τριήμερου Ἀναστάσεως ἐκρέματο ἐπὶ ξύλου ὁ Παναγιώτατος Πατριάρχης μετὰ τῶν τριῶν κορυφαίων τῆς Ἀγίας Συνόδου καὶ μετέπειτα παραδίδονται εἰς τοὺς Ἑβραίους τὰ πολυάθλα αὐτῶν σώματα ἐπὶ σκοπῶν νὰ τὰ ἐμπαιξῶσι καὶ οὗτοι καὶ νὰ δειξῶσι καὶ τώρα, ὅτι αὐτοὶ εἶναι οἱ υἱοὶ τῶν σταυρωσάντων τῆς δόξης τὸν Κύριον. Τελευταῖον, τὰ σεβάσματα λείψανα, περισυρρέντα εἰς τὰς ὁδοὺς, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ ὁ μὲν ἱερὸς Διονύσιος, ὁ τῆς Ἐφέσου σεβασμιώτατος Ποιμενάρχης καὶ τῆς Ἑλλάδος αἰδίδιμος εὐεργέτης, ἀνευρεθεὶς ὑπὸ χειρῶν εὐσεβῶν, ἐτάφη, καθὼς λέγουσιν, εἰς τὸ Σταυροδρόμιον, ὥστε νὰ παραμένῃ εἰς τὴν ἑαυτοῦ Πατρίδα διηνεκῆς Ἐφορος, καὶ διὰ τῶν πρὸς Θεὸν αὐτοῦ πρεσβειῶν συνεργὸς εἰς ταχύτεραν ἐλευθέρωσιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, κατὰ τῆς ὁποίας «Πύλαι ἔδου οὐ κατισχύουσιν».

Σὲ δέ, Παναγιώτατε Πατριάρχα, δοξασθέντα διὰ τοῦ μαρτυρίου, σὲ ὠδήγησεν ἔτι πορρωτέρω ἡ θεία Πρόνοια, βουλομένη νὰ ἐπεκτείνῃ ἐπὶ πλέον τὴν ἄδυτον δόξαν τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτόματος, Ἀγαπητοί, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέδυσεν ἐκ τοῦ βυθοῦ τῆς θαλάσσης ὁ Πατριάρχης, κράζων καὶ νεκρὸς τὰ προφητικὰ ἐκεῖνα λόγια· «Ἀπέριψάν με εἰς βάθος καρδίας θαλάσσης, καὶ ἐκ τῶν ἀβύσσων ἀνήγαγές με, καὶ ἐν τῇ βουλῇ σου ὠδήγησάς με, καὶ μετὰ δόξης προσελάβου με». Ὁχοῦμενος ἀσφαλῶς, ὡς ὁ Πέτρος, εἰς τῆς θαλάσσης τὰ νῶτα, καὶ ὑπηρετούμενος ὑπὸ γαλινῶν κυμάτων ὁ τρισόβλιος νεκρὸς ἀντιπλέει πρὸς τὰ ρεύματα, καὶ καταφεύγει ὑπὸ τὸν Σταυρὸν τῆς ἀνικητοῦ σημαίας τῶν Ῥώσων πλησιάσας εἰς τὸ πλοῖον ἀνδρὸς ὁμογενοῦς, ἀγαθοῦ καὶ θεοφιλοῦς. Ὁ εὐλαβὴς Σκλάβος, οὐτινος τὸ ὄνομα θέλει μνημονεύεσθαι εἰς τὴν ἱστορίαν πολὺ λαμπρότερον παρὰ τὸ ὄνομα τῆς φιλανθρώπου γυναικὸς ἐκείνης, ἥτις ἔθαψεν εἰς τὴν Μεγαρίδα τὰ λείψανα τοῦ ἐναρέτου Φωκίωσιν, ὁ εὐλαβὴς καρaboκύριος βλέπει τὸν Πατριάρχην, τὸν γνωρίζει, τὸν ἀρπάζει, τὸν περιστέλλει, τὸν μετακομίζει, τὸν ἐμπιστεύει εἰς τοῦτο τὸ ἄσυλον τῆς Εὐσεβείας, νεκρὸν ἀφθορον δι' ὅλου σχεδὸν μηνὸς διαμείναντα καὶ ἀκήρατον. Ὡς βάθος πλούτου τῆς θείας Προνοίας ἀνεξερεύνητον.

II
ΑΠΟ ΤΟΝ ΛΟΓΟΝ ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑΣ
ΕΚΦΩΝΗΘΕΝΤΑ ΕΝ ΟΔΗΣΩ
Τῇ ΚΥΡΙΑΚῇ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ 1ῃ ΜΑΡΤΙΟΥ 1822

Ἀλλὰ τί λέγω; μήπως παρεσύρην ὑπὸ τῆς ῥύμης τοῦ λόγου; μήπως ἀπατώμαι· ὅχι ἀγαπητοί, σεῖς δὲ φαίνεσθε σκληροκάρδιοι. Ἐγὼ μάλιστα σὰς ἀκούω πολλὰ φιланθρώπους καὶ συμπαθητικούς. Σεῖς,

ὅταν θεωρήσῃτε τραγωδίαν εἰς τὸ θέατρον, δακρύετε δι' εὐαισθησίαν. Τιμᾶτε τὰς δυστυχίας ἡρώος τινος τῆς μυθολογίας ἐκ πόνου καρδίας ἀληθινοῦ, καὶ ἐξέρχεσθε πολλάκις ἐκ τοῦ θαύματος ψυχὴν ἔχοντες φιλανθρωποτέραν. Καὶ ἂν περὶ τὰ πλάσματα τῆς ποιητικῆς φαντασίας, εἴσθε τόσο ἐμπλαγχοὶ καὶ συμπαθητικοί, πόσον ἔπεται νὰ κατανυχθῇτε εἰς τὰ πραγματικά καὶ τραγικώτατα παθήματα τῶν ἀδελφῶν σας; Ἐλθετε λοιπόν, ὡς φιλοθεάμονες, νὰ ὑπάγωμεν νοερῶς εἰς τὸ θέατρον τῶν δεινῶν τῆς πολυπαθοῦς ἡμῶν πατρίδος. Ἐγὼ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, σὰς ὁδηγῶ διὰ τοῦ λόγου ἐκ τούτου τοῦ ἁγίου καὶ καθαροῦ καὶ ἀμιάντου βήματος τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. Ἴσως ἐκ τῆς ἀπλῆς θεωρίας τῶν σωματικῶν τοῦ πολέμου κακῶν ἀνάφη εἰς τὰς ψυχὰς σας ὁ κατὰ τῶν παθῶν σας ἱερὸς πόλεμος, καὶ ὑπερισχύσῃ ἡ τοῦ Πνεύματος μάχαιρα νὰ διακόψῃ τοὺς αἰσχροὺς τῆς φιλαυτίας δεσμούς, οἵτινες σὰς κρατοῦσιν ἄργοις καὶ ἀκινήτους εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ὁμογενῶν. Ἀπέλθετε λοιπόν διὰ τῆς διανοίας εἰς τὰς φοβερὰς τῆς πατρίδος δραματουργίας. «Ἐρχου καὶ ἴδε.» Τί βλέπομεν εἰς τὴν πρώτην σκηνήν; Μάχην τῆς ξηρᾶς. Ὑπομείνατε νὰ τὴν θεωρήσωμεν συντόμως ὅσον τὸ δυνατόν. Ἰδοὺ τὰ δύο τῶν πολεμίων στρατεύματα βλέπουσι μακρόθεν πρὸς ἄλληλα κατὰ πρῶτον, παλλόμενα τὴν καρδίαν. Ἰδοὺ συγκινοῦνται, καὶ προχωροῦσι κατ' ἀλλήλων ἐνθουσιῶντα. Χιλιάδες ἀνθρώπων, ὡς εἰς καὶ μόνος ἀνθρωπος βηματίζουσιν ὁμοθυμαδὸν πρὸς τὸ χάος τὸ τοῦ θανάτου. Σκαρδαμύττουσι τὰ βλέφαρα πρὸς τὰς πρώτας ἀστραπὰς τῆς ἀψιμαχίας. Ἀποχαιρετᾷ τὸν πλησίον συστρατιώτην ὁ στρατιώτης, καὶ εἰς ὅλους εὐθὺς φαίνεται ὅτι δύνει ὁ ἥλιος τῆς ζωῆς. Ὁλος ὁ αἰὼν τοὺς φαίνεται συνεσταλμένος εἰς μίαν καὶ μόνην, τὴν τῆς μάχης στιγμήν. Καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ πᾶν ἕκαστος αὐτῶν ἄθροον βλέπει συγκεντρωμένον εἰς τὴν ὁποίαν πατεῖ σπιθαμὴν τοῦ ἐδάφους. Ἰδοὺ ἡ σάλπιγξ βοᾷ, συνηχοῦσι τὰ κελύσματα, κυματίζουσιν αἱ σημαῖαι, καὶ ἄρχεται ἡ τῆς μάχης ὁρμή. Κύματα καπνοῦ μαυρίζουσιν ἀναβαίνοντα καὶ λακτίζοντα τὸν αἰθέρα· κροτοῦσιν ἀδιακόπως τὰ στόματα τῶν τηλεβόλων, ἐξερευγόμενα μυρίους θανάτους· αἱ πυρφόροι σφαῖραι, διαπερῶσαι διὰ τῶν πυκνῶν συστημάτων, ἀφίνουσιν ἐν τούτοις κενὰ χάσματα· αὐλακίων, ὡς εἰς τὰ χωράφια τὸ ἔροτρον τοῦ γεωργοῦ, ἡ καὶ εἰς τὰ λήϊα τοῦ θερισμοῦ τὸ δρέπανον. Σώματα καλὰ καὶ γενναῖα, ὡς δένδρα ὑψηλά, καταπίπτουσι βαρυστένακτα καὶ ἄλλα συσσωρεύονται ἀλλεπάλληλα, ὡς ἀσταχύν δράγματα εἰς τοὺς ἄλωνας. Ὁρῶσιν οἱ μαχόμενοι διὰ τῶν πτωμάτων ἐγκαρδιωμένοι ὑπὸ ἀπελπισίας· ὠθοῦσιν, ὠθοῦνται· πληγόνονται, πληγόνουσι· φονεύουσιν, ἀποθνήσκουσι. Νεκρὸς ἀντικρούει πρὸς νεκρόν, πῦρ εἰς πῦρ, σίδηρος πρὸς σίδηρον. Ἐπιχαίρουσιν ὡμῶς οἱ νικηταί, μεθύοντες ἐξ αἵματος. Γογγύζουσιν ἐλεεινῶς οἱ τραυματισμένοι, καὶ ψυχωρραγοῦσιν ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἵππων ἢ τῶν πεζῶν φονευτῶν. Ἐδῶ σπαρταροῦσι χεῖρες καὶ πόδες, ἐκεῖ ἀχνίζουσι καρδίαι καὶ σπλάγχνα, ἀλλοῦ κυλίουσιν σωματῶν, ὡς δένδρων, κορμοί, καὶ παρέκει σφενδονίζονται κεφαλαὶ χάσκουσι εἰσέτι φοβερῶς κατὰ τοῦ

φονέως. Κρουνοὶ καὶ ρεῖθρα θερμῶν αἱμάτων μεθύνουσι τὴν γῆν, καὶ καταβάφουσι τὰς σάρκας, καὶ μολύνουσι ῥαντίζοντα καὶ ἵππους καὶ ὅπλα καὶ φορέματα. Ἀδελφὸς βαρυστενάζων καταπατεῖ τὸ πτώμα τοῦ ἀδελφοῦ· εἰς τὸ βάθος τῆς ἑαυτῶν καρδίας αἰσθάνονται τὰ θανάσιμα τραύματα τῶν υἱῶν οἱ πατέρες· καὶ τὰ τέκνα παρέρχονται δακρύνοντα τοὺς πεσόντας γονεῖς, οἵτινες ἐκτείνοντες τοὺς νεκρουμένους αὐτῶν βραχίονας μετὰ φωνῆς σβυνομένης καὶ δυνόντων ὁμμάτων τοὺς εὐχονται, τὸ τελευταῖον, ὑγείαν καὶ ζωὴν. Ἐδῶ τρέχουσιν ἐξάγοντες οἱ συγγενεῖς ἢ φίλοι τὸν συστρατιώτην ἡμιθανή, καὶ μόλις ἀνορθοῦντα τὴν κεφαλὴν, νὰ καθιερώσῃ τὸ ἔσχατον βλέμμα καὶ πνεῦμα εἰς τὸν δημιουργόν του· ἐκεῖ φθάνει καὶ κατασφάζει τὸν φεύγοντα ὁ διώκων· καὶ μένει, τέλος, τὸ πεδῖον τῆς μάχης μυριόνεκρον πολυάνδριον, ὅπου κείμεναι σώματα Χριστιανῶν συμπεφυρμένα πρὸς ἔρημα ὅπλα, καὶ πτώματα Τούρκων, καὶ κτηνῶν θησιμαῖα, ἐπισκοπούμενα ἄνωθεν ὑπὸ σαρκοφάγων ὀρνέων, τὰ ὅποια μόνον διὰ τῆς φρικώδους αὐτῶν κλαγγῆς διακόπτουσιν ἐνίοτε τὴν κατέχουσαν κύκλω τὸ πᾶν φοβερὰν τῆς νεκρώσεως ἡσυχίαν καὶ πένθιμον σιωπὴν τοῦ θανάτου. Πῶς σὰς φαίνεται τοῦτο τὸ θέατρον ἀδελφοί; εἶναι ἄρα γε ἱκανὸν νὰ κινήσῃ φόβον καὶ ἔλεον εἰς τὰς ψυχὰς σας πρὸς βοήθειαν τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος θυσιαζομένων ὁμογενῶν; Ὡς πόσαι οἰκία ἡρημώθησαν εἰς ταύτην τὴν μάχην! Πόσαι χῆραι ἤδη, καὶ πόσα ὀρφανὰ, καὶ πόσοι γέροντες γονεῖς περιμένουσιν εἰς μάτην τοὺς πεσόντας αὐτῶν συγγενεῖς, προκύπτουσι διὰ τῶν θυρίδων, ἐξέρχονται εἰς τὰς ὁδοὺς, ἐρωτῶσι τοὺς διαβάτας, περιστρέφουσι πανταχοῦ καὶ τὰ βλέμματα καὶ τὰς διανοίας πότε καὶ ποῦ νὰ ἴδωσιν ἐκείνους, τοὺς ὁποίους δὲν θέλουσιν πλέον ἰδεῖ εἰς τὴν γῆν, θρηνοῦντες διὰ βίου τὸν χωρισμὸν των. Πόσαι, τέλος, χρησταὶ τῆς πατρίδος ἐλπίδες, καὶ πόσοι βραχίονες αὐτῆς συνετάφησαν μετὰ τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεσόντων εἰς ἓνα τάφον, τὸν ὁποῖον εἰς αὐτοὺς προσφέρει, τελευταῖον ἡ εὐσέβεια, δῶρον ὅσιον καὶ θλιβερόν! Δεινὸν ἀδελφοί τὸ θέαμα, καὶ τὰ παρεπόμενα δεινὰ καὶ ἐλεεινὰ. Ἀλλ' ἂν ταῦτα δὲν σὰς μαλάσσωσι τὴν καρδίαν, μετάβητε εἰς ἄλλην σκηνήν. Ἐλθετε εἰς τὴν θάλασσαν νὰ ἴδωμεν τοὺς συμπατριώτας, πῶς ναυμαχοῦσι κατὰ τῶν ἀσεβῶν, «ποιοῦντες ἐργασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς.»

«Ἐρχου καὶ ἴδε.» Βλέπετε τὰς ὑψηλὰς καὶ βαρεῖας τῶν βαρβάρων τριήρεις, πῶς ἀναβαίνουσιν ὡς Ἠφαίστεια ὄρη εἰς τὴν θάλασσαν τὴν Ἑλληνικήν; Βλέπετ' ἀπ' ἄλλου μέρους τὰ πλοῖα τῶν ὁμογενῶν εὐκίνητα καὶ κοῦφα καὶ ἔλαφρά, πῶς περιίπτανται, ὡσάν κύκνοι, περίξ εἰς τὰς βαρβαρικὰς πυργοβάρεις; Ἰδοὺ ἐκπυρσοκροτοῦσι κατ' ἀλλήλων. Ἰδοὺ ἀνάπτει ὁ πόλεμος εἰς τὸ πέλαγος, ὅπου πάραυτα συντρέχουσι καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα νὰ πολλαπλασιάσωσι τὰ τούτου δεινὰ. Ἡ θάλασσα βοᾷ, καὶ ἀφρίζει, καὶ χάσκει συχνάκις ὑποκάτω τῶν караβίων, ἀνοίγουσα τὰς ἀβύσσους, ὡς παμφάγους φάρυγγας, νὰ τὰ καταπῇ. Οἱ ἄνεμοι ἀνυψόνουσιν ὄρη κυμάτων, καὶ διακόπτοντες τῶν πλοίων τὴν ὁρμήν, τὰ συνταράσσουσι, τὰ στρέφουσι, τὰ συγκρούουσι, καὶ παραδίδουσι πλάγιον πολλάκις, τὸ

προτρέχον νὰ φύγῃ τὸν ἐχθρόν. Ξηρὰ καὶ ποῦ; μακρόθεν στενάζει, καὶ δὲν δύναται νὰ δώσῃ ἄσυλον εἰς τὰ φεύγοντα θύματα τοῦ θανάτου. Κἂν δὲ τύχῃ πλησίον, ἐπιταχύνει τὸν τούτων ὄλεθρον πολλάκις διὰ τὴν σκληρότητα τῶν ἀποτόμων αἰγιαλῶν. Ῥύακες πυρὸς προχέονται καίοντες ἐπὶ τῶν ὑδάτων· καὶ προσβάλλοντες εἰς τὰς πλευρὰς τῶν πλοίων, τὰ σχίζουσιν ἐξαίφνης, καὶ τὰ καταποντίζουσιν, ἢ τ' ἀνάπτουσιν, ὡς ξύλων δρυμόν, ἀναμέσον εἰς τὰ κύματα. Βολίδες καὶ σφαῖραι πυρφόροι σπινθηροβολοῦσιν ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς τοῦ καπνοῦ, μαινόμεναι νὰ φάγῳσι σάρκας. Ἐδῶ συμπλωτῆρες συντετριμμένοι ἢ καιόμενοι τοὺς βραχίονας κατασπάζονται ἀλλήλους τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν. Ἐκεῖ σύρουσιν εἰς τὰ κάτω τοῦ πλοίου καὶ συσσωρεύουσι τοὺς πληγωμένους αἱματοφύρτους καὶ θρηνοῦντας ἑλαινῶς. Ἄλλοι πολέμιοι συμπεσόντες ἐπὶ τῆς κωπαστῆς κατασχίζουσι, καὶ σφάζουσι, καὶ πνίγουσιν ἀλλήλους εἰς τὸ πέλαγος. Κατάραι καὶ προσευχαὶ τῶν ἀποθηνησκόντων ἀντηχοῦσιν εἰς τὸν ἀέρα· πτώματα καὶ ναυάγια ἡμικαυστὰ ἐπιπλέουσιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Πανταχόθεν συρρέουσιν αἱ εἰκόνες καὶ τὰ ὄργανα τοῦ ὀλέθρου. Ὁ δὲ ἄνθρωπος μόνος, ἔρημος, φυλακισμένος εἰς μίαν σάνιδα, ἀντιμάχεται πρὸς πολλὰ θανάτων εἶδη, τὰ ὅποια περὶ αὐτὸν ἀμιλλῶνται, ποῖον πρότερον νὰ τὸν ἀρπάσῃ. Τυράννων μανία, καὶ τέχνη πολέμου, καὶ λύσσα πυρὸς, καὶ βία κυμάτων, καὶ ζάλη ἀνέμων συναγωνίζονται κατὰ τῶν ἡμετέρων συγγενῶν ἐπάνω εἰς ἓνα τάφον ἀχανῆ!

Ἰδοὺ συντόμως, ἀγαπητοί, τῶν δεινῶν ἡ σκιαγραφία, εἰς τὰ ὅποια εἶναι περιπεπλεγμένοι οἱ ἀδελφοί μας· προσθέσατε προσέτι καὶ τὴν πείναν καὶ τὴν γύμνωσιν καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων ἀποσκευῶν. Πῶς νὰ ἀνθέξῃ πρὸς τοσοῦτους ἐχθροὺς ἄοπλος καὶ νῆστις αὐτῶν ἡ ἀνδρία; Πῶς νὰ παρηγορήσῃ τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις πεινῶντας καὶ τρέμοντας καὶ πενθοῦντας συγγενεῖς, τοὺς τραυματίας, τοὺς γέροντας, τοὺς ἀρρώστους, τὰς παρθένους, τὰς χήρας, τὰ ὀρφανὰ τῶν; Τί λέγεις Χριστιανέ, ὅστις δακρύεις εἰς τὰ πεπλασμένα δυστυχήματα τῶν τραγωδιῶν; εἶναι ἄρα ἱκανὰ καὶ τὰ πραγματικά πάθη τῶν συγγενῶν σου νὰ σὲ κινήσωσιν εἰς συμπάθειαν; ἢ πρὸς ταῦτα ἀναισθητεῖς, καὶ προτιμᾷς περισσότερον τὸ ἀργύριον παρὰ τὸ αἷμα τῶν ἀδελφῶν σου; Ἀπάνθρωπε ψυχὴ! μήπως κατεξώδευσας εἰς τὸ θέατρον ὅλην σου τὴν εὐαισθησίαν; Πῶς; τὸ θέαμα τοῦ κινδύνου τοσοῦτων ὁμογενῶν σου, μαχομένων ὑπὲρ τῆς πίστεώς σου, εἰς τὴν πατρίδα σου, δὲν σὲ φαίνεται τῆς εὐσπλαχνίας σου ἄξιον; ἀλλ' ἀντὶ νὰ μιμηθῇς ἐκείνων τὴν προθυμίαν, μίμῃσαι τὴν σκληρότητα τοῦ μετάλλου, τὸ ὁποῖον ὑπεραγαπᾷς καὶ προτιμᾷς. Ἐλα λοιπόν, καρδίᾳ σιδηρᾷ, ἢ, ἂν θέλῃς, ἀργυρᾷ καρδίᾳ καὶ χρυσῇ. Ἐλα! (ὦ, τί ἂν τις ὀνομάσῃ τὸν τοιοῦτον, δύναται ὀρθῶς νὰ τὸν ὀνομάσῃ;) Ἐλα ὦ σκίρρε τῆς ἀνθρωπότητος, νὰ θρέψῃς τὴν σκληρότητά σου εἰς ἄλλα θεάματα, τὰ ὅποια παριστάνονται εἰς τὴν τελευταίαν τοῦ φρικώδους τούτου δράματος σκηνήν. «Ἐρχοῦ καὶ ἴδε.»

Περίελθε διὰ τῆς φαντασίας σου τὰς χώρας ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας ἀκόμη τυραννεῖ ὁ τῆς Ἀγαρ υἱὸς τοὺς ὁμογενεῖς σου. Δὲν λέγω τὰς Κυδωνίας, καὶ τὴν Κασσάνδραν, καὶ τὴν Δακίαν, ὅπου νικητὴς εἰσπεσὼν ἔκαυσεν, ἔσφαξεν, ἔψησεν, ἀνεσκολόπισεν, ἠνδραπόδισεν, ἔπραξεν ὅλα τὰ κακὰ τῆς αἰχμαλωσίας, ὅσα καμμία τυράννου ὠμότης δὲν κατετόλμησεν ἕως τώρα. Ἐννοῶ τοὺς τόπους ἐκείνους, ὅσων οἱ κάτοικοι μένουσιν εἰσέτι ὑπὸ τὴν ἀνθρωπόλεθρον αὐτοῦ ἐξουσίαν, ἀκίνητοι καὶ ταπεινότεροι ὑπήκοοι, μηδέποτε δείξαντες μηδὲ μὴδὲν σημεῖον ἐπαναστάσεως. Πέρασον διὰ τῶν πτερῶν τοῦ νοὸς εἰς τὴν Σμύρνην καὶ τὰς ἄλλας παραθαλασσίους καὶ μεσογείους χώρας τῆς Ἀσίας. Διόδευσον τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Φιλιππούπολιν, τὴν Ἀνδριανούπολιν, ὅλας τὰς πόλεις καὶ χώρας τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὰς ὁποίας εἰσέτι ἐπικείται βαρὺ τὸ σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας. Θεώρησον τοὺς κατοίκους ὁμογενεῖς σου, ποῖα καὶ πόσα πάσχουσι δεινὰ, παρὰ τὰ ὅποια πολὺ φοβερώτερα μέλλουσι νὰ πάθωσιν οἱ μαχόμενοι ἀδελφοί σου, ἂν (ὁ μὴ γένοιτο) νικηθῶσι διὰ τὴν στέρησιν τῶν ἀναγκαίων. Τί βλέπεις εἰς τοὺς τόπους τούτους, ἀγαπητέ; Βλέπεις ναοὺς καιομένους, τὰ ἅγια ὑβριζόμενα, τοὺς ἱερεῖς σφαζομένους ἐπὶ τῶν θυσιαστηρίων, τὰ σχολεῖα κατασκαπτόμενα, τὰς βιβλιοθήκας πυρπολουμένας, τὰς οἰκίας λεηλατουμένας, τὰς φυλακὰς στενοχωρουμένας ὑπὸ πλήθους ἄθῳων, ὡς πρόβατα εἰς ἔτοιμον σφαγὴν ἀθρόων συγκλειομένων; βλέπεις γυναικῶν ἀρπαγὰς, καὶ παρθένων φθοράς, καὶ ἀνδραποδισμούς, καὶ φονοκτονίας βιαίας, τέλος, ἐξομώσεις τῶν ἀόπλων σου ἀδελφῶν; βλέπεις τὰς χριστιανικὰς συνοικίας καὶ τὰ πλεיותרὰ χωρία μεταμορφωμένα εἰς ἔρημα νεκροτῆφεία, ἢ βαρύνοντα νοσοκομεῖα, ὅπου πείνα καὶ ἀρρωστία καὶ ἀτιμία, καὶ, τελευταῖον, ἡ σπάθη τοῦ τυράννου βασανίζουσι τοὺς ταλαιπῶρους ὁμογενεῖς; Κατάντησον τέλος εἰς τὴν τρισαθλίαν Κωνσταντινούπολιν. Περιήγησαι τὰ προάστεια καὶ τὸ Βόσπορον, καὶ αὐτὴν ἰδίως τὴν Μητρόπολιν τῶν ὀδυνῶν τοῦ θανάτου. Ἐγκυφον εἰς τὰς οἰκίας, εἰς τὰς ἀγυῖας, εἰς αὐτὰς τοῦ τυράννου τὰς φυλακὰς. Ἀτρωτος εἶσαι, ἀκίνδυνος, ἀσφαλέστατος θεωρὸς· μὴ φοβείσαι! Ἄλλοι πάσχουσι, σὺ δὲ ζῇς εὐτυχῆς! διάτριψον ὀλίγον εἰς τὸ φρικτὸν τοῦτο θέαμα. «Ἐρχοῦ καὶ ἴδε.» Τί βλέπεις; τί ἀκούεις Χριστιανέ; Ἐδῶ στενάζουσι βασανιζόμενοι ποικίλας βασάνους οἱ ἄθῳοι ὁμογενεῖς σου. Ἰδε πῶς τοὺς ἔξαρθρόνους τὰ μέλη, τοὺς ἀντιτρέφουσιν ὀπίσω τὰς κεφαλὰς, τοὺς καίουσι διὰ σιδήρων πυρακτουμένων, τοὺς στρεβλόνουσι χεῖρας καὶ πόδας, τοὺς ἐξορύττουσι τοὺς ὀφθαλμούς, τοὺς κατασχίζουσι τὰς σάρκας, τοὺς ἐκρίζονουσι τοὺς ὀνυχας· καὶ ταῦτα διατί; διότι ἀντέστησαν ἄλλοι ἀλλαχοῦ τούτων ὁμογενεῖς πρὸς τοὺς φονικούς τῶν βαρβάρων σκοπούς. Ἰδε πάλιν ἐκείσε, πῶς ἐξάγουσιν ἄλλους ἀλλαχόθεν ἀνδρας σεβασμίους, καὶ Πατριάρχας, καὶ Ἀρχιερεῖς, καὶ Ἱερεῖς, καὶ λαϊκοὺς καὶ τοὺς ἀπάγουσιν εἰς τὴν καταδίκην ἀγεληδόν. Ἰδοὺ, τοὺς κρεμῶσιν εἰς τὰς πλατεῖας καὶ τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν, τοὺς ἀνασκολοπίζουσιν εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς καὶ τὰς ἀγοράς, τοὺς καταποντίζουσιν εἰς τὴν θάλασσαν τοὺς καρατομοῦσι, καὶ πολλοὺς μεληδὸν κατακόπτουσιν.

πρὸ τῶν ναῶν, παρὰ τοὺς λιμένας, εἰς τὰς ὁδοὺς, ὅπου στήνονται αὐτῶν τὰ σώματα, καὶ πλημμυροῦσι τὰ ρεύματα τῶν αἱμάτων. Ὡς, ἰδὲ πόσαι γραφαὶ μητέρες καταφιλοῦσι τὰς αἱματωμένας χεῖρας τοῦ προσγελῶντος δημίου τῶν νεοσφαγῶν αὐτῶν υἱῶν, καὶ προσπίπτουσαι τὸν παρακαλοῦσι μετὰ δακρύων νὰ τὰς πωλήσῃ τὰ πτώματα βαρυτίμως, ὥστε νὰ τὰ θάψωσι ποῦποτε κρυφά! Πόσαι πάλιν χῆραι νεαραὶ παρακάθηνται πρόσφυγες ὀπίσω βράχων καὶ πετρῶν τοῦ αἰγιαλοῦ, καθικετεύουσαι τὴν θάλασσαν καὶ τὰ κωφὰ τῆς κύματα, νὰ τὰς ἀποδώσωσι τοὺς ὑπὸ τῶν ἀπίστων πνιγέντας φιλτάτους νεκρούς, ὅσον νὰ τοὺς ἐναγκαλισθῶσι τὸ τελευταῖον, καὶ νὰ συνταφῶσιν ἔπειτα μετ' αὐτῶν εἰς τὰ ὕδατα τῆς ἀβύσσου, φεύγουσαι τὴν παρὰ τῶν μαιφόνων κατασχύνην, καὶ τὴν ἄρνησιν τῆς πατροπαράδοτου θεοσεβείας. Ἰδὲ, τέλος, παρέκει, πῶς πωλοῦσιν, ὡς κτήνη, γυναῖκας καὶ παιδία καὶ βρέφη δι' ὀλίγην τιμὴν εἰς διαφόρους ἀνθρωποκαπηλοὺς, Τούρκους, Ἀραβας, Ἑβραίους, ἄλλους οἰουσδήποτε πολλοὺς ἀλλοφύλους, οἵτινες ἐπιχαίροντες κατεπεμβαίνουσιν εἰς τὰς ἡμετέρας δυστυχίας. Ἐπίστηθι μικρὸν καὶ εἰς τὰς οἰκίας· μὴ δειλιᾷς, μηδ' ἀποστρέψῃς τὸ βλέμμα σου. ἡ ἰδική σου οἰκία στέκει μακρὰν ἀτάραχος καὶ ὀχυρὰ καὶ λαμπρά· καὶ τὰ τέκνα σου κοιμῶνται ἀσφαλῆ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς εὐτυχίας· τί σε πειράζει νὰ ῥίψῃς εἰς ἄλλας πασχούσας ἄθλιας οικογενεῖας μίαν βολὴν ὀφθαλμοῦ; Ἐδὼ βλέπεις βρέφη ὀρφανὰ πεινασμένα, καὶ χήρας μητέρας ἀποθρηνούσας καὶ τούτων καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ζώην, καὶ τὸν θάνατον ὅλων τῶν ἀρσενικῶν μελῶν τῆς οικογενείας. Ἐκεῖ θεωρεῖς γυναῖκας χωριζόμενας αἰσχρῶς ἀπὸ τῶν τέκνων καὶ συζύγων, παρθένους ἀπὸ μητέρων καὶ ἀδελφῶν, καὶ πολλὰ τῆς ἀνθηρᾶς νεότητος λείψανα θερισμένα εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν γεννητόρων αὐτῶν. Παρέκει παρατηρεῖς ἄλλους ζώντας θαμμένους εἰς λάκκους διὰ τὸν φόβον, καὶ λειποψυχούντας ὑπὸ πείνης καὶ δίψης, ἴσως διαφύγῃσι τὴν μάχαιραν τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλοῦ θεωρεῖς ἐπιστήμους καὶ λαμπρὰς πατριὰς ἐξοικισμένους ὀλοκλήρους, καὶ σωρευομένους εἰς χαράνεια περάματα, καὶ πεμπομένας αἰχμαλώτους εἰς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας, ὅπου μέλλουσι νὰ βασιανισθῶσι μυριοτρόπως, ἴσως καὶ νὰ καταναγκασθῶσι πρὸς ἐξόμωσιν, καὶ τέλος, τί ἄλλο, παρὰ νὰ σφαγῶσιν; Ἀλλοῦ.... Καὶ ποῦ; καὶ τί πρῶτον, τί δ' ὕστερον νὰ παρατηρήσῃς; Διάβα, τέλος, ἐμπροσθεν τῆς φλογερᾶς Πόρτας τοῦ Τυράννου· βλέπεις πῶς εἶναι καταστολισμένη, πικρὸν στολισμὸν, σωρούς κεφαλῶν τῶν εὐγενεστέρων καὶ κατὰ τόπους προὔχοντων ὁμογενῶν σου; βλέπεις;.... Ἄ! ἀπέκαμον Πατρίς μου! βαρυστένακτε πατρίς μου, πολυπαθεστάτη μητέρα μου Ἐκκλησία! ἀπέκαμον ἐκφράζων τὰς ἀνεκφράστους σου συμφοράς. Ὡς ῥομφαία, ῥομφαία Κυρίου! ἕως πότε θέλεις κόπτει, ἕως πότε θέλεις τρώγει κρέατα τῶν ὁμογενῶν μου; ἀπόστα ῥομφαία, ἡσύχασον. «Ἀποκαταστήθι εἰς τὸν κόλπον σου». Ὡς Κύριε Θεέ μου, τί τὸσον ὠργίσθης ἐπὶ τὰ πρόβατα τῆς κληρονομίας σου; ἕως πότε θέλεις παραβλέπει τὴν ἁγίαν σου ἄμπελον ὀρχήστραν τῶν ὠμοβόρων θηρίων τοῦ δρυμοῦ; «Κύριε πότε ἐπὶ ὅψει»;

III

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΡΟΤΡΕΠΤΙΚΟΝ
ΛΟΓΟΝ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ
ΓΡΑΦΕΝΤΑ ΚΑΙ ΣΤΑΛΕΝΤΑ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ
Τῇ 1ῃ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1821

Ἐκ τούτων ὅλων, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, φαίνεται καθαρῶς, ὅτι οὔτε δικαίωμα ἔχει ὁ Τοῦρκος εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὔτε καθωσιώθη πώποτε ἡ τοῦτου τυραννία ὑπὸ τῶν δυνάμεων τῶν χριστιανικῶν. Ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς ποτε συνήφθημεν ἐκουσίως, ὡς ὑπήκοοι, μετὰ τοῦ τυράννου. Οὐδεὶς ὄρκος πίστεως καὶ ὑποταγῆς, οὐδεὶς σύνδεσμος ἠθικός, ἢ πολιτικός, οὐδεμία σπονδή, ἢ συνθήκη νόμιμος καὶ σταθερὰ δὲν μᾶς συνέδεσε οὐδέποτε οὐδαμοῦ οὐδαμῶς μετὰ τῶν ἀνόμων καὶ ἀσυνθέτων τῆς πατρίδος πορθητῶν. Οὐδέποτε παρητήθημεν τὰ ἀνεξάλειπτα δικαιώματα, τῆς ἠθικῆς ἡμῶν ἀνεξαρτησίας. Οὐδέποτε παρεδώσαμεν οἰκιοθελῶς τὰς ἡμετέρας χώρας καὶ τὰ σώματα. Οὐδέποτε συνεζυμώθημεν οἰκειωθέντες μετὰ τοῦ ἔθνους τῶν Ἀγαρηνῶν, οἵτινες καθ' ἡμέραν ἀνανέουν ἐν ἡμῖν τὴν αἰχμαλωσίαν. Τὸ κράτος καὶ ἡ βία ἐκρατοῦσε τόσους αἰῶνας τὸν αὐχένα τὸν Ἑλληνικὸν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ ἀπίστου. Ἀλλ' ἡ φύσις, καὶ ἡ πίστις, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ Πατρίς ξείποτε διέσωζον ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ζῶντα καὶ ἀπαρχάκτα, τὰ ἑαυτῶν δικαιώματα. Ἀσβεστος ἔκαεν εἰς τὰς ἡμετέρας καρδίας ἡ φλόξ τοῦ μίσους καὶ τῆς ἀγανακτήσεως κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν. Τόσον ἄμικτοι μέχρι σήμερον ἐζήσαμεν πρὸς αὐτοὺς, ὅσον ἡμεθα καὶ κατὰ τὸ 1453, τὴν πολυδάκρυτον ἐποχὴν τῆς ἡμετέρας αἰχμαλωσίας. Καὶ αὐτοὶ οἱ βάρβαροι ὑπάρχουσι καὶ τὴν σήμερον οἱ αὐτοί, ὅποιοι ἐφάνησαν τὸ πρῶτον εἰς τὴν Εὐρώπην. Πάντοτε παροικοῦσιν εἰς τὸ μέσον ἡμῶν ὡς ἐφήμεροι παροδῖται, ὡς ληστροὶ σκηνῖται, καὶ μετανάσται, παντάπασιν καὶ διὰ παντός ἀπολίτευτοι, καὶ ἀσύμφυλοι, καὶ ἀνήμεροι. Διὰ τοσούτων ἐτῶν οὐδεμία ἡμέρα ἀνθρωπισμοῦ δὲν ἐπέλαμψεν εἰς τὰς σκαῖας αὐτῶν κεφαλὰς. Τίποτ' ἄλλο δὲν διαφέρει ὁ σημερινὸς Τοῦρκος ἀπὸ τῶν υἱῶν τοῦ πρώτου θεμελιωτοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Δυναστείας Ὀσμάν, εἰμὴ κατὰ τὴν θηλυπρέπειαν, καὶ χαύνωσιν, καὶ παντελεῖ ἑξαχρείωσιν.

Ταῦτα γνωρίζοντες καλῶς, ὦ φίλοι Συμπατριῶται, μὴ ταράττεσθε διὰ τὰς κατηγορίας τῶν ἀλλογενῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν ἐξεύρουσιν, ἴσως, ὅποιον θηρίον εἶναι ὁ Τοῦρκος! Εἰδὲ καὶ τὸν ἐξεύρουσι, καὶ πάλιν μᾶς ὑβρίζουσι, μηδ' οὕτως ἀγανακτῆτε. Εὐχεσθε μάλιστα, ἀδελφοί μου, ὑπὲρ αὐτῶν· εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀδελφοί μας, μετὰ τῶν ὁποίων μᾶς ἔχει συνδεδεμένους ὁ Σταυρὸς καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Μέρους εἴμεθα τῆς μεγάλης οικογενείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἥτις βασιλεῦει εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐὰν δέ τινες τῶν εὐτυχούντων Χριστιανῶν, ἀντὶ νὰ μᾶς συμπονῶσι, καὶ νὰ μᾶς συμβοηθῶσιν εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ ἐλευθερίας ἀγῶνα, αὐτοὶ μᾶς κατατρέχουσι καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ διασύροντες ὡς ἀντάρτας, ὡς μισοβασιλεῖς, ὡς ὀχλοκρατικούς, ὡς κακούργους· ἐὰν συγχέωσι τὸ ἱερώτατον καὶ δικαιοτάτον πρᾶγμα τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰς ἀσεβεῖς, ἀνόμους,

άνοσιους πατρίδας τῶν Καρβουναρίων, καὶ τῶν Ἰακωβίνων, καὶ τῶν Ἐλευθεριαστῶν, πάλιν ἐν πᾶσι τούτοις, μὴ ταραχθῆτε, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες! Τὸ ἔργον τὸ ἡμέτερον κηρύττει ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν· ὅτι «Οἱ Ἕλληνες κατασκευάσαντες ὅπλα ἐκ τῶν συντριμμάτων τῶν ὀπείων ἔφερον ἀλύσεων, ὥρμησαν ἐνώπιον πάντων τῶν εὐνομουμένων λαῶν τῆς γῆς νὰ ἀναλάβωσι τὰ ἑαυτῶν φυσικὰ καὶ θρησκευτικὰ δικαιώματα, διώξαντες ἀπὸ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν τοὺς ἐπελθόντας αἰμοβόρους ἀνδραποδιστὰς καὶ ληστὰς. Οἱ Ἕλληνες ἀπωθοῦσι γενναίως τὸν ἀλλόφυλον Φάλαριν τῆς ἑαυτῶν πατρίδος· καὶ ἐν ταύτῳ ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν ὅλων τῶν νόμων τῆς δικαιοσύνης, ἐνάγοντες τὸν δῆμιον παντὸς αὐτῶν τοῦ ἔθνους εἰς τοὺς Σεβαστοὺς Μονάρχας, τοὺς Χριστιανοὺς Ἀμφικτύοντας τῆς Εὐρώπης. Κἂν δὲν εἰσακουσθῇ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἡ κραυγὴ, ἀναφέρουσι τὰ ἑαυτῶν δίκαια εἰς τὸ Δικαστήριον τοῦ Μεγάλου Θεοῦ· καὶ ἂν εἶναι νεῦσις τοῦ παναγίου αὐτοῦ θελήματος, ἀποθνήσκουσιν εὐχαρίστως Χριστιανοὶ καὶ ἑλεῦθεροι.»

Ἰδοὺ, ἀδελφοί μου, ἡ μόνη παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπόκρισις πρὸς ἅπαντας τοὺς δριμύεις αὐτῶν κατηγοροῦς. Ἀπολογοῦνται δὲ καὶ ἄλλοι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, πολλοὶ καὶ καλοὶ καὶ μεγάλοι συνήγοροι. Ἀπολογοῦνται λαοὶ συστενάζοντες μετ' ἡμῶν καὶ συνεισφέροντες κατὰ ἑταιρείας, εἴ τι δύνανται μακρόθεν πρὸς παραμυθίαν τῆς παρουσίας ἡμῶν ἀνάγκης. Ἀπολογοῦνται πολλοὶ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης καὶ διὰ λόγων καὶ διὰ συγγραφῶν, ἄνδρες ἀδιάφθοροι καὶ γενναῖοι τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχοι. Ἀπολογοῦνται πᾶσαι Τέχναι καὶ Ἐπιστήμαι καὶ Μούσαι καὶ Θέατρα καὶ Νοσοκομεῖα καὶ Ξενοδοχεῖα καὶ Δικαστήρια καὶ Βιβλιοθήκαι καὶ Ἀκαδημίαι καὶ Ἀνάκτορα καὶ Ναοὶ καὶ Πόλεις ὁλόκληροι, ἐπὶ τῶν ὁποίων λάμπει καὶ ζῇ γεγραμμένη διὰ χαρακτῆρων ἀνεξολείπτων, καὶ δι' ὀνομάτων τὸ πλεῖστον Ἑλληνικῶν, ἢ παρὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν ὑπαρξιν χρεωστούμενη φροντίς καὶ συνδρομή, διὰ τὸν τῆς Εὐρώπης ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐκπηγάσαντα πολιτισμόν. Κἂν πάλιν ἄλλοι τῶν τῆς Εὐρώπης κατοίκων σιωπῶσι καὶ ἀδιαφοροῦσιν, ἀλλ' ὅμως ἐκ μέσου καὶ αὐτῶν ἀπολογοῦνται κράζοντα διὰ σιγῆς ἐκφαντορικῆς, καὶ πολὺ παρὰ Στεντόρειον φωνὴν γεγωνότερας, ὅλα τὰ τῆς Ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας ἀριστουργήματα καὶ μεγαλουργήματα, καὶ στήλαι, καὶ εἰκόνες, καὶ πυραμίδες, καὶ ἀγάλματα, διὰ τῶν ὁποίων στολίζουσι τὰ τε δημόσια καὶ τὰ ἴδια αὐτῶν οἰκοδομήματα. Ναί, ἀδελφοί μου· «ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται.» Βοῶσιν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τὰ εἶδη καὶ τὰ κάλλη τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ Γλυπτικῆς καὶ Ζωγραφικῆς αὐτῶν, τὰ τῶν πόλεων τείχη καὶ τῶν ὑψηλῶν αὐτῶν

δωμάτων τὰ τέμενα, αἱ ἀγοραὶ καὶ τὰ ἐμπορεῖα καὶ πάντα τὰ κοινωφελῆ καταγῶγια τῆς εἰρήνης, πολέμων ἀμυντήρια καὶ αὐταὶ τῶν στρατιῶν αὐτῶν αἱ τακτικαὶ παρατάξεις, λιμένες μετὰ πλοίων καὶ στόλοι μυριάδιοι ναυπηγούμενοι, πᾶσαι αὐτῶν αἱ γαῖαι καὶ χῶραι καὶ ἐπαρχίαι γεωμετρούμεναι, καὶ νῶτα θαλάσσης, καὶ δρόμος ἀστέρων, καὶ ἡλίου κυκλοφορία, καὶ πᾶσα τῶν ὄντων ἡ φύσις, εἰς τῆς ὁποίας τὴν θεωρίαν καὶ πρακτικὴν χρῆσιν σπουδάζοντες, ἀκολουθοῦσιν, ἀσφαλεῖς ὁδηγοὺς, τὰ τῶν πρώτων πατησάντων Ἑλλήνων ἀνεξάλειπτα βήματα. Ἀπολογοῦνται ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τὰ γραπτὰ καὶ ἀγραφα δικαιώματα πάντων τῶν ἔθνων, τὰ ὁποῖα δὲν ὑποφέρουσιν οὐδέποτε τὸν ἄρπαγα τῆς τιμῆς, τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας, τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἀπολογοῦνται τὰ λαμπρὰ καὶ καθολικὰ τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης κέρδη, τὰ ὁποῖα πηγάζουσιν ἐκ τῆς εὐδαιμονίας καὶ εὐνομίας ἔθνους γειτονεύοντος, ἰθαγενεὺς καὶ εὐγενεὺς καὶ ἀξίου τῶν ἑαυτοῦ προγόνων, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τῆς ἀκαμάτου φιλεργίας καὶ εὐφύας ἐλπίζονται πολλοὶ πολλῶν τεχνῶν τελειοποιήσεις, καὶ ἐφευρέσεις, καὶ ἡ θερμὴ συνέργεια πρὸς τὸν κοινὸν τῆς ἀνθρωπότητος πολιτισμόν. Ἀπολογεῖται τέλος ἡ αἰώνιος τοῦ ὑψίστου Δικαιοσύνη καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸς ὁ νόμος ὁ Εὐαγγελικός, ὅστις καταδικάζει τὴν ληστρικὴν δυναστείαν, καὶ νομοθετεῖ νὰ ἀγαπῶμεν ἕκαστος τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν.

Ναί, ἀδελφοί! πιστεύετε βεβαίως, ὅτι ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς Εὐσεβείας καὶ τῆς Πατρίδος ἐκπληροῦντε νόμον Θεοῦ. Μὴ ἀκούετε τὰς ὑπούλους συμβουλὰς αὐτοχειροτονήτων τινῶν ξένων ἐρμηνέων τοῦ Εὐαγγελίου, οἵτινες σπουδάζουσι νὰ σᾶς παραστήσωσι τὸν ἀγῶνα, ὡς ἐναντίον τάχα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Μὴδὲ προσέχετε πάλιν εἰς τὰς ἀποτροπὰς καὶ μεσιτείας αἰχμαλώτων τινῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν, τοὺς ὁποίους ἡ τυραννικὴ μάστιξ βασανίζει νὰ λέγωσι καὶ νὰ γράφωσιν ὀδυνώμενοι καὶ δακρύοντες, ὅτι καταδικάζει ἡ ἀδούλωτος αὐτῶν συνείδησις, καὶ ὅ, τι ἀντίκειται εἰς τῆς θείας Δικαιοσύνης τὰς ἐντολάς. Οἱ ἄγιοι Ἀρχιερεῖς καὶ Ἱερεῖς, οἵτινες σᾶς ὁδηγοῦσι γενναίως, καθὼς ποτε ὁ Ἀαρὼν καὶ Σαμουὴλ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, σᾶς διδάσκουσι, μετὰ φωνῆς καὶ γνώμης καὶ ψυχῆς ἐλευθέρως, τὰς αἰωνίους καὶ ἀναλλοιώτους ἀληθείας τῆς εὐαγγελικῆς Νομοθεσίας. Κακόν, κάκιστον, ἀπάνθρωπον, ἀνόσιον ὁ πόλεμος! Ἐπικατάρatos ἡ ἡμέρα ἐκείνη, καθ' ἣν πρῶτον ἔχυσεν ἄνθρωπος ἀνθρώπινον αἷμα, καὶ ἐφονοκτονήθη καὶ μέχρι σήμερον φονοκτονεῖται πολλὰς ἡ γῆ διὰ τὰς μερικάς, καὶ τὰς κοινὰς ὁλων τῶν ἀντιπολεμούντων ἔθνων ἀλληλοφονίας, τὰς ὁποίας συνῆλθον, φεῦ, καὶ τόσαι τέχναι νὰ κάμωσιν ὀλεθριωτάτας! Καλὸν δὲ πάλιν, καὶ θεῖον, καὶ χριστιανικώτατον ἡ εἰρήνη. Ὁ Χριστιανὸς χρεωστεῖ, νὰ εἰρηνεύῃ, «εἰ δυνατόν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων». Ἀλλ' ὅταν ἐν ὁλόκληρον ἔθνος χριστιανικὸν καταθλιβόμενον ὑπὸ τυράννου δυσσεβοῦς καὶ ἀλλοφύλου κατασφάζεται καὶ γυμνώνηται ὄχι μόνον ἀπὸ τῶν προσκαίρων καὶ γηίνων αὐτοῦ δικαίων, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς αἰωνίου σωτηρίας, ὅταν, λέγω, βλέπῃ τὴν πίστιν καὶ παρθενίαν καὶ σω-

προσύνην καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἀγομένην καθ' ἡμέραν λάφυρον τῆς ὠμοτάτης ὕβρεως τῶν ἀσεβῶν Ἀγαρηνῶν χρεωστὲί τάχα, ἐπὶ προφάσει εἰρήνης, νὰ ὑποτάσσηται ἀναίσθητον, καὶ νὰ θεωρῇ ἀνάλητον τοσαύτας ψυχὰς τῶν ἀσθενεστέρων αὐτοῦ μελῶν γινομένης θύματα τοῦ διαβόλου καὶ τῶν τούτου ὑπηρετῶν; ἀπαγε! Οὔτε οἱ ἱεροὶ Κανόνες, οὔτε τὰ νῦν καθ' ἡμᾶς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην χριστιανικὰ Βασίλεια, οὔτε πρῶν οἱ ἀοίδιμοι καὶ χριστιανικῶτατοι Βασιλεῖς ἡμῶν καὶ Αὐτοκράτορες ἀπεδέχθησαν, ἢ ἔδειξαν πώποτε τοιαύτην ἀναλησίαν πρὸς τὰς παρὰ τῶν ἀπίστων ὕβρεις τῶν θείων δικαιωμάτων. Ὁ μέγας ἅγιος Κωνσταντῖνος καὶ ἡγιασθὴ καὶ δοξάζεται αἰωνίως, ὡς στηρικτὴς τῆς εὐσεβείας, καὶ ἐλευθερωτὴς τῆς Ἐκκλησίας ἐκ τοῦ παρὰ τῶν ἀπίστων διωγμοῦ. Ἀλλὰ τίς χρεῖα παραδειγματῶν ἱστορικῶν; Αὐτὸς ὁ τοῦ κόσμου Σωτὴρ, ὅστις προστάζει καθ' ἓνα νὰ ὑπομένῃ μετ' ἄκρας ἀνεξικακίας τὰς παρὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ πρὸς ὁσοῦν πικρὰς ἀδικίας (τὰς ὁποίας ἄλλως ἐρευνᾷ καὶ καταδικάζει ὁ Νόμος καὶ ὁ Κριτὴς), αὐτὸς ἐξεφώνησε κατὰ τῶν ἀδίκων καὶ πρῶτων κινούντων μάχαιραν φόνου (καὶ πολὺ μάλιστα κατὰ τῶν πορθητῶν καὶ φονέων ἑνὸς ἔθνους ὁλοκλήρου) τὴν φοβεράν ἐκείνην ἀπόφασιν. «Πάντες οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανοῦνται.» Αὐτὸς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ μᾶς προστάσει νὰ ἀποδίδωμεν τὰ τοῦ Καίσαρος εἰς τὸν Καίσαρα, τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ ὅχι εἰς τὸν Καίσαρα καὶ τοῦτον μάλιστα Σουλτάνον, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν. Αὐτὸς μᾶς παραγγέλλει διὰ τοῦ Ἀποστόλου νὰ τιμῶμεν, ὅχι τὸν τύραννον καὶ δυνάστην, ἀλλὰ τὸν βασιλέα. «Τὸν βασιλέα τιμᾶτε,» ὑποτασσόμενοι ὅχι εἰς ὁποιουδήποτε κατεξανισταμένους ἐξουσιαστάς, τοῦτον κ' ἐκείνον προσωπικῶς, δημοβόρους καὶ ἀνόμους καὶ ἀσεβεῖς, ἀλλ' εἰς ἐξουσίας, ἀπολύτως· τουτέστι, νὰ διάγωμεν ὅχι ἀναρχοὶ καὶ ἀκυβέρνητοι καὶ ἀτάκτως ἄνω καὶ κάτω συμπεφυρμένοι, ἀλλ' ἀρχόμενοι καὶ διοικούμενοι εὐτάκτως ὑπὸ τῶν καθεστώτων ἡγεμόνων, τῶν νομίμων καὶ ἀξίων τῆς ὑπὸ Θεοῦ πανσόφως διαταχθείσης πολιτικῆς κυβερνήσεως· «αἱ δὲ οὐσαι ἐξουσίαι (ὅχι καὶ πάντες οἱ ἐξουσιασταί), ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν.» Αὐτὸς ὁ Θεὸς εὐλόγησε τὸν κατὰ τῆς ἀσεβοῦς τυραννίας δικαιοτάτον πόλεμον, δείξας οὐρανόθεν εἰς τὸν πρῶτον τῶν Χριστιανῶν Βασιλέα τὴν ἱερὰν ἐκείνην καὶ ἀοίδιμον ἐπιγραφὴν· ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ. Αὐτὸν ἐπικαλεῖται μὲν ἐν ὕμνοις πανηγυρικοῖς ἡ καθολικὴ καὶ ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, νὰ χαρίζη «τοῖς εὐσεβεῖσι νίκας κατὰ βαρβάρων» ἱκετεύει δὲ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου, νὰ καθυποτάτῃ εἰς τοὺς φιλοχρίστους αὐτῆς Βασιλεῖς πάντα τὰ βάρβαρα Ἐθνη, τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα, εὐλογοῦσα καὶ αὐτὴ μητρικῶς, καὶ ἀθροῦσα, καὶ καθαγνίζουσα τοὺς δικαίως στρατευομένους καὶ προκινδυνεύοντας καὶ ἀμυνομένους ὑπὲρ τῆς Πίσσεως καὶ τῆς σωφροσύνης τῶν ἑαυτῶν ἀδελφῶν. Αὐτὸς, τέλος, μᾶς βεβαιώνει ῥητῶς, ὅτι ὁ ἡγεμὼν λαμβάνει τὴν μάχαιραν παρὰ Θεοῦ ὅχι πρὸς ἐξολόθρευσιν τῶν ἀθῶν, ἀλλὰ, «Πρὸς ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν».

Ἀλλ' ὅταν ὁ ἄνομος ἡγεμὼν σφάζῃ τοὺς λαοὺς ἀπανθρώπως, καὶ σφετερίζεται πανασεβῶς τὰ δικαιώματα τῆς θείας λατρείας, βιάζων τοὺς ἰδίους ὑπηκόους νὰ ἐξομώσωσι τὴν ἀμώμητον καὶ πατροπαράδοτον πίστιν, καὶ νὰ λατρεύωσι τὸν Προφῆτην τοῦ ψεύδους, τῆς πλάνης, τῆς ἀνομίας. Τότε καταναλίσκει τὸν ἄνομον ὁ Θεὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐν πνεύματι τοῦ σκότους αὐτοῦ· τότε ἀποστέλλει οὐρανόθεν τὸ πνεῦμα τῆς ἰσχύος εἰς τοὺς Μωῦσεις, τοὺς Γεδεὼν, τοὺς Ἰεφθά, τοὺς Μακκαβαίους, τοὺς Κωνσταντίνους, νὰ συντρίψωσι τὸν τυραννικὸν ζυγόν, καὶ νὰ ἐλευθερώσωσι τὸ εὐσεβὲς αὐτῶν γένος ἐκ χειρῶν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπωλείας.

Γενναῖοι κατὰ τὴν θεοσέβειαν ζηλωταὶ τῶν Μακκαβαίων, εὐγενεῖς κατὰ φύσιν ἀπόγονοι τῶν Μιλτιάδων καὶ Θεμιστοκλέων! χωρεῖτε μετὰ τῆς πάσης προθυμίας καὶ δυνάμεως ἐναντίον τῶν υἱῶν τῆς ὀργῆς καὶ τῆς κατάρως. Μὴ διστάσητε περὶ τοῦ ἀγῶνός σας. Ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν, εἶναι ἀγὼν τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐννόμου ἐλευθερίας κατὰ τῆς ἀνομωτάτης παρὰ πάσας τὰς τυραννίας. Εἶναι ἀγὼν τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀπανθρωπίας. Εἶναι, τέλος, ἀγὼν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Σταυροῦ κατὰ τῆς αἰμοβόρου Ἀσεβείας. Μὴ φοβεῖσθε, ὅτι μονομαχεῖτε πρὸς τὰ βάρβαρα τέκνα τῆς Ἀγαρ. Ἡ γενναιότης καὶ ἡ ἐπιμονὴ σας θέλει δείξῃ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, ὅτι μόνοι οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν πολυχρόνιον καὶ βαρύτατον τῆς θηριωδίας ζυγὸν διεφύλαξαν γενναίως καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν Πατέρων αὐτῶν. Ἡ γενναιότης καὶ ἡ ἐπιμονὴ σας θέλει θερμάνει καὶ τὴν ψυχρὰν πολιτικὴν τῆς Εὐρώπης, καὶ θέλει τὴν δυσωπήσει, τέλος, ἢ νὰ σεβασθῇ καὶ νὰ ὑπερασπισθῇ τὰ δικαία σας, ἢ κἄν — νὰ κλαύσῃ φιλανθρώπως τὸν ἐνδοξόν σας θάνατον!

Ἀλλ' ὁποιαδήποτε ἂν φανῇ ἡ πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης, ὦ Ἕλληνες, μὴ δειλιάσητε; Μὴδ' ἀφιερώνετε τὴν πεποιθησίν σας εἰς τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Μόνος ὁ οὐρανὸς ἂς ᾔῃαι ἡ καταφυγὴ σας, καὶ μόνοι πιστοὶ σύμμαχοι οἱ βραχίονές σας. Οἱ προπάτορες ἡμῶν δὲν ἀνέμειναν οὐδὲ τοὺς γείτονες Λακεδαιμονίους, μέλλοντες νὰ κτυπήσωσι τὸν βάρβαρον εἰς τὸν Μαραθῶνα· φανήτε τούτων εἰς τὴν προθυμίαν ἄξιοι ἀπόγονοι, ἐλπίζοντες τὴν σωτηρίαν πρῶτον παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ δεῦτερον παρ' ὑμῶν αὐτῶν. Ἐπειτα ποῖον κακὸν ἔχετε πλέον νὰ φοβηθῇτε; Τέσσαρας σχεδὸν αἰῶνας ἐκρατήσατε τὸν τράχηλον βιαίως συγκεκυμμένον ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ ἀπίστου. Ἰδατε πολλάκις νὰ πίπτωσι θεριζόμεναι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σας αἱ κεφαλαὶ τῶν πατέρων, τῶν ἀδελφῶν, ὅλων πολλάκις, τῶν συγγενῶν σας! Ἐγείνατε πλέον οἰκεῖοι καὶ συνήθεις καὶ γνώριμοι μετὰ τοῦ θανάτου! Τί ἄλλο μένει νὰ φοβηθῇτε; ὅφ' οὐ μίαν φορὰν ἐτεινάζατε τὰς ἀλύσεις σας; Ἐλευθεροί, ὡς ἀετοί, πετᾶτε κατὰ τῶν ἐξολοθρευτῶν σας. Νικήσατέ τους, ἢ ἀποθάνετε μετὰ δόξης, ἵνα μὴ σᾶς σφάζῃ πλέον ὁ ἀχρεῖς καὶ βάρβαρος Τοῦρκος.

Προσέχετε, μήπως ἀπατηθῇτε ὑπὸ τῆς μεσιτείας πολιτικῶν τινων, κρυφίων τῆς ἐλευθερίας σας ἐχθρῶν, οἵτινες θέλουσι σᾶς προβάλλει διαλλαγὴν, ἀμνηστίαν, φιλίαν, προστασίαν, ὅλας τὰς καλὰς ὑποσχέσεις,

ἕως νὰ σᾶς ἀφοπλίσωσι, καὶ νὰ σᾶς ἐγκαταλίπωσι γυμνοὺς καὶ προχείρους εἰς σφαγὴν ἐμπροσθεν τοῦ ἀνιλέου καὶ ἀδιαλλάκτου θηρίου. Δὲν εἶναι, δὲν ὑπάρχει πλέον διαλλαγὴ μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. Ἔως οὗ βλέπει ὁ ὄφιν τὴν καιρίαν τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ πληγὴν καὶ σεῖς τῶν συγγενῶν σας τοὺς τάφους, τὸ μῖσος εἶναι ἀσπονδόν, καὶ ἀκήρυκτος ὁ πόλεμος. Ἑλλήν ὑπήκοος καὶ Τοῦρκος ἡγεμὼν πῶποτε δὲν θέλουσιν ἀλλήλους ἐμπιστευθῆ. Ἐχθραν αἰώνιον ἔβαλεν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μεταξὺ τοῦ δράκοντος τῆς Μωαμεθανῆς τυραννίας καὶ τῶν εὐσεβῶν τῆς Ἑλλάδος σπερμάτων. Καὶ ἐδῶ κατηράσθη τὸν Ἰσραηλίτην ὄφιν ὁ Πρύτανις τοῦ παντός! Τὸν κατηράσθη νὰ τὸν κτυπῶσιν ὡς κακόβουλον οἱ Χριστιανοὶ κατὰ κεφαλῆς, ἐν ᾧ πλαγίως αὐτὸς ἐνεδρεύει νὰ δαγκάσῃ τὴν πτέρναν τοῦ Χριστιανοῦ, ὅταν δὲν δύναται φανερά νὰ τὸν καταπίῃ. «Αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν». Κτυπᾶτε λοιπόν, υἱοὶ τῶν ἡρώων, καὶ τοῦ Θεοῦ! Κατακέφαλα κτυπᾶτε τοὺς ὄφεις τῆς Ἀσεβείας, οἵτινες ἔρπουσι πρὸ ποδῶν σας. Ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν σᾶς ἔδωκε τὴν δύναμιν νὰ πατήτε διὰ τῆς πίστεως «ἐπὶ ἅνθρωπον καὶ σκορπίον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ». «Μὴ προσμένετε (πάλιν τὸ ἐπαναλαμβάνω), μὴ προσμένετε παρ' ἄλλων φροντίδος τὴν σωτηρίαν σας. Μηδὲ νομίζετε φίλον ἄλλον, εἰ μὴ μόνον ἐκείνον, ὅντινα σᾶς δείξῃ ὁ καιρὸς, ἡ πείρα καὶ ὁ Θεός. Κανένα φίλον ἀκόμη δὲν ἴδετε προφανῶς ἕως τώρα! Ἐπιβούλους μόνον βλέπετε πολλούς, τοὺς ὁποίους ἐξεύρετε διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ σιωπῆς νὰ τοὺς ἀποφεύγητε φρονίμως καὶ ἀταράχως, χωρὶς ποτὲ νὰ καταλίπητε τὸ τῆς δόξης στάδιον. Ἄπαξ ἐβάλετε τὴν χεῖρά σας εἰς τὸ ἄροτρον τῆς ἐλευθερίας μὴ στρέφησθε πλέον μήτε δεξιὰ μήτε ἀριστερά. Ἐμπρός! εἰς τὸν σκοπὸν! εἰς τὸν ὄλεθρον τοῦ Τυράννου! Μὴ φοβῆσθε τὴν ὀλιγότητά σας. Ἄν ἐπιμένητε προθύμως εἰς τὸν ἱερόν σας ἀγῶνα, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων συμπολεμεῖ μεθ' ὑμῶν. Τριακόσιοι ἄνδρες μετὰ τοῦ Γεδεὼν ἐξωλόθρευσαν μυριάδας ἄλλοφύλων. Τριακόσιοι ἀδελφοί σας μετὰ τοῦ Λεωνίδου, κατεσύντριψαν τοὺς βαρβάρους τῆς Ἀσίας. Διὰ τῆς θείας χάριτος «εἰς διώξεται χιλίοις, καὶ δύω μετακινήσουσι μυριάδας!» Ὑπομείνατε λοιπόν, Ἕλληνες, καὶ θέλει βεβαίως ἀνατεῖλει τὸ φῶς τῆς σωτηρίας σας. Μὴ φοβηθῆτε τῆς πενθούσης Ἐκκλησίας, καὶ τῆς ὀρφανῆς Ἑλλάδος υἱοί! ἀκούσατε βασιλεία τέκνα, τί σᾶς λέγει ὁ Σωτὴρ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον: «Μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον, ὅτι ὁ πατὴρ ἡμῶν ἐὺδοκῇ σε δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν». Βασιλεία οὐράνιος, καὶ κάτω ἐπίγειος, ὑπηρετῆς δηλονότι καὶ συνεργὸς τῆς θείας τοῦ Εὐαγγελίου Βασιλείας προωρίσθη πρὸς ἀμοιβὴν τῆς ἀνδρίας καὶ τῶν κινδύνων σας. Ἐτελείωσεν ἤδη ὁ ἐκ τριακοσίων ἐξήκοντα ἕξ ἐτῶν παράδοξος ἐνιαυτός, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔμελλον νὰ δοξασθῶσι, καὶ νὰ βασιλεύσωσιν οἱ υἱοὶ Κηδάρ, δουλεύοντες ὡς ἄξιοι μισθῶτοί τῆς καθ' ἡμῶν ἐξ ἀμαρτιῶν ἐπιπεσοῦσης θείας ὀργῆς. «Ἐκλείψει ἡ δόξα τῶν υἱῶν Κηδάρ ὡς ἐνιαυτός μισθωτοῦ». Πρέπει πλέον τώρα νὰ ἀπολά-

βωσι καὶ αὐτοὶ τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας αὐτῶν, καὶ ἡμεῖς τὰ ἡμέτερα θεόδοτα δικαιώματα. Δὲν εἶναι, δὲν εἶναι πλέον ὑποφερτόν, οὐδὲ στέργει ἐπὶ πλέον ὁ Οὐρανὸς νὰ μιαινῇ τὸν θρόνον τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ὁ ἀπόγονος τοῦ Ὀσμάνου, καὶ νὰ τυραννῇ τὴν πατρίδα τοῦ Σόλωνος καὶ Σωκράτους ὁ βάρβαρος καὶ νόθος υἱὸς τῆς Ἀγαρ. Κάτω τὸ ἡμισέληνον! Κάτω, εἰς τὰ τάρταρα τὸ Κουράνιον, καὶ ὁ Προφήτης τοῦ σκοτούς! Ἀς ἀναλάβῃ πάλιν ἐκ τῶν ἀγώνων σας ὁ Σταυρὸς εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀγίας Σοφίας, καὶ ἡ σοφία τοῦ Πλάτωνος εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀς ἀνασταθῶσι πάλιν αἱ εἰκόνες τῶν ἡρώων τῆς Εὐσεβείας καὶ τῆς Πατρίδος, καὶ ἃς πέσῃ ὁ Κολοσσὸς τῆς Ἀσεβείας, ὅστις πλέον δὲν ἐπιστηρίζεται εἰμὴ εἰς τὴν φρίκην καὶ τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον ἐμποιοῦσιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον αἱ ἀθεμιτουργίαι αὐτοῦ.

IV.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΛΟΓΟΝ
ΕΚΦΩΝΗΘΕΝΤΑ ΕΝ ΟΔΗΣΣΩ ΤΗ 20 ΙΟΥΛΙΟΥ 1822

Καθώς, ἀνίσως ἔλειπεν ὁ φωστὴρ τῆς ἡμέρας ἥλιος, ὅσον ἐκ μέρους τῶν ἄλλων ἀστέρων ἠθέλομεν ἔχει πάντοτε νύκτα, παρομοίως καὶ τὰ γῆινα ἀγαθὰ, δίχως τοῦ φωτός τῆς θείας λατρείας, ἀντὶ νὰ ἀναδείξωσι τὸν ἄνθρωπον εὐδαίμονα καὶ μακάριον, τὸν σκοτίζουσι πολ- λάκις καὶ τὸν συνωθοῦσιν εἰς κακοδαίμονιαν. Καὶ πρὸς πληροφορίαν τοῦ πράγματος ὃς παραβάλλωμεν δύω τινες εὐτυχεῖς τὸν ἕνα πιστὸν τῆς θείας λατρείας ἐργάτην, τὸν δὲ ἄλλον ἐπιλήσμονα τοῦ Θεοῦ, θεωροῦντες πότερος αὐτῶν εἶναι εὐτυχέστερος· λαμβάνομεν δὲ πρῶτον δύω τοιοῦτους ἐκ τῆς θείας Γραφῆς, τὸν μακάριον Δαβίδ, καὶ τὸν πορφυροστόλιστον καὶ πολυκτῆμονα πλούσιον τῆς παραβολῆς τοῦ Εὐαγγελίου. Καὶ οἱ δύω οὗτοι συλλογίζονται τί νὰ κάμωσιν, ὥστε νὰ χαρῶσι τὴν εὐτυχίαν των· τί ποιήσω; λέγει καὶ ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς, τί ποιήσω σκέπτεται καὶ ὁ Δαβίδ. Ὁ πρῶτος διαλογίζεται, πῶς νὰ εὐχαριστήσῃ ἑαυτὸν, ταμιεύων πολὺν πλοῦτον εἰς χρόνους μακρούς· «τί ποιήσω, ὅτι οὐκ ἔχω ποῦ συνάξω τοὺς καρπούς μου»; ὁ δὲ δευτέρος, πῶς νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεόν, δι' ὅσας τὸν ἐχάρισε δωρεάς· «τί ἄντα ποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἄνταπέδωκέ μοι»; τίς λοιπὸν τῶν δύω τούτων ἠψφραίνετο καὶ ἀπηύλαυν ἀληθῶς τὴν εὐτυχίαν του; ὃς κρίνωμεν ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν. Ὁ θεῖος Δαβίδ πληροφορημένος ὅτι τὸ θεῖον ἔλεος εἶναι συνημμένον μετὰ τῆς προσευχῆς, καὶ αὐτὴ ἡ προσευχὴ μεγίστη δωρεὰ καὶ κάλλιστον μέσον ἀπολαύσεως τῶν ἄλλων δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, προσεύχεται καὶ ψάλλει χαίρων καὶ ἀπαριθμῶν εὐγνωμόνας τὰς εὐεργεσίας τῆς θείας Ἀγαθότητος. Ὡ Θεέ μου, ἀνέκραζε, Θεέ πολυέλεε, αἰώνιως θέλω ψάλλει τὰ ἔλέη σου. Μὲ τρέφεις εἰς τὸν κήπον τῆς τρυφῆς· με κατεσκῆνωσας εἰς τὰ παλάτια τῆς εὐδαιμονίας· παρέθηκας ἐνώπιόν μου τὴν τράπεζαν τῆς παναγάθου φιλανθρωπίας σου· ἤλειψας τὴν κεφαλὴν μου τὸ λαμπρὸν καὶ λιπαρὸν τῆς δόξης ἔλαιον· ἐμέθυσας τὴν ψυχὴν μου διὰ τοῦ γλυκεροῦ κρατήρος τῆς εὐφροσύνης· με ἐσκέπασας ἀπὸ πολλῶν κακῶν ἐπιδρομῆς· με χειραγωγεῖς εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς μακαρίας δικαιοσύνης σου

τί νά σοί ἀνταποδώσω, Κύριέ μου, διὰ τὰ τοσαῦτα ἔλεή σου; Ἐκ τῶν γηϊνῶν ἀγαθῶν μου δέν ἔχεις χρεῖαν· καί ταῦτα σὺ μοι τὰ ἐνεπιστεύθης πρὸς παρηγορίαν καί βοήθειαν τῶν πτωχῶν, τοὺς ὁποίους, ὡς πιστοὺς δούλους σου, ζητοῦσι καί συγκαλοῦσι πανταχόθεν, τερνοὺς συνδαιτυμόνας, οἱ ὀφθαλμοί μου· «οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπὶ τοὺς πιστοὺς τῆς γῆς τοῦ συγκαθησθαι αὐτοὺς μετ' ἐμοῦ». Σὲ δέ, σανάγαθε Κύριε, θέλω δοξάζει διὰ παντὸς ἐνώπιον τῶν πγγέλων, κατέναντι τοῦ λαοῦ σου, εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκκλησίας σου. Παρὰ πολλὰς χιλιάδας ἡμερῶν χωρίς προσευχῆς, κάλλιον προτιμῶ νὰ ζήσω μίαν μόνον ἡμέραν, διατρίβων εἰς τὰ παλάτια τῆς ἁγίας δόξης σου· «ὅτι κρείσσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας». Καί λοιπὸν πάσας μου τὰς ἡμέρας, ὅσας μοι χαρίσης ἐπὶ τῆς γῆς, θέλω σε δοξάζει καί ἀνυμνεῖ, ἕως ὑπάρχω καί ζῶ· διότι τότε μόνον ζῶ· «αἰνέσω Κύριον ἐν τῇ ζωῇ μου, ψαλῶ τῷ Θεῷ μου ἕως ὑπάρχω». Τοῦτο νομίζω ζωὴν μακαρίαν, γλυκυτάτην ἀπόλαυσιν, ὑπερτάτην χαρὰν καί κορωνίδα τῆς εὐτυχίας μου· καί τοῦτο μόνον δύναμαι νὰ σοί προσφέρω ἐν ταύτῳ καί δεῖγμα τῆς εὐγνωμοσύνης μου, τὴν μὲν ψυχὴν ἐνθουσιῶν καί φαιδρὸς ἐκ τῆς ἰλαρότητος τῶν χαρίτων σου, τὸ δὲ στόμα καί τὰ χεῖλη μου πλήρη χαρᾶς εἰς αἰνεσίαν σου συγκινῶν, εἰς πολύχορδον ὄργανον εὐφροσύνης· «καί χεῖλη ἀγαλλιάσεως αἰνέσει τὸ στόμα μου». Ἀλλὰ καί ταύτην τὴν χάριν παρὰ σοῦ, Θεέ μου, τὴν ἐξήτησα καί τὴν ζητῶ διὰ παντός, ὡς βάσιν τῆς εὐτυχίας μου. Σὺ πάλιν ἀξιώσόν με, καθὼς ἐπιθυμῶ, νὰ ἐντρυφῶ διὰ τῆς προσευχῆς εἰς τὴν θεωρίαν σου καί ὅταν εἰς τὸ ταμεῖόν μου διατρίβω κατὰ μόνας, καί ὅταν ἐπισκέπτωμαι καί μόνος καί μετ' ἄλλων δημοσίως τὸν ἱερόν σου ναόν· «Μίαν ἡττησάμην παρὰ Κυρίου, ταύτην ζητήσω· τὸ θεωρεῖν μετὴν τερπνότητα Κυρίου, καί ἐπισκέπτεσθαι τὸν ναόν τὸν ἅγιον αὐτοῦ». Ἰδοὺ, ἀδελφοί, πῶς διήγεν ὁ μακάριος Δαβίδ, σύνοικον καί σύντροφον ἔχων τὴν προσευχήν· ἴδετε τῶρα καί τὸν ταύτης ἔρημον πλούσιον τῆς παραβολῆς. Περιωρισμένος εἰς τὴν σκοτεινὴν τῆς ἀπλήστου περιφιλαντίας φυλακὴν συλλογίζεται, ὅχι πῶς νὰ ἀπολαύσῃ, ἀλλὰ πῶς νὰ αὐξήσῃ ἐπὶ πλέον τὰ πολλὰ του ἀγαθὰ· αὐτὸν δὲ τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν δέν ἐνθυμεῖται οὐδὲ ποσῶς. Μεγαλύνει τὰς ἀποθήκας, νὰ θησαυρίσῃ τοὺς καρποὺς τῶν χωραφίων του· «καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας καί μερίζονας οἰκοδομήσω»· ἀλλ' εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ψυχὴν δέν φροντίζει νὰ θησαυρίσῃ τὴν θείαν χάριν, καί τὴν ἐκ ταύτης γαλήνην τῆς ψυχῆς καί ἀταραξίαν, οὐδὲ τὴν ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν εὐγνωμοσύνης εὐφροσύνην καί φαιδρότητα. Καί φαντάζεται μὲν πολλὰς καί μακρὰς καί μεγάλας ἀναπαύσεις καί τρυφάς, ἀλλ' ὅμως ὅλας σαρκικὰς καί κτηνώδεις, καί ταύτας πάλιν διὰ τὸ μέλλον· «καί τότε ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου»· κατὰ δὲ τὸ παρόν δέν τολμᾷ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν ἐνεστώσαν εὐτυχίαν, οὐδὲ νὰ αἰσθανθῇ τὴν χαρὰν τῆς παρουσίας ζωῆς. Καί ζῶν ὁ ταλαίπωρος, δέν θέλει νὰ ζήσῃ, ἀλλ' ἐτοιμάζεται μόνον νὰ ζήσῃ. Ἐν ᾧ δὲ κρη-

μνίζει, καί πάλιν ἀνεγείρει τὰ σιτοδοχεῖά του, δέν βλέπει καί τὰ ἔτη του συγκαταπίπτοντα, οὐδὲ τὰς ἡμέρας τοῦ προσκαίρου βίου συγκαταδυόμενας μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, καί θαπτομένας εἰς τὴν ὑποκάτω τῶν ποδῶν του χαίνουσιν ἀποθήκην, ὅπου μέλλουσι νὰ θησαυρισθῶσι, σαπρὸς θησαυρός, τὰ ὅσα του, ζῶντος ἔτι σκωληκόβρωτα ὑπὸ τῶν μεριμνῶν τῆς ἀπληστίας. Πλουτεῖ, καί ἀδημονεῖ καί θλίβεται καί κόπτεται «τὶ ποιεῖς;» Μὴ γὰρ προσόδους ἐκαρποφόρησεν ἡ γῆ δι' αὐτόν; στεναγμοὺς ἐβλάστησε καί πικρίας καί φροντίδας κατατρωγούσας τὴν καρδίαν του. Στενὰ βλέπει τὰ πάντα πρὸ ὀφθαλμῶν· βαρὺν αἰσθάνεται τὸν πλοῦτον καί ὀχληρόν· ἄχαρι καί ἄψυχον εὐρίσκει τὸ πᾶν, τηκόμενος αὐτὸς ὑπὸ τῆς πλεονεξίας καί τῆς πρὸς τὸν ὕψιστον εὐεργέτην ἀχαριστίας. Οὕτω δὲ ζῶν ὁ πολυκτῆμων πλούσιος, ἐλεινὸς καί διὰ τὰ παρόντα, ἐλεινότερος καί δι' ὅσα ἡλπίζειν ἀγαθὰ, καί παντάπασιν ἄπορος καί ταλαίπωρος διὰ τὴν στέρησιν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ὑπέπεσε, τέλος, εἰς τὴν ἀδέκαστον δίκην τοῦ Θεοῦ. Εἰς ἔτη πολλὰ ἐφαντάζετο τῆς παρουσίας εὐτυχίας τὴν μέλλουσιν ἀπόλαυσιν· «ψυχὴ μου ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ, κείμενα εἰς ἔτη πολλὰ»· καί ὅμως ἐκείνην εὐθὺς τὴν νύκτα ἐπέστησαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, φοβεροὶ καί ἀπαράιτητοι, οἱ ζητοῦντες τὴν ἀνόητον ψυχὴν, φορολόγοι· «Ἄφρον, ταύτη τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ». Κακὸς κακῶς ἀποθνήσκει, καί οὐδὲ κληρονόμος αὐτοῦ γνήσιος ἀπομένει νὰ ἀπολαύσῃ τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ του· «ἃ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσται;» Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀθλιότης τῶν, ὅσοι θησαυρίζουσι δι' ἑαυτοὺς τὸν καπνὸν τῆς ματαιότητος, στερούμενοι τὸν ἐκ τῆς θείας λατρείας θησαυριζόμενον ἀκήρατον πλοῦτον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. «Οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν».

Καί δέν βλέπομεν, ἀδελφοί, τοιαῦτα παραδείγματα βεβαιούμενα καί ὑπὸ τῆς καθημερινῆς πείρας; Σῶρευε χρυσίον καί ἀργύριον· σύναγε σπανίους καί πολυτιμοτάτους θησαυροὺς· γέμισον τὴν πόλιν ἀπὸ χρεωφειλετῶν, καί πολλὰς σου κιβωτοὺς ἀπὸ βαρυτίμων κειμηλίων καί κοσμημάτων καί στολῶν· κτίζε μεγάλας οἰκίας ἀπὸ χρυσοῦ καί ἡλέκτρου καί ἐλέφαντος καταστραπτομένας, καί στενοχωρουμένας ὑπὸ πλήθους ἀνδραπόδων, καί κολάκων βοσκομένων εἰς τὰς συβαρτικὰς τραπέζας σου· πλάτυνον τὰς γαίαις καί τοὺς κήπους σου εἰς διάστημα πολλῶν ἡμερῶν· ἀνάβα, τέλος, θριαμβεύων μετὰ δόξης καί εἰς τοὺς ὑπερτάτους βαθμοὺς τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιωμάτων· ἂν δέν ἔχῃς θησαυρισμένην ἐν τῇ ψυχῇ σου τὴν γαλήνην τὴν ἐκ τῆς ἀρετῆς, ἐκδιώξας τὴν ταραχὴν τῶν ἀλόγων παθῶν καί τῆς ἀπληστίας, ὅσον ζωηρότερον πίνεις τὸν κρατῆρα τῆς εὐτυχίας, τόσον πλειότερας καί πικροτέρας ἔχεις ὀδύνας· οἶνον ἰσχυρὸν ποτίζεις τὸν πυρέσσοντα, μέλι ταγίζεις τὸν χολερικόν, ἢ βούτυρον καί πάχη τὸν δυσεντερικόν, φλόγα θέλεις νὰ μαράνῃς ἐπιχέων ἔλαιον. Ταύτην δὲ τὴν τόσον εἰς τὰς εὐτυχίας ἀναγκαίαν γαλήνην τῆς ψυχῆς καί ἀταραξίαν τίς ἄλλος, ἀδελφοί, δύναται ἀληθῶς νὰ τὴν προσενηύσῃ, καί παροῦσαν νὰ τὴν διατηρήσῃ, καί φυγοῦσαν δὲ πολλάκις νὰ τὴν ἀνακαλέσῃ,

εἰ μὴ ἡ πιστὴ τοῦ Θεοῦ λατρεία καὶ προσευχή· Ὁ δὲ τῆς θείας λατρείας ἔρημος εὐτυχὴς ἄλλο τί δύναται νὰ ᾔῃ παρὰ τρισάθλιον ἀνδράποδον τῆς ἰδίας του εὐτυχίας· Ἐπειδὴ πῶποτε δὲν ἀνυψώνει τὸν νοῦν πρὸς τὸ μόνον ἀναλλοίωτον καὶ αἰώνιον Ὁν, τὸν Θεόν, ἀποβαίνει δοῦλος τῆς ματαιότητος καὶ παίγνιον τῆς ἀστασίας τοῦ κόσμου, συρόμενος ὡς στέλεχος, ἢ σῶμα νεκρόν, ὑπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν ἀλόγων αὐτοῦ παθῶν, ὑπὸ τῶν ἀπατηλῶν καὶ ψευδῶν ὑπολήψεων τῶν ἀνθρώπων, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ροῦ καὶ τῆς φορᾶς τῶν εὐρουντων αὐτοῦ πραγμάτων, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ὁ νοῦς αὐτοῦ καὶ ἡ ψυχὴ φέρεται ὑποβρύχιος. Ἐπειδὴ πῶποτε δὲν ἐπικαλεῖται οὐδὲ μελετᾷ τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ἀποβαίνει σκληροκάριος πρὸς τοὺς πλησίον καὶ ὠμὸς καὶ ἀγευστος τῶν γλυκερῶν τῆς εὐεργεσίας θεληγῆτρων, περιορίζων ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐνεργείας εἰς εὐχαρίστησιν τῶν ἀκορέστων αὐτοῦ ἐπιθυμιῶν. Ὅ,τι καλὸν ἔχη, ὅσον ἂν ᾔῃναι μέγα καὶ πολὺ καὶ ἀφθονον, τὸ θέλει μόνον δι' ἑαυτόν· κἂν ποτε μεταδῶσῃ καὶ εἰς τὸν ἄλλον κῆμμιαν ῥανίδα, τὴν πωλεῖ βαρυτιμώτατα. Ὁλίγον ἀργύριον, ὀλίγους λόγους ἡμέρους καὶ παρηγορητικούς, καὶ ἐν πολλάκις βλέμμα ἱλαρὸν μόλις τὰ χαρίζει ὅταν ἀντιλάβῃ παχεῖς καὶ μακροὺς τῆς ἰδίας ἀλαζονείας ἐπαίνους παρὰ τῶν, ὅσοι κατὰ δυστυχίαν λάβωσι τὴν χρείαν του, ταπεινούμενοι καὶ δακρύοντες καὶ προσκυνοῦντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ κάθηται ὑπέροφρος καὶ σόλοικος, ἢ βαδίζει σοβαρὸς καὶ περιβλέπων, πόσοι τὸν ζηλεύουσι ἀποθαυμάζοντες καὶ μακρόθεν. Καὶ φαίνεται μὲν ἔξωθεν μακάριος καὶ ζηλωτός, ἀλλ' ὅταν ἀνοίξῃ τὰς θύρας τῆς αὐτοῦ καρδίας, τὸν βλέπεις τρισάθλιον, διότι ἔχει σύνοικον ἐν τοῖς ἐγκάτοις καὶ σύνδειπνον καὶ σύγκοιτον τὴν ἄφρονα κακίαν, ἥτις πανταχοῦ τὸν συντροφεύει, σύντροφος πικρὸς καὶ ὀδυνηρός, καὶ τὴν νύκτα καὶ τὴν ἡμέραν. Σκυθρωπαὶ πλεονεξίας ἢ ἀλαζονείας φροντίδες ὀργώνουσι βαθέως τὸ ῥυτιδωμένον αὐτοῦ μέτωπον· ἔργρια πάσης ἀκολασίας ἐπιθυμῖαι συνεχῶς ἔξανθοῦσιν, ὡς ἄκανθα, εἰς τὴν ἀναιδῆ καὶ ἄδικον αὐτοῦ ψυχὴν· μυρμηκιῶσιν εἰς τὰ σπλάγχνα του σκευωρίαι καὶ δόλοι καὶ ὑποψίαι· κατατρώγει τὴν καρδίαν του ἡ σκωρία τοῦ φθόνου καὶ τῆς μνησικακίας· ὄργαι καὶ ὀξυθυμῖαι τινάσσουσι τὸ σῶμά του πολλάκις τῆς ἡμέρας· καὶ διὰ νυκτὸς ἐξοιστροῦσι τὴν φαντασίαν του καὶ ταρασσουσι τὸν ὕπνον του τρομερῶν ὀνείρων ἀλλόκοτα φαντάσματα. Οὕτω δὲ τὸ πλεῖστον διάγων

ἀποβαίνει βαρὺς μὲν καὶ πικρὸς πρὸς τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς, ἄπιστος δὲ πρὸς τοὺς φίλους, ἀχάριστος δὲ πρὸς τοὺς εὐεργέτας, ἀχρηστος δὲ πρὸς ὅλον αὐτοῦ τὸ γένος, καὶ ἄφιλος καὶ ἀστοργος πρὸς πάντας τοὺς ἄλλους, πλην μόνον, ὡς νομίζει, πρὸς ἑαυτόν· μᾶλλον δέ, πρὸς τὸ ἄθλιον ἀργύριον, ἢ ἄλλο τι τῆς αὐτοῦ κτηνώδους ὀρέξεως ὑποκείμενον, τὸ ὁποῖον περιέπει δουλικάτα καὶ λατρεύει, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον τιμωρεῖ καὶ βασανίζει καὶ αὐτὸς ἑαυτόν. Κἂν ποτε ὑπομεδιάσῃ γλυκεῖά τις ἐλπίς καὶ τέρψις εἰς τὴν καρδίαν του, πάραυτα καὶ ταύτην ἐξηφάνισε φροντίς τις καὶ ζάλη λογισμῶν εὐθύς ἐκραγεῖσα, καθὼς ταρασσει τὴν εὐδίαν ἀνέμου καταιγὶς ἐξαίφνης ἀπὸ σπηλάδος ἐπιπεσοῦσα. Καὶ ὅταν ἀνευδότως τρυφᾷ, γαστριζόμενος καὶ κοιταζόμενος καὶ μεθύων εἰς τὰς σωματικὰς ἡδονάς, ἐξυπνᾷ πολλάκις, ὡς οἱ μεθύοντες ἀπὸ οἴνου, κραιπαλῶν καὶ ὀξυρεγμῶν καὶ μελαγχολικός, καί, τέλος, ἐπαυδιάζει πρὸς τὸν θολερὸν κυκεῶνα καὶ τὴν βδελυρὰν τράπεζαν τῶν ἡδῆ συνειθισμένων ἀπολαύσεων· ὥστε δὲν τὸν μένει πλέον ἄλλο, εἰ μὴ νὰ κατατρώγῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἑαυτοῦ ὑπαρξιν. Ὅμοιος ἀρρώστου, τοῦ ὁποῖου τὴν γεῦσιν δὲν κεντῶσι πλέον τὰ φαγητά, μεταλλάσσει καὶ αὐτὸς παντὸς εἴδους τρυφάς, ἀλλὰ πρὸς ὅλας ταχέως προσοχθίζει καὶ σικχαίνεται καὶ ἀγανακτεῖ· «ὁ τ α ν δ ο κ ἦ ἦ δ η π ε π λ η ρ ὠ σ θ α ι, θ λ ι β ἦ σ ε τ α ι». Θλίβεται θεωρῶν τὰ ἔτη του σωρευόμενα περὶ τὸ σεσαθρωμένον αὐτοῦ σῶμα, καθὼς πίπτουσι περὶ τὴν παρακμάζουσαν συκὴν ξηρὰ τὰ φύλλα τὸ φθινόπωρον· καὶ πάλιν βαρύνεται πολλάκις τὸν βίον, καὶ καταρᾶται τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Καὶ ἡ ζωὴ τὸν ἐνοχλεῖ, καὶ ὁ τάφος τὸν τρομάζει, τὸν τρομάζει καὶ αὐτὴ ἡ ἀπλή ἔννοια τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου θέλων χωρίζεται ὁ ταλαίπωρος. «Ἀ π ὅ σ τ α», κράζει μετὰ λύσεως ἀπελπισίας, «Ἀ π ὅ σ τ α ἄ π' ἐ μ ο ὦ, ὁ δ ο ὗ σ σ ο υ εἰ δέναι οὐ β ο ὗ λ ο μ α ι». φύγει μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, αἰώνιον Ὁν, δὲν θέλω νὰ σὲ γνωρίζω· οἱ λόγοι σου μὲ φοβίζουσιν, αἱ ἐντολαί σου μὲ ἐνοχλοῦσιν, ἡ παρουσία σου ταραττει μου τὴν συνείδησιν· ἀποστρέφομαι τὴν συνομιλίαν καὶ τὴν λατρείαν σου. Ἄς ἀποθάνω, καθὼς ἔζησα, μακρὰν ἀπὸ σοῦ, εἰς τὰς ἀνοδίας τῆς ἀνομίας. «Ἀ π ὅ σ τ α ἄ π' ἐ μ ο ὦ, ὁ δ ο ὗ σ σ ο υ εἰ δέναι οὐ β ο ὗ λ ο μ α ι».

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ

Α'. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

- 1) «Σχέδιον ἐκκλησιαστικῆς ἀκαδημίας διὰ τοὺς Ἕλληνας».
- 2) «Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν τῆς Ἐκκλησίας βαθμῶν ἐπιστολιμαία διατριβή, ἐν ᾗ καὶ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἀποστολικῶν κανόνων».
- 3) «Σημειώσεις εἰς τὸ περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας γαλλικὸν ὑπόμνημα».
- 4) «Περὶ βαπτολογίας παροδικὸν μελέτημα».
- 5) «Ἐπίκρισις εἰς τὴν περὶ νεοελληνικῆς Ἐκκλησίας σύντομον ἀπάντησιν τοῦ σοφοῦ διδασκάλου κ. Νεοφύτου Βάμβα».
- 6) «Ἀπάντησις εἰς τὴν αὐτοσχέδιον διατριβὴν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐξουσίας τῶν πατριαρχῶν καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν».
- 7) «Ἐλεγχος τῆς ὑπὸ τοῦ Ἱ. Κίγγ συκοφαντίας τοῦ ἱεροῦ Ἐπιφανίου».
- 8) «Ἑρμηνευτικὴ παράφρασις τοῦ α' ψαλμοῦ τοῦ προφήτου Δαυὶδ».
- 9) «Ὑπομνηματικὴ ἐπιστολὴ περὶ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου».
- 10) «Ἐπιστάσιαι τινὲς εἰς τὴν σταύρωσιν καὶ τὰ πάθη καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος».
- 11) «Περὶ μάγων».
- 12) «Περὶ τῶν Ὁ' ἐρμηνευτῶν τῆς παλαιᾶς θείας Γραφῆς βιβλία τέσσαρα».
- 13) «Κατάλογος ἱστορικῶς τῶν πρώτων ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς πατριαρχῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀγίας καὶ μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας».
- 14) «Κτιτορικὸν ἢ προσκυνητήριον τῆς ἱερᾶς βασιλικῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου».
- 15) «Περὶ τῆς τελευταίας ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ Συνόδου τῶν ὀρθόδοξων».
- 16) «Τόμος τὰ καθήκοντα τοῖς ἱερεῦσι θεσπίζων».
- 17) «Κατήχησις ἢ ὀρθόδοξος διδασκαλία τῆς χριστιανικῆς πίστεως».
- 18) «Τρεῖς ἀπολογητικαὶ ἐπιστολαὶ περὶ τῆς κατηχήσεως».
- 19) «Ἀκολουθία εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἁγίου μεγάλου τῆς Ρωσίας ἡγεμόνος καὶ ἄρχοντος Βλαδιμηρίας Ἀλεξάνδρου τοῦ Νευαίου, τοῦ μετονομασθέντος Ἀλεξίου τοῦ μοναχοῦ».
- 20) «Ὑμνοδῶν ἀνέκδοτα. Ἐκ τῶν ἀπογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Μ. Σπηλαίου».
- 21) «Τρεῖς πραγματεῖαι περὶ βαπτίσματος».
- 22) «Σιωνίτης προσκυνητῆς».

Β'. ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

- 1) «Τέχνης ρητορικῆς βιβλία τρία».
- 2) «Γραμματικῶν ἢ ἐγκυκλίων παιδευμάτων βιβλία τέσσαρα».
- 3) «Αὐτοσχέδιος διατριβὴ περὶ Σμύρνης».
- 4) «Δοκίμιον περὶ τῆς πληρεστάτης συγγενείας τῆς σλαβωνο-ρωσικῆς γλώσσης πρὸς τὴν ἑλληνικὴν».
- 5) «Περὶ τῆς γνησίας προφορᾶς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης».
- 6) «Ἀλέξανδρος ὁ Στούρζας, βιογραφικὸν σχεδιάσμα».
- 7) Μετάφρασις τοῦ «Φιλαργύρου» τοῦ Μολιέρου.

Γ'. ΛΟΓΟΙ

Ἐπιτάφιος εἰς Γρηγόριον Ε', ἐπιμνημόσυμος εἰς τὸν αὐτόν, περὶ φιλογενείας, περὶ συνεισφορᾶς, περὶ προσευχῆς προτρεπτικὸς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, περὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, προτρεπτικὸς πρὸς τοὺς νέους, περὶ παιδων ἀγωγῆς, ἐπικήδειος εἰς Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, λόγος εἰς μνημόσυνον Ζωσιμαδῶν κ.λ.π.

Πλεῖστα ἄλλα ἔργα τοῦ Οἰκονόμου ἀπωλέσθησαν, ἐξ ὧν παράφρασις τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου, μετάφρασις γαλλικοῦ λεξικοῦ τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν, μετάφρασις τοῦ Φενελωνείου «Τηλεμάχου», σχόλια εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην κ.λ.π.

Ὁ ἀπέριτος τάφος τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ἐν τῷ
περιβόλῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Ἀσωμάτων—Πετράκη.